

Томск 1/8 1919.

Dom in Sweet

1919-XXXII.

LETNIK

3.-6.

STEVILKA

Vsebinska št. 3.-6.

Članki: Otroci solnca (Ivan Pregelj) 53. — Kazalec na dvanajstih (Dr. Ivo Šorli) 74. — Zadnja ura Mateja Prosenca (Ksaver Meško) 82. — Pregled novije srpske poezije (Djordje Čirić) 89. — Trden temelj za trdno zgradbo (Fr. Štupar) 103. — O umetnosti, posebno glasbeni (Marij Kogoj) 109. — Dobrodeinost (Dr. Fr. Detela) 117. — Ferdinand Hodler (Gojmir Anton Kos) 133. — Lažnik (France Bevk) 135. — Pismo (France Bevk) 140. — Pomanjkanje in lakotā v Ljubljani (Dr. J. Mal) 144. — Pozabljen biser slovenskega slovstva (Blazij Grča, Viktor Steska) 153. — Študija II. (Dr. Avgust Žigon) 157. — Beogradskim maturantom 131.

Pesmi: Noč (Joža Lovrenčič) 73. — Prapismo (Joža Lovrenčič) 73. — Mesto (Joža Lovrenčič) 73. — Narodna (Leopold Turšič) 81. — Pax (Leopold Turšič) 82. — Melanholijska (Leopold Turšič) 82. — Pomlad 1919: 1. Prva pesem, 2. Prekmurje, 3. Korotan, 4. Gorica, 5. Pismo moje žene (France Bevk) 86. — Mira: Verz, Pismo, Prebujenje (France Bevk) 88. — Pomladni dež (Alojzij Remec) 101. — Adam (Alojzij Remec) 102. — Eva (Alojzij Remec) 102. — Pesem izgnancev (Alojzij Remec) 102. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 105. — Iz cikla Na razpotju: Traverze (Anton Podbevšek) 114. — Iz cikla Na prerijah: Ali vem?, Strmenje (Anton Podbevšek) 115. — O prerijskem bivolu: Bol, Molk, V mesečini, Noč, Tantalina (Anton Podbevšek) 115. — Ljubavne pesmi: Sestanek, V zapuščenosti, Zimska silhueta, Tuj obraz, Pismo brez podpisa (France Bevk) 142.

Jezikovne ocene: Flaubert-Župančič: Tri povesti (Dr. A. Breznik) 162.

Književnost: Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1919 (J. Debevec) 163. — Dr. A. B. Jeglič: Na noge v sveti boj (J. F.) 164. — Dr. Herman Vedenik: Kako si ohranimo ljubo zdravje (V. S.) 164. — Slovenske večernice. 72. zvezek (F. S. F.) 165. — Knezova knjižnica: Juš Kozak: Razori, Rado Murnik: Tujec (France Bevk) 165. — Dr. Ivan Grafenauer: Valentin Vodnik — pesnik (J. D.) 165. — F. Golar: Rožni grm (France Bevk) 166. — Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino (France Bevk) 166. — Bezruč-Albrecht: Šlezke pesmi (France Bevk) 166. — Carantanus: Jugoslavija in njene meje (V. Š.) 167. — Jurčič-Grafenauer: Spisi (D.) 167. — Alešovec-Volc: Petelinov Janez (D.) 167. — Julij Bučar: Slovenski metuljar (F. V.) 167. — Njiva (F. B.) 167. — Stan. Premrl: 12 Tantum ergo (F. K.) 168. — Dr. Franc Kimovec: Staroslovenska maša (Fran Mlinar-Cigale) 168. — Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (V. Steska) 169.

Glasba: Koncert Lovše-Kobler (Stanko Premrl) 170.

To in ono: »Reprezentanti savremene Jugoslavije« (—c) 171. — Dr. Jovan Skerlić 171.

Drobiž: Belokranjski pregovori in reki, Iz belokranjskega besednega zaklada (V Adlešičih zapisal I. Š.) 172. — Ady Emdre (France Bevk) 173. — Slovstvena drobtinica (Ivan Pregelj) 173. — Iz rokopisov † Frana Zbašnika 173. — Prepovedan vhod (France Bevk) 174. — Misli k »mislim« (France Bevk) 174. — Jadransko morje in italijanski pesniki, Mazzini in Slovansko Primorje, Italijanski pesnik G. Giusti o bratstvu bivše Avstrije (D.) 175. — Paul Lindau (Fr. B.) 177. — Rdeče vrste (France Bevk) 177. — K slikam (J. V.) 179. — Jezikoslovna drobtina (D.) 180. — Umetnina in jasnost (D.) 180. — Gg. založnikom in pisateljem (Ur.) 180.

Naše slike: Moški portret (Catena). — Sveta družina (Rubensova šola). — »Pesem iz daljine« (F. Hodler). — Deklica s cvetlico (F. Hodler). — Pokrajina (F. Hodler). — Starost (F. Hodler). — Lucifer (Franc v. Stuck). — Ob kaminu (Jos. Israels). — Sne-manje s križa (P. P. Rubens). — Karel IX. Francoski (Clouet).

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 25.—, za dijake K 20.—. — Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar. — Upravišтво v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna. —

* Kolikokrat na po vojski?

Otroci solnca.

Družinska zgodba. — Spisal Ivan Pregelj.

Tam je kosček sveta, da mu ne vem imena. Čudovit svet, sredi med žarkostjo južnega solnca in senco hladne severne noči. Tam je čudna tesnost dolin. Pobočja hribov so strma, da bolijo; z južne v severno, z vzhodne v zapadno stran; sama vase, kakor v lijak. Strašni, okameneli slapovi, onemeli v večno grozo dna, ki je bilo v pradavnini jezero. Jezero je odteklo, toda vode niso usahnile. Neskončno je ondi bogastvo vodâ, vrelcev in rose. Strašne so pomladne in jesenske povodnji. Vsako leto hočejo človeških žrtev. Kadar pa napolni poletni poldan tišino dolin, vonjajo solnčni lazi kakor v pohoti, kakor v poltenosti, ki veje iz Rubensovega cvetočega mesa. A samo tri korake za ovinek pojdi, pa boš kakor v mrzli kopeli. Še ni zamrla romanca na tvojih ustnicah, in že te je streslo v baladni grozoti.

Nikjer na svetu ni namreč tako čudno svetlega zdravja ob tako čudno zavratnih boleznih kakor tam. Tam je iz zdravja v smrt en sam korak, kakor je tam en sam korak iz solnca v mraz. Nikjer na svetu tako ne mrjó ljudje za jetiko kakor tam. Dvoje vrst je ločijo: jetiko in sušico, in sušice se bolj bojijo. Čemu? Podedovali so strahotnost besede iz roda v rod, kakor so podedovali bolezen samo in nagnjenje: telesno nedoraslost, zagrljen, dušič glas. Morda ubija ljudi

tam ozračje in prehlad. Morda nekakšna duševna topost, ki jim je zapisana od rojstva v očeh, morda skrita strast, morda žganje, ki ga pijejo pri težkem delu in ob nedeljah čez mero. Morda kruh, ki ga nikoli ne pridelajo do sita, morda hrepenenje nekam ven iz dolin, daleč, drugam. Da omotijo glad v sebi, pri delu pijejo, in da omotijo samotnost duše, pijejo čez mero. Podedovali so tako od dedov in očetov, kri od bolne krvi. Ni še umrla, ni se še izčistila iz dni, ko so tlačanili in so jim grofje in gospodje jemali hčere za pohoto in vcep-ljali sebe v zdravje. Ni se še izčistila iz dni, ko so se tlačeni uprli in so jim za kazen pošiljali v sela vojaštvo, graničarje, Hrvate, Poljake, pijance in razuzdane Lavdonovih armad.

Bil je mož, ne revež in ne berač, nekako sredi med rutarjem in košanom. Petdeset let je živel mirno, vzgledno. Poldrugo uro hoda je imel v cerkev, a hodil je v nedeljo in praznik tudi popoldne in v adventu tudi k zornicam ob šestih zjutraj. Imel je ženo in pet otrok. Neke noči je vzel sekuro in ubil ženo in otroke in šel. Pet tednov pozneje je umrl v ječi. Rekli so, da mu je bila jetika udarila na možgane... Kri od bolne krvi...

Vzkipi, skrivnostno, grozotno, kakor ekvinoksijske povodnji. Vsako leto hočejo človeških žrtev...

I.

Geometer Francè Poznik se je vračal s hribov v dolino. Kadar je zašel iz trga v goré med ljudi, iz katerih se je bil rodil in ki so jim duše pasli njegovi sošolci župnik Matija, kurat Jože in vikar Lojze, ni navadno nikoli dobro vedel, kako dolgo se je zamudil pri njih in koliko pisarniškega dela mu je medtem zastalo v uradu in koliko številk dnevnika se mu je nakopičilo na stanovanju. Tisto uro mu je bilo jasno: zamudil ni veliko. »Hudič, tega pa le ne bi vedel, ali je četrtek ali petek.« Sam v sebi je računil in štel:

»V torek zvečer je bila tista neumna pijača pri Zofiji in kolovratenje ponoči, da bo notarka spet kaj opravljati imela. Potem je bila sreda. Ob treh smo sedli pri Matiji h kartam in smo sedeli do poldvanajstih v noč. Potem sva šla drugo jutro k Lojzetu, kjer smo sedeli od ene do sedmih in po večerji še pičlo uro. Duša salamenska, je naju slekel z Matijo. Zato pa sva včeraj slekla midva Jožeta.«

Geometer Francè je vzkliknil:

»Ne četrtek, ne petek! Hudič, ampak jutri je že nedelja.« In kakor v odgovor mu je zapelo popoldansko zvonjenje z leve in desne, od strani in iz senčnih dolin: delopust. Čudno sanjavo je plalo in trepetalo v ozračju nad brdi, ki so ležala v nazorni plastiki pred njegovimi očmi. Zemlja je kipela v prvi močni slasti lepega pomladnega dne, v solncu, ki se je bilo nagnilo v sanjav popoldan in zapustilo ostra in strma pobočja in senčne zajede, po katerih so še vedno šumeli močni potoki. Gorska cesta, ki je šla ob bregeh, je bila začudo bela, izprana od zadnjih nalivov. Ob lazih je plala cesta v nekakih sunkih proti sedlu, za katerim je ležala globoko doli dolina. Proti sedlu je uprl Francè svoj pogled in se je zdelo, da mu ni do naglice in bi rad hodil še in še ta del poti visoko gori nad vodami in hladom in senco. Postal je, potegnil tobačnico in si vil cigareto. V brnenju žuželk in tisoč šumov od vsepovsod je onemel glas zvonov in kakor elegično je zavelo. Močni človek je pil s polnimi pljuči in mehko sanjavimi očmi čudno slast svežega naravnega razpoloženja. Užival je vidno. Pot pred seboj, razgled okoli sebe, svojo moč in vedrost, vonj cigaretk in žar popoldanskega solnca v obrazu. Celo samega sebe je užival, čuvstvujoč v mirni ubranosti vtise zadnjih dni in to malo moteče nervoznosti v sebi, da je pozen, da je izgubil en cel dan brez dela, da je onstran sedla strmina, po

kateri bo prišel tako neljubo naglo v dolino, v trg, v gostilno gospe Zofije med staro družbo. Z nekako svežo odločnostjo, z nekako zrelo lahko-miselnostjo je zaključil v sebi:

»Sobota gori, sobota doli, pri Rebrniku ne pojdem mimo.« In ga je hipoma obšlo objestno veselje. Daleč onstran v lazu je zavriskal mlad fantè.

»He,« je menil Francè. »Si še premlado. Poslušaj. Tako-le se vriska.«

Zaukal je s polnimi pljuči, da je jeknilo trikrat, petkrat iz globeli. Nato se je zasmel. Dvoje dekliških glav se je bilo dvignilo v lazu nad njim iz bahato gostega ječmena. Sredi med vriskom ji je opazil in vprašal:

»Ali znam?«

»Pa kako!« je odvrnila mlajša plevica. Ona druga se je trudno nasmehnila. Geometer je motril njiju lica in rekel:

»Kaj pa oče, Tončka, ali so doma?«

»So,« je odvrnila mlajša.

»So zdravi?«

»Hvala Bogu, ne tožijo.«

»Kaj pa vedve?«

»O, medve,« je menila mlajša, smeje se, »saj vidite!«

»Ti že, Tončka,« je odgovoril geometer, »ampak Matilda. Kako je, ali še srce nagaja?«

Starejša je povsila glavo in rekla prisiljeno mirno:

»Ne več toliko. Samo če hodim navkreber.«

»Pazi se, Tildek,« je menil. »Pri doktorju v trgu seveda nisi še bila?«

»Še ne,« je dahnila vsa zardela in povsila obraz. Ob sami misli na doktorja, ki bi jo preiskoval, je drhtela.

»Ali se ga tako bojiš?« je vprašal mehko.

»Zakaj?« je odvrnila. »Bojim se ga ne.«

»Sram te je,« je rekel. »Pa to ni prav, Tildek. Ti bo žal! Umrla boš.«

»Naj!« je vzkliknila trudno.

»Tildek, nič te nisem vesel,« je menil. »Pa prav smešna se mi zdiš s svojo neumno pametjo. Briga doktorja malo bele kože.«

»Tak molčite,« je vzkliknila deklica. Mlajša se je nasmejala:

»Saj jo vsi priganjamo doma, pa noče.«

»Mir mi dajte, vsi skupaj,« je vzkliknila Matilda. V očeh so ji sinile solze.

»Saj ti dobro želimo,« je ugovarjala sestra. Geometer je menil:

»Pa tako naredi, Tildek, kakor da je za pokoro, za grehe. Tildek, ali boš?«

Dvignila je obraz in pogledala dolgo in prisrčno vanj. Nato se je nasmehnila in odgovorila:

»Zakaj se le norčujete iz mene? Nimam rada.«

»Pri moji duši, Tildek — ne, kleti ne smem, vpričo tebe; pa to je res. Kako bi se norčeval! Saj nisem živina. Ampak, žal te mi je. Tildek, smiliš se mi. Pridna bodi! Pa si zapomni. Tako naredi, kakor ti svetujem. Za pokoro, reci, naj bo.«

Matilda se je znova nasmehnila in se zagledala vanj, ki je stal par sežnjev pod njo, lep, zdrav, z zdravo poltjo in jasnimi očmi. Na vsem svetu ni bilo obraza, ki bi se ji bil tako posili spovračal kakor njegov. Na vsem svetu ni bilo glasu, ki bi bil bolj vznemirjal njeno bolno srce pod toplo in oblo poltjo kakor njegov. Toplo se ji je razlivalo po vseh udih, ko je poslušala njegov sladki klic:

»Tildek, Tildek!«

»Ali se kaj oglasite pri nas?« je vprašala sestra.

»Bog pomagaj! Saj sem krščanski,« je vzkliknil veselo. »Še v nebesa gredê, srčka moja, če se popeljemo mimo Rebrnikovih.«

»Ne vem, kako bo z nebesi,« je pripomnila deklica veselo.

»Ne bo, ne, tako gladko,« je rekel in ji zagrozil s prstom. »Saj sem slišal nekaj o Rebrnikovi Tončki.«

»Seveda,« je vzkliknila deklica živahno. »Tak, le norčujte se, da bo Tilda verjela. Vseh muh ste učeni v trgu. Pa tudi na kmetih nekaj vemo. Kajne, Tilda?«

»No, kaj pa veste takega, vedve?«

Tončka se je začela smejati veselo, nagajivo. Matilda je nagnila obraz nizko v zeleno setev. Geometer se je zagledal v jedrovito rast veselega dekleta. Dekle se je vznemirilo in zmedlo pod njegovim pogledom. Kakor da je vesel svoje moči, svoje zdrave močatosti, je vprašal:

»Kaj takega? No? Ali bomo kaj izvedeli?«

»Sami dobro veste!« je odgovorila Tončka.

»Veliko vem,« je rekel, »pa tega le ne, kar misliš ti povedati. Kajne, ti si hotela reči, da se ženim.«

»Saj se,« je bušila deklica v vesel smeh. Sestra ob njej je zdrknila k tlom. Vse obličje ji je zakrila setev. Z rokami je grabila predse v sočno rast in trgala krčevito.

»Kako pleveš?« se je začudila sestra. Matilda ni odgovorila. Obraz je dvignila. Bila je bleda, strašno bleda, vse do modrih, motnih oči, ki so bile vlažne in kakor božjastne. Močni mož se je zasmel. A zdelo se je, da se je nekam prisiljeno in narejeno:

»Kaj bi čenčali, dekleta,« je rekel. »Vajina ura in moja bo prišla. Morda tudi ne bo prišla. Ampak, zdaj sta me spravili ob dobro voljo. Le plevita, lepo, da bodo oče in mati veseli.«

Obrnil se je po cesti naprej. Takrat je zaklicala Tončka za njim:

»Podvizajte se! Pri nas je družba iz trga. Morda so Vam prišli naproti.«

Skrita hudomušnost je zvenela iz dekličjih besed. Veder se je obrnil geometer.

»Hudiček jezični, odkdaj si se tako razvil! Pri moji veri, da sem je vesel.«

»Preveč kolnete!« se je nasmejela deklica.

»Hudič me vzemi!« je dejal veselo, zamahnil z roko v pozdrav in stopil za ovinek. In za ovinkom je snel klobuk in veselo zaukal. Pred njim je sinila v rumenem solnčnem svitu Rebrnikova gostilnica. In prav tisti hip, ko je zaukal, sta stopili dve ženski iz hiše in zastrmeli v geometra.

Geometer Francè Poznik je zardel ko šestnajstletno dekle.

»Še enkrat, gospod Poznik,« je tlesnila mlajša z rokami, »lepo prosim, še enkrat!«

Starejša je bila v zadregi. Nekak prisiljeno vljuden nasmeh ji je obrobil lepe ustnice. V zdravobledem licu se je zgenilo, trpko je zatrepotalo v njenih mirnih očeh.

»Gospodična Helena, Vi tukaj?« je vzkliknil geometer v rahli zadregi.

»Ali ste zavriskali od veselja, da mene vidite?« je vprašala deklica mirno, rahloironično.

»In če bi, ali je greh?« je našel geometer svoje ravnovesje. Helenina sestra Slavica se mu je obesila za roko in kliknila:

»Prav, prav, gospod Poznik! Le nič se ji ne podajte. Saj vidite, da sem jaz z Vami in ne morem ne lemenatarjev ne pesnikov. Najmanj pa trapiste. In Helena je trapist.«

»Otročè,« je odvrnila Helena z nasmehom. Toda Slavica jo je srdito pogledala, se koj nato vedro in razposajeno zasmejala in zapela v polnem, prijetnem altu:

»Saj bi rada te imela,
ko bi nuna ne b'la...«

»Čujmo, čujmo!« je bilo slišati moški glas iz krčme.

Geometer Poznik je zagledal skozi okno pet, šest znanih obrazov in se zasmel:

»Preklet hudič, ali ste mi res prišli naproti?«

Dobro je bilo, da ni videl, kako se je Helenino lice bolestno razvleklo ob njegovem živahnem klicu. Vstopil je in pozdravljal po vrsti:

»Bog Te poživi, Rebrnikov oče! Zdravo, Sivec, duša verna! Da ste mi čili, gospod Košir! Zdrav, Feliče! Zdrav, Tine! Tako je prav. Ven v solnce in višino! Klanjam se, gospodična Avrelija; moj poklon, gospa!«

Vesela družba mu je vstala naproti. Stiskali so si roke. Gospa notarjeva je klicala:

»K meni, gospod geometer! Glejte, tu je prostor. Gospodične! Meni ga prepustite. Izprašala mu bom vest, kod je hodil, kje je bil.«

Geometer se je smehljaj z umerjeno vljudnostjo. Prav malo mu je bila vseč vsiljivost gospe notarke, ki jo je bolešno zanimalo, kdaj prihaja ta ali oni tržni uradnik in tržan ponoči iz gostilnice, kdo je pel ponoči, koliko so izpili vina, kako so kvantali v tisti udobni sobi pri Zofiji. Geometer je sedel k očetu Rebrniku ob peči na klop in dejal:

»Dajte, da se oddahnem. Štiri ure sem prišel peš po hribih. Ampak zdrav, poln solnca in veselja. Ljudje božji! To je solnca v naših hribih in smeha in šale. Pa saj vidite, kako to dobro dè, v solncu, v luči —«

Duškoma je izpil čašo vina. Za hip je bilo vse tiho v sobi. In sredi tišine je skušal bogoslovec Tine Jamec zadušiti suh, nadležen kašelj, ki ga je bil posilil.

»Hudič,« je ostrmel geometer. »Tine, pazi se! Ti nisi zdrav!«

»Oh, kleti se ne bo odvadil!« je rekla navidezno ljubeznivo gospa notarjeva proti Koširjevi Heleni. Heleni se je bilo vse lice ogrnilo v mučno zadrego. Strašno jo je bila dirnila tista čudna odkritost v rezki geometrovi besedi. On sam je čutil svoje čudno razpoloženje, ostrost svoje opazke. Videl je, da se je bogoslovec trpko nasmehnil, zleknil nekako sam vase pod pogledi družbe, ki je ni bil vaje. Geometer je burno nalil polno čašo in jo izpraznil. Ko je pil, je čutil Helenine oči na svojem licu. Bilo mu je neprijetno in sam v sebi je klel:

»Pred njo in pred družbo sem se osmešil. Naj bo! Pil bom in molčal. Kadar se vzdignemo, bom potegnil Tineta v stran in mu povedal: Tako sem rekel, nisem mislil hudega! Če moreš, pozabi. Ali pa udari nazaj!«

V tistem hipu je našel nekak izhod iz mučnega stanja in se zavedel nekake odrešilne besede, ki bi ublažila vtis zadnjih besed. Čudno iskreno mu je zagorelo v duši, njegove oči so se mirno uprle v Helenine, kakor da prosijo, naj tolmačijo: Tak sem, glej, kadar me ti prevzameš. Vso razsodnost izgubim, v zid bi se zaletel, ne bi ga videl. Ne

vem, ali se te bojim, ali me je sram. Dà, sram me je! Zato sem zmeden kakor paglavček.

Tako je čustvoval in se razvezal v rahlo-neprisiljen, rahloresen govor:

»Pa brez zamere, cenjena družba. Ko pride človek domov, skrbi, da si koj čevlje očisti prahu in blata. Jaz pa sem padel kar s ceste med omikano družbo, iz gorjanskih robotosti sredi v salonsko vzdušje. Dovolite, da najdem ravnovesje. Greha me sicer ni strah, če zakolnem, malo surova navada pa je vendar.«

»Pri moji veri, da je!«

Prijeten alt je zarezal, kakor slovesen »amen« v njegovo besedo. Bilo je v teh besedah toliko neprisiljene dobre volje, da je hipoma vzdramila obilico veselega razpoloženja.

»Gloriosa!« se je tedaj oddahnil učitelj Sivec, »duša verna« in tajni oboževatelj Koširjeve Slavice.

»Slavica, preglasna si!« je sestro pokarala Helena. Njene oči so počivale na geometrovem licu.

»Vse preveč glasna!«

»Pri moji veri, da ne!«

Vihar smeha je zaglušil vzklik gospe notarke:

»Kaj, tako daleč —?«

Učitelj Sivec je ponovil tiho, a strastno:

»Gloriosa!«

Takrat se mu je Slavica doteknila ramena in rekla:

»Gospod Sivec, malce prostorčka. In potem bomo zapeli, dokler je še dan in solnce.«

»Dokler je še dan in solnce,« je jecljal zardeli učitelj in v srcu je pel: »Gloriosa, Gloriosa!«

Takrat sta si pogledala geometer Poznik in Koširjeva Helena prav v dno oči: Ali razumeš mene? Ali misliš, da te ne bi mogel? Če boš hotel! Če bom mogel!

In z njiju lepih lic je izginila senca in se razvezala trpkost. Drug drugemu sta se nasmehnila in povesila oči...

* * *

Stopali so po vijugasti cesti vse niže v dolino, vse globlje v mrak večera, ki jim je rastel iz nižine navzgor. Bila je razigrana družba: gospod Košir z gospo notarjevo, gospod Feliče, čudni in pasivni Koširjev »stric«, z bogoslovcem Tinetom Jamcem, sodnikova Avrelija z učiteljem Sivcem, in koj za njima Slavica s poštarjevim Albinom, slušateljem pravosodstva na dunajski univerzi. Zadnja sta bila geometer Poznik in Koširjeva Helena. Od spodnjih ovinkov gori je bilo slišati smeh vesele Slavice. Zdajpazdaj je zakašljajal polglasno Jamec in se je čutil trudni glas Koširjevega »strica«:

»Ukvarjam se s problemom, ampak stvar noče dozoreti —«

Geometer in Helena sta molčala. Zarja, ki je ležala v njiju obrazih, ju je nekako čudno mistično izpreminjala. Zdelo se je, da ju ožarja od znotraj ven. Mirno ugodje jima je polnilo oči. Šele, ko sta stopila v ovinku v hlad sence, sta se nekako vzdramila iz sladke mirnosti, iz neprikrivane zadovoljnosti in sreče, da sta drug ob drugem.

»Problem... dozoreti noče...«

Čisto blizu pod seboj sta čula Feličev trudni tožeči glas. Takrat je vprašal geometer:

»Kako je to z gospodom Feličem?«

»Moj stric je,« je dejala deklica.

»Dà, Vaš in Slavičin, vem — ampak —«

»Slavičin ni,« je ugovarjala Helena. »Slavica mi je le popolusestra. Njena mama je meni mačeha.«

»Dà, razumem!« je odgovoril. Čez hip molčanja je vprašala:

»Kaj ste hoteli še vprašati? Ali niste hoteli?«

»Sem! O njegovem problemu. O kakšnih problemih govori?«

Vzdihnila je in vprašala:

»Ali kar tako vprašate, ali pa res ne veste?«

»Ne vem, zares ne vem.«

»Stric se malo meša,« je odvrnila tiho. »Dosti ve, a je brez razsodka. Naš papa mu je kurator. Ima premoženje. Toda sam ne bi vedel, kaj ž njim. Če bi umrl, bi po določilih dedovala jaz. Pa meni ni zato in se mi stric smili. Ali ste videli, kako rad je in kako mnogo je? Zadnji je svojega rodu. Ž njim bo izumrlo ime.«

Tiho, brezstrastno je odkrivala deklica zgodbe svoje rodovine. Zvenela je iz njenega glasu nekakšna trpka slast, ko je govorila o davnih dedih, ki so vladali svojčas tem dolinam, bogateli in propadali, izumirali in izumrli v njeni materi, ki je vzela preprostega človeka za moža in rešila posestvo popolnega propada.

»Naš papa je podjeten človek. Še Feliksovo glavnico je potrojil. Špekulira. A previdno. Moja rajna mama ga je naučila. A ona ni imela sreče. Prav nikoli. Prav nič. Podedovala je pač tako.«

»Kaj je podedovala?« je vprašal geometer začuden.

Deklica se je trpko nasmehnila:

»Nesrečo, propadanje.«

»Kako to govorite?« je vzkliknil geometer. Kakor da ji je za nekaj drugega, neskončno bolj važnega, je odgovorila čudnostrastno:

»Vse raste iz roda v rod. Morda ni bilo vse pravično, kar so imeli dedje moje matere. Zato

je propalo in se podedovalo do mojega strica. Imá, a ne po svoji zaslugi in ne more rabiti tega, kar ima. Ne zna! P r o p a d e l j e.«

»Gospodična,« je vzkliknil geometer, »kako da Vi premišljujete take reči? To so bridke, nerazrešljive tajnosti življenja, ki ubijajo.«

»Podedovala sem tako,« je dejala trudno, »po mami. Saj ste tudi Vi podedovali.«

»Ne vem, da bi bil! Kaj?«

»Vašo moč, Vašo silo, veselje —«

»Gospodična, zdi se, da mi očitete —«

»Ne,« je dejala skoro trdo. »Ali bi smela?«

»Moja moč, moje veselje Vas draži, Vas muči!« je dejal on jasno in odločno. Ni takoj odgovorila. Postala je, kakor da se bori sama v sebi. Sunkovito se je ozrla po njem in rekla:

»Ne govoriva več o tem!«

Pohitela je burno naprej. Doli iz ovinkov gori je bilo slišati sveži in prijetnopolni alt njene polsestre Slavice, ki je pela:

»Naš stric se je zmotil,
je iz ojnice stopil,
je strina prišla,
ga v jarem ravná.«

Nato je poizkusila zavriskati in jo je bilo slišati, da je zaklicala:

»Gospod Poznik, dajte no, Vi znate!«

Geometer je šel ob Heleni, ki je hitro stopala. Ujel jo je za roko in rekel:

»Gospodična! Nekaj morava urediti med nama. Gospodična! Srečen bi bil, če bi hoteli biti kdaj moja žena! Toda bojim se —«

Rahlo je vzkliknila. Čutil je, da ji drhti roka v njegovi. Nadaljeval je:

»Bojim se, da Vam ne prija moj značaj, moja robata veselost. Gospodična Helena, potrpeti bi morali z menoj. Toda ljubim Vas že davno. Gospodična, ali mi ne boste odgovorili?«

Postala je, viharno sopla in rekla vprašujoče:

»Ali bi se mogli izpremeniti, ako bi bila Vaša žena?«

»Najboljšo voljo imam,« je odgovoril. Vzdrgetala je ob njegovi moški, mirni besedi, ki ni prosila kleče in pod vplivom srca, nego zvenela prijateljskoodkrito. Zopet je deklica burno pohitela in zopet je postala in rekla:

»Premišljala bom, gospod Poznik, ta večer in to noč in Vam bom odgovorila. Nočem skrivati in sami veste, da nisem ravnodušna, in lahko bi povedala in se odločila takoj. Oprostite! Pa se mi zdi tako čudno, — tako komedijantsko.«

Komedijantsko se ji zdi, je pomislil. Ne razumem je, ne poznam še vseh gubic njenega srca.

A da mi je vdana, čutim. Deklič! Če bi smel. Hej! Vprašal bi malo za tvoj okus. Tu sem jaz in tu si ti in jaz te imam rad in ti me maraš. Kaj bi slepomišila! Beseda ni konj. Ampak, če hočeš, no, pa bodi po tvojem! Komedijsko!

»Jutri zjutraj ob šestih na grobu moje mame,« je dehnila. Ujel je njeno roko in ji jo obsul s poljubi. Pustila mu je in je šla tiho ob njem. Zvezde so se užgale na nebu. Dvignila je oči.

»Zvezde odsevajo v tvojih očeh, Helena!« je rekel čudnojinjen in vendar nerodnodvorljiv.

»Tiho!« je zašepetala.

Pri zadnjem loku ceste sta se dobila z drugimi, ki so čakali nanju. Bogoslovec Jamec se je poslavljajal od družbe. Vstran, v rebri, mu je stala rojstna hiša. Župnik in Koširjevi so ga vabili v trg. On pa ni hotel. Ni hotel darovane udobnosti, bolj je ljubil svoj mir, svojo revščino ob materi, ki je upala vanj, se bala in mu silila čajev in tavžentrož...

Nekaj korakov pred rojstno hišo na stezi v rebri je postal. Zdelo se je, da prisluškuje glasovom njih, ki so šli doli na cesti proti trgu. Tiho, polglasno je vzdihnil:

»Kateri satan me je izvabil v družbo, ki ni záme, v veselje, ki mi je umrlo? Kako sem truden! Nikoli več, nikamor!«

Suh kašelj ga je zagnal. Drobna, plaha senca se je zgenila na stezi pred njim.

»Tine, ali si prišel?«

»Sem, mati!«

»In prehladil si se!« je zastokala mati, bridko, očitajoče...»

Slavica pa je silila v učitelja Sivca vso pot od tam, kjer so se bili poslovili od Jamca:

»Ampak, to mi vendar lahko zaupate, kaj boste nocoj napisali v svoj dnevnik!«

Učitelj je odgovarjal zmedeno, ves v zadregi, ves srečen, da mu je nekaj hipov hoditi samemu ž njo, ki ji je bil nadel zveneče ime Gloriose.

Deklica je čebrljala:

»Torej že šesto leto pišete dnevnik? Kako to pišete? Tak govorite no, gospod Sivec. Tudi jaz bom pisala. Ali bi bilo na primer tako-le dobro? Na dan Janeza Evangelista pred lateranskimi vrati. Danes sem doživela vesel popoldan. Bili smo pri Rebrniku. Nagajala sem vsem, in zlasti še gospodu Sivcu. Še klela sem in pa pridušala sem se. In Helena me je ozmerjala, da sem otročè.«

»O, gospodična, ne ponižujte se. To mi je bridko slišati.«

»Ah, kaj bridko, res je, moj ljubi gospod Sivec, gola resnica je. Poredna sem.«

»O, niste, saj niste!«

Ona se je veselo zasmejala. Tik za njima je šel gospod Feliče in tolmačil gospé notarjevi:

»Verujte mi, v problemu tiči bistvo vsega, samó v problemu!«

»V čem?« se je začudila notarjeva.

»Gospod Sivec!« je začela znova Slavica, »ali molite, da ste tako tihi? Ali mi res ne boste povedali, kaj boste napisali nocoj v dnevnik?«

Vzdihnil je:

»Vam pa povem, gospodična. Samo eno besedo bom napisal trikrat in se bom še v sivih letih spomnil vse sreče, ki sem jo danes užil. Zapisal bom trikrat: Gloriosa!«

»Ah,« je vzkliknila hudomušno na ves glas Slavica. »Vi ljubite, gospod Sivec!«

»Za božje ime, gospodična!« se je učitelj ustrašil. — Bili so pred Koširjevimi in so se začeli poslavljati.

»Lahko noč!« — — —

Geometer je prijel učitelja Sivca za rame in ga vprašal:

»No, kam?«

»Domov!« je odgovoril učitelj še ves zmeden in srečen.

»Pojdi z menoj, greva k Zofiji!« je menil geometer. Učitelj je prikimal.

Vso pot do Zofije je rajalo v njem:

»Gloriosa, Gloriosa, Gloriosa!«

II.

Geometer Poznik in učitelj Sivec sta našla pri Zofiji številno družbo. Po večini so bili sami stalni Zofijini gostje, tržni uradniki, trgovci in sosedje. Dobrovoljni ljudje, ki jim je bila tekla zibelka kakor Pozniku v ondotnih gorah in so bili podedovali gorjanska svojstva svojih dedov. Oblačili so se neprisiljeno, preprosto, skoroda že ohlapnonemarno. Tudi govor jim je bil domačeneprisiljen, okornovedro narečje gorskih vasi, zategnjeno in pojoče v drastični izvornosti. Stanovski uradniški čin jim je bil dal nekaj zanosne avtoritativnosti, v prozornopoštenih licih si jim videl pisano smer njihovega čuvstvovanja. Vdovec sodni svétnik Tonejec je negoval svojo košato brado, notar Bradač se je očevidno zabaval s svojim zlatim nanosnikom, ki mu je visel na močni vrvici, koncipijent Povšič si je vezal prešernovsko petljo pod raztegnjeni ovratnik, ki mu je bolj odkrival nego zakrival dolgi, sloki vrat; bil je poleg domačega trgovca Fratnika še najnečimernejši in se je trudil, da bi rahlo nosljal. Odločno vojaške

kretnje je imel poštar Mlakar, ki je imel tudi svoje posebne politične nazore in živel v nekaki večni borbi z nazori nadkmetkega, do bridkosti robatega sedemdesetletnega kapelana gospoda Pencina, ki je njuhal iz slonokoščene tobačnice, nemčuril in se hvalil z raznimi zgodbami, ki jih je bil doživel z visokim gospodom saksonskim kraljem Friderikom Avgustom II., ko je proučeval rastlinstvo po okolici. Včasih je zašel v družbo še župnik in dekan, gospod Rutar, ki je slovel po svojih zgodovinskih spisih v pokrajinskem listu in bil poseben zaupnik višjega uradništva in gospe notarjeve. To zadnje so mu najbolj zamerili, in baš notar sam je bil, ki je netil odpor proti njemu. Morda mu je delal krivico, zakaj dekan se je otepal, kolikor mu je dovoljevala vljudnost, jezične žene, ki je rada tožila, preganjala z nekako robato ljubosumnostjo svojega moža in natakariče, kamor je zahajal v gostilnico. Njena strast se je bila zadnje čase čudno razvnela proti prijetni gospe Zofiji. In privlačnost gospe Zofije ni bila majhna, in vsak dan ji je podvoril oni ali ta z opazko, da je vdova vredna devet deklet. Ona sama se je smejala s svojimi polnimi ustnicami, vedno sveža, vedno dobre volje, vedno okusna, kakor iz škatlice. Točila je izvrstno pivo in različne vrste vina. Vina ji je tegnil trgovec Fratnik, štiridesetleten samec s komijskim obzorjem in strahovito vztrajno nado, da sčasoma omeči trdo Zofijino srce, ki se mu je odkrito rogalo, ko je popeval ob kitari nekake predpotopnoomledne arije in se sladkal v Vilharjevi sentimentalnosti. Ravno se je bil sklonil po glasbeno orodje, ko sta vstopila v zračno verando — salon so ji rekli — Poznik in učitelj.

Vesel šum je sprejel geometra, učitelja so skoro prezrli. Tiho in ljubkosramežljivo se smešič je sédel koncem mize in se zagledal na steno v veselo Grütznerjevo sliko: Falštaf koraka po ulici, droben paž mu nese mogočen meč. Dvoje nagaživoveselih obrazov se je nagnilo skozi okno nad ulico.

V naslednjem hipu se je zapletel Sivec v naravosloven pomenek z Mlakarjem, ki ga je vlekel in ga bil pošteno osmešil pri zadnjem jesenskem lovu z zajcem na ležišču. »Verna duša« učitelj Sivec se je vedno znova opravičeval, da mu lovske šege niso znane in da je bil prvikrat na lovu.

»Čestitam, gospod Sivec,« je vzkliknil Mlakar. »Glejte, no. Kdo bi si bil mislil. Torej tudi z naravoslovjem se ukvarjate. Krasen članek! Čestitam.«

»Kaj pa je, kaj?« je vprašal stari gospod Pencin.

»Naš gospod Sivec je priobčil temeljit spis, kako se herbarizira.«

»Bravo!« se je vzdramila v veselem razpoloženju družba.

»Dà, poslal sem spisek stanovskemu glasilu,« je rekel iznenadenovesel Sivec. »Torej so natisnili?«

»Imenitno,« je pripomnil notar. »Nagrada je gotova. Boste dali za pijačo.«

»To se spodobi, kajpada!« je menil dekan in prikimal. V njegovih očeh je sinila visoka dobrohotnost.

Sivec se je ozrl po gostih. Toplo mu je bilo. V srcu je blagrovat ta svoj srečni dan. Rahlo-nestrpen je postajal. Če je poštar bral njegov spis, je jasno, da je list izšel. Doma mu leži na mizi in ga čaka. Naglo je dvignil kozarec in poklical gostilničarko.

»Kam, kam?« je vzkliknil Mlakar.

»Oprostite, večerjal še nisem.«

»Takó. Večerjal še ni. Pa nam jo hoče odkuriti. Ne pojdete, brate! Gospa Zofija, večerjo gospodu učitelju! Na moj račun! Ampak uhajal ne bo.«

Učitelj Sivec je ostal.

Nekaj hipov pozneje ga je družba pozabila in mogel je nemoteno misliti na svoj spis, na svoj dnevnik, na svojo tiho srečo. Tiho, sladko mu je stopalo v glavo, oživel je, zardel in se razposajeno smejal šalam, ki so puhtele ob omizju. Župnik, Pencin in Fratnik so vstali ob desetih, ostali so se strnili tesneje...

»Duša, pij!« je nagovoril Sivca geometer in mu nalil. Sivec je dvignil obraz. Preslišal je bil pogovor móž.

Bradač je bil rekel:

»En liter je moj.«

»Kako?« je vprašal Mlakar. »Ti plačaj svoje, pa je.«

»Ne,« je odvrnil Bradač. »Zofija, odračunajte.«

»Je že gospod geometer plačal,« je odvrnila.

»Od hudiča ste. Zastonj ne pijem,« je vzrohnel Mlakar, »Zofija, pa ga daj še eno posodico.«

»Kar dve, da bo vsem prav,« je pripomnil Bradač.

Koncipient Povšič je oživel. Pil je redno svojo skromno mero. A kadar so drugi plačevali, se ni branil. Oni drugi pa so radi plačevali. Prijalo je njihovi bahaški navadi, ki so jo bili podedovali iz roda v rod...

Vidno je rastlo vinsko razpoloženje. V tiho mesečno noč, ki jo je polnil šum bližnjega sovodja nizko v globokih zarezah, je udarjala šala, vesel smeh, polglasna kvanta. Geometer se je bil raz-

igral do skrajne živahnosti. Gospa Zofija je bila sedla k njemu in si venomer brisala oči od vselega smeha. On pa se je opajal sam v svoji razigranosti, pripovedoval je zgodbe iz svojih dijaških let, svojih dogodkov z vozniki in krčmarji, svoje norosti v velikem mestu, kako je lezel na svetilke, dramil zaspane vratarje, nagajal mestnim čuvajem. Vmes je vpletal doživljaje na kmetih, po župniščih, pri kartah in vinu in plesu po zaprašnih kmetijskih podih. Kar samo je vrelo iz njega, naravno, neprisiljeno.

Polnoč je jeknila od cerkve. Krčmarica je naglo vstala.

»Gospodje, pozno bo.«

»Brez črne kave ne grem, Zofija,« je rekel Mlakar, »danes je moj dan.«

»Seveda, kolikrat še letos.«

»Dà, gospa, malo črne kave,« je silil koncipijent. »V kuhinjo se bomo preselili, pa prav tihi bomo.«

»Seveda, vi, pa tihi.«

Geometer ji je rahlo položil roko ob pas in rekel:

»Pa daj, tetka, usmili se jih.«

»Če še Vi silite — saj moram!« je dejala in šla pred njimi. Koncipijent se je ril za njo.

»Dostojni!« je velela odločno.

Takrat se je izluščil iz svoje zaspanosti in omotice učitelj Sivec, pogledal debelo okoli sebe in vzkliknil:

»Čudovita noč!«

Opotekel se je za drugimi in utonil v prijazni kuhinji in se je ves čas smejal od nezavedne miline ob močni geometrovi veselosti. Videl je vesele Zofijine oči in njeno roko, ki jo je bila položila Pozniku na rame. Čudil se je, vkolikor se je mogel motno zavedati, mirni neprisiljenosti človeka, ki so ga pred vsemi odlikovale ženske in ki ni bil ne vsiljiv ne nadležnozoprn, prav nič vinski ali frivolon, samo veder v najvišji meri, vesel svojega zdravja in trtnega soka, ki mu je polnil in plal pod zagorelo poltjo. Kako vse drugačni so bili dijaškovo siljivi koncipijent ali notar s svojimi nabrekli očmi ali Mlakar v svoji nekako surovooprezujoči hladnosti! Sivec je vstal in se zagledal v skromno kuhinjsko zrcalo na steni in se zasmel. Samega sebe ne bi bil spoznal v njem.

»Pijan sem,« je rekel vdano in zdrknil nazaj na stol ob geometru. In potem je iskal z očmi na steni in ni našel slike z debelim gospodom, ki mu nese meč droben paž... in se je čudil...

* * *

Helena in Slavica sta se spravljali spat. Napol razpravljeni in z razpuščenimi lasmi sta si sedeli druga drugi nasproti v mehkih naslonjačih in si vili ohlapne lase v nočno čepico. Bili sta divni v tihi, topli sobici z belimi zastori, z okusnodragocenim pohištvom, sredi med dvema zrcalnima mizicama in dvema medenima, hotelskima posteljama s kipečimi blazinami. Težka preproga je glušila stopinje njiju bosih nog, ko sta stopali k zrcalu, k toaletni mizi, k malemu sekretarju v kotu pod podobo Fuchsove Madone. Polknice od zunaj so bile priprte, v rahlem povetrcu so se zibali zastori. Toplo je tlela rdeča lučka v malem svetilu, ki je viselo ob Madoni v kotu. Obraz Matere je zrl v sanjavi dobroti v tiho deklinško ozračje: obraz otroka, ki še ni izgubil ob ustnicah trpkosti otročje trme, obraz žene, ki ljubi in trpi, oči matere, ki se bojijo...

»Helena,« je vzkliknila Slavica, »veš kaj? Zelo lepa si nocoj.«

»Ah, molči,« je odvrnila Helena in se dvignila iz naslonjača. Obe roki je vzdignila in vrgla temne dolge lase čez obraz. Čudovita je bila oblost njenih belih rok z dolgimi, v nohte se ožičimi prsti. Vitka v sijajnotopli polnosti je dihala nekako trudno, nasičeno slast. Bila je skrajno nasprotje nižje in bolj tršaste in ko jagoda sveže Slavice s temnoplavimi lasmi in odločnokrvnato poltjo.

Slavica je stala ob njej in rekla:

»Glej, kako si visoka! Jaz sem pravi zaprték, prava kmetska bunka. To je zato, ker je v tebi plemiška kri.«

»Molči vendar!« je resno dejala Helena. Rahla ginjenost je drhtela v njeni besedi, nekaka tiha sreča, utrip skritega ognja v njej, kakor od one zarje, ki ji je bila oblila obraz, ko je sama z geometrom stopala z goré.

»Vem, kar vidim,« je dejala Slavica in se s cigaretko v ustih nagnila nad luč na mizi.

»Ne puši, prosim te,« je vzkliknila Helena.

»Albinu sem izmaknila tobačnico,« je gostolela Slavica, puhnila dim proti stropu, se zakremžila, pljunila na preprogo in se razjezila:

»Fej! Kakšne smrdele kadi ta Albin!« Stekla je k oknu in vrgla ogorek v noč. Nato se je vedro obrnila in se nasmejala.

»Helena, ali si videla, kako se je mučil Sivec s portorikami? Veš, sem bila rekla v nedeljo, da mi imponirajo moški, ki kade smotke. In zdaj se muči, ubogi Škorenjček.«

»Nikoli ne boš resna, Slavica,« je pripomnila Helena.

(Dunaj, bivši dvorni muzej.)

Rubensova šola: Sveta družina.

»Samo karaš me,« je odvrnila Slavica nekako užaljeno. »Takšna sem pač; ali je greh, da nisem pusta, kakor ti in ne zavijam oči svetohlinsko kakor notarka. Seveda, ampak tebi je notarka vzor, ta brblja hudobna!«

Helena se je nasmehnila in ji ni odgovorila.

»Kaj se mi smeješ? Ali ni morda res? Ali ne opravlja vseh? Ali ni še Škorenjčka, ki je vendar ves božji volek, da mu ga pod milim nebom ni para?«

Za hip je utihnila.

»Sicer pa, kaj meni mar! Naj ti graja, če jo hočeš poslušati. Tako dolgo jo boš, da ti ga bo odgrajala zares. In potem boš imela.«

»Molči že o Bradaški.«

»Ali govorim o njej? O tebi govorim in Pozniku.«

»Mučiš me,« je trudno vzdihnila Helena. »Daj mi mir, molila bom in bom legla.«

V Slavici je ugasnil plamenček nevolje. Ozrla se je v Helenino obličje. Vidna bridkost je ležala v njem. Hipoma se je zasmilila sestra Slavici. Polne, krvnate lehti ji je vrgla krog vratu in ji strastno poljubila lice in jo prosila:

»Ne zameri, Lenček! Saj te ljubim. Žalostna sem zaradi tebe. Ne razumem te; ne vem, kako se moreš žalostiti. Če bi bil Francè moj — o, o! Ampak ti, Helena! Ali ga ne ljubiš, ali ga ne? Kako je to v tebi?«

Šibka je zdrknila Helena v stol in si pokrila lice. Njena bela pleča so zadrhtela v joku. Slavica je zdrknila ob njej na kolena in prosila:

»Lenček! Tàk bodi no mirna! Kaj pa je? Kaj ti je?« Helena se ni mogla umiriti. Krčevito ji je sililo v grlo. Čudnostrašne misli so ji ležale v duši. Besede, ki jih je bila slišala mimogrede, grde besede so ji tolkle v zavest. Slišala je živeje ko tedaj, ko je zares slišala, in je bilo na letnem sejmu in je sedel v krčmi mestni človek z zoprnimi zalizci in piskajočim glasom in je pripovedoval nekakim gospodičnam iz trga:

»Dà, gospodične, živelimo smo na Dunaju. Takrat, ko sem prišel jaz gori, so bile prave stare hiše že izumrle. Ampak nekaj jih je bilo še ostalo. Enega se dobro spominjam. Sešla sva se v kabaretu. Potem sem mu posodil petnajst čukov. Zato je tisto noč plačeval še zame. Strašen človek, vam rečem. Korenito sva delala tisto noč. Prvo sva v petih ulicah zvonila in zbudila vse vratarje. Potem sva luči ugašala. To se pravi: jaz sem moral stati na straži, a Poznik — pardon — nomina sunt odiosa — moj tovariš je medtem plezal

na kandelabre. Potem sva se tepla — homersko življenje, gospodične.«

Kakor da je pravkar slišala, sliši Helena glas drobne črnolaskke, ki je vprašala:

»Ali ti je pa vrnil tistih petnajst čukov?«

In zopet je govoril oni s svojim čivkajočim glasom:

»Deset samó. Pet jih je unesel. Hahaha! Saj jih ni samo meni. Bogve, koliko je bil dolžan! Saj si je izposojal še pri cestnih.«

»Pri cestnih? Kako to?«

»He! Prav lahko. Lep človek, lepa močna postava si — Ali mislite, da Vam taka-le dekleta ne morejo ponoreti? Ne poznam jih sicer, toda bral sem, da so čudovite sentimentalke med njimi.« —

»Lenček,« je zaklicala Slavica sočutno in solzna. »Ne misli, da sem tako otročja! Smeš se mi zaupati, Lenček, povej, Lenček, razodeni!«

Sunkoma je vstala Helena in uprla svoje oči mimo smešnomokrega, od solz oblitega Slavičinega obraza v lice Bogorodice v kotu. In Helenine oči in oči na sliki so se srečale, čudne oči v čudnem pogledu: oči žene, ki ljubi, oči mlade matere, ki se boji...

Tiho je sklonila Helena glavo, stisnila roko svoji polusestri in šepetnila:

»Pojdiva spat!«

Luč je ugasnila. V polumraku rdeče svetilke sta razvezali gornja oblačila in vtonili v belih blazinah. Nekaj časa je bila Slavica tiha. Govorila je skrivoma svojo tiho molitev, ono isto kakor v četrtem letu svoje mladosti:

»Angelček varuh, ti mene varuj, nocoj to noč, kakor si ti mene varoval denès ta dan!«

Ko je domolila, se je okrenila in je vprašala:

»Helena, ali veš, kaj pomeni gloriosa?«

»Ne vem.«

»Latinsko je in pomeni — Slavica,« je razlagala mlajša sestra.

»Spì zdaj!« je rekla Helena trudno. Ura iz cerkvenega zvonika je jeknila poldveh... Nekak zategnjen, nečloveški glas se je razlegel odnekod. Helena se je zdrznila in se dvignila.

»Ah, ne,« je zašepetala pomirjena, »to poje naš Jane, naš prismojeni mlinar svoji sanji, svoji Mežnarčevi Tini.«

Tiha, blažena trudnost ji je začela razvezovati ude v topel pokoj. Nekaj sladkega ji je napolnilo vse bistvo.

»Danes ob šestih na maminem grobu!« je čustvovala že rahlo nezavestna, »... na grobu... na grobu...« Nenadoma jo je vrglo kvišku iz

blazin. Vsa soba je bila polna blodne melodije, ki je kipela od zunaj gori. Helena je zagledala Slavico ob oknu.

»Kaj je, Slavica?« je vprašala.

»Pojó,« se je hihitala Slavica. »Ti moj ljubi Bog, kako so pijani. Edini Poznik je še nekam trden. Ampak, škorenjček! Ljubi Bog, škorenjček! Torej taka šleva si, ti potuhnjeni svetnik.«

Helena si je zatisnila ušesa.

»Hudič,« je slišala Slavica vzklikniti geometra, »znoreli smo nocoj. Molčimo!«

Toda Bradač in Sivec sta pela naprej:

»Sladko, hep, sladko spa — hep — vaj,
ce — hep — lo noč.«

Daleč nekje nad gorami je blisnilo. Ali je bil žarek prvega jutra, ali odsev daljne nevihte? Živo je žuborela voda sredi trga pred Koširjevimi v leseno korito. V lipi nad koritom je zatrepetalo. Prvi ptiček se je zbudil, zacvrkotal in zaspal znova.

Vinska pesem je utihnila nenadoma. Zategnjeno, živinsko je zarezala strahotna melodija od vode, od mlina gori. Mlinar Jane, ki se je bil nalil špirta, razredčenega z vodo, je tulil svojo blazno strast v šum jezov in klopotanje mlinskih kamenov. Vлага, ki je ležala v ozračju, mu je živeje kot sicer, kadar je pil, razburjala ubite živce...

* * *

Jutro je sinilo trudno, skrito v nadležno meglico, ki se je koprenasto razgrnila pod nebom kakor otava za kosci. Geometer Poznik je hodil že dober četrť ure na pokopališču v rebri nad cerkvijo. Od križa do križa je stopal in bral obledele napise in mrmral:

»Zofija je zlatá vredna. Vsaj vino ima pošteno in s pivom nisem mešal. Tako sem zdrav. Sicer bi bil to prokletozoprni sestanek.«

In zopet je hodil in mislil:

»Saj prijeten tudi tako ni. Hudič naj vzame babji okus in romantiko!«

V cerkvi je pozvonilo k prvi maši.

»Saj sem vedel, da je ne bo!« je zamrmral Poznik. Toda tisti hip je zagledal pred seboj bledo Helenino lice. Njena postava se mu je zazdela nekako čudno slabotnejša od včeraj.

»Helena,« je vzkliknil, »ali ste bolni?«

Drhte so ji ustnice. Oči je povabila. Sunkoma, prisiljeno trdo je rekla:

»Vso noč sem bedela!«

On ni vedel, kaj bi rekel, in je mešal:

»Pa še ta nesrečna ura, gospodična, in tista norčija ponoči —«

Odločno je dvignila obraz. Vsa toplota je bila ugasnila v njem.

»Gospod geometer,« je rekla. »Tisto govorjenje včeraj na izletu! Prišla sem Vam povedat, da ga pozabite, kakor da ni bilo nikoli, razumete, n i k o l i !«

»Razumem, gospodična,« je odgovoril. Zdaj, ko je bil začutil udarec, je bil svobodnejši in zopet ves svoj.

»Ne bom se opravičeval,« je nadaljeval. »Saj nisem nič slabega zagrešil. In prav tak sem danes kakor včeraj. Ne vem, zakaj tako čudno sovražite v meni mojo široko dobro voljo. Ali niste sami rekli včeraj, da sem jo podedoval? Vem, da ta ura ni prikladna za to, da bi midva odločala o moji in Vaši usodi. Če ni ta ura danes, gospodična, morda bo jutri, pojutrnjem. Danes me oštejte, ozmerjajte s ciganom, pijancem in barabo, le tiste grde besede ne ponovite, te grde besede: nikoli!«

Obrnila se je sunkoma, blede in bolna.

»Zbogom!« je rekla.

Kakor da omahuje, je šla izprva neodločno. Potem je stekla in zdrknila in izgnila v cerkev. Geometer je šel počasi za njo. Pritisnil je že za kljuko pri cerkvenih vratih, pa jo je izpustil in zaklel:

»Nedelja gori, nedelja doli. Zdaj grem v urad in bom delal do večera.«

* * *

Učitelj Sivec je vstal ves bolan in ubit. Glavo je vrgel v vodo in vzdihnil krčevito:

»O Jezus, in še tri ure ponavljalnega pouka, in ravno danes, ko je kolega na dopustu.«

Ob devetih je stopil učitelj Sivec med glasne in močne in nemirne svoje učence. V glavi mu je šumelo in kljuvalo, v želodcu je težilo. Zaprl je okna in kriknil parkrat v razred. A razred se ni hotel umiriti. Začel je narekovati nalogo. Zdehalo se mu je, solze so mu silile v oči, strašno se mu je izpahovalo po tobaku.

»Ne bom prestal,« je mislil. Zatošlo je postalo v razredu. Šel je in odprl okno. Učenci so pisali in prepisovali in šumeli in se suvali. V tinto namočena papirna kroglica je šinila iz zadnjih klopi v prve, nato še druga, še tretja in iz prvih klopi nazaj. Tri, pet, deset črnih pik je vstalo na stenah. Učitelj Sivec ni videl nič, nagnil se je bil skozi okno v hlad in zrak.

III.

Takrat je stopila Koširjeva Slavica na vrt, ki se je dotikal šolskega. Vesela, prespana, sveža kot rožni popek je šetala med gredicami in rožnimi grmi. Tam je bila črešnja zgodnjica. Deklica je stegnila roko po veji in utrgala prvi rdeči sad in ugriznila. Drobna sveža sočnost ji je oblila otroškokrške ustnice. Takrat je zagledala učitelja in je slišala njegov hripavobolestni opomin:

»Mir dajte, pravim!«

Slavica se je zasmejala in zašepetala:

»Ali te ima, danes, škorenjček, ali te ima!«

Učitelj Sivec je zopet položil svojo glavo med roke in se zagledal v gredico pod seboj. Tolst slinar je ležal doli ob zdravozeleni špinaci. Učitelju se je zagabilo. Sunkoma je vrgel glavo kvišku.

Tisti hip je zapela Slavica:

»Sladko, hep, spa — ha — vaj,
ce — hep — lo noč!«

»O Jezus in to tudi!« se je zdrznil učitelj in zapiral okno. Zavabilo je z vsemi tremi k deseti maši. Drobno fantè je dvignilo roko:

»Gospod učenik, pri maši nisem bil.«

»Pojdi!«

»Jaz tudi še ne, jaz tudi še ne,« so klicali drugi.

»Kakšen red je to?« je vzkliknil učitelj in je štel. Ena tretjina jih je vendar že bila pri maši. Toda tisti hip je odločil učitelj jasno in dostojanstveno:

»Drugič pojdite vsi k zgodnji maši. Zdaj vstanite in odidite mirno.«

Zunaj pred šolskim poslopjem je srečal župnika in rekel hinavsko:

»Strašna nemarnost, gospod dekan. Niti trije niso bili pri maši. Kaj sem hotel! Ali naj zamudijo mašo zaradi šole?«

Gospod dekan se je dobrohotno nasmehnil in vprašal:

»Kaj pa z glavo? Ali je sveža danes, ali je?«

Učitelj je pogledal vstran in se skušal nasmehnuti.

»Malo tišči, gospod dekan,« je rekel, »to je od cigar, ki jih nisem vajen.«

Zardel je.

Od Koširjevega vrta sem se je zopet porogala pesem. Prijeten alt, a besede tembolj zoprne:

»Ce — hep — lo noč!«

Učitelj je odšel v svojo sobo, se zaklenil in vrgel na posteljo. Zaspal je. V blodnih sanjah se mu je spovračala slika debelega šlahčiča, ki mu nosi meč droben paž...

Gospod Feliče, stric Koširjeve Helene, je vstal ob sedmih, se do osmih mudil z britvijo, milom in urejevanjem svoje obleke in svojih redkih las. Tako je sploh navajen. Neskončno dobro mu dene ukvarjati se z lepoticjem. Vsi v hiši so se privadili njegovemu redu in njegovim posebnostim. Ob sedmih ga pride buditi stara Meta, ki je še vedno v hiši za tri dekletke. Ob osmih mu postavijo zajtrk v malo lopico na spodnjem vrtu. Tja je navajen šetati, utrgati mimogrede bahato rumeno rožo in v zgodnji jeseni belo georgino, in si jo zatekniti v jopič. Potem sedi v lopi in uživa udobno, premišljeno: gnjat, surovo maslo, dve trdokuhani jajci, žlico medu, skodelico mlečne kave in pet žemelj. Kadar so črešnje, marelice in zgodnje hruške, mu tekne tudi sadje.

Potem ko je stric Feliče utešil svoj jutranji glad, se je dvignil in stopil z umerjeno stopinjo po gospodarstvu svojega varuha Lovrenca Koširja. Zašel je v perilnico in vprašal mlado, brhko dekletko:

»Pa čemu Vam ta ploh, gospodična?«

Dekletko je zazijalo in se zasmejala:

»Perilnik je. Ali ne vidite?«

»Dà, dà,« je prikimal stric. »Prav problematično orodje, ne bi sodil na prvi hip.« In poklonivši se, je krenil stric Feliče naprej, skozi hleve in veže v kuhinjo. Na veliko mizo je bila postavila Meta tri jerbaze in jih natrpala z jedmi za kosce in žanjice.

»Čudno,« je menil stric, »ne bi verjel, koliko požre tak majhen jerbaz. Kaj pa žlice?«

Meta je nevoljna odgovorila:

»Kaj žlice! Jedli bodo brez žlic.«

»Brez žlic?« se je začudil stric in odšel. In vso pot se je smešil:

»Čudni ljudje! Kako morejo jesti brez žlic!«

Jutro, polno bogate in sveže rose, je vonjalo v tisoč krepkih vonjih. V cestnem prahu so bile vidne sledi kapelj, ki so rosile iz akacij nad cesto. Tutam je bila vidna sled kače, ki se je potegnila z brega čez cesto doli k reki. Gospod Feliče je krenil nizdol po opolzki ilovnati stezi. Morda je šel to jutro že stotič to pot. A ne spominja se. Vselej mu je nekako nova, skrivnostno vabeča. Vsa v senci leži ta stran, vse poletje je vlažna. Čudno močni vonji plujejo tod, vonji trpkega lapuha, bohotne divje melise in vrbovja. Vmes zareže čudnobridko vonj vode in mahovitih skal, včasih opojni duh moškatega hrošča, včasih presunljivost kačjega vzduha, belouške, oža in gada. Kakšne misli vzbuja neki to ozračje v duši strica

Feliksa? Ali je mož kaj doživel, ali je občutil gotovo srečo kdajkoli tod ob teh vodah? Zakaj so se mu nasmehnila lica in razživele oči?

»Resnica,« je govoril sam s seboj. »V vodi je vse. Voda je gonilni element. To je rešitev problema.« In zopet si je položil prst na čelo in zastrmel pred se. Težka trudnost mu je napravila čudnohipno vse staro njegovo obličje. Njegova spodnja ustnica z vdelanimi tujimi zobmi se mu je povesila in v mučni plahosti je šepetal:

»Bolezen so gotovi sokovi, a voda je tudi nekak sok. Ali so bolezniki od vode?«

S svojimi kalnimi očmi se je zagledal čez reko na drugi breg. Tam je bel prod ves v solncu. Deset mladih peric, nagnjenih na perilnike, je zavihalo rokave do belih ramen in tolčejo s perilom in izžemajo. In zadaj za pericami, od vrbe do vrbe, gre vrv in na vrvi visi perilo, mehko, drago perilo, čipkaste srajčke, mehke rjuhe, drobne žepne rutice.

In tedaj je doumel stric Feliče:

»Ne! Voda ni absolutnost. Voda in solnce sta, voda in solnce skupaj! In solnce je močnejše. Neskončno silnejša energija. Voda izpije madež in solnce izpije vodo.«

Zopet se je zamislil:

»Kako da solnce ne izpije madeža?«

Topo je buljil pred se. Ni videl lepote solnčnega brega onstran niti življenja in zdravja in sveže čistosti, ki je plala v onih pericah. Ni slišal njihovega veselega smeha, ni razumel pesmi, ki se je bila vzpela nad šumenje bobnečega jezú. Temen je iskal v sebi in ponavljal mukoma.

»Problem, problem!«

In segel je po malo beležnico in pisal:

»Voda in solnce, zdravje in bolezen. — Problem!?«

Takrat se mu je težka roka dotaknila ramena in oduren glas je vprašal:

»Ali po babah zijaš?«

Gospod Feliče je zdrknil čudno sam vase ob nenadnem pozdravu, se ozrl in gledal nekaj hipov nekako razmišljajoč v čudnega človeka ob sebi. Nekako opičjeokorn je stal človek ob okusnem in drobnem stricu, bel in blaten od nog do las, ki so mu sršeli na čudnokoničasti glavi. Tudi njegova zanemarjena brada je bila bela, samo ob ustnicah se je poznala temnorjava pega. Ves obraz je bil smešnotop in le v očeh je podrhtevalo nekam zlobno in oprezujoče. Te oči so bile nemirne, nestalne. A hipoma so se kakor vsesale v človeka in gorele tajno, strastipolno.

»Go-spod mlinar!« je jeknil stric Feliče.

»Po babah zijaš,« je odločno ponovil mlinar Jane.

»Problem, problem, problem,« je vljudno ponavljal stric. Mlinar je prijel z okorno roko strica Feliksa za rame in ga potisnil nizdol pred leseni mlin, potisnjen tesno med stene, da ga ni voda ob povodnjih odnašala. Sto let, dvesto let in več stoji mlin, vedno enak, vedno na enem mestu. Nekaka lopa, v katero stopiš odzgoraj po strmih stopnicah. Streha so deske. Srednja je nepri-trjena. Kadar pribobne jesenske povodnji, ni časa nositi mehove po stopnicah. Pri strehi morajo ven v pesek in dež, ki ne prodre do moke v čudno skrbno ustrojnih in sešitih ovčjih kožah. Malo kruha raste po dolinah in pičel je po bregovih. Vsakega prahu je škoda.

»Gospod mlinar,« je rekel stric Feliče, »ne pri-jemajte me. Zdi se mi, da ste me pomazali. Glejte.«

Skrbno je začel odpihovati sledove belih mli-narjevih prstov. Mlinar je stopil ob stran in ga molče gledal. Potem se je zasmel in vprašal:

»Žganja seveda nisi nič prinesel.«

»Nisem, gospod, niso dali.«

»Vzemi!« je vzkliknil mlinar.

»Imam posodico špirta pri sebi,« je rekel stric. »Pa to ne diši.« S svojimi nežnimi, otroško-drobnimi rokami je izvlekel malo steklenico in jo podal mlinarju. Mlinar jo je nesel k ustnicam in pokusil.

»Bo,« je vzkliknil. V hipu je bil v mlinu, zajel z umazanim lončkom vode izpod stóp in izpustil vanjo nekaj kapljic. Nato je nagnil in izpil.

»Da Vam le tekne,« je dejal otroškovesel stric Feliče, ki je bil oprezno stopil za mlinarjem v mlin. Mlinar je zadovoljno godrnjal sam vase. Potem je okretno skočil in nasul na srednji ka-men novega žita. In zopet je šel in zajel vode in jo pil pomešano s špiritom. Nato je segel v nekak kot, ki mu je služil ponoči za ležišče in ognjišče. Izvlekel je kos rženega kruha in ga potisnil stricu med prste.

»Na, ki rad ješ!«

Stric Feliče se je nasmehnil, odlomil in hitro jedel. Zdelo se je, da se sramuje in mu ni za udobno umerjenost in uživanje.

»Dober kruh.«

Mlinar ga je oprezoval izpod oči in mu rekel:

»Kruha je dovolj. Belega, mlečnega. Ali ne znaš reči, naj ti dajo denarja? Saj je tvoj.«

»Bom rekel, gospod mlinar,« je odvrnil stric Feliče. Ves se je zmedel. Opazil je bil, da se vsiplje na obleko rahla, bela meglica.

»V mlinu se praši,« se je zasmel mlinar in ga skoro dvignil iz mlina. Pri tem se mu je nagnil čisto k ušesu in rekel poveljujoče:

»Denarja naj ti dajo, jim reci; pravico imaš. Bogat si. Ali boš?«

»Bom,« je vdano odvrnil Feliče. Oprezno je stopil čez vzložne deske na streho.

»Kam greš?« je vprašal mlinar. Bilo je, kakor da se je v hipu zmešal, ves glas se mu je bil izpremenil.

»Ne hodi, ne zijaj doli! Hudič!«

S strašno roko je potegnil slabotnega Feliksa raz streho in mrmljal:

»Voda ima svojo moč. Ponoči in podnevi. Ne zijaj doli, da ne boš videl.«

»Kaj bi videl?« je vprašal Feliks.

Mlinar mu je obrnil ledja in izginil nem v mlin.

»Problem!« se je smešil Feliks in lezel po glinasti in opolzki stezi navzgor. In ko je bil prilezel gori, na cesto, je solnce sinilo izza holma. A do mlina doli ni moglo ne pozimi ne poleti. Onstran mlina pa je gredo sedem ur od devetih do štirih in tam v solncu je plalo v slasti in zdravju in veseli pesmi brhkkih peric.

Mlinar Jane je bil medtem segel še trikrat z lončkom po vode in jo mešal in pil. Potem je splezal, kakor maček oprezujoč, iz mlina in se vlegel na streho. Samo z glavo je slonel čez sleme. In je gledal s čudnonemirnimi očmi čez jez za pericami. Polagoma so se mu oči vsesale v najbližjo in je bruhal polglasno besede, neumljive, zažonetne besede pred sebe. Očividno je učinkovala pijača. Hipoma mu je bilo, kakor da je presunljivo zažvižgalo. Vzdrgetal je, pogledal podse v tolmun, kamor je tolkel jez, in je kriknil:

»Hudič, mir daj!«

Sunkoma se je pobral raz streho in utonil v mlin. In je šel od kamena do kamena in je mrmljal:

»Voda je močna. Le obešaj se za kolesa. Ne boš jih ustavil, ne boš jih.«

Zopet je pil. Potem se je zleknil v kot in zaspal čudnotruden sen...

Kaj je videl mlinar Jane pod jezom? Koga je dolžil, da se mu obeša na kolesa? Ali so bile te tlapnje le plod njegovih po alkoholu razbitih možganov? Ali je bil kaj doživel in je vpila vest iz njega? Spomin na davne dni, davne ljudi, ki so jih drugi davno pozabili? Ali je bil zločin za njim, ki ga ni poznal nihče, morda samo on in Bog in neka Mežnarčeva Tina, katero je klical v svojih najbesnejših urah ob povodnjih in jesenskih nalivih? Mežnarčeva Tina? Ta je bila vendar planila pred štiridesetimi leti v tolmun pod jez in je ni videl nikoli nihče nič več...

* * *

»Gospod geometer, gospod geometer!«

Geometer Poznik se je ozrl in zagledal gospoda Koširja, ki je šel za njim.

»Ali Vas burja nosi,« je sopihal krepki in obilni mož in prožil geometru roko, ki jo je Poznik krepko stisnil. »Za vraga, kje tičite? Saj Vas ni več na izpregled. Ali se bojite Koširjevih?«

»Delo, delo!« se je nasmehnil geometer.

»Delo, seveda je dela dovolj,« je dejal Košir. »Ampak stvar je taka, da Vas rabim, pa prav nujno rabim, gospod geometer. Zaradi tistih mojnih vodnih sil, razumete. To se pravi, če sploh so kakšne vodne sile tam doli v tisti tesnobi in če so izrabljive pri naših visokih vodah. Glejte, to sem rekel, bi si ogledala o priliki. Če Vam morda zdaj ni od rok? Vam je? No, pa drugič, jutri, sploh, kadar bo Vam všeč.«

»O priliki, gospod Košir.«

»Prosim. A kam ste se namenili?«

»Prav zasebno. Tu gori v reber, k Jamcu. Fantu se je hudo poslabšalo.«

»Ne bo nič ž njim. Škoda fanta. Lejte, skozi šole sem mu pomagal, prav lahko bi bival pri nas. Imel bi postrežbo, kakor gre. Pa noče. Vrag vzemi to bahaško nadutost. Ali ne dam rad?«

Poznik se je nasmehnil in menil:

»Vsak podeduje svoje.«

»Kaj ste rekli? Podeduje? A tako! Seveda, iz rodu v rod. Ampak nadutost je vendar in bahaštvo je tudi, pa še neumno in zoprno.«

»Grem gori,« je dejal Poznik, »če se mi posreči pregovoriti ga, naj gre k morju.«

»Seveda, k morju. To bi bilo zanj. Ampak to stane.«

»Vsilil mu bom nekaj denarja. Od mene ga bo morda vzela.«

»Vraga!« je vzkliknil Košir. »Če je taka: tu je nekaj drobiža. Nesite mu. A ne zinite mu, da je od mene. Od mene ne bi vzela. Niti besedice!«

Razgrnil je mogočno listnico in potegnil iz nje dva močna bankovca.

»Pa če ne bo vzela?« je vprašal Poznik.

»Če jih ne bo vzela? To je Vaša skrb. Glejte sami. Jaz ne maram nič več nazaj. Zdravi! Srečno! Jaz moram tu čez. In zaradi vodnih sil: ne pozabite! Servus!«

Hiter in neprisiljen je odšel v stransko dolinico. Kam? Poznik je nekaj hipov ugibal in zamrmral: »Čudovita energija in razsodnost. Nima ne šol ne znanja. Na vodne sile ne bi bil jaz mislil nikoli. A on jih je doumel.«

Rahlo v breg je začela lesti cesta. V solncu je ležala. Od bližnjega laza je duhtela sveže-

košena arnica. Vse prek laza je valovalo opojno-zaduhlo. Ob poti je duhtela poznocveteča trtavita. Pozniku se je oznojilo lice. Počasi, udobno se je vzpenjal navzgor. Ob prvem ovinku je postal in stopil na rob ceste in pogledal doli.

»Glej,« se je razveselil, »Rebrnikova Tildka gre za menoj.« Sedel je na cestni kamen in si prižgal cigareto. Takrat ga je zagledalo dekle. Počasneje je stopila.

»Le zlahka, Tildek,« je zaklical. Zasopla je obstala pred njim in tiho pozdravila.

»V trgu si bila!« je rekel in ji stopil ob stran.

»Dà,« je rekla.

»Čemu pošiljajo tebe v trg!« je dejal nevoljno. Ni mu odgovorila. On pa se je domislil in vzkliknil: »Tako! Morda pa si bila pri zdravniku? Si bila? Priden, Tildek! No, zdaj vidiš! Ali te je doktor snedel?«

Ona je rahlo pokašljala in se nasmehnila. Njena čudnonežna in bela polt je bila živorazvnetna od toplote, ki je žehnela od prisojnega brega. Drobne rosne kapljice so ji visele nad ustnicami.

»Kam greste?« je vprašala boječe, ponižno.

»Tu gori,« je odvrnil; »prav tako svojegla-vega bolnika obiskat, kakor si ti. Pa ti, Tildek, si me ubogala, o tem tu gori dvomim. Temu bi zastonj govoril o pokori. Sem je jaz potrebnejši ko on.«

»Zakaj?« je vprašala skromno.

»Hudič,« se je razvnela v njem dobra volja. »Nič prida nisem, kolnem, kvantom in pijem ko goba.«

»Saj ni res!« se je nasmehnila in neverno dvignila obraz proti njemu.

»Verjemi, Tildek!« je odgovoril. Tiha, komaj čutna žalost mu je zabrnela v glasu. Ona je molčala. Nato je zakašljala zopet. Tiho, rahlo, kakor ljudje z močno srčno hibo. Nato je dehnila:

»Pa zakaj se ne ženite, gospod Poznik?«

Obstal je in jo resno pogledal. In obraz mu je bil dober, ne vesel, ne žalosten, samo miren in resen. In je rekel:

»Zato, Tildek, ker me nobena ne mara.«

»To ni res!« je živahno vzkliknila. »Vsaka bi Vas marala. A Vi nočete.«

»Tildek,« je odvrnil, »kadar sva sama, se mi zdiš bolj zgovorna. Čakaj! Prej si ti mene vprašala, zdaj bom pa jaz tebe. Ali ti katerega maraš?«

Silno ji je zadrhtel glas in je rekla:

»Nobenega!«

Deset korakov više gori sta se poslovila. Šla je kakor omotična po beli cesti navzgor in je šepetala sama vase, bridko, bolešno:

»Zatajila sem te, zatajila sem te!«

In jo je obšla silna bridkost. Drobno stekleničico zdravil je tiščala v roki. Zavihtela je z roko, da bi jo pognala čez cesto pod breg. Pa je zagledala malo kmetsko znamenje ob strani. Strašno okorno, fetišu podobno rezljarijo: Marijo sedem žalosti. In je solzna zdrknila pred podobo na tla in molila:

»Potolaži, potolaži!« —

Poznik je našel Jamca pred hišo za leseno mizo. Na mizi pred njim je ležala Tomaža Akvinskega »Teologija«, Nestlejev »Novi Testament« in Fischerjeva izdaja Prešernovih »Poezij«.

»Ali motim?« je vprašal Poznik.

»Ti? Ne,« je živo rekel Jamec. Bil je golorok. Tesno v suhi vrat mu je rezala domače preje srajca. V obraz je bil koščen, upadel, neobrit. Strahotno so mu sršele kratke kocine. Poznik je sedel k njemu na klop, si snel klobuk, obrisal čelo in rekel toplo in resno:

»Preveč si se zapustil, Tine!«

Jamec je uporno molčal. Poznik je segel po Akvincu.

»Študiraš?«

»Ne!« je odgovoril bogoslovec. »Prešerna sem bral.«

Iztegnil je roko in potegnil knjigo k sebi in je bral:

»Petelin poje, se mi zdi,
Poteka čas mi tukaj. —
V nos jutra sapa me skeli,
Brž, vranec! —«

Ostro je odsekal in zaprl knjigo. Poznik se je ozrl nanj in mu položil roko na rame:

»Tine! Zdaj pa te bom lepo prosil. Nekaj denarja imam preveč. Jaz bi ga zapil. Tebi pa je potreben. Na, vzemi! Pojdi, k morju!«

»Prepozno!« je dejal tiho, kakor sam vase, bogoslovec.

»Nič ni prepozno!« je vzkliknil Poznik. »Roko iztegni v solnce. Silno je. Ali ne čutiš?«

»Čutim,« je odvrnil Jamec, »da mene ne more ogreti več. A ti, pridi včasih gori in prinesi kaj vina seboj. Vino smem piti, je rekla mati. Pomenila se bova eno in drugo.«

»A k morju ne maraš?«

»Ne morem!« je odvrnil Jamec.

Poznik je odšel. V rebri je obstal in zaklel:

»Hudič, saj ne jočem! A lahko bi!«

Topel razgled, kakor v sočno akvarelno sliko, se mu je ponudil z brega doli na vso kotlino in trg. Prvikrat je začutil, kako čudno majhno je vse tu doli; bele hiše s prijaznordečimi strehami in

čudnooblikovanimi dimniki; majhni vrtiči z nekakimi cvetočimi grmi, mehki lazi v svoji bridki napetosti, steza nad lazove navzgor v pritlikavonizko bukovje, svetlosveže v mladem listju prav do vrha gore. Pet, deset temnih smrek proti višini, na sedlu v ostrih obrisih nekaj mecesnov z visečim vejevjem. A za vsem tem, kakor iz globine zemlje, ogromna rast mogočne planine v neskončno poševno polje, pegasto, kakorkoli so ga že kosili ali še ne. A za planino nov sklad, bele, izprane čeri z mladim snegom, ki je zapadel v zadnjih deževnih dneh. Poznik je pogledal v drugo smer. Modrina nebes v to smer je bledela v nekako mlečno solnčno luč, ki je pila obrise dolinskih zarez. Poznik je vedel, da se v to smer doli vse nekako večja, raste v razvlečeno silo v nekako široko razpoloženje mešanih barv in nedoločnih čuvstev. Poznik je znova pogledal na trg pred seboj in je čutil živo: za vso širnost, za vso ohlapnost velikega razpoloženja, za ves široki način življenja doli pod nejasnimi obrisi v mlečnobeli solnčni luči ne bi dal ene ure življenja tu notri v t. mali zibki z liliputsko nazorno svežostjo, z ljudmi, tako čudovito izrazitimi, z lici, ki jim je pa prav vse pisano v očeh: srce in duša, bolezen in hrepenenje in trma in čudnosvojestveno, otroško samoljubje in pa ljubezen, s katero ljubijo svojo majhnost, svoje pojoče narečje, svojo pesem, svojo šalo, svojo kvanto, jedrnato in nikoli polteno. Kakor da je doumel nekaj čisto novega, se je namehnil Poznik in zamrmral:

»Hudič, saj m o r a m zakleti. To je tako v tem r a z p o l o ž e n j u, tako jedrovitem.«

Doli na cesti je zagledal troje šetajočih se: Slavico, koncipijenta Povšiča in Heleno. Poznika je obšel nekov nemir. Helena in koncipijent sta šla s sklonjenima glavama, Slavica je nesla kvišku svoj krepki, sladki obraz. Poznik se je zleknil v laz, da ga ne bi opazili. Oni zdolaj so se okrenili in se vrnili. Pol dvanajstih je jeknilo od cerkve. Poznik je gledal z mirno sanjavostjo za vračajočimi se. In potem se je dvignil odločno in ostro in je rekel:

»Helena, hudič naj me vzame! Ampak ti boš moja!«

Navpično od ceste gori je šla rjava lisa, v breg in ilo udolbene človeške stopinje. Stara ženica, s kmetsko košarico v roci, je lezla iz stopinje v stopinjo. Globoko pod seboj je slišal Poznik njeno sapo. Ozrl se je v smeri Jamčeve bajte in je opazil, da ga bolnik ne more videti.

»Bog daj, mati,« je rekel in pozdravil geometer.

Preveč je bila zasopla, da bi mu bila mogla odgovoriti. On je prikimal dobrodušno in ji stisnil Koširjev denar v roko.

»Za Tineta, mati,« je rekel, »pa bogvari mu kaj povedati!«

Žena se je silno presenetila. Nato pa je zavrelo iz nje in je vzhitela dobrodušno, zaupljivo-tajno:

»Ježeš, gospod! Kakor grob bom tiho. Bog jim plačaj!«

»Mati, glejte, tako se leti po bregu!« je vzkliknil in se spustil v drznih skokih čez laz navzdol.

»Ježeš, ubil se bo!« je vzdihnila ženica in vse drobovje jo je zbolelo in je mrmrala:

»Kakor burja je ta človek. Odkod se je vzela? Bog mu pamet daj in srečo!«

Takrat je bil Poznik že na cesti doli in se je domislil:

»Tako! Bolnike obiskovati je delo usmiljenja. Še enega bi rad obiskal, pa ni več časa. Zofija je točna s kosilom.«

In čez nekaj hipov je dodal:

»Helenček, moj bolnik! Ozdravil te bom, le čakaj. Če prej ne, ko boš moja žena in te bom imel doma v postelji!«

Na glas se je zasmel:

»Že spet kvantam!«

In hip nato:

»Koncipijentek! Ali si na glavo padel? Za mojim dekletom laziš? Hahaha!«

* * *

Gospod Feliče je hodil pred hišo goriindoli. Bil je prijetnorazvnet. Z nekako svežo nemirnostjo si je mel drobne bele ročice in se smešil predse. Čutil je, da je ura obeda blizu. Iz hiše ven so ropotali krožniki. Vrata v klet so bila zaškripala, topli vonji slastnih omak in prikuh so pluli od vsepovsod in dražili sluznice in živce. In bil je čudovitolep dan, sladkosvež. In lipa sredi trga nad živinskim koritom je bila tako sočnoizrazita v svoji polni zeleni košatosti. Včasih je potegnilo sveže, vzduh po čistem, sušečem se perilu, vonj opojne čistosti od vrta to- in onstran Koširjeve hiše. Vse je plulo v zdravju zelenja, bohotnih rumenih in rdečih rož in belega platna in perila. Hripav kopunček je zakukurikal nekje. Nato minuta tihe, tihe idiličnosti. Nato temen, zamolkel glas poldanskega zvona in čisto blizu nekje ropot švarcvalderice, ki bije dvanajst. Nato vesel dekliški smeh izza ogla in truden glas:

»Molči no, otroče.«

»Trapist!«

Slavica in Helena sta stopili izza vrtnega zidu. Feliče je vljudno snel klobuk in se dvorljivo poklonil. Slavica se mu je obesila za desnico:

»Pojdiva, Feliče, kosilo bo. Veste, striček, apetit je lepa reč.«

»No dà, no dà!« se je nasmehnil on umerjeno.

»Sta šetali, gospodični? Tudi jaz, tudi jaz.«

Slavica se je napodila v kuhinjo.

»Mami, strašno sem že lačna.«

Zardela, potna in razgreta, svežepolna gospa Koširjeva ob velikem, okusnem in sijajnem štedilniku je postala za hip in se ozrla na hčerko.

»Jedla bi, seveda. A pri kuhi pomagati se ne ljubi nobeni.«

»Kaj še ni gotovo?« je vzkliknila otroškonestrpno Slavica. »Mami, ti si res kesna. Nikoli nisi točna.«

»Froc!« se je ravnodušno okrenila gospa Koširjeva. Slavica je sedla na slamnat stol, stegnila noge predse in se zagledala v konce svojih drobnih čeveljčkov.

Gospa Koširjeva je stopila k njej in si položila roke ob boke, in v njenih zdravih, rjavih očeh se sinilo hudomušno in ljubeče:

»Kdaj boš ti pametna, Slavica?«

Slavica je planila in je bila očividno huda, razdražena.

»Mami,« je vzkliknila. »To ti povem in ti povej Heleni: naj me ne zmerja vpričo drugih ljudi, da sem otročè.«

»Oh, oh, oh,« se je smejala gospa Koširjeva. »Ne, otročè, frocek si, Slavica, frocek, razumeš!«

»Veš kaj,« je planila Slavica kvišku, »le zaničujte me; ampak toliko me je še, da ti povem, kako mislim, mami! Vsaj v d o v c a ne bom jemala, kakor si ga ti!«

»Kaj, kaj, kaj?« se je oglasil tisti hip Košir iz sobe notri. Slavica se je zdrla, odletela iz kuhinje in na vrt in tam je stisnila svoje zardelo in solzno obličje v cvetoč rožni grm in se sramovala in togotila in morala slišati vesel smeh očeta Koširja, ki je klical:

»Hahaha, Slavica! Ponovi, ponovi še enkrat!« Gospod Košir se je nehal nenadoma smejati. Stric Feliče je bil stopil predenj, se poklonil in rekel:

»Gospod Košir! Da bodo čisti računi med nama: dovolite, kako visoko je moje premoženje? Dovolite, imam gotove obveznosti! Zelo bi mi bilo ustrezno, to se pravi —«

»No, kaj?« je vprašal Košir resno.

»Denarja rabim, dovolite,« je jeknil mukoma Feliče. Vsa svežost njegovega lica je bila ugasnila.

Košir mu je gledal z mirno ostrižjo v obraz in je rekel:

»Nič ne skrbi, stari fant. Denar ti je gotov. Pa čemu ga rabiš?«

»Obveznosti,« se je smešil skrajno utrujeno Feliks. Košir je segel v listnico in mu dal bankovec.

»Na!« je rekel in pristavil: »Zdi se mi, da si začel na stara leta noret!« — — —

IV.

Slavica je pridrvela vsa razigrana od nekod k Heleni, ki je vezla ob oknu, in je vzkliknila:

»Ampak, Helena! Kaj sva pozabili! Pusti vezivo! Veronikin god je. Voščit morava iti.«

»Res,« je rekla Helena. »To je čudno. Prav nič nisem vedela.« Dvignila se je mirno. Slavica je gostolela vsa nestrpna:

»Pa kaj naj ji nesem za dar? Rože? To ni nič. Albuma nimam nobenega. Rutice? Helena, ne bodi no taka. Reci eno! Ali imaš ti kaj?«

»Zase imam,« je odvrnila Helena. »Dala bom oni francoskovezani zvezek opernih arij.«

Slavica se je nakremžila:

»Note? Hm! Helena, veš kaj? Dobro! Ti ji daj note. A meni odstopi tisto čašico, saj veš, tisto —«

Helena se je zasmejala:

»Kako vendar? Tista je tvoj dar meni. To je nemogoče.«

»Kupim ti drugo, Helena. Bodi dobra! Saj vidiš, da sem v zadregi.«

»Pa vzemi!«

»Helenček, hvala! Zdaj se pa napravi. Jaz hitim samo še k papanu. Mora mi dati steklenico likêrja. Kaj bi s samo čašo? Hiti, pravim. Jaz bom v petih minutah gotova.«

Obletela je vso hišo, izprosila likêr in našla strica Feliksa in ga ustavila:

»Striček, danes boste kavalir. Ali ste dostojni dovolj za posete? Čakajte no, da Vas ogledam.«

Feliče se je dobrodušno smehljajal, ona ga je dvakrat, trikrat obrnila in menila:

»Izborno, striček. Tukaj čakajte!«

Par minut pozneje so krenili stric Feliče in sestri preko trga proti Tonejcu. Striček je nosil v okusnem rožnem košku voščilne darove z vizitkami in zaprto kuverto gospoda Koširja. Pred vrati Tonejčevega stanovanja so našli učitelja Sivca v fraku. Rokavice in nekaj v skrivnosten papir zavitega je bil položil predse na ozki tlak in si popravljajal trak od svitic. Ko je zaslišal ko-

F. Hodler: „Pesem iz daljine“.

rake za seboj, se je naglo dvignil in ves zardel. Nerodno je snel strašni, nemodni cilinder.

»Gospod Sivec!« je vzkliknila Slavica. »Istopot?«

»Isto, isto, isto,« se je klanjal in ga je bilo sram. Vse se mu je zdelo, da traku ni bil dobro privezal.

»Naprej,« je rekla Slavica. »Čim več nas je, tem boljše.«

Vstopili so v vežo, ki je zaudarjala po nekaki plesnobi, in so šli paroma po izgledanih stopnicah v prvo nadstropje. Tonejčevi so jih sprejeli na ozkem hodniku. Vstopili so po vrsti v domačo sprejemno sobo z nizkim stropom in majhnimi okni. Okoli velike ovalne mize je sedelo že nekaj voščilcev: Mlakarjev Albin, koncipijent Povšič, gospa notarka in sedemdesetletni kapelan Pencin. Na mizi je bila narezana na velikem krožniku pražka gnjat; poleg mesa je bil pleten košek medene potice. Na servisu ob steni je bila na okusnem podložnem papirju velika linška torta in ob njej nekaj steklenic istrskega refoška. Ko so vstopili Koširjevi z učiteljem, sta se dvignila Albin in Pencin in se začela poslavljati z notarko vred. Koncipijent se je bil dvignil, a je spet sédel. Svetnik Tonejec je odkazal, nekam prisiljeno se kretajoč, gostom sedeže. Hčerke njegove: Avrelija, Veronika in Alma, so se kretale živo, vzklikale. Veronika se je ljubko smehljala. Učitelj je stal v mučni negotovosti ob strani, stric Feliče je nihal z druge strani v čudoviti gledališki elegantnosti. Učitelj je odkril srečen trenutek in oddal svoj dar. Veronika je vzela čistih kozarcev in jih nalila. Avrelija je prenesla linško torto na mizo, Alma je ponujala potice. Tonejec je prijel krožnik s cigarami in ga nudil učitelju.

Tiho so jeknile čaše.

Z dobrohotnim, razmišljenim pogledom je šla Helena od obraza do obraza, od predmeta do predmeta. Čutila je tiho idilično razpoloženje te sobe, ki je že davno pogrešala gospodinjske materinske roke in so jo kitile tri hčerke, sirote. Tonejčevi so se zelo ljubili. Vidno jim je bilo v obrazu in govorilo je iz besed. Skromno so živeli. Pohištvo je bilo starikavo. A vse je dihlo mučno čednost in čistost, rahlo zatoхло sicer, morda radi nizkega stropa, morda radi malih oken. Neko nepopisno čuvstvo mehke bolesti je dehnilo v Heleno, da je iskala z očmi, čemu, odkod.

Veronika je bila igraje odprla zlatovezano knjigo in učitelj Sivec je vzkliknil patetično:

»Francosko? Ah, gospodična, čitajte malo.«

Veronika se je nekako narejenosramežljivo ustavljala.

»Pa daj, Veronika!« je rekla Alma koncem mize. In Veronika je brala:

»Hier la Primevère
A fleuri dans les champs,
Au retour du printemps.
Je l'entends qui m'appelle,
Qui m'appelle tout bas:
»Viens me cherchez« dit elle...
Maman, n'entends-tu pas?«

Čudno je genilo Heleno. Bila je edina, ki je umela.

»Lepo,« je dehnila in stisnila Veroniki roko. In tedaj je videla, odkod čuvstvo žalosti in pomilovanja v njej. Veroniki je brala v očeh. Veroniki je bil obraz čudno nerazmeren. Kazilo jo je levo oko, ki je bilo malo, malo križem. Od Veronike je pogledala Helena na Almo in je videla tudi njeno telesno hibo: desno rame višje od levega. In potem je bila še Avrelija, drobna, sloka ose-bica, sama vase zamišljena, molčeča, kakor da boleha na neznani bolezni, odljudna. Helena je čuvstvovala: Uboge deklice. Niso lepe, niso bogate. Nikoli ne bo potrkal ženin na njih vrata. Ali ga sploh čakajo? Ali sploh upajo? Ali imajo sploh koga, kateremu morejo potožiti svojo bol? Očetu? Dà! Toda oče je mož in možje, kaj vedo možje o srcu dekliškem? A matere nimajo! Devet, deset, dvanajst let že ne več.

»Maman, n'entends-tu pas?«

Silno jo je prevzelo in je govorila v sebi:

»Nimajo mamice, kakor tudi jaz ne. Še manj, še manj! Uboge deklice! In jaz jih nisem poznala, nisem mislila nanje —«

Sredi teh misli je vprašala Veroniko:

»Včasih je pač pusto pri vas, Veronika.«

»O ne,« se je nasmehnila deklica. »Prav nikoli. Igramo klavir, gospodinjimo in včasih se s papanom dajemo, ker je strašna surovina. Kaj ne, papa?«

»Čenče.«

Sestre so oživele in govorile ena čez drugo.

»Da veš, papa. Sinoči si zaigral petinpetdeset vinarjev, a dal jih še nisi.«

»Jih tudi ne bom.«

»Saj imamo zastavo.«

»Seveda.«

»Ne dobiš pipe nazaj.«

»Danes je ne rabim, imam cigare.«

»Slepariš.«

»Tiho, Tonejčeve gracije!«

Slavica je tlesnila z rokami:

»Avrelija, jaz pridem k vam. Pri vas je veselo!«

Stric Feliče je jedel, mirnozaverovan predse v rjavo linško torto. Koncipijent Povšič se je bil obrnil k Heleni:

»Gospodična, kje ste se naučili francosko?«

»V samostanu,« je odgovorila in pogledala vstran.

»No pa daj, Veronika, zdaj jim pa še malo zaigraj,« je rekel brez vsega prehoda Tonejec.

Helena je opazila, kako mučno je dirnilo njegove hčerke in kako so se spogledale v zadregi.

»Dà, dà,« je mislila, »mame nimajo in moški so čudni, čudni.«

»Kadar jim branim,« je govoril Tonejec, »tolčejo za stavo, kadar pa prosim, nočejo.«

»Ah, molči, papa!« je vzkliknila Veronika, »Ti godbe ne razumeš.« Nato se je obrnila k Heleni in rekla:

»Ali bi ti hotela peti? Napravili bomo veselico za Prešernov spomenik. Gospod geometer bo pel »Mornarja«. Ne veš, kako čudovit bariton ima.«

Helena je povabila obraz.

»Morda bi pela, a kaj?«

»Kar izbereš. Kaj iz Prešerna bi bilo najpriljavnejše.«

»Prav.«

Veronika se je obrnila k učitelju in rekla:

»O Vas, gospod učitelj, smo tudi že govorili. Vi morate govoriti!«

»Nisem govornik, gospodična, nisem govornik,« se je opravičeval.

»Celo pisatelj,« je vzkliknila Slavica. »Pomislite, že devetnajst dnevnikov je napisal in eno razpravo, o, o, o — o čem že, gospod Sivec?«

»O herbariziranju,« je odgovoril.

»Da,« je rekla deklica, »in devetnajst dnevnikov.«

»Samo šest,« se je nasmehnil, dvignil čašo in se mu je zaletelo.

Helena je vstala in dvignila kozarec. Še enkrat so trčili. Koncipijent je čakal, da bi Helena tudi ž njim. Helena ga je nekačo prezrla. Učitelju je bušila kri v glavo. Čutil je, da se mu je bil trak pri sviticah znova razvezal. Ves zmeden se je poslovil. Silil je prvi skozi vrata in odhitel.

Slavica je zaklicala za njim; ni je več slišal. Koncipijent Povšič je šel ob Heleni in je govoril:

»Poštenjak od nog do glave, ta Tonejec, ampak starina, gospodična, in skoro malo netakten, kar ste gotovo opazili.«

»Nič nisem opazila,« je rekla hladno.

Ob vratih so skoro trčili v Poznika.

»Povsod sem zadnji,« se je nasmehnil in pozdravil.

Helena je iztegnila roko nekam iz nagona. Poznik jo je prijel in preburno stisnil. Tako čudno-naglo se je bilo vse zgodilo, da koncipijent ni niti opazil. Poznik pa je premišljal:

»Ali mi jo je v slovo ali v spravo?«

In je zaključil:

»Zdi se mi, da sem prehudo stisnil.«

Razmišljen je potrkal pri Tonejcu. Odprla je Alma. Sestre so ga radostno vlekli v sobo. Bil je videti še višji in še močnejši v nizki sobi.

»Dobro, dobro,« se je smejal. »Ena goduje, samo to mi še povejte, katera?«

»Izbiraj, izbiraj,« se je smejal Tonejec, »kateri boš dal jabelko?«

»Saj nisem Páris,« je vzkliknil, »da bi jih cenil.«

»Páris in njegova sodba!« je bušil Tonejec v smeh. »Francè, to bo nocoj še smeha pri Zofiji. Párisova sodba!«

Dekleta so zardela.

»Papa, surovež si!«

»Ne kvantaj!«

»Ali si se ga že nabral?«

»No, no, no,« jih je pogovarjal oče. Dve tihi solzici je bil opazil v Veronikinih očeh. Postalo mu je tesno in se je nerodno sklonil nad njo in jo poljubil v čelo...

* * *

Ko so ostali sami, so dekleta razgrnila Koširjeve darove in so našle Koširjevo kuverto z denarjem.

»Papa!« je vzkliknila Veronika razvneto. »Glej!«

»Tisto daj meni, bom dal k doti,« je rekel Tonejec.

»Papa, doto hraniš?«

»Ali vsem?«

»Vsem.«

»Koliko, papa?«

»Tega ne povem.«

»Tàk povej no, papa!«

»Koliko imam jaz?«

»Pet hrušk.«

»Pa jaz?«

»Pet bušk!«

»Pa jaz?«

»Pet uši!«

In zopet so vzkliknile v zboru:

»Papa, surovina si!« —

Tisto uro je zaključil učitelj Sivec takole in je rekel:

»Pravzaprav je sramota, da se s francoščino nisem še prav nič pečal.« —

* * *

Geometer Poznik se je šetal doli ob jezu in ogledoval kraj. Ni bila sicer to njegova stroka, a mimogrede se je včasih bavil z inženerskimi študiji. Bila je nekaka objestna slabost v njem. Rad je ugovarjal tovarišu uradniku, inženjerju Kvapilu, čigar govorice ni mogel. Zdaj je bil prehodil ves kraj, odmeril daljo bregov in nekako doumel položaj. Ni pa mu bilo popolnoma jasno, kako bi šlo z električnimi napravami v slučaju povodnji, ki sežejo do šest metrov visoko. Videl je zapreke v skrajni tesnosti niže doli po reki ležečih bregov, ki zavirajo vodo, če naraste, da se jezi daleč po dolini navzgor. V svoje načrte zamišljen ni opazil Koširjeve Slavice, ki je bila prišla od vrta po laz doli. Zleknil se je bil v travo in si zažgal cigareto. Previdno je stopila deklica možu za hrbet in mu zakrila z rokami oči in se popačila v basu:

»Kdo sem?«

»Sanskilot,« se je nasmejajal.

»Kako to,« je pozabila deklica svojo igro. Ni umela besede. On ji jo je iztolmačil. Razgrela se je v vesel smeh:

»Dobro, da vem, odslej bom imenovala vse moške samo še hlačarje.«

Nato je sedla k njemu in moral ji je zviti cigareto.

»Zakaj jih sami vijete?«

»Tako,« je odvrnil, »navajen sem.«

Veselo sta se razgovorila o njegovih dijaških letih, ko je začel pušiti prvi tobak, o šolskih prepovedih, o profesorjih, o maturi, o vseučiliških dneh in njegovi sedanji službi. Prav nič ni vedela, s čim se neki ukvarjajo zemljemerci. On ji je tolmačil:

»Ampak, gospodična,« se je smejal, »ali niste še nikoli opazili v papanovi sobi velike stenske karte? Tisto karto sem narisal Vašemu gospodu papanu jaz. Mapa, gospodična, mapa je moje delo.«

»Oh,« se je namrdnila, »to mora biti strašno dolgočasno delo.«

»Kakor se vzame,« je dejal.

»Morda ni,« je menila. »Zato mislim, da ni, gospod geometer, ker ste Vi vedno tako dobre volje.«

Geometer se je nasmejajal:

»V tem sva si pač precej podobna; ali si ni sva?«

»Dà,« je prikimala veselo. »In da povem po pravici: nobenih žalostnih ljudi ne maram. Še Helene ne! Veste, je kakor nuna, cel trapist.«

»Trapist?« se je nasmehnil geometer.

Začela je gostoleti o svojem razmerju do sestre, o njeni resnosti, o njeni tihi osebnosti, o svojih sporih z njo, o Heleninih intimnih navadah. Zdajpazdaj je previdno pogledal hudobec iz njenih besed, otroška hudomušnost, čudno naravno prikrita in vendar razumljiva misel: prav me razumi, če si tič. Ne govorim kar tako. Lej, vem, da ljubiš Heleno in da te tudi ona ljubi. Samo tega ne razumem, kaj tako skrivata, kaj se ogibata drug drugega, kakor se ne bi poznala. To mi tudi ni vseeno, kaj je tisto, kar vaju muči, in tako otročja tudi nisem več, da ne bi smela vedeti. Ali vama ne želim dobro? Helena je že taka, da iz nje ne izvem nič, ampak ti si vesel človek, ti mi boš povedal.

Zamišljeno se smehljaje je poslušal geometer deklico. Toplo, toplo mu je prešinjalo vse osrčje. Dvakrat je čutil svojo svežo moč v sebi, veselje svoje duše in veselje pesmi, ki je lila iz njenih besed. Roko je bil stegnil po njeni in je vzkliknil:

»Moja sestra bi morali biti, gospodična, ali pa vsaj ptičica. V kletko nad svoje mape bi Vas zaprl in tam bi žvrgoleli.«

»Ptica nočem biti,« je odvrnila, »in sestra ne morem biti. Ampak nekaj drugega sem lahko —« Pogledala ga je nagajivo in se zasmejala:

»Ali me hočete za posestrimo?«

»Slaviček,« je vzkliknil. »Pa koj!«

In preden se je zavedela, jo je poljubil na ve-sele ustnice in na ročice in rekel:

»Zdaj pa reci lepo: Francè, moj pobratim.«

»Francè, moj pobratim.«

»In od zdaj se tikava, Slaviček.«

»Seveda se!« je zažuborela vsa vedra kot vir iz cvetnih tal.

Prav nič nista bila opazila mlinarja Janeta, ki je ležal na mlinski strehi pod grivo in ju gledal, kakor bi ju pil, in je govoril omočen od žganja blodno ime:

»Mežnarčeva, Mežnarčeva!«

Nista videla, kako pošastno se mu je skremžil obraz, ko ju je videl poljubiti se, in se mu je hrbet vzbočil kakor divji zveri za sovražen skok...

Geometer in Slavica sta vstala in odšla po laz doli. Šele v vrtu gori se je domislil Poznik, da je pozabil doli svoje merilo, in se je vrnil. Ni mogel najti takoj. Ko pa je našel in se pri-

pognil, mu je nenadoma leglo dvoje močnih rok ob telo in ga vzdignilo in hitelo ž njim navzdol proti vodi. Takrat je geometer nagonsko zaslutil nevarnost, potegnil sapo vase, dotikal tla, razklenil roke in se otresel čudnega sovražnika. Ozrl se je in zagledal za seboj — v travo odletevšega mlinarja. Pijanec je buljil s strupenosovražnimi očmi vanj.

»Živina,« je vzkliknil Poznik. »Kaj pa delaš? Ali bi me morda rad poznal, kako udarim? Kuš, bebec!«

Kakor potuhnjen pes se je zavlekel mlinar z grive v svoj mlin.

»Kje denar dobi, da toliko pije?« se je vprašal Poznik, ko se je vračal. Nekaka groza ga je stresla in je mislil na svoj browning v uradni sobi med mapami. In ko je bil v sobi, ga je izvlekel in ga ogledal in ga zopet spravil. Potem je začel delati načrt za delo prihodnjih dni.

»Dobro,« je vzkliknil in govoril sam seboj:

»Jutri na Trato, s Trate v Cvetje, pojutrnjem v Lomu. Od Loma do vrha je poldruha ura in pol ure navzdol po drči. Botre Katre, Bog ji zdravja daj, že dolgo nisem obiskal. Zelo dobro. Imam en cel dan prostega časa. Spodobi se, da skočim zopet enkrat na Polico.«

Začel se je odpravljati k Zofiji.

»Par botiljk vina,« je premišljal, »bom nesel ženici in konjaka. Pa ogrsko salamo, ki ji gre v slast.«

Vesel se je kretal proti Zofiji. Bil je sam s seboj zadovoljen in vesel svojega dobrega teka in suhega grla.

Pred vrati Zofijine gostilnice je postal in se nasmehnil. Mislil je:

»Pri moji veri, da je res. Vsakega drugega bi bil vrgel pod breg, preden bi se bil zavedel.«

Nato pa je popolnoma pozabil mlinarja, je povečerjal, se zamudil do polnoči v družbi, legel ob eni spat in krenil ob šestih zjutraj za delom v rovte in hribe...

* * *

Ves razpaljen, ves znojen je drsel po strmi, skoro navpični drči sredi planinskih senožeti. Kamenje se je trkljalo ž njim in pred njim. Včasih mu je izpodrsnilo in je drsel navzdol, se ujel za nagnojev grm in drčal dalje. Že nizko doli se je ustavil, zaukal preko bregov in mimo senožeti. Kosci in grabljice so se dvignili iz sence, kjer so počivali, in pogledali mimo čez.

»Kaj pa mati, ali so še kaj zdravi?«

»Še, samo gluhi so vedno huje.«

»Nič ne de, bom pa bolj vpil.«

»Le!«

»Ali je kaj kislega mleka pri hiši?«

»Bog pomagaj!«

»Pa kruha?«

»Rženega in ječmenovega, če se ga niste odvadili.«

»Ne še! Pastirja imate novega?«

»Dà. Ono revše se je ubilo.«

»Kaj je delal?«

»Pod skale je zletel.«

Brhka gorenjka se je nasmejala.

»Saj ni bil tič.«

»Katera je tista, ki se smeje?« je vprašal geometer. Vpil je in oni drugi tam onstran globoke zareze so vpili sem čez. Deklina, ki se je bila zasmejala, se je potuhnila med tovarišice.

»No, ali ne bom zvedel? Katera je?«

»Tista ko včeraj.«

»Salamensko dekle, grem pa pogledat.«

V par drznih korakih je bil geometer pri ljudeh in jim segal v roke in se šalil. In potem so se malo umirili, posedli in govorili pametne reči. In dekleta so bila postala čudnotiha in resna in so vlekla in skrivala bose noge pod krilo. Francè pa je pogostil kosce iz močne posode konjaka in dekletom je nalil vina. Fantom je nasul v prgišče tobaka, sam pa si je zažgal viržinko, da bi bil postavnejši. In potem so rekli še eno in dve o divjem lovstvu. Potem so vstali po vrsti in šli brez slovesa za senom. Geometer pa je vtonil niže in niže in prišel v vas. Pri najvišji hiši je zamukal kakor krava in potem pri drugi. Stara ženska je planila na vrata in se ozrla gori in doli in je menila.

»Kaj menite, čigava je neki in kje?«

Geometer je zamukal v tretje.

»Hudirjev dedec,« je vzkliknila žena. Nato pa ga je spoznala in zavpila:

»Mati, mati! Francè je prišel.«

Hip pozneje je prišla iz hiše osemdesetletna ženica, prav krepka še in živa in na ves glas je vpila:

»Galjot, galjotski! Kako je zrasel! Kakšen hlapec bi to bil! Pa so rekli, da se bo vrgel po očetu in materi in da bo mlad umrl. Pa sem ga le zredila in sem ga —«

»Tàk roko mi dajte, mati, roko!« je kričal tudi Francè.

In žena je iztegnila svoji suhi, z rumenimi pegami pokriti roki in se z obema oprijela njegove in mu gledala od spodaj gori v obraz in se čudno smehljala in govorila:

»Zdaj se bom vsaj malo pogovorila. Francè, tebe še slišim, drugih nič več; pa lajajo vame. Pa jih ne razumem.«

On ji je rahlo položil levico ob pas in jo vzdignil čez prag v hišo in jo peljal v izbo mimo stare, zveste, neomožene dekletke, ki je ob ognjišču stala in si s predpasnikom brisala oči, ki so ji vrele v solzah ginjenja in veselja. Francè je potisnil staro ženico, svojo krstno botro, za belo orehovo mizo, vzela nahrbtnik raz se, ga razvezal, vzela kozarček iz njega in ga nalil in prinesel starki na ustnice. Pila je, oči so se ji orosile. On pa je začel izlagati na mizo pred njo vse, kar jo je moglo še veseliti, kavo, salame, rum in konjak in vino, strašno drago vino, kakor je verjela, gosto vino, sladko in črno ko kri.

Nato je začela govoriti ginjena in srečna na glas:

»Francè, moj galjotski fant. Nisem te nosila pod srcem svojim in hudo si mi naredil, ko nisi hotel peti nove maše in prav jezna sem bila, ga-

ljot. V božjem imenu, naj bo za verne dušice. Nič se ne boj! Nisem več jezna. Vidim, da imaš srce. Zato pa sem hotela in sem rekla in so zapisali, da boš imel vsaj kot do smrti pri hiši.«

»Bog Vam plačaj, mati!« je zavpil. Bil je tudi sam ginjen. Ona pa je velela:

»Zdaj pa poklekni, Francè. Blagoslovila te bom. Ne vem, kdaj prideš nazaj. Mene mordà ne bo več na svetu.«

Zdrknil je na kolena. Nič prisiljenega ni bilo v njegovi kretnji, nobene neresne misli, dasi ga je blagoslavljal že v petič.

Tako je govorila:

»Francè! Priden bodi in Boga se boj in duhovnika spoštuj, ker je božji hlapec. Kadar se boš ženil, ne glej na denar. Prav brez nič pa tudi ne jemlji nobene. Po svojem stanu jo izberi in rada se imejta in otroke imej rad, kakor sem jaz tebe rada imela, čeravno nisi bil moj.«

»Bom, mati,« je zavpil Francè in vstal...«

(Dalje.)

Noč.

Oči so se nagledale luči
in trudno sem jih zaprl
polagoma, tihoma,
vzdihoma.

Noč, noč. Bele roké
so greble in greble in naše srcé
in rdeče ustne so dahnile vanj
življenje sanj.

Oči so se nagledale noči
in trudno sem jih odprl
polagoma, tihoma,
vzdihoma.

Prapismo.

Odrobljen kamen, na njem črke:
Sem zdrav in bodi tudi ti...

Roka, ki je dleto vodila,
je tisočletja že v Egiptu prah,
a črke, skoro zabrisane,
so meni pisane
in mi budijo strah.

Sem zdrav in bodi tudi ti! —
Bom, saj kmalu dom dobim v zemlji.

Mesto.

Deveta ura. V dvorišče obrnjene hiše.
Balkoni so pozorišče:
zdrave dekletke tepejo tepihe.
Krepko pada vdarec za vdarcem
in odmeva v zrak življenje
osamljenih misli.

Stopim k oknu in se srečam s starcem;
zdrzne se in skrije za težke zastore:
sram ga je pesmi človeške.

Joža Lovrenčič.

Kazalec na dvanajstih.

Dr. Ivo Šorli.

(Konec.)

Dólenjci so torej imeli svoje blagoslovljeno pokopališče; vedeli so tudi, da jim novi gospod župnik ne nasprotuje v tej zadevi, ampak da je rade volje pripravljen priti pokopavat, kadar bo treba. Človek bi bil mislil, da bodo zdaj zadovoljni in se bodo o prvi priliki osamosvojili in se poslužili svoje pravice. Toda prišlo je drugače. Seveda, ko so v svoji trmi in upornosti senožet gradili in napravljali iz nje pokopališče, so bili vsi trdno prepričani, da nobenega Dolenjca ne ponesó več na staro farno pokopališče. Dokler je bilo vse zdravo in v nobeni hiši bolnika, tudi nihče ni mislil, kako in kaj bo. Tedaj pa se je zgodilo, da je posestniku Mlinarju v Dolenjah žena zbolela. Novi gospod župnik jo je lepo z Bogom spravil. Čez par dni je umrla.

Sosedom je odleglo. »Samo da od naše hiše ne bo prvi pokopan!« so si mislili. Ali tako si je mislil tudi Mlinar. Res je bil sicer on med prvimi, ki je prej hujskal proti Strniščanom in predlagal, naj si Dolenjci napravijo svoje pokopališče, ali zdaj se mu je vendarle milo storilo: toliko let sta v prijaznosti med seboj živela z rajnico, tako dobra žena in gospodinja je bila, in ena prvih hiš v Dolenjah je njihova, in zdaj naj rajnico odnesó na tisto »gmajno«? Tam pri fari počivajo njegovi in njeni starši in stari starši in tudi dva otročiča; njo, mater, naj pa zagrebejo v tej puščavi? Tam farno pokopališče leži tako lepo okoli farne cerkve, in pa tako rekoč veliko družbo ima rajnik; tukaj pa stoji samo mrtvašnica tam v kotu, pa velik križ v sredi, groba pa še nobenega! Kaj ni strašna ta misel, sam biti zakopan, sam prvo noč in še morda več, morda nekaj tednov, preden pride prvi za njim? Mlinarju je bilo neznansko hudo. Pa ravno od naše hiše da bi prvega nesli na to »puntarsko« pokopališče? Ali se ne bi dalo kako preprečiti, prepovedati? Kaj pa, ko bi se izgovoril na rajnico, češ, da je ona želela, da bi počivala pri fari? Misel se mu je zdela dobra.

Napoti se torej k podžupanu, naj bi ta šel h gospodu župniku in celo zadevo pojasnil in uravnal. Podžupan ga je poslušal; ali ko je Mlinar vse povedal, mu je rekel, da se kot podžupan ne more vmes vtikati. Naj Mlinar le sam opravi in poskusi izlepa... Če bi imelo priti pa do razprtij, bi seveda moral tudi on, glava vasi, stopiti tja in povprašati, kako gospod misli.

Mlinar je razumel... In bilo mu je, kakor da mu je sam sveti Duh vdihnil to misel, ki jo je zdaj podžupanu s tihim glasom in kakor da ga je vseeno malo sram, povedal: češ, ranjka mu je pred smrtjo omenila, da bi ne bila rada sama tam na tisti gmajni... sama in prva... Da bi jo bilo tako rekoč strah, dokler bi ne prišel še kdo... Pa tudi še potem, ko bi bila že v dveh, celo v treh, štirih, bi jo bilo še vedno groza... Zakaj takega društva je treba veliko, da zaleže... In zato, če je mogoče, da bi jo nesli rajši tja čez, kjer je že njen oče in mati in sestra, in oba otročička...

Podžupan ga je strmo gledal. Mlinar ni vedel, ali mu verjame ali ga ima za falota. Toda potuhnil se je in je čakal.

»Kaj porečejo pa ljudje?« je naposled zaprašal podžupan.

Mlinar je začutil neodločnost iz njegovih besed in se je še bolj hudobno zaril v svoj izgovor.

»Naj rečejo, kar hočejo! Meni je več, kaj poreče ženska!« Kar živa mu je bila, kar ženska ji je dejal!

»Napravi, kar hočeš! Ti glej!« je namrščil oni obrvi in se je obrnil proti oknu.

* * *

Mlinar pa je odšel. In še tisto uro se je napotil proti fari.

Opazil je, da so se mnogi ozirali za njim, ko je stopal skozi vas. In čutil je, da ga mnogi pomilujejo, ko mora ravno on prvi vzeti za vse njih na rame ta težki križ; mnogi pa, da mu privoščijo, ne ravno iz hudobije ali da bi imeli kaj zoper njega, nego ker je bil tudi on med onimi, ki so srenji naprtili to stvar na rame. Njemu pa je bilo zdaj že veliko laže pri srcu, kar se tega tiče, ker je vedel, da si ni naložil preveč in da vrže še to s sebe, če bi videl, da bi mu radi onega tam postajalo pretežko.

In tako je z mirnim obrazom stopil čez prag. Zvonček nad vratmi je pozvonil skozi temno vežo in kmalu nato so se odprle duri iz kuhinje na nasprotni strani. Župnik sam je prišel ven in ga je vprašal, česa želi. Potem sta stopila v sobo.

»In bi radi torej, da ranjko pokopljemo na pokopališču v Dolenjah?« je vprašal gospod s tako prijaznim glasom, da se je Mlinar ves zbežal. Že mu je bilo pri srcu, da bi pritrdil. Tu pojde očitno

brez zamere, in pred sovaščani tam se postavi, da je mislil le na skupno stvar in ji celò ženo žrtvoval... Toda ko je povzdignil oči, da bi pogledal gospoda in mu rekel, ga je zadel, da, ga je zabol njegov pogled, čudno oster, bolj še težak, zasmehljivo prijazen in vendar tudi od daleč sva-reč, da je povesel svoje oči pred njegovimi.

»Vaša žena bo torej prva?« se je zopet ogla-sil gospod. »Pravzaprav velika, no, vsaj posebna čast, bi rekel — — —«

»I... za to mi ni... Celò... celò tako je, da rajnka tega ni niti marala...« se je razmajal Mli-nar. Čudno, zdaj je pa res že trdno verjel, da mu je rekla tako. Ali če že ni rekla, da bi zdaj ona sama govorila tako, če bi stala tu. In da je on takorekoč samo njen govornik...

»Aha, razumem!« je prijazno prikimal gospod. »Razumem: človeka prime kakor nekak dolgčas, če pomisli, da bi moral iti počivat tako... tako nekako na celò... Za žensko mora biti že celò... recimo nerodno. Sicer zemlja je zemlja... če je blagoslovljena... ampak vseeno. A Vam je na drugi strani pa nekako težko, da bi Vas imeli Vaši ljudje tam za... no za nekakega odpadnika, če bi ravno Vi, ki ste — — —«

Mlinarja je beseda čudno zadela. Kakor da mu je ni rekel ta tu, ki mu jo je rekel, nego da mu jo je zabrusil kdo onih tam v obraz, podžupan ali kdo drugi, vsa vas. In vse je vzkipelo v njem, da bi kdo smel, da bi imel kdo pravico.

In s trdim obrazom se je obrnil k župniku in z glasom tako trdim, kakor da odgovarja vsem onim tam, je rekel:

»Odpadnik gori ali doli, tisto ni — jaz se ni-koogar ne bojim! Ampak sam od sebe bi bil za to, če... če bi rajnka prav prosila ne bila, da ne.«

»Razumem!« je pritrdil, skoro bolj zamr-mral župnik. »Zadnjo voljo rajnkah je treba iz-polniti, tudi če bi se človek zato vsemu svetu za-meril. No, pa jaz bi bil seveda prav rade volje prišel, da ste tako želeli. Ali da Vam odkrito po-vem: tako mi je pa še ljubše. Posebno, ko bi res ne maral, da bi kdo mislil, ali mi ni za onih par krajcarjev več. Nasprotno: če bi se dogodilo, da bi umrl kak prav resničen revež, bi prišel on, župnik, tudi zastonj. Ampak če kateri želi po-čivati na starem pokopališču, je to tudi prav in lepo, in on nikdar ne bo dopustil, da bi kdo radi tega žalitve in preganjanje trpel.

Ves zmešan je Mlinar odšel in sam ni vedel, kako mu je. To se pravi: kako bo pravzaprav lju-dem povedal. Ne bo mogel reči, da se je župnik branil priti v Dolenje, a da se je on sam ponujal

s farnim pokopališčem, že celo ne bo smel pove-dati... Nič, samo eno je: ona je tako hotela, po-reče, pa sami naj jo vprašajo, če ne verjamejo!

Drugi dan so nesli Mlinarico mimo dolenj-skega pokopališča. Nosače je nekako zaneslo na gornjo stran ceste, nihče od pogrebcev se ni ozrl na gornjo stran ceste, kjer so se svetila velika, črno preslikana, zaprta vrata in visok črn križ sredi skrbno pokošene ravnine...

Teden dni pozneje so izkopali prvi grob. Mož, kajžar, je sam odločil, da hoče počivati ravno pod vejami jablane, rastoče čez zid. Zatem pa sta po vrsti umrla dva gostača, in župnik je prišel skoro po sili doli. Celò košarico jajec, ki mu jih je pri-nesla žena prvega, je plačal, preplačal s srebrnim goldinarjem. Potem so prinesli zopet po vrsti tri gospodinje na faro. Vse so govorile ob zadnji uri za rajnko Mlinarico. Za njimi pa je umrl na pod-županovem skednju tuj berač. Podžupan je šel sam k župniku in je rekel, da plača on spodoben pogreb, a rajnkega da prinesejo k fari. Župnik je odklonil in je zopet prišel zastonj v Dolenje.

»Torej bomo napolnili naš svet res s samimi gostači in berači!« je zamrmral nekdo in je po-vedal, kar je sam zase mislil že ta in oni.

* * *

Ura na zvoniku je še vedno stala, oba ka-zalca pokoncu, na dvanajsto skupaj strnjena.

In ljudje so čakali, kdaj se premakne. Kaj misli župnik? Skraja so razumeli, da ima dovolj drugih skrbi in opravil, dasi bi bil vsak od njih napravil najprej to; toda teden za tednom je že prešel in kazalca sta kazala trdno in trdo na dva-najsto. Ali gospod res ne razume, da to ne more večno tako ostati, da je takorekoč sramota za celo faro? Saj so že baje ljudje po drugih farah odgo-varjali, če je kdo opoldne vprašal, koliko je ura: »Toliko, kakor kaže strniška.« Če ostane še kak čas tako, se madež nikdar več ne izbriše.

Nekateri so pričeli dregati župana, da bi po-segel vmes. Ali ta je menil, da so to pravzaprav cerkveni posli in da ima on svojih dovolj. Ali cer-kovnik, stari Luka, bi o priliki lahko rekel. No, tudi Luka ni prav maral. »Saj ne veste, kak je gospod!« je odgovoril. »Ne rečem, da ni dober in prijazen; ampak, kar te vpraša, mu reci, najboljšo bo. Ali če bo priložnost, mu pa le porečem, ko je res sramota čez sramoto.«

In mu je rekel. V nedeljo, ko ga je spremljal k zadnji maši in sta jo imela, uro, ki ni bila ura, ravno pred seboj.

»Uro bi bilo treba enkrat tudi popraviti, gospod župnik,« se je oglasil in je pokazal kvišku.

»Dobro bi bilo,« se je nasmehnil gospod. »Ampak še veliko drugega bi bilo treba. Uro ima nazadnje vsak doma ali pa celo v žepu. Prva sila je zdaj, se mi zdi, za orglje in zakristijo. Pa zid pod farovškim vrtom bi se tudi moral popraviti, se mi zdi, preden se zmeli prav vsa prst navzdol. Treba se bo lotiti drugega za drugim, in vse še pride na vrsto, ob svojem času. Naglica pa ni nikjer dobra!«

Naglica! Kakor da bi šlo tu za bogve kake velike stvari, se je v srcu začudil in razjezil cerkovnik. Tu je prav treba tehtanja in obotavljanja! Naj bi urar v bližnjem trgu računal za pot in vse skupaj sto ali tudi dvesto kron, samo v Strniščih bi jih ljudje nabrali prej ko v dveh urah in še darovanja bi ne bilo treba. In kdo bi to neki stavil potem župniku v račun, ako bi pozneje za kaj drugega nabiral? Nasprotno, še rajši bi dali. Zakaj, — tako poreče marsikateri — dokler ni ure, tudi za drugo ne dam! Ljudje so dobri in lahek je posel ž njimi, če jih kdo prav ne draži; toda tudi ta naj pazi, da je ne zavozí kakor prejšnji!

Vendar pa cerkovnik ljudem stvari ni tako ostro povedal. Nego celo zavil je, češ, da je gospod menil, naj bi še malo počakali, da se potem lotijo različnih stvari skupaj. Ali čim dalje so morali čakati, tem bolj se jim je misel ustavljala, da bi imel ta posel z drugimi kaj opraviti. In v njih pogledu na to otrplo ploščo visoko tam gori nad glavami se je k prejšnjemu občutku puščobnosti in dolgočasnosti ter hrepenenju, da bi vse to mrtvo kolesje zopet oživeló in živeló, veselo kazalo in oznanjalo čas, primešavalo čim dalje več tihega usmiljenja z zapuščeno stvarjo božjo in trpka mrznja do onega, ki je bil kriv njenega mrtvila. »Kakor da pogledam mutca, ki bi rad nekaj povedal, se mi zdi,« je rekla Tonečeva Neža. »Pa še mutca, ki ne rok, ne nog, ne glave, ne života ne more premakniti... A bi bilo treba le ene besede, da bi shodil in spregovoril! Če bi se zgodilo njemu samemu tako, bi ne bilo nič drugega nego kazen božja...« Za to zadnjo besedo so jo ženske zavrnilé, za druge ne. Še naprej so šle od ust do ust. In kakor bi zdaj še bolj občutili, da je cerkvena ura resnično živa stvar božja, so trpeli ob njenem očitnem ponižanju. Ona in oni so bili eno in na drugi strani je bil on, ki se je postavljál med nju in nje.

* * *

Dogodilo se je pa neke nedelje, da je župnik odmignil cerkovniku, ki mu je bil ravno hotel po-

vezniti mašni plašč čez glavo, in da je stopil tak kakor je bil: v mašni srajci in brez pokrivala, k vratom ter da je naenkrat stal zunaj pred ljudmi, ki so sedeli okroginokrog cerkve na zidu, razoglaví res da, a drugače z očitnim namenom, da bi svojo krščansko dolžnost opravili kar tu zunaj v prijetni senci in božjem hladu. In niso bili to samo starejši možje in mladeniči, nego tudi tolpa mladičev komaj dobro čez šolska leta je bila zasedla dovršen kos zidu na najbolj skritem mestu tam doli ob lopi.

Gospod je stopil naprej, vsa dolga vrsta, kar se je je videlo na obeh straneh do zvonika, se je zganila. To se pravi: prej je bila vrsta, vrsta tu sem čez bingljajočih premnogih nog, toliko trupel in okroglih glav na vrhu — zdaj se je vse skupaj razdrlo. Zakaj nekoliko ljudi je skočilo z zida, stopilo jih nekoliko naprej, več se jih je stisnilo nazaj, še drugi so obsedeli.

»Kaj delate tu? Zakaj ne greste v cerkev?« je vprašal župnik in je šel z očmi trdo po ljudeh.

Pogled se mu je bil potem zapičil nalašč ali slučajno v moža, ki je stal tam najbolj pred vrsto in gledal njega brez vsega strahu in sramu.

»Kam bomo šli, ko ni prostora? Še za ženske, otroke in stare ljudi ga skoro ni — če se stlačimo še mi noter, se podušimo,« je glasno odgovoril mož.

»Tako? Prostora ni? Mogoče da je res tako. A potem ga je treba napraviti. Še danes po litanijah naj pridejo župan in možje k meni, da se o tem pogovorimo!« je pokimal gospod, bolj prijazen nego hud, in je odšel nazaj v cerkev.

Ljudje so se spogledali. Kako je bilo to? Kaj — da naj bi novo cerkev zidali? se je prestrašil eden. Novo? I, to ne! Tega sam ne misli — najbrže hoče, da bi kako razširil, je miril drugi. Širil? Kako bo cerkev širil? Menda ker je iz Ribnice, kjer so položili sukno okrog cerkve, pa so mislili, da so zidove premaknili, ko ga je tat odnesel? Kako boš hudimana širil: ali podreš ali sezidaš na novo, ali pa pustiš, kakor je. No, saj je sam rekel, da bo popoldne povedal — čemu bi se zdaj o tem pričkali!

Pa so se vseeno! Preveč jih je bila beseda razburila. In tudi prijetno je bilo takole ugibati — na en mah bo maše konec. Nazadnje bi bil tudi vsak ponosen, če bi naprej pogodil, kaj oni misli. Še največ glav se je zložilo tako, da hoče gospod najbrže zakristijo ali pa lopo in kor nad njo razširiti. Cerkev sama notri bi ostala kakor je, na obeh koncih bi se dalo dozidati brez posebnih stroškov, za kakih dvesto, tristo ljudi pro-

F. Hodler: Deklica s cvetlico.

stora. Ali kak prostor bi bil to? Lutski kakor dolensko pokopališče! Če niti na oltar ne vidiš in gospoda na prižnici komaj slišiš!

Lepo pa jim je gospod popoldne razložil, da je to še vedno boljše, nego posedati zunaj po sencah. Zakaj tako bi pravzaprav lahko ostali tudi doma, če bi jim ne bilo radi krčem. V novih prostorih bodo pod streho božjo, spodobno klečali ali stali, a da pride njegova beseda do vsakega, bo že on skrbel. In vsa stvar ne bo stala več nego kake tri, štiri tisočake. Nekaj pojde iz cerkvenega, nekaj zloži fara. Če pa bi se jim tako škoda zdelo, bi pa on okrog pri dobrih ljudeh izprosil.

Oho, tisto že ne. Za Strniščane ni bilo treba, in, če Bog da, tudi ne bo treba beračiti. Gospod naj kar lepo načrte in preudarke pripravi, potem bodo videli.

No, župnik je imel vse te načrte in preudarke že lepo pripravljene. Pokazal je možem tudi prelepo sliko cerkve, kakršna bo po popravi. Le strmeli so! Saj je bila že doslej kljub vsemu vsaj na zunaj lepo prostorna; zdaj pa je bo še od spredaj in od zadaj, da jo je veselje gledati. »Prej je bilo vendar samo kakor da stoji na holmcu krava, sicer močnih udov, a le preveč udrtega vratu in zadnjega dela, pa k tlom povešene glave; zdaj bo pa kakor moja Rdečka, vsa zalita in gobec zmerom visoko v zrak, kakor da se ji hoče od same sitosti zamukati!« se je storilo v glavi staremu Želinčku; a rekel ni, ko bi se morda ne spodobilo primerjati stvari božje z živinico. A tako živo jo je videl cerkev pred seboj! In tako vsak po svoje, da so jim oči bleščale, ko so gledali v sliko.

In kakor omamljeni od tolike lepote, so vse privolili.

In potem je prišlo kakor samo od sebe, da je zamrgolelo tam spodaj na holmcu zidarjev in malovarjev, ki so pred očmi podrli sprednji in zadnji konec ter pričeli vse v veliko širšem krogu kopati nove temelje. Zraven pa je stopilo zdaj pet, šest teh, zdaj onih delavcev tja pod župnišče in začelo nekaj grebsti tam okrog, da se je nenkrat sesulo vse starodavno obzidje na ravnino pod seboj. »To se napravi zdaj vse z istim stroškom, ko so že ljudje tu in pri cerkvenem delu skraja in dokler ne začne pravo zidanje, drug drugemu na poti, če se jih nekoliko ne razdeli,« je župnik, ki je smehljaje se stal gori nad novim prepodom, pojasnil staremu Bukovcu, z neumnimi očmi strmečemu izpred svoje hiše onstran ravninice v to podiranje.

To je bilo vse pojasnilo, ki so ga Strniščani in njih župan prejeli v ti stvari. Popoldne je pri-

šel namreč župan doli, da si stvar pogleda. Ni pa prišel po cesti, ampak zadaj za hišami se je priplazil, in ta skrivna pot ga je pripeljala ravno pred Bukovca, ki je pred kletjo na dolnji strani cepil drva. In ko je zdaj župan pogledal okoli vogla, najprej, ali ni gospod gori na vrtu kje, potem pa z zelo hudimi očmi po tem pod osmimi pikoni naglo se rušečem zidu, in mu je ušla ostra beseda, kako se more brez njega, mu je zdaj Bukovec lepo razložil, kaj mu je bil davi rekel župnik. In če se mu je prej čudno zdelo, da župan tako grdo gleda, se je zdaj še bolj zavzel, da ga to pojasnilo očitno še ni zadovoljilo.

»Pa kaj ni prav?« je rekel.

»Kako bo prav?« se je do kraja razhudil oni. »S kako pravico ukazuje na svojo roko? Pa še vpraša ne prej!«

»I, kaj bo vprašal, ko ga tako ne moreš ustaviti? Kaj bi neki gospodar vpraševal!«

In ta zid je šel potem še hitreje navzgor nego cerkveni, navpičen in iz močnega rezanega kamena. Gori na vrh je prišel potem rjavo barvan, lep lesen plot, in če se je zdaj naslonil župnik nanj in pogledal okrog, je bilo, kakor da gleda z graščine.

»Le čakaj, se že ob računu pomenimo!« so pretili v srcu in med seboj možje.

Pa je prešlo vse, kakor je moral vedeti že vnaprej župnik. Zakaj samo nasmehnil se je, ko ga je dolenski podžupan po prvih besedah, s katerimi je povedal celotni račun, prekinil, češ, da bi najprej radi vedeli, koliko stane farovski zid posebej. Nasmehnil se je in je prijazno rekel:

»Le potrpite, podžupan — vse še pride!«

Pa ni hotelo dolgo nič priti. Šele na koncu, ko je bil natanko obrazložil že vsako postavko: toliko za zidanje, toliko za apno, toliko za opeko in tako dalje, šele na koncu je dejal:

»Prej smo čuli željo, da bi se ugotovilo, koliko je stalo župnijsko podzidje samo na sebi. To pa bo težko, če že ne nemogoče. Toliko je bilo dopeljanega kamenja, toliko strešnih korcev, toliko tega, toliko onega — o vsem imate tu točne račune — kdo pa naj zdaj natanko ve, ali je šlo nekaj več sem, nekaj več tja? Ampak, če bi koga res prav posebno zanimalo, približen račun bi se že napravil, po meri zidu in po tem, koliko zidarjev in koliko dni je bilo pritegnjenih in porabljenih za ta namen. Vendar pa se mi zdi, da to nima mnogo smisla in skoro škoda bi bilo časa, ki bi ga dotičnik za to delo izgubil, posebno če se loti posla človek brez potrebnih šol. Omenjam še, da so oblasti že vse pregledale in odobrile in da gre

zdaj le zato, da tudi vi možje s svojimi glasovi potrdite, kar je tu skončano. O tem, mislim, nihče ne dvomi, da se je vse opravilo v največjem poštenju, kakor tudi ne o tem, da je delo izvršeno, kakor bolje ne more biti. In res tudi jaz, ki me je stalo vse to obilo truda in skrbi, ne bi rad, da bi mi kdo provzročal nepotrebne nove jeze. Toda, kakor rečeno: računi so vsakemu na razpolago, in če le kdo dvomi o tem, da stvar ni, kakor bi morala biti, me najde vedno pripravljenega za odgovor.«

Tu je vstal kancelijski gospod, ki je prišel k seji, in je menil, da govori vsem iz srca, če se gospodu župniku za njegovo izredno požrtvovalnost v imenu vseh navzočih najtopleje zahvali. Gospodje v trgu da so le strmeli, s kako spretnostjo je gospod župnik vse pripravil in kako je odločilnim oblastem vse že takorekoč na mizo položil. S takim majhnim stroškom se pač še ni izlepka kje toliko napravilo in Strniščani svojemu župniku pač nikdar ne bodo pozabili, da jih je za desetletja in desetletja obvaroval velikanskih stroškov za zidanje nove cerkve, ko jim je zdaj staro priredil tako, da bo še za otrok otroke dovolj prostora v njej.

Ljudje so se z motnimi občutki razšli. Vsakemu se je zdelo, da bi bil moral on sam ali pa kdo drugi, ki je bil to še bolj dolžan, nekaj povedati, kar ni bilo povedano. Ne toliko radi onega vražjega farovškega zidu, čeprav je bilo več kakor drzno, napraviti ga tako — ampak naj bo v božjem imenu zdaj, ko je; tudi ne radi razdelitve plačila, ko nazadnje ne bo nikogar konec, tudi če odrine kak goldinar preveč; nego — — dà, sam človek bi pravzaprav ne vedel zakaj, ampak vsa stvar za gotovo ni bila v redu, kar tako, brez vsakega razgovaranja in če tudi malo prerekanja, ko pove vsak svoje, pa bilo pametno ali ne — lej, tu je, končano je in zato tudi ni treba nobene besede več! In vrhu vsega še niti toliko nisi na jasnem, kaj pravzaprav ni prav, da še s sosedom ne veš, kako bi o tem začel, da bi se med seboj malo pomenila in si potožila. Ko bi bil na primer župnik hotel začeti zidati novo cerkev, bi bila stvar tako velika, da bi se bile zložile in obrnile vse misli na eno stran, kakor toliko sulic proti sovražniku — tako pa je morda vendarle premnogim prav napravil; in če bi jim zdaj govoril, bi ti kvečemu za tako pritrjevali.

* * *

Ali eno je bilo, kar je gotovo vse enako peklo in dražilo: ura na zvoniku je še vedno stala.

Kako se je le moglo dogoditi, da se niti eden ni oglasil, ko je bila najlepša priložnost? Kakor mu-tasti so sedeli, in ko jih je oni žolnir ali kar je bil, takorekoč zapodil, češ, da so opravili in da zdaj lahko gredo, so lepo odšli kakor toliko ovac, če ne hujšega. Zdaj bodo pa spet drug drugega pošiljali, in nihče ne pojde. Župan pa že celo bo samo mencal in se za ušesi praskal.

Ko je strniški župan izvedel za te govorice, se je zelo razhudil. To se pravi, da se on koča kakor boji? Bomo videli! Vrgel je kar jopič čez rame, spotoma si ga je oblačil in še ves gorak od razžaljenja in ves srdit, nič manj na ljudi, ki ga vlačijo po zobeh, nego na župnika, ki je temu kriv, je bruhnil v župnišče.

Zvonček nad vrati je poklical kratko in trdo, kakor ga je trdo sunila županova roka. No, hvala Bogu, že se je tudi zopet pomiril; le jeziček v njem je še vedno naglo migal, ko je župan previdno zapiral vrata, da ga zopet ne razdraži. Zakaj župan se je bil naenkrat in kljub vsemu skoro prestrašil tega ostrega glasu, in bilo mu je kakor da se je bila stvar nalašč huje napravila, nego je hotel; in tisto miganje z jezičkom gori je bilo, kakor da se mu zdaj še hudobno roga... Saj bi bil človek pa res lahko počakal, da se prilika sama poda in bi rekel — kaj treba takorekoč udreti v hišo? In če bi ne bilo tega nesrečnega zvonca, bi še zdaj najprej pogledal, ali ga ni kdo videl, in bi potem odšel, češ, da gospoda ravno ni našel. Toda že so se začuli nekje koraki, od spodaj, s stopnic na vrt, in kmalu se je pojavila pod temnim obokom onstran veže župnikova črna glava. Natanko se je razločeval blesk onih dveh ostrih oči iz nje.

Gospod se je ustavil, ko ga je bilo komaj še do prsi iz kotline.

»O, Vi ste, župan! Izvolite, izvolite malo v uto — v sobi je danes tako soparno! In mislil sem že sam, da bi Vas bil za kake pol urice naprosil k sebi, ko se imam to in ono pomeniti z Vami.«

Zdaj je župnik počakal, da je župan počasi dospel do njega, segla sta si v roke in sta se obrnila nizdol.

Uta je stala tik pred vrati na vrt. Župan je zagledal na mizi steklenico piva in čašo ob njej, gospod pa je naročil takoj še drugo za gosta.

»No, najprej: kaj Vas je pripeljalo k meni, župan?« se je nasmehnil župnik, ko je nalival visoko od zgoraj doli, da je takoj zašumelo čez rob.

Županu je bilo nerodno. In ravno zato je butnil, preden je nameraval:

»I, no tako, — zaradi ure mi ljudje ne dajo miru.«

»Kake ure?«

Da bi te! Kake ure, vpraša! »No, zaradi cerkvene ure... ure v stolpu...«

Župnik se je glasno zasmel.

»Kaj nimajo druge skrbi ljudje? Pa bi jim vendar Vi povedali, da še iz enega stroška nismo, ko bi hoteli že v drugega.«

Župan se je opogumil. Le prehudo se mu je zdelo tako govorjenje.

»Ni zaradi stroška. Kak strošek bo to? Dvesto, tristo goldinarjev še ne! In prej ko v enem tednu bi bilo vse nabrano! Vsak bi dal svoje, posebej, brez škode za ono drugo. In mir bi bil potem!«

Župnik se je globoko zamislil. Tako se mu je pogreznil obraz, da se je župan prestrašil, kaj kuha, ko ni in ni, da bi si oni mislil: težka stvar je to.

Zdaj je gospod počasi zmajal z glavo; in je rekel že žalostno:

»Mir da bo potem? Vi se zelo motite, župan, če mislite. Vi takorekoč ljudi ne poznate. Mir, pravite? Jaz pa Vam povem: Za uro pridejo zvonovi, za zvonovi nov oltar, za tem bogvekaj. Vi ne verjamete, kaj se to pravi, če se loti ljudstva ta bolezen. Ali še ni bilo pri Vas človeka, ki bi se bil ugonobil z zidarjenjem? Kaj ne: izmisli si, da bi vrata predelal; ko je končano, se loti oken; zdaj mu pa že tudi lopa pred hišo ni prav; in tako gre naprej in naprej kakor voda čez jez. Skraja je delal še s prihranki, ponajveč rajnkega ali pa še živega očeta, ki mu srce poka — potem začne s posojili. V treh letih je hiša vsa preobrnjena, a vedno še stara, dolgovi na njej pa, da ima vsak kamen svojega gospodarja. Še skoro hujše je, če se loti bolezen celih vasi in farâ. Najprej Dolenjci tam novo kokljo, potem novo pokopališče, potem vsi skupaj skoro novo cerkev, novo podzidje pod farovžem, nove orglje so na potu, — celo pred nje pa se že rine nova ura. Župan, temu je treba priti v okom, dokler je še čas, Vam pravim, župan!«

Župan je debelo gledal. Kako? Kdo je hotel novo cerkev, nove orglje — zid pod župniščem? Kaj ni, kakor da mu oni z rokami pred očmi krili?

»Da, ampak — —« se mu izvije kakor v sili.

»Ampak zdaj da gre le za uro, za stvar od nič, hočete reči?« se je gospod usmiljeno nasmehnil. »Saj ne rečem, da zdaj ne — toda kaj pride potem? Ne, lepo Vas prosim, župan, podpirajte me rajši, da spraviva ljudi zopet na pravo pot! Naj bo — nisem nasproten, da si kupimo še nove

orglje; stare so res take, da so pobožnosti bolj na kvar nego na korist. Tudi križev pot je tak, da bi se človek prej razjokal nad njim, nego nad Odrešenikovim trpljenjem; in že zdaj rečem, da ne bom nasprotoval, če se ljudje odločijo, da cerkev okrasimo s primernimi slikami. Toda potem je treba, da vsaj mi, ki predstavljamo nekako oblast nad narodom, skrbimo zato, da se zopet umiri. O, tudi ura je potrebna in bo tudi prišla; toda kak bi bil človek, ki bi ves razcapan in umazan šel pa si kupil za tistih par krajcarjev, ki jih še ima ali pa nima v žepu, zlato ali tudi le srebrno uro? Pa še debelo verigo zraven! In bi jo obesil kar zunaj na telovnik, da jo pač vsakdo že od daleč vidi. Prav gor pod zvonove, kaj ne, župan, da bi se fara malo pobahala pred sosedi — to je, kaj ne, župan, kar bi hoteli ljudje?«

Gospod se je tako prisrčno zasmel, da se je še županu obraz skremžil, čeprav mu ni bilo do smeha. Zakaj v glavi mu je težko vstajalo spoznanje, da odide, kakor je prišel. Pa še drugače je to, nego da bo samo šel: prišel si v mlin po svoj meh; in ne le da te mlinar odpravlja, češ, da še ni zmleto, nego, kakor da je napravil nehote in le po nerodnosti, se je zadel s komolcem ob zavoro za vodo, da se je, če ne že ulilo nate, pa vsaj od strani mokro zaprašilo proti tebi in ne bi odšel mnogo manj polit, nego da si jo dobil naravnost čez sebe. Tam bi se vrgel nazaj in se umaknil — tu pehaš in mahaš z rokami, pa ti le še bolj šumi po glavi, ko stopiš pa ven med ljudi, te bodo že čakali in najprej le z očmi izpraševali, ne boš imel kaj pokazati: solnce v hipu osuši one kaplje po tebi in še bolj smešen boš videti, ko se boš držal, kakor da naj te pomilujejo, ker si moker.

»No, vidite!« je župnik veselo pritrdil županovemu nasmehu. »Saj sem rekel, da se bo vsaj z Vami dalo govoriti. Tako nekako razložite ljudem, kakor sem rekel, da ne bodo še meni po hiši štokljali. Vse po malem, recite, in drugo za drugim. Kam se nam pa tudi mudi? Če Bog da, bomo še dolgo časa skupaj in bomo imeli za vse časa. Pijte, pijte, župan — če se v kozarcu zgreje, ni dobro. Mogoče bi pa rajši vina? Da? No, zakaj pa ne rečete? Čakajte, natočim Vam kapljice, ki ji še nihče ni rekel, da ni!«

* * *

»Pa sami pojdite!« se je srdito otresel župan, ko so ga vprašali. »Tistemu, ki ga spravi do pametne besede o ti preklicani uri, kupim jaz zlato. To ti drobi in ščebi okrog glave, kakor brivec v mestu, da sam ne veš, kako te je ogolil, ko je šla

komaj vsaka deseta v lase. Ampak ogolil te je! In še kako!»

In je nakremžil škrbinasta usta v pust nasmeih. Toda s tem ni nikogar pridobil in ljudje so šli vsevprek v jezo.

»Bomo pa sami! Kaj ne moremo sami? Župan, ti, in če ne upaš, pa kdo drugi, naj pobere denar in gre v Trst ali pa v Ljubljano, če nimajo v Gorici. Ta bi bila lepa!»

»Ljudje, nikar!« je miril župan. »Če on noče, je zastoj. V cerkvi je on gospodar in še poti in sitnosti bi imeli! Počakajmo še kak čas, da sam izprevidi!»

Še bolj je zašumelo po sobi. Ampak vse skupaj je bilo le bolj jeza na župnikovo trmo in grožnje na sploh. Če je prišel predlog, je bil le tak, da ni nihče resno verjel, kako naj bi se izpolnil. Kaj boš na primer opravil pri škofu. Škof bo držal z njim. In sploh, — saj je sam takrat rekel, da jim pošlje tega gor, da jim ne bo treba več doli hoditi. Škof, da, — ti neumni Dolenjci so s svojim pokopališčem za cel rod vse skvarili! Zdaj pa ta Ribničan lahko dela z njimi, kar hoče. Ampak ne bo — primojdunaj da ne bo!

»Veste kaj, prav tisto ribniško mu pojdimo drevi zapet! Vsaj vedel bo, da se ga ne bojimo!« se je oglasil dolg fant.

Ljudje so se zasmeli. Ne bi bila slaba ta! Tako od daleč bi mu za enkrat le pokazali, da pride sčasoma še do česa drugega, če bo iskal! Ta in oni je sicer proti, a še tak se smeje, kakor da bi nazadnje le rad, če bi ga ne ubogali. No, fantje se spogledujejo in polagoma se razgubijo drug za drugim ven.

* * *

Noč je tiha. Tam doli v brajdi pod župniščem se premikajo v črni senci še bolj črne postave. Zdaj se jih vidi le še troje, četvero izza nizkega vejevja.

Še hip in potem zadoni jasno in krepko:

»Vre, vre, vre,
mi smo Ribničanje!»

Izza plota, tik ob malih vratih na prosto, gledata že dalje časa župnik in njegova mati. Zdaj se gospod zasmije. In že sleče suknjo in jo vrže čez plot.

»Kaj delaš!« se začudi starca.

»I, po dolgi suknji bi me takoj spoznali, tako pa bodo mislili, da sem kateri iz vasi in me bodo čakali! O, nocoj bo še veselo!»

In že se plazi pod drevesi, visečimi čez plot proti stezici v brajdo, odločno kimajoč materi, naj bo tiho. Doli stopi iz vasi in bela rokava se bližata gruči.

Zdaj! Pesem se je na sredi pretrgala, nekaj je zašumelo in potem se začuje kakor topot kakih sto bežečih nog. A že tudi jasni župnikov glas:

»Saj je ne znate prav, fantje! Ta se vendar ne poje čez! Daj, Matičkov, udari jo še enkrat naprej, vi drugi držite trdno bas in potem boste videli! No, Matičkov! Kje je Julček, ki je čez pel?»

Kaj bo? Mati napeto posluša — nekaj glav gori nad cesto si ne more kaj, da bi se ne prikazale čez.

»Tak daj no, Tone! Kakor si prej, — saj ti si prav! Torej:

»Vre, vre — — —«

Župnik sili zdaj z glasom. Podložil je tako-rekoč rame in jih drži, da bi se oprl nanje tenor. Res se je zdaj oglasilo nekaj tankega, a je še tako šibko, kakor čuje dobro uho, še preden je res. Toda gospodov glas je tako lep in močan, da se mu ne moreš ustavljati, in Matičkov, ki je na sebi tudi kakor zvon, se mu prepusti. No, če pa ta — zakaj bi basi ne?

»Ti vražji Ribničan ti — ta jih je zdaj!« je ušlo nekemu tam gori na cesti. In človek stoji že očitno na nogah in gleda doli. Kmalu se jih je zbrala cela vrsta — dovolj daleč so in obrazov ni razločevati v temi.

Pesem je odpeta in zopet se oglasi župnik:

»Ampak za mene se ne spodobi, da bi golorok popeval okrog voglov. Stopite z mano, fantje, pa bomo gori še kako rekli! Alo, le naprej!»

Drug za drugim stopajo postave iz sence — goloroka je zadnja. Golorok je samo župnik, po nepotrebem — fant vrže jopič čez rame, ko gre na vas. Zdaj se ta dva bela rokava posebno čudno svetita iz temine... kakor da gonita to črno tolpo pred seboj: paznik za jetniki. Pri vratcih v župnijski vrt se za hip vse ustavi; rokava izgineta pod črno suknjo in potem se vse razvrsti skozi vratca in po stezi proti hiši.

* * *

Pet let pozneje se župnik Gaber poslavlja. »I, vsak človek je v tem enak in išče časti,« so govorili ljudje. Tudi kaplan komaj čaka, da bo župnik, župnik da bo dekan, dekan — kanonik. Slabše se mu bo godilo tam doli in še kesal se bo, kakor se je prejšnji, a zdaj vidi le to, da bo več. Pa naj gre v božjem imenu, saj je nas tako le za norca

imel vse skupaj!« — »Ampak napačen človek ni bil in za marsikako stvar ga bo škoda!« — »I, kdo pravi, da je bil napačen. Ampak — — —«

V nedeljo se je s prižnice poslovil. In govoril je tako, da se je vsa cerkev jokala. Samo nekaj zakrknežev tam doli pod korom ga je tudi zdaj, ko se mu je glas tako tresel in trgal, le z nezaupanjem opazovalo.

V sredo se je imel odpeljati, v torek je prišel naslednik, da se pomenita radi računov in drugih stvari.

Dobri dve uri sta bila v župnišču, potem sta se napravila v cerkev. Tam, kjer stopi cesta iz vasi in je je samo še do tristo korakov med drevesi, prelepe in ravne, da se zdi cerkev že tik pred človekom, je odhajajoči naslednika rahlo dregnil in z očmi pokazal na stolp.

»Uro boš moral tudi zdreti, prijatelj! Dovolj časa že stoji, menda šest let!«

Oni se je od začudenja ustavil.

»Pa čemu to? Kako to? Zakaj je nisi zdril že ti?«

»Hm... To so čudne stvari, prijatelj... Poglej jo, — ravno na dvanajsti stoji, oba kazalca skupaj, takorekoč samo eden. Pa to ni kazalec na uri, to je kazalec na roki, — pokoncu stoječ prst, ki nekaj posebnega pomeni... Če bi ne bilo takrat, ko sem jo prvič zagledal, — ne zagledal: razumel pomen, — če bi ne bilo takrat tako, da sta bila oba kazalca skupaj eno in v ti navpični stoji: že pred davnim časom bi bila smela naprej. Tako pa sem pogledal gor in sem razumel: to bo za Strniščane kakor prepovedan sad! Vse jim boš napravil, kar bodo hoteli, in še, če ne bodo hoteli, kar bo prav, ta prst pa jim bo vsak dan iznova go-

voril: »Je nekdo nad vami, ki daje od svoje volje in ne po vaši!« In meni samemu je ta prst govoril:

»Dokler me ne pustiš premakniti človeški roki, vedi, da si ti gospodar. V hipu pa, ko se to izpremeni, so ti drugi izvili žezlo iz roke ali pa ti je od slabosti padlo samo iz nje. Poglej, prijatelj, in sam boš videl, koliko sem jim storil; in ti veš, da daje vse to obilo dela in skrbi: cerkev sem z malim stroškom povečal, da je za vse prostora notri, in še sosedje radi prihajajo in pustijo kak krajcar tu; orglje so take, da jim ni daleč okrog para in ob njih pojejo pevci, ki bi še mestu ne bili v sramoto; križev pot je delo pravéga slikarja in ne kak neokusen tisk; vse stene so lepo preslikane, obok skoraj znamenito; in za stare ljudi je zdaj dovolj stolov, da lahko sedejo. Potem si videl, da je župnišče v takem stanju, ki si ga boljšega ni treba želeti, na vrtu pa boš imel, če boš delal kakor jaz, šparglje, še predno jih imajo v Gorici. In če boš znal, kakor sem znal jaz, ne boš imel nobenih težav, da, niti ne nepotrebnih poti radi dolenskega pokopališča, ki je danes že skoro odveč, čeprav nisem niti enkrat odrekel, če je kdo hotel, da pridem doli. Skratka in da ti rečem še enkrat: vse sem jim storil in ugodil, samo prsta nad faro nisem hotel premakniti. To ljudstvo je dobro, zelo dobro, a v njem je še vedno sila stare tolminske puntarske krvi. To sem razumel in zato sem držal železen prst nad njim. Ti pa napravi, kakor veš in znaš. Samo to bi rekel: najdi ga zase drugje; ta je bil moj in ko mene ne bo več, naj se povesi!«

Ko je povedal to, sta bila dospela gospoda do vrat, ki jih je cerkovnik pred novim gospodarjem na široko odprl.

Narodna.

Raste v polju deteljica,
deteljica rožna,
v polje speje mlada Anka,
Anka vsa otožna.

„Kaj bi dala, da otožnost
šla bi iz srcá mi
in radost s poljubom mehkim
srčece mi vzdrami?“

Ptičke, dajte, mi zapojte,
cvetke, zadehtite,
bolno moje srčece
zopet ozdravite!“

Ptičke zapojte ji drobne,
cvetke zadehtijo,
žalostnega srčeca
ji ne ozdravijo.

Pax.

Cebelica trudna, nevesela
na bojno poljano je prišumela:
na bojni poljani kri, kri. —

Čebelici drobni se zazdi:
zemlja poganja rožice —
in nanje leti . . .

Pa prelite kaplje niso rožice.
Čebelica trudna, nevesela,
zastonj iščeš sladke jedi . . .

Melanholija.

Bela cesta v daljavo hiti pred menoj. —
Vzemi še mene, dobrega znanca, s seboj! —

Grevà prek cvetočega polja,
povsod sama zlata in židana volja
in sredi dehtečih njiv
čiri, čiri in živ, živ, živ . . .

Grevà skozi gozd moj ljubi zeleni,
težko je cesti, inako je meni:
gozd vriska in poje in žvrgoli,
kot se spodobi svatovske dni.

Cesta zavzeta poslušá in v daljo hiti,
boji se pesmi, kipenja, življenja . . .
Kam, cesta? Kje konec bo hrepenenja? — —
Tam daleč se z nébesom stika ta pisana zemlja,
tja moja misel jo žalostna spremlja.

Leopold Turšič.

Zadnja ura Mateja Prosená.

Ksaver Meško.

Bolniška soba je bila izredno dolga. Ob stenah so stale postelje v vrsti kakor vojaki na vežbališču, po dva koraka druga od druge. Na posteljah so ležali ranjenci in bolniki raznih jezikov, iz vseh dežel države, mladi in že postarni, ta brez roke, drugi brez noge, tretji ves prevezan čez prsi, sličen slabotnemu, nezmožnemu novorojenčku v plenica, četrtemu je bila ovita z belimi ovoji vsa glava.

Soba je bila nasičena s karbolom in etrom. A to ranjencev in bolnikov ni več motilo ne težilo. Privadili so se tudi temu, kakor so se privadili stradanju, privadili se polagoma, eni hitreje, drugi počasneje in težje, prelivanju krvi in morjenju. Zunaj je dežilo. Dež je škrebetal ob okna, kakor bi trkali ob steklo drobni prstki in bi prosili, naj jim odpró. Nekateri bolniki so strmeli proti oknom, poslušali uspavajočo pesem dežja in

se pogrezali ob nje enozvočni melodiji v sanjarjenje. Drugi so zatiskali oči. Ta, oni je morda res spal; drugi so hodili in vasovali z mislimi kdovekje, doma morda, morda po bojiščih, morda po vaseh in mestih, ki so šli skozi nje, bivali v njih dlje časa, se seznanili tam, spoprijateljili, vneli se v ljubezni.

Zdaj zdaj je kdo zavzdihnil, pritajeno, komaj slišno, drugi glasneje, kdo zakašljaj, kdo polgasno zaječal. Od telesne bolečine morda, morda od duševne, ob bolečih spominih, od hrepenenja in boli, ker je vse, kar je bilo v teh časih lepega in prijetnega, izginilo tako naglo in je zdaj bolan, slaboten, pohabljen, življenja siromak in berač.

Matej Prosen, ki so mu pred dnevi odrezali po granati razmesarjeno in polomljeno nogo, je ležal na postelji ob poprečni steni, zadnji v sobi — duri so bile v nasprotni steni.

Baškar je odšel od njega mladi vojni duhovnik. Matej ni gledal za njim, saj skoro okreniti ni mogel glave; tako težka in neokretna je ležala na blazinici, kakor bi bila prilepljena in z žreblji pribita na podzglavje. Le počasno odhajajoče korake duhovnikove je poslušal. Čim bolj so se oddaljevali proti durim, tem bolj samotnega in zapuščenega se je čutil, tem bolj je izginjalo iz misli in iz srca tisto lepo in toplo, kar je čutil, dokler mu je svečenik govoril, dokler so se upirale vanj tiste velike, otroškoblage oči, ki so delale suhi, zagoreli obraz tako prikupen in blag. Čim slabeje so odmevali koraki, tem glasneje se je oglašalo, s tem večjo pezo mu je legalo na prsi in na srce spet vprašanje, ki ga je vznemirjalo že tolikokrat in zadnje čase huje, nego kdaj poprej, vprašanje: »Po kakí pravici sem ubijal in moril.« Duhovnik mu ga je z lepimi, sočutnotolažečimi besedami za čas dvignil s srca, da se je hvaležno oddehnilo, vzel mu ga skoro povsem iz misli, češ: »Kaj se naj midva vznemirjava? Sva li midva odgovorna za vse gorje? Da si moril? Saj si moral! Sicer bi drugi tebe. Naši ali sovražniki, eni gotovo. Kako bi naj bil torej ubijalec, če si vršil le dolžnost, če si branil le življenje?« In še mnogo drugega je govoril mladi kurat, lepe in blage besede. Za čas so ga res potolažile, vsaj nekako omamile in uspavale, dokler jih je poslušal. A zdaj, ko jih ne sliši več, zdaj, ko se oddaljujejo in utihajo koraki tolažnikov, ko ne zre več v njegove oči, polne vere in zaupanja in zaupanje budeče, že izginja tudi tisto mehko in blažeče, ki se mu je za hipe ovilo srca. Zdaj lega spet kakor ogromna utež na srce in se ovija kakor hladni železen obroč srca tisto težko vprašanje: »Kako je vendar

vse to?« Kakor bi se bilo zbal duhovnika, njegove vere in moči, se je za hip potuhnilo in se umeknilo v najtemnejši kot izbe. A takoj po njegovem odhodu se je spet ojunačilo, se razsrdilo zaradi vznemirjanja, da se mu zdaj še bolj zlohotno in neusmiljeno reži nasproti, tisto strašno očitaje: »Morilec!«

Bolnik začuti hladni pot na čelu in ob sencih. Neprijeten mu je, ščegeta in boli ga, da ga čuti do možgan. Rad bi ga otrl. A roka mu je težka, ne more je dvigniti, ne je prinesiti do lica. Kakor bi mu bilo že izpilo vso kri, izsušilo mu vso moč tisto vedno grizoče, vedno kakor požrešen jastreb svoj plen kljuvajoče vprašanje: »Kako vendar vse to?« Kakor bi bil že ves otrpnil pod grozo očitka: »Ubijalec! Morilec!«

A kakor bi ga besede duhovnikove, ki mu še zvene v srcu liki sladko zvonjenje domačih zvonov, bodrile na upor in boj, mu dajale moč, se upre tem očitkom, se začne boriti zoper moreče misli in krute napade.

»Morilec? Ubijalec? — Jaz? Kako, zakaj in odkedaj? — Da, da, resnico je govoril mašnik Gospodov: »Saj niste ubijali po svoji prosti volji, ne z veseljem.« — Kako bi po prosti volji, kako celo z veseljem? Sem li ušel doma, pribežal v vojake? Ali z radostjo pograbil puško, šel z veseljem na morijo, s srdom streljal, tolkel po sovražniku? — Kako vendar?«

Zamisli se v tisti dan, ko je prišla prva vest: »Vojna! Vsi do dvainštiridesetega leta pod puško!« Si ni li tedaj rekel: »Kaj bom jaz! Kdo pa je storil meni kaj žalega? Ali poznam jaz te ljudi, da jih naj grem morit? Miren človek sem, ženo imam in tri otroke. Hišo imam in zemlje, da nas ravno za silo redi. Redi in živi pa nas le, če tudi jaz služim nji, če jo gnojim, jo obdelujem, kopljem in orjem. Če odidem, kaj bo s poljem? Žena slabotna, vedno betežna, najstarejši otrok osem let. Kaj bo to z delom! Kako naj torej grem, za Boga milega?«

Kakor brž nikoli poprej, je začutil tisti dan, v tistem nemiru, kaj so mu žena in otroci. Kakor nikoli do tedaj, je začutil v tisti nevarnosti, da se bo moral ločiti od nje, kako je navezan s stotero ljubeznijo in s tisočnimi spomini na domačo hišo. Kakor nikoli do tistega dne, je božal z dolgimi, ljubečimi pogledi njive. Trepetal je, ko je šel čez strnišče pred mesecem požete rži... »Kako bi mogel od vas, kako bi mogel? Ne grem! Morda bo tudi tako minulo.«

A proti večeru drugega dne je prišel orožnik.

»Ali nisi slišal, nič bral, Prosen? Morda pa se nameravaš cesarju ustavljati?«

Bila sta si znanca z orožnikom, nikoli si ne nasprotna in navskriž. A ob teh besedah orožnikovih je začutil, kako mu je splahnela kri iz lic in mu je za hip zastalo srce.

»Kako — da bi se presvetlemu cesarju ustavljaj? Kaj takega — nak, še v sanjah nisem nikoli mislil kaj takega.«

»Kaj pa potem? Saj so vendar drugi šli že danes zjutraj. Kaj pa ti?«

»Kako da jaz? Odslužil sem že svoje. Zdaj imam ženo in otroke. In sam sem za delo.«

Orožniku so se naježile obrvi, v čelo nad nosom se mu je vrezala globoka guba. Hladne in ostre oči so pogledale še ostreje.

»Pa je li cesar rekel: ‚Kdor ima zaplato grunta, babo in deco, naj ostane doma na zapečku?‘ Ali misliš, da je kos tvojega grunta več ko država, tvoja stara več ko cesarjeva krona?«

»Ne zamerite, gospod Strniša, a jaz se za stvar res nisem tako natanko pobrigal. Kajpada, če cesar pravi, da moramo vsi, pa gremo!«

»Sreča, da sva si bila prijatelja, Prosen. Zavzel se bom zate, da te ne kaznujejo kar v začetku vojne, morda celo ustrelje. Zdaj pa se kar pripravi in hajdi jutri zjutraj na vse zгодaj v mesto. Veš sam, da s cesarskimi povelji ni šale.«

Tako nekako sta se pogovarjala in pobotala z orožnikom. Zavil je stvar na dobro stran, ko je spoznal, da tiči v zanjki, z eno nogo vsaj, če ne z obema. Bogu čast, da se je izvil vsaj tako srečno. Da ga niso, ko se je drugo jutro javil pri poveljstvu v mestu, proglasili takoj za nepokorneža in puntarja, kakor je slišal o mnogih drugih, videl tudi sam. Zakaj tedaj bi bilo gorjé.

Gorjé je bilo sicer tudi tako. Gorjé, da je moral zapustiti dom, preplašeno ženo, jokajočo deco... A kaj pomaga razmišljati o tem? Pride ukaz, pa pojdi! Ukaz človeka, ki mu nisi ničesar dolžan, pa zahteva od tebe vse, še tvoje življenje. Po kakšni pravici? bi se človek vprašal. Da more živeti on brez skrbi in brez strahu? Da more grabiti on dežele, ki nima do njih pravice ne pred Bogom, ne pred ljudmi? Ker se je on svadil in sprl s sosedi, pa ti od doma, v boj, v smrt!... A kaj si naj človek belí in tere glavo s takimile vprašanji? Ubog si, slaboten — pa bodi pokoren, hlapec, suženj! Trpi, prelivaj kri, daj življenje! In kliči v trpljenju in kadar umiraš: »Živio cesar!« — To je pravica na svetu! Pravica, da bi človek zdvomil nad ljudmi in nad Bogom!

Matej se je razburjal. Dihal je naglo in hropeče. Dolgi, izsušeni prsti so mu nekaj iskali po nekdam lepordeči, zdaj že dovolj umazani odeji. A

so grabili le po praznem zraku. Ko niso ničesar našli in prijeli, so se lotili odeje. Mečkali so jo; kakor bi hoteli na njo izliti ves srd srca, raztrgati jo na kose.

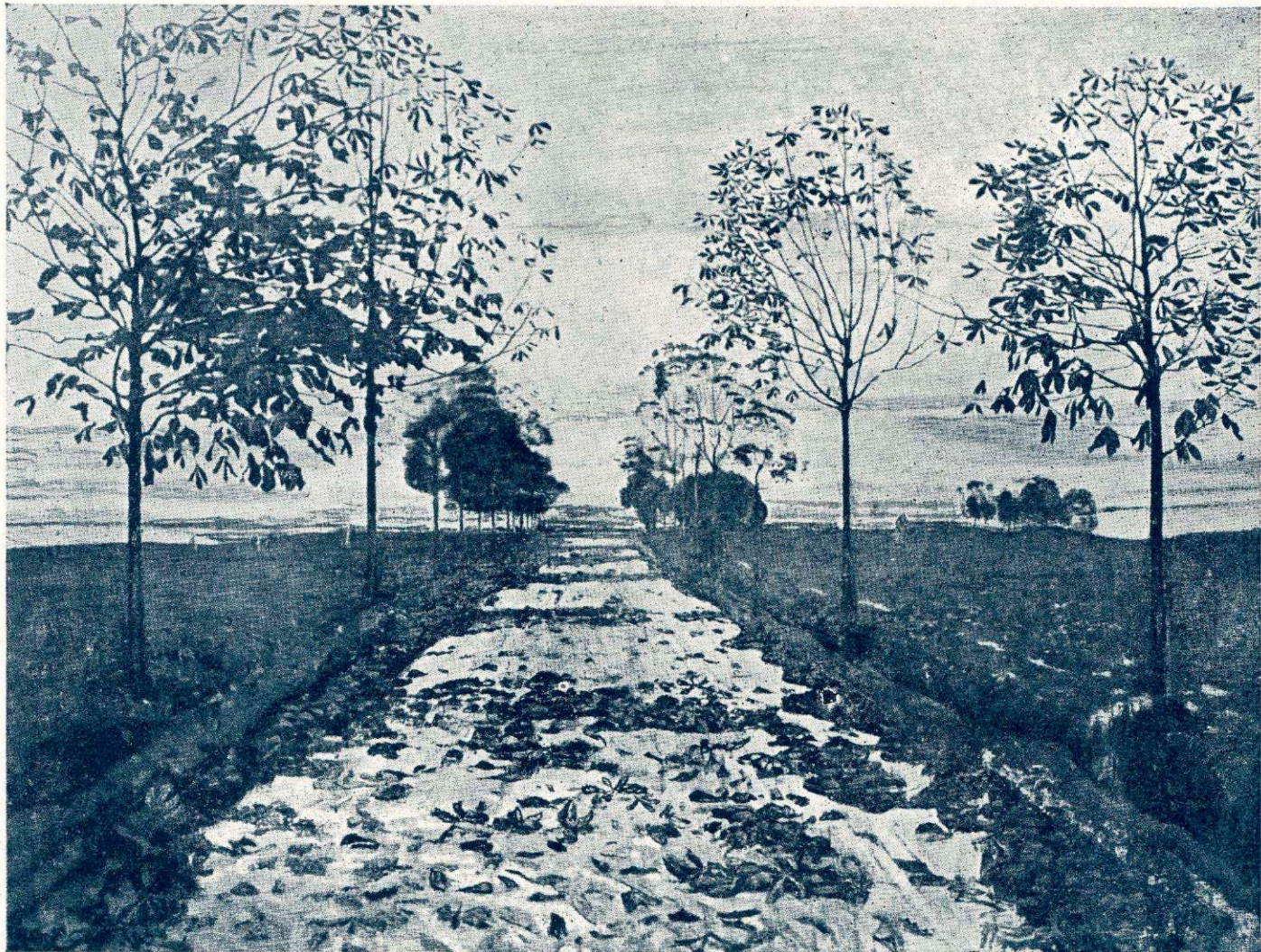
Sem iz drugega konca sobe je zazvenel smeh.

»Sestra Hildegarda!« je pomislil in je za hip pridržal dih, ki se mu je žvižgaje izvijal izmed zob.

S kom se pač spet zabava, da se tako smeji, sestra Hildegarda? Smeji se, kakor bi se sipali cekini po sobi, odbijali se od sten, padali na tla, odskakovali od tal. Vedno se smeji tako. Najbolj prešerno in srečno se smeji, kadar jo prime zdravnik za malo brado, ji dvigne obraz in, zroč ji v oči, pravi: »Zwei abgrundtiefe Bergseen.« Težko si je zapomnil te besede, tudi razumel jih ni prav. A ponoči, ko ni mogel spati, so mu zveneale venomer v ušesih, v mislih in v srcu. Pa je moral misliti na sestro Hildegardo, na to mlado, lahkomiselno kri. Lep je njen obraz, prelepe njene modre oči, samo zlato njeni lasje — a njen smeh? Kaj je v tem smehu, da ga naravnost sovraží? Kakor bi padali cekini, zveni po sobi, in vendar se mu gabi, da ga mora sovražiti. Sam ne ve, zakaj, a zoprn mu je tako, kakor smeh soseda Kolarja v domači vasi, tistega zalitega, rdečenosega krčmarja, ki se smeji kakor bi rezgetal konj. Fej, tak smeh! In tako lepo, mlado dekle!... Bog z njo, naj se le smeji!

S silo se trudi, da ne bi slišal njenega zlatega smeha. Ničesar ne mara slišati, ničesar videti, kar se godi okoli njega. Zakaj vse mu je priskutno in zoprno... S silo prime spet dušo za roko in gre z njo nazaj v tiste prve čase vojne in skozi vsa ta tri leta, kar je ubijal in moril.

Resnica, klati je moral, kakor je rekel spovednik. In vendar, po kaki pravici? Kakor ne vidi pravice v tem, da so ga s silo in brez usmiljenja odtrgali od doma in družine, tako ne vidi pravice v tem, da je moril, moral moriti. Moriti take, ki je slišal in bral o njih, da so mu bratje — »da smo si vsi ljudje bratje, so nas učili v cerkvi, zdaj pa smo se morali mesariti in moriti!« — Moriti širom sveta, na jugu in severu; moriti podnevi in ponoči; moriti pod lepim božjim solncem, da je bilo človeka pred solncem sram; moriti v lijočem dežju, v snežnem metežu; moriti ob spomladanskih, poletnih dneh, ko ga je neprestano grizla misel, kako bi bil potreben doma, da obdela polje. Pa leže njive neobdelane, če ne pomagajo sosedje; saj žena sama, bolehava, ne more. A sosedje so pod orožjem kakor on, ubijajo po svetu kakor on. Prišlo je kedaj, dasi redkokedaj, pismo od žene. Tožila je v njem, kako težko jim je doma

F. Hodler: Pokrajina.

z delom, kako zelo bi bil potreben, kako gre vse navskriž in napak, kako nestrpno ga pričakujejo, da se vrne. On pa, ki se je nekaj razvnel in razsrdil, ako je slišal, da so se fantje, mlada, kipeča in nepremišljena kri, v gostilnici stepili, mora po svetu ubijati, moriti ljudi, ki jih ni nikoli videl, ki mu niso storili nikdar trohice žalega.

»Pač so nam govorili: Domovino branite. Cesarju čuvate krono. Svojo dolžnost vršite. Božja volja je to!«

»A kako more biti dolžnost, ubijati nedolžne ljudi? Ubijati golobrade mladeniče, ki bi jih naj še mati božala, ki jokajo doma matere po njih in jih pričakujejo noč in dan s hrepenenjem in s solzami nazaj? In ubijati može in očete, ki trepetajo po njih žene in otroci?«

To se je vprašal nešteto krat, ko je v kaki mirni uri, v pokojnih, tihih nočeh premišljal sam pri sebi, govoril s svojimi mislimi, s svojo dušo... »Kako to? Po kakšni pravici?« mu gloje to vprašanje srce še huje te dni, kar leži ranjen tu v bolnišnici, brez noge, slaboten, trpeč in goreč od bolečin po vsem telesu.

Po kakšni pravici in postavi? Božja volja bi naj bila to? Pa ne pravi božja zapoved: »Ne ubijaj!«? — Nikoli še ni slišal v cerkvi, da bi se bil Bog zmotil in bi bil pozneje skesano rekel: »Kar ubijajte! Kar morite na milijone!« — In ali ni slišal v cerkvi tolikokrat o Kajnu, ki je ubil brata? Pa ga je Bog za to pohvalil? Ni li rekel: Kri tvojega brata, ki si jo pretil po nedolžnem in po krivici, vpije k meni v nebo po maščevanju!« In ni li zaznamoval Kajna za vse dni njegovega življenja? In ni blodil Kajn potem po svetu z večnim pekočim nemirom v srcu in je bival med divjimi živalmi po lesih, ker med poštenimi ljudmi ni bilo prostora zanj? — A mi? Légalí smo zvečer mirno in zadovoljno spat, pa smo imeli na vesti stotero umorov, tisočero prokletstvo, milijone solz!

Kako to? Po kaki pravici? In bomo li legli tako mirno tudi k večnemu počitku?

Kakor bi ga bila zbolela v oči nenadna silna svetloba, jih naglo zapre. V glavi mu brni, kakor bi mu vse vrelo v nji. Sem od duri ali od peči skakljajo po sobi spet prešerni glasovi Hildegardinega smeha. Kakor nož režejo v možgane in v srce. Vmes nenadoma zakliče tisti jetični infanterist, golobradi Slovak, mlad kakor jutranja zarja: »Maminko, maminko!«... Kašlja noč in dan. Časih zadremlje, najsi tudi govore tovariši po vsi sobi, najsi se sestra Hildegarda še tako smeji. Zaspí menda od same slabosti. A sredi spanja zajoka, zakliče: »Maminko! Maminko milá! Néchajte

ma domov! K maminke chcem!« Morda zajoka in zaprosi časih tudi bedé. Saj se ne meni za tovariše, za nikogar. V vseh mislih je pač noč in dan pri maminki... Pa je ne bo videl nikoli več. Umrí bo, morda prvi v sobi, saj že komaj joka, komaj govori in kliče... In tudi ta nedolžni fant je ubijalec in morilec... »O Jezus, Jezus, ti se nas usmili!«

Široko razpre oči. Z nenadnim, čudnim strahom se zagleda v strop nad seboj. Strmi nepremično tja gori in se čudi bolj in bolj.

Glej, kaj je to tam gori na stropu? Črna pika? Majhen madež? A ne more biti. Videl bi ga bil že preje. Muha? Ne, tudi muha ne bo. Čisto nekaj posebnega, neznanega sedi ali čepi tam gori. Kakor prav majhna, povsem črna žabica, ki se pripravlja, da skoči doli nanj... Fej te vendar, nesnaga! — Pa ne, tudi žabica ne bo. Prej bo oko, povsem črno, zlohотно, ostudno oko. Prežeče, sovražno zre sem doli nanj... Veča in veča se... A čudno, nikjer ni obraza, nikjer zenic, obrvi nikjer. Samo oko, ogabno, da se mu strja ob pogledu vanj kri v žilah.

»Kaj mi hočeš, gnusoba?«

Zaklopi oči, da ne bi videl. Kar more, tišči veke skupaj. Drhti od gnusa, strahu in groze. V glavi mu šumi kakor v mlinu, kadar se vrte tri kolesa. In srce utriplje, se napenja, kakor bi hotelo razgnati prsi.

»Proč, proč!... Odtod! — Domov, k ženi, k otrokom, kakor hoče Slovaček k maminki!... Brzo... brzo!«

Beži... beži... Glej, že vidi domačo dolino. Že stopa doli proti vasi, ne po cesti, po pešpoti gre, po bližnjici med njivami. Glej, žito zori, valovi, kakor bi se po vsem hribu zibala velikanska rumena plahta, se pripogibala, udirala, se spet dvigala, napenjala. Klas udarja ob klas, vse polje peva... peva...

»Pozdravljeno!«

Glej, tam med drevjem domača hiša!

»Anka!... Otročički! Anica, Micika, Vladko!«

Glej, slišali so ga, že mu hite naproti.

»Pozdravljeni!«

A kaj je to? — Hipoma se ustavijo; s čudnim strahom strme vsi vanj; umikajo se.

»Matej, kaj si storil? Vse krvave imaš roke... Jezus, moj mož morilec... morilec!«

Anka zajoka. Vsi otroci zajokajo z njo.

»Oče, oče, bojimo se Vas! Vsi ste krvavi!«

Hoče jim naproti. A noge so vkovane v zemljo; ne more z mesta. Hoče iztegniti roke. A roke so svinec; ne more jih premegniti. Hoče govoriti,

vse jim razložiti. A jezik je prilepljen k zobem. Izvije se mu le nenaraven, grgrajoč glas.

Žena in otroci se plašno umikajo kakor pred grozno prikaznijo. Že se skrivajo med drevjem. Široko razpre oči, da bi jih še videl, preden izginejo v hišo.

A glej, vidi pred seboj le tisto ogabno oko, strašno v svoji neznanski gnusnosti in v svoji nočni tmíni. A navzlic ti tmíni zre nanj tako grozno živo, da čuti, kako mu prodira ta pogled možgane, kakor bi preiskoval tam slednjo misel, kako mu pada in žge do dna srca, da bi doznal in spoznal tam slednjo željo.

Vse ga žge pod tem pogledom, ves gori od temena do podplatov nog — obe čuti, in obe ga strašno žgeta; ne ve pa, stoji li v ognju ali v ledeno-mrzli vodi. Čuti le, da se godi z njim nekaj strašnega. »Kaj je to? — Ali smrt? — A kako? Po kaki pravici? — Ženo imam, otroke, tri, ne-bogljene, male... Pomagajte!«

Hoče dvigniti roke, da bi se branil, da bi udaril. Zaman! Prikovane leže na postelji. Le prsti se krčijo... Zakričati hoče, klicati na pomoč, ker glej, tisto črno se spušča niže in niže proti njemu,

le nanj kakor globoka, neskončno težka noč. A ni klic, kar se mu izvije izza že trdo stisnjenih zob. Dolg, žvižgajoč, strašno bolesten vzdih je... še eden, še slabjši... tretji, povsem slaboten, pojemajoč...

»Sestra! — Sestra Hildegarda! Ali tale pri steni ne umira?« zakliče tovariš, ležeč na sosednji postelji, povsem obvezan čez glavo, da mu izpod bele obveze kuka le eno oko. Že nekaj časa je poslušal in opazoval tovariša, a je še molčal. Zdaj ne upa več molčati.

A sestra Hildegarda se smeji doli ob koncu sobe. Kakor bi padali solnčni žarki v srca, je njen smeh nekaterim. Drugim reže v misli in v srce kakor ostri bajoneti. Če bi upali, bi zakričali na ves glas: »Vlačuga!«

Ko je čez nekaj časa vendar prišla, je videla, kako so se prsti vojakovi zagreblili v odejo, nohti se zapičili in zagrizli globoko v njo. Nad stisnjenimi zobmi so bile ustnice napol odprte, kakor bi kričale še v smrti: »Po kakšni pravici?« Oči so bile razprte široko, da je bilo vse čelo nagubano. S strašno grozo so strmele v praznino pred se, kakor bi vprašale in klicale še iz večnosti: »Kaj je to? — Kako to? — Po kakšni pravici?«

Pomlad 1919.

1. Prva pesem.

Same trudne postave — izgnance od vseh strani —
je zgnatla usoda v belo Ljubljano:
na ustnicah nosijo bol nam neznano
in molčé brodijo težke dni.

V Korotanu so kronali našo glavo,
v Prekmurju so nam pripeli roké,
v Gorici prebili nam naše nogé,
s krvjo smo preplavili Sočo in Dravo,
v Versailles-u prebodli so naše srce...

O, in še žolča nam piti so dali,
svobodo našo so nam otrováli.
Za plašče vadljajo — in štirje pečati
pečatijo srca med brati...

O, ve sanje otrok! Ne nagnímo še glav,
naj zvedó, da je narod žilav —
in le tiho, ko modrih nasmeh:
„Naš Oče, odpusti jim greh!“

2. Prekmurje.

Čuješ, kaj kliče od Mure?
Včeraj je deca zbežala čez Muro:
štirje krvavi otroci
popisane liste prinesli so v roci.

Tam veje zelene se težko šibijo,
na vejah zelenih očetje visijo,
tam trave so rdeče —
čez hiše goreče
se plamen vali in z dimom se gnete,
z grozo polblazno molitev se plete — —
in od vsepovsodi na vaš rod —
o, Gospod — Gospod!

3. Korotan.

Ko sem videl Korotan,
mislil sem na čarodejko:
brat postal je črni vran . . .
Brate naš, prekini bajko
in postani pelikan!

4. Gorica.

Gorica, Gorica, kaj je s teboj?
So ti zibko tesali?
So ti krsto stesali?
S slepim sovraštvom ti grudo zorali?

Kam greste, dekleta, že prvo noč,
po dolgi tujini to prvo noč?
Čemu je oče zapregel že zopet in joče,
ko škriplje voziček nazaj v tujino
in vozi vam bedo in bolečino?

Ah, ne, nikogar mi nismo se bali!
Dejali: bomo nove češnje zobali,
bomo z novim vinom napili zdravico.

In ko smo prijeli kozarec v desnico,
ne vemo, kje solze so bile,
ki so se v kupo nalile
v peni sivi: „Bog vas živi!“

5. Pismo moje žene.

Pišem v mraku, v uri pozni . . . Ta dan so naših dva zaklali . . .
Črni, mrki so ardit; „Ho, Gian in Pierro — to sta lovca!
vreščé ko psi; obrazi grozni Da bodo schiavi nas poznali
deco učé nam govoriti. vsi, od Idrije do Bovca“ . . .

Vrešči, bahač! Pijan je zmage.
Dekle beži mu pod drevesi . . .
Pišem pismo — kolnem vrage:
ob ognju plešejo ko besi . . .

Mira.

Verz.

Ni en pogled iz milostnih oči
za kratek hip me še osrečil ni . . .
Nemiren sem, ko voda, ki šumi;
razbit ko slap, ki v brezdno se prši
in sam si šteje kaplje bolečine,
ki padajo vse dni, vse dni . . .

Pismo.

Tisoč tajnih govoric
z menoj, s teboj,
je vzbudil majski klic
z menoj, s teboj —
in česar ti srcé
povedati ne sme,
naj ti vse dni
te črke zamolcé . . .

Prebujenje.

Molcé sta dan in noč prešla
v objemu mojih, tvojih rok,
ko kamen težkih; iz srcá
je vstala misel, kakor Bog
tak daljna — težka, ko oči,
zalite v solzah žalosti.

In potlej — ko da ni biló
nikdar teh težkih, čudnih sanj,
roké visé, oči se zró . . .
In brez trpljenja vpraševanj
obsodil me je zadnji tvoj
poljub, ko dih: — ne smem s teboj . . .

France Bevk.

Pregled novije srpske poezije.¹

Djordje Ćirić.

Postavio sam sebi ovakav zadatak: da izvršim uporedni pregled ideja naših pesnika, starijih i novijih; da propratim njihov razvitak svakog posebice; da dam takoreći njihovu karakteristiku, obeležim im mesto u našoj književnosti, njihov uticaj na okolinu a da potražim, da-li su sami stajali pod uticajem kog našeg ili stranog pesnika. Jednom reči: da vidimo, kako u pogledu ideja, obradjivanja forme, spoljne strane, u predstavljanju lepog stoje, šta čini svakog od njih značaj po razvitak naše umetničke poezije. Eto ta dosta obimna tema bila bi predmet večerašnjeg mog predavanja. Da ja ne mislim — jer i ne mogu — svih se doticati, po sebi je jasno; već ću izabrati nekoliko najvećih, najznačajnijih imena kao predstavnike u svojoj vrsti i o njima govoriti.

Pred publikom, za koju moram još uz to pretpostaviti, da je malo upoznata u opšte sa našim književnim prilikama, meni se teškoće samo povećavaju. No u uverenju, da će mi se sva pažnja slušalaca pokloniti, ja ću pokušati, da rešim problem, koji je inače po sebi interesantan.

Splošna označba moderne srbske lirike.

Ko je čitao pesme Rakića, Dučića i drugih naših modernih pesnika, morao je zapaziti kod njih nešto novo, otmeno u isto vreme, što kod ranijih pesnika Zmaja, Jakšića, pa ni Vojislava nismo nalazili: čini nam se, da su suviše moderni, tuđji, zapadni, a ne više naši, domaći. Kod njih je nešto drugo glavno, a ne ono, što smo navikli, da dotada nalazimo. Njih ne oduševljava više, kao

¹ G. major Ćirić je januarja t. l. dva večera v ljubljanski realki predaval o srbski liriki, starejši in novejši. Bil je tako prijazen, da je rokopis izročil Dom in Svetu. Objavljamo ga nespremenjenega; naše uredništvo je pripisalo samo nekaj nadpisov, pa dodalo nekaj tolmačenj. Uredništvo silno obžaluje, da nima pri rokah »Antologije novije srpske lirike« od Bogdana Popovića, ki se g. major nanjo često sklicuje; iz nje bi bili mogli dopolniti tekst tam, kjer g. predavatelj zgledeov ni zapisal, ampak jih je samo čital. Objava tega predavanja bo gotovo koristila: na ta način bomo svoje brate začeli spoznavati. Najprej si bomo zapomnili morda samo imena pesnikov, potem tudi dela najboljših, pozneje bomo morda segli po antologiji, po celotnih izdajah; končno primerjali jih z našimi in se učili. — Uredništvo.

starije naše velikane u poeziji: ni patriotski osećaj, ne bar onako, kako n. pr. Jakšić i Kaćanski to iznose, ni ljubav nije onakva, kao što je recimo Branko pesnik mladosti predstavlja. Sve je izmenjeno. Rečnik, izbor reči je drugi, nove, negde skovane, unete, dotle vam nepoznate izraze srećete; jezik se usavršio, izmenio, doterao, ulepšao i procvetao, ili potpunije rečeno: modernizirao. Sve je to nastupilo kod mladji h naših pesnika, koji će nam biti jedan deo naše rasprave.

Naši pesnici obradjuju nove motive, dotle nepoznate, njih obuzimaju složenija, jaća, intenzivnija osećanja.

U kratko: u našu književnost, naročito u poeziju, uvlači se nešto novo, javlja se i to čitačkoj publici pružaju Dučić, Rakić, Danica Marković, Svetislav Stefanović, Simo Pandurović i dr. i svi od reda kazuju ono, što dotle niko nije.

Vojislav J. Ilić je osamdesetih godina prošlog veka uveo čitaoca u mitologiju starih Grka i Rimljana, formom je odmakao visoko iznad ostalih pesnika tog doba, stvorio je zasebnu školu i postao je najomiljeniji pesnik mladeži i ženskog sveta. — Bolovi kod najnovijih nisu više lični, subjektivni kao n. pr. Jakšića (Jeste li mi rod, siročići mali . . .), Zmaja i t. d.; sad su već ti bolovi druge vrste, širi, opšti, opšte čovečanski. — Hajdmo dalje (ma da ćemo se na sve ove motive kod svakog ponova zadržati!), te da vidimo, kako je s najjaćim lirskim osećajem, ljubavnim osećajem? Ljubav nam se sad nekako drukčije, upravo bolesno prikazuje. Ona se je izmenila ili je shvaćanje o njoj dobilo drugu formu. U opšte zdrav osećaj nestao je, s retkim malim izuzecima; kod svih tih modernih francuska je poezija imala jak uticaj, potčinila ih je, od nje su uzimali i primali od reda sve. Malarme, Leconte de Lisle, Verlaine, Baudelaire i dr. njihovi su učitelji. L'art pour l'art prevladjuje i postaje njihovo geslo. Eto to su u glavnom odlike tog doba, tog pokreta, koji je nastao krajem prošlog veka i koji u glavnom i sad vlada. No nismo opet sve kazali, što će slušaocima dati taćnu sliku. Ja ću proćitati nekoliko odabranijih, boljih pesama te će se na njima sve to videti. Samo još da dopunim: Kad čitamo ove pesme, nešto otmeno, fino, lepo, nešto — rekli bismo — uzvišeno u našoj se duši javlja. Stiće se uverenje, da je naša poezija učinila napretke u

svakom pogledu, a najviše u formi. Možemo li proći neosetljivi, ravnodušni, recimo kraj Rakićevih stihova, punih i topline, jačine, iskrenosti? Zar nam neće u oči pasti šareni, iskićeni stih Dučićev, njegov bogati rečnik izraza? Sve je to impozantno, novo, što je naše kritičare istinski iznenadilo zbog napretka našeg umetničkog stiha.

Kad bih samo sva imena naših mladjih pesnika pobrojao, videlo bi se, koliko je njihov broj znatan: Stevan Luković, V. Petrović, Ćurčin, Danica Marković, V. Rajić, V. Ilić mlađi, Dušan Simić, Korolija, Svet. Stefanović, M. Jakšić, Vl. Petković-Dis, S. Pandurović i toliki drugi ušli su već u antologiju, kakva se i po čisto estetičkim obzirima mogla sastaviti. Oni su već ušli u našu slabu i nerazvijenu (toliko puta ponavljan izraz) književnost, da služe možda kao obrasci docnijim radnicima na tom polju. Mi ih možemo čitati, uživati u onom, što su dali, napajati se lepim, probranim idejama, divnom formom odevenim, nalazeći slasti i uživanja u tim proizvodima, jednom reči: ubrojati ih u naše umne, duhovne učitelje, koji će nam katkad divnim zvucima svoje lire po koji bol ovog svakidanjeg, teretnog i monotonog života ublažiti, uzneti nas (zar i to nije blagodarna uloga njihova?) u sfere, gde nema ove dosade, svakidašnjice, plača i jada, već blaženstva, veličanstvenosti, mira i pokoja.

Eto o svima njima — bar u kratko — nek bude ovog časa govora, o njihovom delu i životu, u opšte o njihovom radu na našoj umetničkoj poeziji i njenom unapredjenju.

I. del: Starejša lirika.

Doba prosvetljenosti (pri nas od leta 1765 do približno 1810) in romantike (pri nas od leta 1810 do 1848 in dalje [do 1895]).

Naš ćemo pregled početi Lukijanom Mušickim, još pre Vukove pojave našim pesnikom, koji u veliko predstavlja dotadanji pravac pevanja. To je bila prava pesnička duša, čovek učen i veliki rodoljub. Estetiku je slušao u Pešti kod privrženika klasicizma, što se jako opaža u njegovu radu i pevanju. God. 1802 postade kaludjer, a posle je bio profesor u bogosloviji, za tim arhimandrit, 1823 upravitelj gornjo-karlovačke eparhije i 1828 god. vladika u Plaškom. Njegova je poezija u klasičnom duhu: uveo je kod nas novu vrstu — odu narodnu. On je patriotski pesnik: peva o srpskom imenu, jeziku, veri i slozi. Glavna je njegova tendencija pouka. I on je sanjao o jednom zajedničkom jeziku svih Slovena, ali je uz to po-

magao i pobornike narodnog jezika: Vuka St. Karadžića. Čuvena mu je pesma glas naroda-ljupca, gde se peva o dualizmu srpskog jezika. Njegov je uzor Horacije,¹ i on se trudi, da u tom duhu peva; otuda je više razmišljao i stvarao pesme nego što su one proizvod pesničkog dara i njegove duše. Iz njegovih se stihova vidi, kako su sastavljani po pravilima retorike i poetike. Subotić ga ovako ocenjuje: »Mušicki je proizvedeći duh ne samo u našem pesništvu nego u sveopštem; on je stvorio osobitu vrstu oda, to je narodna oda. Misli u njima izražene padale su kao ognjene iskrene duše čitatelja i zapaljivale u njima žarku ljubav k rodu i književnom radu.« — Mušicki je kao vladika pozivao sveštenstvo svoje, da kupi (zbira) narodne pesme, a što ih je dobio, to je slao Vuku i ovaj više puta spominje, da je primao od Mušickog pesama.²

Osobita je ličnost Sima Milutinović Sarajlija (Čubro Čojković), 1791—1847. Izostavićemo njegove životopisne podatke, ma da mu je život protekao burno i u lutanju zbog prilika, kakve su onda vladale. Njegov je književni rad dvojak: jedno su mu pesnički umotvori, tu treba računati i skupljene narodne pesme, epske pesme i srpske istorije: Srbijanka, Trojesestiarstvo i Trojebратство i prozni radovi Istorija Srbije od 1813 do 1815 g. i Istorija Crne gore. — Dok kod predjašnjeg vidimo u glavnom uticaj nemačke i klasične poezije, ovde je drugo: služi se narodnom poezijom. Gradja je uzeta iz nje, samo mu je jezik slaveno-srpski. Kod njega je još jedna crta, da kuje nove reči, osobito apstraktne, te je zbog toga više puta nejasan. No on je bio omiljen pisac, jer je stao na narodno zemljište i služio se srpskom istorijom. Rado je upotrebljavao staru mitologiju i u pričama uporedjenja sa srpskim savremenim junacima. — God. 1826 izašla mu je zbirka epskih pesama pod naslovom Srbijanka, koja je razdeljena u 4 dela, i ima 109 epskih pesama. Glavna im je sadržina opevanje istorijskih događaja iz novijih vremena, kad su Srbi ratovali pod Karadjordjem i Milošem. Zbog jezika, kako rekoh, teško ga je bilo čitati.

Prirodno je bilo u ovo vreme, da su pesnici bili proizvod svoje okoline i prilika, koje su vladale. Borba oko jezika još nije bila svršena, ideje

¹ Kakor pri nas takrat Cojzu in v prvi dobi V. Vodniku. — Uredn.

² U toku daljeg navodjenja imena služio sam se ovde onde za biografske podatke Istorijom književnosti od šurmina.

su primane iz nemačke poezije i onda usled jakog uticaja klasične, grčke i latinske, pevalo se čak latinskim jezikom. Sve je to stvaralo i u našoj poeziji svoje privrženike i sledbenike, koji su verno tim stopama išli. Razvitak i napredak će svoje učiniti, ali zato je potrebno, da protekne nešto vremena, te da ono samo donese svoj uticaj.

Prelazimo na Branka Radičevića (1824—1853), od kog se upravo može i računati početak naše novije umetničke poezije. Rodio se u Slavonskom Brodu 1824, a umro 1853 g. Njegova porodica vodi poreklo iz Zete. On se je u Beču upoznao sa Vukom i Daničićem, što je bilo od velike koristi po njegovo pevanje. Doba, kad se on pojavio u našoj književnosti, to je doba potpune reformacije, što je izazvao Vuk svojim radom, uništujući tragove pseudoklasičnosti srpske književnosti. Omladina je bila zaneta i oduševljena njima, što su se učili u Beču, Požunu i dr. To su bili: Branko, Dj. Daničić, Ljuba Nenadović, Jovan Ilić, Svetozar Miletić i dr.

Kad bi se on upoređivao s današnjim, modernim pesnicima našim, dojista teško da bi sud izdržao. Ni po stihu, složenosti ideja, ugladjenosti i doteranosti forme, ni po dubini misli, ni po čemu u opšte on sadanjeg čitaoca ne privlači, tim pre onog, koji je upoznat sa stranom poezijom na zapadu, francuskom i engleskom. Ali za ono vreme to je ipak veliki, ogromni napredak: pisati narodnim jezikom, iskazivati svoje misli i osećaje pristupačnim za mase narodne, pevati uz to lako, ugodno, veselo, što je razdražavalo čitaoca. I sada njegov čist i melodičan jezik, prosto i prirodno iskazivanje misli u nama pobudjuje veoma prijatna i ugodna čuvstva. — Pa nije samo to: lakoća stiha, lagano izražavanje misli uz veoma lep jezik, eto sve to podiže Branka medju prve pesnike naše omladine. On je dojista, to mišljenje mora ostati, dok našeg naroda i jezika postoji, p e s n i k m l a' d o s t i, pesnik srca. Većinu mu čine lirske i to ljubavne pesme. On nije doživeo godine, da razradi zrelije one teme, koje bi bile podesne za ep ili dramu. On je ostavio čisto lirske pesme, ali i po njima može se suditi o velikom mu pesničkom daru. Kakve su ideje poglavito u njima, to ćemo u daljim redovima pregledati i istaći.

Od njegovih najlepših pesama su mu D j a č k i R a s t a n a k, C i c, J a d n a d r a g a, U k o r što je i Bogdan Popović uneo u svoju antologiju. Retko da ima srpskog djaka, da nije čitao Djački Rastanak, gde je pesnik onako lepo i lako izneo svoj život u Sremskim Karlovcima:

Oj Karlovci, mesto moje drago!
K'o detence došao sam amo;
Igra beše jedino mi blago;
Slatko zвах ja med i smokvu samo.

— — — — —
Vinogradi, zbogom umiljati,
Zbogom groždje, — neću te ja brati!
Ao, berbo, tebe žalim kletu!
Ta šta lepše od tebe na svetu?

Neću dalje navoditi, jer bi je trebalo celu ispisati. Lepote jedne pesme dobijaju se samo, kad se ona cela pročita, kad se svi utisci povežu pa se stvori celokupni utisak. A u odlomcima lepota se gubi te je bolje i ne navoditi je.

Djački Rastanak je pesma bezbrižnih mladih djačkih dana života Brankova. U njoj je on veseo, živ, lak, ovde onde i pravi vragolan. Čak gotovo, koji je strogo i lepo vaspitan, našao bi gotovo i zamerke za slobodnije izraze. No Branko je takav, njemu se ne može zameriti, on je pun duha, prijatan nam je, simpatičan, mio i drag i mi ga volimo, čitamo i opet ponova želimo. — Kad bismo i V r a g o l i j e naveli, slušaoci bi našli ove iste osobine njegove pesme, običnu, laku ideju, koju razradjuje u stihovima, što se na dušak čitaju, a inače, u kojima je sve drugo glavno, samo ne kakva ideja. Takav je on!

Navešću ovde drugu mu pesmu, lirsku, punu nežnosti, ljubavnog osećaja, komponovanu, što joj još uvećava lepotu.

U k o r, kako glasi naslov, evo je cele:

Gde si dušo, gde si hrano!
Gde si danče mio?
Gde si sunce ogrejano?
Gde si dosad bio?

Ta sinoć se tebi mlada,
Baš za celo nada!
Sunce zadje — pade tama —
A ja ostah sama!

Ala ljubiš moje lane (srnica),
Ala grliš slavno!
Ljubi, grli, dok ne svane,
Ta već nesi davno!

Već nedelja dana prodje,
Kako mi ne dodje!...
Jao zlato, tako t' Boga,
Ta kako se moğa?!

Nećemo primetiti ovde onde i jezične slobode, ni izraze, ne baš pesničke i osobite, ipak opšti je utisak dobar. Otkuda to dolazi? Da li, što znamo, da je to Brankova pesma? Da li, što smo je čitajući sve lepšom nalazili? U kratko rečeno, ona je lepa. Ideja je obična: Kori (kara) draga dragog, što joj ne dolazi. Stihovi su sve i sva ovde. Slike u ovoj pesmi upotrebljene nisu bez čari i draži. Na

primer: sunce zadje, pade tama. Dalje ona iskrenost, neposrednost osećaja, što i čini uvek lirsku pesmu, da je ono, što treba, to je u njoj celoj, a preliva se od nabujalosti, to već vidimo, i za to nam se još više sviđa. Ja bih inače mogao u ovom redu običnih razvijanja misli, da vam otkrivam ono, što ćete i vi sami, ako želite, naći. U ostalom baš bez analize pesma je ova lepa i kao takva više će nam se dopasti, svideti neg da je svu i nekoliko puta analiziramo. Ušla je u antologiju po sudu i kritici dosta pozvanog i kompetentnog za ova pitanja, što još više svedoči o njenoj vrednosti.

Zmaj Jovan Jovanović (1833—1904): učio je pravne nauke, no priroda ga je vukla na polje literature. Uredjivao je razne humoristične listove: Komarac, Zmaj i dr. Kao lekar je živio u Karlovcima, Futoku, Kamenici, N. Sadu i Beogradu. On je mnogo prevodio sa nemačkog i madjarskog (ep Jovana Aranja Toldija). Prevodio je Beranžea, Hajnea, Puškina, Pötöfija, Mirzu-Šafija i dr. Sporeno mu je, da je individualistična pesnička priroda, da se lako drugima prilagodjuje i da nema istinskog pesničkog dara. No taj je sud strog i preteran. On je u prevodjenju doista pravi majstor, kod nas mu nema gotovo ravna, ali takodje ima svojih originalnih ideja, koje je obradivao u pesmama. On je pretežno lirski pesnik, on je ipak pravi tumač želja, osećaja, bolova i radosti svog pokoljenja našeg naroda. U njegovim pesmama odjekuje sve, što nas je oduševljavalo, zanosilo, tištalo, radovalo, sve što je takodje u njegovoj duši našlo odjeka kao pravom tumaču svog vremena.

On i veli:

Pesma mora biti sveta,	plemenita.
biti čista,	Mora biti obasjana,
baš k'o zvezda v visini,	istinita.
što se blista.	Mora teći iz dubine
Mora biti bogovdana,	srca zdrava.

On je pesnik idealista, subjektivan je, ali njegova poezija, njegov bol i druge može prisvojiti, dirnuti. Najlepše su mu pesme Djulici¹ i Djulici uveoci. Ovi poslednji su mu potekli iz prevelike žalosti i tuže za izgubljenom mu dragom, suprugom Ružom, koja je još u mladim godinama umrla. I u tim djulicima on je savio, ispleo krasan venac u spomen svoje ljubavi, umrlom drugu.

Lepe su mu patriotske pesme (Dižimo škole, Ded i unuk i dr.). U vreme, u kome je pevao Zmaj, naše je pleme razdirala teška po-

litička borba, te ni on nije mogao da ne učestvuje u njoj, da se ne bori za ideale, kojima ga je njegova priroda vukla. On je bio i političar i polemičar, žurnalista; no te pesme neće ostati s onim značenjem, kakvo su imale onda prilikom svoje pojave. On će ostati pesnik djulica, pesnik prevodilac, pesnik lepih dečjih pesama. Tu ga treba i ceniti, u njima je dao najlepšeg svog.

Nekoliko ćemo mu pesama navesti, gde ćemo mu pokazati pesničku snagu:

Siroče.

Malena sam... i tica je mala,
što se nebom u zrak zavatlala;
Lako je tici, tica ima krila,
Aoj krila, — kad bi moja bila!

Pa da prnem (prhnem) po srpskome svetu,
— Ne po rosi i mirisnom cvetu,
Već po zemljama, što se srpske zvale;
Gde god nadjem Srpkinjice male,

Da im padnem na te grudi bele,
Da im kažem: blago tebi, sele (sestrica!),
Blago tebi, koja imaš majku,
Imaš majku, imaš i babajku (očeta).

Zmaj se odlikuje dobrom verzifikacijom, lakoćom stiha (to je kod njega išlo bolje no i kod jednog pesnika našeg toga doba); i ako nema Bog zna kakvu ideju, stih to spase. Ali u nekim pesmama naprotiv sve se nadje, i takve su mu najlepše, koje su ušle i u antologiju, i njihova će vrednost trajna ostati, jer vremenom neće ništa izgubiti. Djulici i Djulici uveoci obuhvataju ipak najlepše, što je Zmaj dao, a to su postigli svojom neposrednošću i iskrenošću. Pesma ako toga nema, ona to nije. Ideja je retko može spasti. Pesma je izliv lirskih osećaja, tako glasi nje prva definicija.

Mračni, kratki dani,	Sestro moja, sele,
Sumorno jesenje,	Odlani mi tuđu,
Na nebu oblaci —	Oj, zagrlji, sestro,
Na srcu kamenje.	Tvoju vernu drugu;
Sestra moja bolna,	Pa joj reci, reci...
Oca, majke nema —	Oj ne reci, ćuti —
Ja je ljubim, grlim	Bolje je, nek ne zna,
Rukama obema, —	Neka i ne slutí —
Grlim, ljubim, tešim —	Što da čuje jade,
Al sumorno veče	Kad razumet neće, —
Ko da pesmu peva:	Tužna je to pesma:
»Oj pelen pelenče!«	»Oj pelen pelenče!«

Osobitu lepotu i utisak na čitaoca čine poslednji pripevi: oj pelen pelenče! koji se ponavljaju na kraju svake strofe. Ako bismo analizirali ove stihove, držim, da će izgubiti, i bolje je ostaviti to.

Takve su mu i druge pesme iz tog kola, kao Zimnji dan, Bolna leži a nas varana da, Spaljena pesma i dr. U svima

¹ Djul = Ruža, žensko ime. — Uredn.

njima on je tumač svojih subjektivnih osećaja, bola i tuže, koji i nas diraju i potresaju.

Iz Djulića pak mu se izdvaja:

Tiho noći,	Žice predu
Moje sunce spava;	Iz svilenog glasa,
Za glavom joj	Otkali joj
Od bisera grana (vejica),	Duvak (zagrinjalo) do pojasa,
A na grani	Pokrili joj
Ko da nešto bruji —	I lice i grudi,
To su pali	Da se moje
Lićani slavuji (slavčki),	Sunce ne probudi.

Da rezimiramo:

Kad smo već postavili sebi cilj, da izvršimo pregled ideja pojedinih doba u našoj poeziji, kod Zmaja treba ovo reći: on je izdao dve pevanije, što obuhvata ogroman broj pesama. U njima kadkad i ne daje, što pesnik prvog reda treba, ali ipak ostaje pesnik drugog reda. Pevao je u doba, kad se i naš jezik još doterivao, prečišćevao, kad se upravo udarao temelj našoj umetničkoj poeziji. Ovde onde se još ugledao na narodnu pesmu i po motivima i obradi. A to nije ni docnije (pozneje) napustio, što se vidi iz lepe zbirke »S n o h v a t i c a«. Sem toga (razen teĝa) on je osobito mnogo prevodio, ugledao se, imitirao tuđe pesnike velike pa se činilo, da i nema svog zasebnog, ličnog, individualnog pošto se može vrlo lako drugom prilagoditi... To je samo jedno mišljenje, ne još potpuno potvrđeno. On je dosta prepevao sa ruskog, nemačkog, mađjarskog i drugih jezika, pa to nije izgubilo od svoje lepote, nego šta više dobilo. Kako ĝa mi ovde kao lirskog pesnika uzimamo u ocenu, treba reći, da je on jedan od najboljih liričara celokupne srpske književnosti. Intiman ton, neposrednost osećanja, toplota, koja sve to zagreva, čine veliku draž ovih mu pesama.

Što se forme tiče, u tom pogledu je jači majstor nego iko (kdorkoli). Retko se mogu kod njega kakve zamerke naći. Pevao je čitavo pola stoleća i za to vreme uvek je stajao na čelu svog naroda, služeći mu što pravi pesnik i treba da bude njegov vodja, tumač njegovih želja, bolova, težnji, sveĝa onog, što jedan narod oseća, hoće i sanja. Eto to je bio Zmaj, i za to će jedno od prvih mesta u istoriji naše književnosti njemu pripasti, istinskom, bogom danom pesniku, koji je svojim pesmama obogatio u znatnoj meri i naš jezik, koji se počinje od tada dalje i jače razvijati. U mnogome tu ima i njegovih zasluga.

Djura Jakšić: Jedno od najzaslužnijih mesta u našoj književnosti njemu pripada. Rodjen 1832 u Srpskoj Crnji, u Banatu, a umro 1878 god.

u Beogradu. Jakšić je i pripovedač i umetnik, slikar i pesnik. Sad ćemo samo pregledati njegov rad na poeziji. On je dosta pevao, oko 150 pesama, od kojih se smatra, da su mu najlepše one, što su postale na selu. Lirskim mu je pesmama predmet srdžba, kletva i preziranje, a sve su začinjene bolom i tuĝom, što svojom iskrenošću diže čitaoca. Lepe su mu ljubavne pesme; patriotske pak pune su poleta, efekta, žara i istinskog rodoljublja. Eto, to bi se moglo reći, da je glavna odlika njegovih pesama.

Nego čujmo, kako peva:

Padajte braćo! plinte u krvi!
Ostavte sela, nek' gori plam!
Bacajte sami u oĝanj decu!
Stesite s sebe ropstvo i sram!
Ginite, braćo! junaci! ljudi!
Za propast vašu svet će da zna...
Nebo će plakat duĝo i gorke,
Jer neće biti Srbina...

Jakšićeve su pesme u našoj patriotskoj poeziji jedinstvene po silini, jaćini izraza, po gromkosti i gromovitosti tona, po celini utiska, što ĝa ostavlja na čitaoca stihovima, kakvim nema ravna možda ni jednog ranijeg ni docnijeg našeg pesnika.

I u lirskim, najnežnijim, ljubavnim pesmama nije bez tog silnog, neobuzdanog temperamenta.

Na Liparu.¹

P e s n i k.

Jeste li mi rod, siročići mali?
Il' su i vas možda jadi otrovali?
Ili vas je slabe progonio svet;
Pa dodjoste samo, da kad ljude znamo,
Da se i mi malo bolje upoznamo
U dvopevu tužnom pevajući set?²

S l a v č k i.

Mi smo male,
Al smo znale,
Da nas neće
Niko hteti,
Niko smeti,
Tako voleti
Kao ti —
Ćiju, ći!

¹ Lipar je tiho selo blizu Požarevca; Jakšić je bil ondi nekaj časa ljudskošolski učitelj. »Bila je krasna majniška noć, posuta z zvezdami, obsevana z mesećino. Pesnik je ležal pred šolo na travi. Bil je sam — družina je spavala. Tih vetrc mu je donášal vonj od lip (odtod ime »Lipar«) in cvetja... Bilo mu je milo, pa tuđi težko, da bi se bil najrajši izjokal. Bilo je že blizu polnoći... Tu se oglase slavčki iz bližnjega ĝaja. In pesniku privre iz srca ta pogoovor z njimi.«

² Seta = otožnost.

Pesnik.

Moje tice lepe, jedini drugari,
U novome stanu poznanici stari,
Srce vam je dobro, pesma vam je med;
Ali moje srce, ali moje grudi
Ledenom su zlobom razbijali ljudi,
Pa se mesto srca uhvatio led.

O Jakšiću kad bismo hteli dati ukupan sud,
on bi od prilike ovako glasio:

Njegova jaka pesnička individualnost daje mu sa svim osobito mesto u našoj umetničkoj poeziji; on je malo mogao da se podražava, zato i slabo se je njegovom uticaju podlegao. Na formu nije mnogo obraćao pažnje, a to bi se moglo utvrditi, kad se većina mu pesama pregleda i pročita. No on je umeo drugim da nadoknadi to: rečima, koje je teško naći kod ostalih. Pesme su mu obojene živim koloritom, punim slika, kao što je i u pripovetkama svojim i dramama činio. Od stranih pesnika nije pozajmljivao, nije stajao ni pod kakvim uticajem. On je potpuno svoj, samostalan. Razvitak njegovog dara i talenta upućen na slabu i malo obradjenju dotadanju našu poeziju nije mogao mnogo koristiti. Ali ipak on je dao dosta, zauzeo sebi najveće mesto, kako jedan naš kritičar cení. Što se tiče ideja, i tu nije bogat, on peva o ljubavi, rodu svom, dragoj, prirodi, vinu, o bolu i patnjama svojim, i u opšte o svemu, što je u to vreme služilo našoj poeziji kao predmet.

Zasluge, koje mu se ne mogu sporiti, nisu neznčajne. Njih bi trebalo u zasebnoj studiji o njegovom radu i životu opširnije izneti. Moja je namera bila, da u ovom pregledu naših novijih pesnika samo istaknem u opšte odliku, karakteristiku najznačajnijih mu pesama, one, što ga čine, da ostaje velik, da mu nikad slava neće potamneti, da će uvek ulaziti i unositi se u antologije i čitanke, da će se omladina zapajati duhom njegovim i nalaziti umetničkog uživanja i lepote.

Vojislav J. Ilić (roj. 1862 u Beogradu, u. 1894): O njemu samo takodje biće govora kao pesniku, ostavljajući na stranu dramske i prozne mu radove. Prve su mu pesme izašle 1881 god. Posle prvih pokušaja on se okreće klasicizmu, uzima predmete najviše iz stare mitologije, iz praistorije Slovena, stare naše vere i one mu čine možda najbolji deo. Njega ne zadovoljava sadašnjost, obrće oči od nje, jer je za njega odvratna, pa se udubljuje u prošli, nekadanji život, gde bira i nalazi nadahnuća. Klasične je pisce upoznao preko prevoda, poglavito ruske književnosti. Sem mitologije Grka i Rimljana poklanjao je pažnju i

slovenskoj: njegove pesme Ljeljo, Svetkovina Jade a osobito Slovensko zvono u toj vrsti spadaju u najlepšu poeziju. Celo ono doba rado se bavilo romantikom, ona je ostala još od ranije pa se i on njome zanosio. Lepe su mu pesme: Na ruševinama, Elegija i dr. Te su mu pesme pune čežnje, sete i elegičnosti, što im baš daje u znatnoj meri lepotu. On je u nekoliko, kako je jedan kritičar kazao, vodja one struje, što znade spojiti klasičnost i mitologiju sa slikama iz prirode i društvenog života. Svaka mu je pesma puna osećaja, koji su pomešani sa setom i melanholijom. Lepi opisi iz prirode čine ga nenadnašivim u našoj poeziji; ti opisi proizvode u čitaocu pravi »štimung« prirodno. Navešćemo nekoliko od tih pesama, da se vidi njihova lepota, jer je on stvorio za sobom čitavu školu, koja se strogo još uvek drži obrazaca, što je on ostavio. Ti su poslednici njegovi Dučić, Rakić, Vojislav Ilić mlađi i dr.

Prvo da pregledamo lepu mu pesmu:

Na Vardaru.

Suro (sivo) večito stenje, gordo se u nebo diže;
Nad urvinama tavnim orli se s oblakom bore.
A dole sa strašnim šumom Vardar se peni i stiže,
I pada kroz uske klance u sinje Jegejsko more.

O vali, o reko srpska! Stoleća tako se gube,
I kao talasi tonu u more večnosti tavnne.
Al tvoje biserne kaplje kamena podnožje ljube,
Gde spomenici stoje narodne prošlosti slavne.

Ali će ko rajski feniks sinuti sloboda mila,
I ja ću stajati vedar, gde sada pogružen stojim,
I naš će oro beli široko razviti krila,
Nad urvinama tvojim...

Koliko razlike od ranijih pesnika i patriotskog načina njihovog pevanja! Ovde je nešto novo, jako, silno i prirodno. Vreme, kad je ona spevana, daje joj svakako otpečatak: mi smo još bili u doba spremanja, ćutanja ali i rada. On je žalio što mora pogružen stajati, ali nada mu je velika i jaka, da će najzad sloboda tamošnjem narodu sinuti.

I ovde bi izlišno bilo pesmu objašnjavati, isticati mesta, koja su lepa. Ona je cela lepa, jaka i sveža. Čitajmo je, opet ponovimo i uvek će nam se dopasti. Meni bar nije poznata iskrenija, bez fraza pesma patriotske sadržine. Ja je volim, uvek sam je voleo i znam je gotovo na pamet. Slike uobičajene što ih Vojislav upotrebljava samo dopunjuju, daju jači reljef, koji nije na odmet. Jaki izrazi odgovaraju ideji, onoj našoj snažnoj ideji, što je imala da pokrene ceo naš narod u boj protiv večitog i duغو omrznutog đin dušmanina, u

sveti rat, koji je imao najzad doneti oslobodjenje neoslobodjenom delu našeg naroda.

Opomenuću na vreme, u kome je živeo i radio Vojislav, u doba realizma, što je svakako moralo ostaviti traća. Iz naše se književnosti, pa i poezije, počinje istiskivati onaj patriotski zanos, preteran, uveličan, što je dotle vladao. Dolazi nov duh, nov pravac u životu, nauci i celokupnom kulturnom, duhovnom radu našem. Patriotski se osećaj gotovo nerado trpi, druge ga ideje suzbijaju, koje više i bolje tomu pokretu odgovaraju. No teško je bilo potpuno istisnuti ovaj rasni osećaj, ono, što su pokolenja jedno drugom ostavljala, onaj naš jaki nacionalni borbeni duh, koji je ležao duboko u nama. Samo su Vojislav i drugi tadanji pesnici dali svoje obeležje, kako bismo bolje rekli: svoje shvatanje. No o ovome dosta, sad predjimo na drugu mu vrstu poezije, što opet daje interesantnu gradju za naša rasmatranja.

Ja ću navesti jednu pesmu, karakterističnu možda za celo ono pokolenje, koje je na sve skeptički in sa sumnjom gledalo i shvatalo:

Ispovest.

Na trošnom čunu, bez krme i nade,
U meni vera gubi se i mre;
Ja ništa više ne verujem, ništa,
Il bolje reći: ja verujem sve...
Na moru burnom ljudskoga života
Prerano ja sam upoznao svet;
Za mene život ništava je senka,
Za mene život otrovan je cvet.

Trpi i živi!... prijatelju dragi,
O mnogom čemu mislio sam ja —
O, blago onom, ko ne misli ništa!
Taj manje tuži, manje jada zna.
Veselo čedo Arkadije cvetne
On ne zna, šta je trnje, šta je kam,
Za kršne klance on je slušo možda,
Ali po njima nije iš'o sam.

Koliko nam je pesnik miliji, bliži, srodniji, kad nadjemo ono, što i nas pretresa, boli, zanima, kad i on, banalno rečeno, trpi iste muke! Onda je on naš pravi utešilac, k njemu pribegavamo utehe i pokoja tražeći. Ova je pesma od ideje, ona mnogo kazuje, što bi izlišno bilo ponavljati i isticati.

II. del: Mlajši in najmlajši.

Dolazimo na naše mladje i najmladje pesnike. Jedan naš poznati kritičar karakterisao je celo ovo doba, nazvavši ga, da stoji jako pod uticajem francuske lirike, da se naši pesnici ugledaju u

opšte na zapadne, najviše francuske i engleske pesnike. Tako je doista. Naša najnovija književnost otvara sve više vrata uticajima zapadne; i ako se ona samostalno razvija, opet kao ni jedna druga ne ostaje ogradjena zidom, već dopušta priliv sa strane.

U francuskih liričara, parnasovaca, mogu se naučiti osobito, što se forme i stila tiče. Tu su oni besprekorni. Pa zato i naš Rakić, Dučić u tem pogledu najbolje stoje. Mi ćemo već na samim primerima sve to potvrditi. Njima je sad cilj lepota radi nje same, a na drugo se toliko ne obaziru. Neguju formu, nju svuda traže i unose nove osećaje i ideje. Analisući nekog od njih imaćemo prilike osvedočiti se. Inače da ne bih pao u ponavljanje, ja izbegavam, da budem opširan, trudeći se, da istaknem uvek, što je glavno, a čisto ostavljajući slušaocima, da ostalo sami u mislima dopune.

Dakle naša najnovija poezija biće ovde predmet možda nešto opširnijeg ispitivanja, za to što inače njihov je broj najveći (računam ipak dobrih, pravih pesnika) a sem (razen) toga i što su naši savremenici, pa će u toliko biti interesantniji, nama shvatljiviji (izuzetaka i ovde dosta ima).

A sad da redom vidimo!

Kao jednog od najboljih predstavnika forme u novijoj francuskoj poeziji nalazimo Žoze Marijo de Herediju (José M. de Hérédia, roj. 1842), kome može se reći i prvenstvo pripada. No i parnasovci u opšte trudili su se, da ostvare ovu definiciju Teofila Gotjea (Gautiera): »Pesnik je jedan rade-nik, majstor, ne treba on da ima više inteligencije nego jedan majstor i znade drugo stanje do svoje, bez čega ga radi rdjavo...« Heredija je izvesno najsavršeniji majstor, kođa je veština stihova proizvela, savršeniji možda nego njegov učitelj Leconte de Lisle, kako kaže u »Modernim dušama« Hanzi Bordo, koji ga je učio pravilima i najsuptilnijim tajnama svoje veštine, ljubavi prema čistoj poeziji i čistog francuskog jezika. Medju stotinom soneta nema ni jednog, koji ne bi bio pravo remek delo, a njihovo savršenstvo je dobijeno znanjem i radom savesnog i pedantnog artiste. Mi se na njemu zadržavamo, da nam objasni ono, što ćemo sretati kod naših pesnika:

Tajne ritma teško je otkriti; pre (preje) se predoseća njihova nemirna magičnost nego što se objasni, i takodje je teško analizirati emociju, što proizvedu jedino izvesnim stihovima, nameštenim rečima, kao i pokazati uzrok jedinstvenoj lepoti izvesnih melodija. Tajanstvene veze sjedinjuju naša čula za dušu prirode, i harmonija zvukova i boja (barv) je otkriće toga. Nekoliko bi vezanih

reči bile dovoljne da čitaocu dadu senzaciju umetnosti. Nekoliko detalja o rečima (o besedah), njihovoj ulozi treba dati, i ako možda slušaocima izgleda nepotrebno. Poezija se najviše i služi njima, one joj čine gradju, od koje ona stvara to, čemu se posle divimo i u čemu uživamo. Više nego iko (kdo) Heredija je osetio ovu osobitu privlačnost reči. On ih traži retke, nemirne, nepoznate, živopisne, ali on ih hoće uvek egzaktne, čak (celò) tehničke: ako govori o kakvom drvodelji, svi izrazi zanata doći će mu baš kad treba. Njegova ljubav za bogastvo i sjaj učiniće, da čisto zažali, što i francuski jezik oskudeva u toj raskoši. Sa slogovima tonova nešto bleđih, sa završecima malo oslabljenim i mekim naš jezik u pogledu ritma dobija u dubini, što gubi u sjajnosti; više nego italijanski i španjolski, što zvuče svojim sjajnim notama on je stvoren da izrazi apstraktne ideje i delikatne nijanse srca. Ipak pod perom Iga (Hugo!), Leconte de Lislea, Heredije on je jedinstvene zvučnosti. On klamira stihove, što odjekuju svom punoćom zvuka truba, izgleda da je određen za refrene ratničkih marševa. Pisac »Trofeja«¹ služi se muzikom reči, da skulptuje i da slika. Za njega vizija stvari prevodi se u zvučnost; on ne voli senke i pomrčinu. On je ljubitelj punog, jasnog sunca i svetlosti. Kao pevač podne, k r a l j l e t a on voli žestoke protivnosti tonova; on prezire različite igre nijanse, neodredjene harmonije pejsaža, blagost delikatnih boja i nejasnih linija, što proširuju horizonte.

Daćemo jedan primer, da se to vidi: Zalazeće sunce je najbolji obrazac ove moći opisivanja. Poslednji tercet glasi:

Horizontat ceo pokriva se u mraku senki
I umiruće sunce na bogatom i mračnom nebu
Zatvara grane zlatne svoje crvene lepeze.²

Nema ni jedne reči ovog soneta, što ne dodaje lepoti slike, i impresija raste do krajnje slike, što se veličanstveno otkriva u stihu harmonične pompeznosti i izvanredne tačnosti vizije.

Estetička emocija raste, u koliko se dalje ide u čitanju kakve njegove pesme, i predoseća se nešto veliko, neizbežno i uzvišeno, a krajnji stih, što triumfalno zvuči njegovu slavu, ostavlja utisak lakoće i popuštanja, što čini da se odahne od zadovoljstva i uzvikne od radosti.

Nego da počnemo sa našim D u č i ć e m,³ kod koga ćemo odmah tako reći naići na ove osobine

¹ T. j. Hérédia, ki je l. 1893 izdal zbirko Les trophées.

² Svoje rdeće pahljače.

³ Jovan Dučić, roj. na Trebinju, Hercegovina, l. 1870.

— njegov Zalazak sunca, čiji ćemo bar početak navesti, osvedočava gornje težnje, da mu stih bude što više sjajan i raskošan.

Još bakreno nebo raspaljeno sija,
I crveni reka od večernjeg žara,
Još podmukli požar kao da izbija
Iz crne šume starih četinara.
Negde daleko čuje se, gde hukti
Vodenički točak promuklijem glasom,
Al nad dolinama, dok još nebo bukti,
Cvet vodeni već je zasp'o nad talasom.

Opet jedno veče... I meni se čini,
Negde daleko, preko triju mora,
Pri zalasku sunca, u prvoj tišini
Tužna u senci smaragdovih gora,
Bleda kao čežnja, nepoznata žena,
S krunom, i u sjaju, sedi, misleć na me
Teška je, beskrajna, večna tuga njena
Na domaku noći, tišine i tame.

I tako dalje redja lepe slike, pa ih sjajem i bojama koloriše, te tako čitaočeva mašta sebi draži nalazi i prati pesnika do kraja. To bi nam potpuno mogla poslužiti za primer Dučićevog pevanja, njegove ljubavi prema stihu, čiji je on kod nas najizrazitiji predstavnik.

Ako se još malo na formi mu zadržimo, mogli bismo konstatovati i druge osobine. I on zna, što znači lep izbor reči, njihovo umetničko slaganje, utisak, što na čitaooca ostavljaju; pa se trudi, da u tom pogledu što savršeniji izgleda. Udubite se samo u one adjektive u prvoj strofi: koliko ćete tu naći doista u srpskom jeziku otmenih (odličnih!) izraza! Naši raniji, predjašnji pesnici nisu za ovo znali, oni su pevali, ali nisu takve slike, takva uporedjenja umeli čitaocu izneti. Pa ni po idejama, kao i ni po čemu, što ćemo docnije pokazati, ne mogu se s novijim sravnijivati.

Dučiću nije stalo, da nam iznese svoja osećanja, on više gleda, kako će lepša forma, način biti. Eto kakav je to pesnik, koji je francuske liričare za učitelje imao, za njima se povodio, na njima napajao ali i kod nas stvorio školu mladnjih, koji idu njegovim stopama, njemu podražavaju (posnemaju) i u njemu uzor gledaju. Ja neću nabrajati i izdvajati, koje su mu kao najlepše pesme. To je kompetentniji i pozvaniji već učinio i izbor dao. Navešću još jednu pesmu:

U sumraku.

Odvela me tuga i misli zloslutne
U polje, daleko. Trava puna rose.
Tužno stoje vrbe iznad vode mutne,
Hladni vetri mrse¹ zelene im kose.

¹ Jim razkuštravajo zelene lase.

Na zapadu negde polumrtav blëska
Ugašenog dana zadnji bleđi plamen.
Nema je nada mnom širina nebeska,
Mrak zasipa šumu, reku, cvet i kamen.

Eno, jedno groblje.¹ Tu leže seljaci,
Do suseda sused, drugar do drugara;
I dok se u svodu brišu zadnji zruci,
Pobožno kapela sred njih stoji stara.
A dole, u selu, zadnji ognji zgasli —
Noć, i tu se spava... A k'o sablast² čudna,
Medj grobljem i selom još krivuda staza
Bijela i gola, kratka, večno budna...

Spomenuh na jednom mestu, da kod naših novijih pesnika nisu više ni osećanja (čuvstva) predjašnja (prejšnja), ona su zloženija i igraju ulogu pored forme, lepote stiha, još ideje. Osećanja su to finija, složenija, modernog čoveka, koji već pati (trpi) od dosade i preteranosti svega. Da li bi početkom 19. veka iznosio i davao u svojim pesmama ikoji pesnik što danas Dučić, Rakić, Simo Pandurović, Danica Marković recimo?

Milan Rakić (roj. 1876 v Belgradu).³ Ne bismo smeli ovaj pregled završiti, a da ne unesemo jednog pesnika, koji je može se reći dao našem pesništvu broj najlepših pesama i po formi, ideji, iskrenosti, po toplini lirskih osećaja, u kratko, po svemu, što se od modernog pesnika traži svuda, pa i kod nas.

I on je učio u francoskih pesnika, odakle je usvojio kako kod starijih tako i novijih im pesnika Alfred de Vignia i Leconte de Lislea njihov pesimizam, kojemu je u našem jeziku lep oblik dao, blagodareći jaćini svog talenta. On stoji kao refleksivni pesnik na visini potpuno modernog čoveka i Evropljanina. Što se forme tiče, i Dučića prevazilazi. No ovoliko o njemu ne bi bilo dovoljno. Već želimo biti opširniji, jer samo nekoliko pesama njegovih zasluživale bi, da se o njima mala rasprava napiše. Inače poznat je imenom i glasom svog talenta u celom Srpstvu, i ako nije preterano već i celom Slovenstvu.

Pesništvo ovog doba, čije glavne predstavnike spomenusmo već nekoliko puta, odlikuje se najvišim umetničkim oblikom, ugladjenošću, nećim preimućstveno stilistićkim, sa dikcijom punom i

razgranatom, upravo virtuožnošću. Dalje poćinju kod nekih i novi simptomi: uznemirenost, iznurenost, ironija, pesimizam, gotovo nešto anarhije, familijarnost, suviše stvorene lićne (osebne) ispovesti sa oblikom ne baš ugladjenim, kako to lepo istiće priredjivać naše pesnićke antologije.

Eto o svemu ovome trebalo bi voditi računa, kao se govori o kome od pesnika te škole, pa i o Rakiću, najjaćem, najsavršenijem od njih. Biće i zadovoljstvo baš na njemu, i povodom njega progovoriti o jednoj opštoj i karakteristićnoj pojavi celog toć kola, koja prati i docnije (kasneje) najmladje naše lirićare za naših dana, u najnovije doba.

[G. predavatelj je tu obširnije govoril o vzrokih evropskega pesimizma, svetobolja, javljajoćega se v književnostih raznih evropskih narodov; skliceval se je v tem pogledu na Francoze: Lamennais-a, Baudlaire-a in zlasti Pavla Bourget-a. Zaradi pomanjkanja prostora smo morali njegov ekskurz izpustiti. Uredn.]

No nećemo dalje o ovom predmetu govoriti, jer bi to i predmet ćitave knjige mogao biti. Sa ovoliko ćemo se zadovoljiti i reći samo, da taj isti bol i nas, naše srpske pesnike nije mimoišao, zahvatio ih. Cela novija poezija puna je izliva preteranih lićnih i opšte čovećanskih bolova, te predstavlja jedan kukavan svet, gotovo kako groblje (ako bih smeo taj izraz da upotrebim), što je naš pok. Skerlić u jednoj lepoj svojoj oceni i osudio, jer se otišlo u krajnost te je sve izgledalo, da je u svetu samo bola bez iskre radosti i sreće.

Meni se ćini, da je jedna, možda najlepša, najiskrenija, najjaća, najdirljivija pesma Rakićeva: D o l a p. U njoj je tako silno, neiskazano prosto ali dirljivo iznesena sudba svakog čoveka; iz nje izbija ono, što svi osećamo i patimo, a to je težina života. Stihovi su njeni prosti, ali u isto vreme i nesravljivo gromoglasni. Pun je ljudskog saućešća (soćutja), jer smo svi sinovi jedne zemlje, iste majke. Uporedjenja tako lepo odgovaraju i drugim se ne bi zameniti mogla...

Iz njegovih pesama izbija ćist pesimizam, neko razoćarenje, ali i rezignacija. On je miran, sa životom se potpuno pomirio, niti traži, niti ćeka što od njega. On je svestan, šta možemo na ovoj zemlji dobiti, njega ništa — rekli bismo — ne revoltira. Pa i u ljubavnim je pesmama takav. I s k r e n a p e s m a je najbolji dokaz i primer za to.¹

Pored već navedene krasne pesme Vojislavljeve: Na Vardaru, u ovoj vrsti patriotske poezije

¹ G. predavatelj jo je morda ćital; v rokopisu je ni. — Uredn.

¹ Pesnik nas vodi na vaško grobišće.

² Pošast. Znaćilno je za pesnika, da imenuje stezo, ki vodi iz sela na pokopališće, pošast in večno budno.

³ Oće njegov, bivši srbski minister, je bil znan književnik. Milan Rakić je dovršil pravne nauke v Parizu; bil je deset let zastopnik kraljevine v Stari Srbiji. Izdal je doslej samo dve majhni zbirki lirike, 1904 in 1912. Dučić in on sta prvaka srbske lirike.

zaslužuju pažnju i ove rodoljubive Rakićeve: Na Gazi Mestanu, Simonida, Jefimija. Rakić unosi, to je bilo nešto novo, mesto onog ratničkog, ubojnog tona tadašnjih naših pesnika mirno, bez vike, no ipak snažan u suštini (v istini) način. On ne smatra kao paradu ni taj rodoljubivi osećaj, kojim se diče svi, i rodoljubi i nerodoljubi. Ali i on će dati život svoj, kad ga otadžbina zatraži, daće ga, znajući zašto, jer je pojam otadžbine svakom jasan.

Na Gazi Mestanu.

Silni oklopnici, bez mane i straha,
Hladni k'o vaš oklop i pogleda mrka,
Vi jurnuste tada u oblaku praha
I nastade tresak i krvava trka.

Zaljuljano carstvo survalo se s vama...
kad oluja prodje vrh Kosova ravna,
Kosovo postade nepregledna jama,
Kosturnica strašna i porazom slavna.

Kosovski junaci, zasluga je vaša,
Što poslednji beste. U krvavoj stravi,
Kada trulo carstvo oružja se maša,
Svaki leš je svesna žrtva, junak pravi.

Danas nama kažu, deci ovog veka,
Da smo nedostojni istorije naše,
Da nas zahvatila zapadnjačka reka,
I da nam se duše opasnosti plaše.

Dobra zemljo moja, lažu! Ko te voli
Danas, taj te voli, jer zna, da si mati,
Jer pre nas ni polja ni krševi goli
Ne mogoše nikom svesnu ljubav dati!

I danas, kad dodje do poslednjeg boja,
Neozaren starog oreola sjajem,
Ja ću dati život, otadžbino moja,
Znajući, šta dajem i zašto ga dajem!¹

¹ Gazi Mestan je višina na Kosovem polju, eno uro oddaljena od Prištine. Tu je bil — kakor trdi izročilo — izvršen konjenciški juriš, ki je Turkom prinesel zmagó. — Protí komu je obrnjena ost pesmi? Leta in leta so nekateri rodoljubi v Srbiji jadikovali in trdili, da Srbija nima več takih sinov kakor nekđaj, in da so temu največ krive šole ter nauki truloga (gnilega) zapada, ki kvarijo in odtujujejo mladino. V tej pesmi, zloženi pred balkansko vojno, pesnik ugovarja vsem takim nezasluzenim očitkom. In reči moramo: balkanska vojna, še bolj pa svetovna, je sijajno podprla njegov zagovor srbske mladine. — Pesnik v prvih treh kiticah nagovarja srbske viteze, ki so se bojevali na Kosovem leta 1389: Bili ste silni oklopniki, brez hibe, brez straha... Naše »zaljuljano« carstvo (ljuljati = zibati — značilen priimek!) se je zgrudilo z vami... Ko je vihar minil, je bilo Kosovo ena sama groblja kosti... Res je sicer, da ste bili poraženi, toda, kadar gnilo carstvo zgrabi za orožje, je vsako mrtvo truplo »samozavestna« žrtev, ker je vsak naprej vedel, da bo pal. — V ostalih kiticah pa pesnik brani sedanjo mladino: tudi danes, če pride do boja, hočemo dati življenje za domovino, čeprav neožarjeni s sijajem stare avreole (svetniški sijaj), ker vemo, zakaj. — Uredn.

Rodoljubivi plamen, što je poslednju našu generaciju bio istinski sagrejao, pokazao je i na delu u poslednjim ratovima, koliko je jak, silan bio. Ginulo se, ginulo se od seljaka do gospodina, od najprostijeg do najobrazovanijeg, jer je narod bio jednom idejom, zajedničkom mišlju prožman; sve je vodila ista i jedina želja: osveta Kosova i odbrana od nebrata, koji se drznuo, da otme ono, što smo već jednom krvlju platili. — Na poljanama makedonskim dole i sada, kad pišemo ove redove, lije se braće naše krv za oslobodjenje otadžbine, što će naći docnije, kad prestane graktanje pušaka i grmljavina topova, svog dostojnog, zaslužnog pesnika, da opeva ovo burno vreme, kojem nema ravna u istoriji našeg plemena. Rodiče se pesnik Bogom dani, da ove dane opeva i potomstvu ostavi ovekovečene, budućnosti, što će nastati, da se večito zapaja silnim požrtvovanjem, na ognju žara istinskog i pravog, na slobodi, koja je najviši i najplemenitiji cilj, za koji se radi, živi i umire.

Po rodoljubivom osećanju izdvaja se takodje poezija Alekse Šantića (roj. l. 1868 v Mostaru), čija će se pesma »Ostajte ovdje« dugo navoditi. Kako kaže I. Skerlić, staru, gotovo (skoro) zaboravljenu patriotsku poeziju on je ponovo podigao na visinu njenih starih dobrih dana, iz doba Zmaja i Jakšića, davši joj stvarniji, razumniji, moderniji sadržaj i značaj.

A znate li kako je postala ta pesma, znate li šta je povod dalo pesniku da ispeva ove divne stihove, kojima treba tražiti i jedva naći slične u naših baš nazvanih i proglašanih najboljih? Pesnik vraća braću svoju, što, napuštajući domove, njive, imanja svoja, ostavljaju tudjincu u Bosni i Hercegovini, a sami se otiskuju u neznani svet, tadj gde će se izgubiti i propasti. Eto zato su tako dirljivi, inače po sve prosti ovi stihovi, bez fraza, bez bujnosti neke, ali puni prave topline i osećajnosti.¹

Kad se udubimo i pažljivo pregledamo najnovije doba našeg pesništva, doći ćemo do ovih zaključaka: Stih se kod najmladjih pesnika sve više i bolje usavršava, gotovo onih predjašnjih nedostataka nećemo nigde naći, na formu se sve više pazi, njoj se poklanja osobito staranje (skrb), ona je jedinstvena, jer se uvidelo iz starih literatura, da osim ideje i spoljna (zunanja) odeća, forma mora da bude na dostojnoj visini; misli, ideje što ih pesnici obradjuju, sve su raznovrsnije, njihov

¹ Tudi to pesem je g. predavatelj bržčas čital, a je v tekst ni sprejel. — Uredn.

izbor sve bogatiji. Dublji su, ulaze i raspravljaju sva moguća životna, filozofska, etička, socijalna i druga pitanja.

Ovo je vreme postalo nervozno, sumnja je sve od reda obuzela, skepticizam širi svoju vlast, pesnici su suviše intimni (možda neki prelaze i dozvoljene granice), svaki priča svoj bol unutrašnji, srca svog, svoje ljubavi (V. Ilić mladji) kako su im propale, o porušenim im idealima. Jednom reči: to doba posle 1900 god. u celoj našoj poeziji i književnosti jeste veoma interesantno, i ono će docnije biti blagodarna tema za kulturnog i književnog našeg istoričara po bogastvu, po razvijenosti, obimnosti talenata na svima poljima. O njemu će se imati mnogo da kaže, kad za to nastupi čas, da se može prikupiti sve, što je potrebno za objašnjenje i tumačenje svih uticaja, što su delovali svojim strujama na tadašnje umove i duhove. No sad bi se mogle samo ove glavne opaske i primedbe istaći. Ali opet ostaje, da se o svakom, ako se hoće, od njih opširnije i naročito govori. A mi ćemo se ponova vratiti na to, kad budemo davali pregled pripovedača i romansjera tih godina.

Milan Ćurčin (roj. 1880 v Pančevem) je gotovo simbolista, secesionista, dekadent i kako bi se već moglo za njegovu poeziju reći, pristalica najnovijeg pravca i škole zapadne iz Francuske. No pesme su mu baš lepe tom originalnošću, tim modernizmom, kojem se učio od bečkih pesnika. Originalnošću ideja, što je baš odlika i njegova i u opšte tog pravca simbolizma, privlači čitaoca, mami ga i golica. Takve su mu pesme: Na balu, U troje, U bečkoj šumi, Pustite me kako ja hoću.

Evo nekoliko stihova od njega:

Po glatku i klizavu podu	U ženske gole grudi;
Gomila čudno se vrti:	Pogled joj mutan i bludi...
Sve dodju dvoje i odu,	A ozgo neko gudi —
I muško žensko prti;	što rade ovi ljudi?

Sv. Stefanović, rođen u N. Sadu, po zanimanju lekar, stoji jako pod uticajem moderne engleske poezije, iz koje je mnogo prevodio. Napominjem, da je o istoj i rasprave pisao i sa istom upoznao našu publiku. Dao je stihove jedinstvene i lepe i idejom i svojom solidnom obradom, spajajući svoju prirodu, sebe sa vaseljenom (veseljstvom), opštim kozmosom te se gubi i nestaje u njemu.

Navešćemo mu nekoliko stihova i ako ne u celini, iz kojih će se moći opet videti dubina njegovih misli, jaka izrazitost stiha mu, lepe slike i

u opšte otmenost izraza, kojim se služi da izrazi osećanja i pesničkolijsko raspoloženje. Evo kako opisuje proleće, nekako drukčije nego što smo navikli da kod većine naših pesnika srećemo.

Miriše zemlja sočna, sveža, jedra.
Sve klija, pupi; svud strujanje, vrenje.
Čisto se vidi gde zemlji iz nedra
Život kroz žile siše podmladjenje.

Pod jednim hrastom leg'o sam na travu,
I slušam kako šušti, pucka, struji.
Pučinu gledam neba bistru, plavu,
Dok rana pčela negde blizu zuji.

I osećam k'o da sam s hrastom jedno:
Kroz žile k'o da sišem podmladjenje,
I kao da mi kravi (se taja) srce ledno
Života mladog, sočnog, jedrog vrenje.

Iz ovih stihova izbija nešto panteistički, nešto, što čoveka uzdiže do onog svemirnog, vaseljen-skog, da se i on s pesnikom oseti na drugo, na jedan delić tog beskonačnog, što nas okružava i što nas puni snagom svojom.

Da primetimo ovde, što važi za sve pesnike tog doba, da ih odlikuje lep, čist, probran srpski jezik, bez omašaka, bez onih pesničkih sloboda, kakve smo mogli ranije kod Branke i Jakšića nalaziti. Ovde je i jezik postao otmen, ugladjen, izabran. To u opšte dolazi odtuda, što je književnost skupila u sebi najbolje snage, koje se trude, da i obliku onu pažnju i staranje poklone, došavši do uverenja, da ideja još nije sve, i ako mnogo doista znači. A to je uspeh, koji se mora istaći i zabeležiti.

Dušan Simić i Velimir Rajić (roj. 1879) su po sve iskreni, ali i otmeni u isto vreme u svojim stihovima. Ritam, muzika, slike, sve je kod njih zastupljeno i ako im je kvantitativna strana slaba, jer im je broj pesama suviše ograničen. Oni su pojavom svojom odmah skrenuli pažnju čitalačke publike, da su istinski pesnički talenti bili.

Na dan njenog venčanja, može se reći, prevazilazi sve ostale drugih naših pesnika, što su takodje lepe i iskrene. Ovde je pak upravo vrhunac te iskrenosti, kojoj po jačini, neposrednosti, nekoj bolnoj noti teško da ima ravne.

Navešću samo nekoliko strofa, jer bi pesma inače zasluživala cela da se navede:

I svakog dana ja ću da se molim,
Kad zvono verne u crkvu poziva...
Ja nisam znao da te tako volim.
Prosta ti bila moja ljubav živa!

Čuj Bože, molbu moje duše jadne:
Sva patnja što je pis'o njoj k'o ženi,
Nek mimoidje nju, i neka padne
Na onaj deo što je pisan meni!

I onda kada dodje ono doba,
U kom će zemlja telo da mi skriva,
Čućeš i opet sa dna moğa groba:
»Prosta ti bila moja ljubav živa!«

Da li i inače one poslednje reči: »prosta ti bila moja ljubav živa,« što podseća na poznati motiv, da li izrazi izabrani, muzika reči, što je cela pesma ukupno sadrži, lepa tēma, ili sve ujedno možda, tek pesma čitaoca dira? I da je više puta čitamo, ona ne gubi ništa od svojih draži i čara. A tako se i radi s lepim pesmama: njih svaki dan po jednu treba čitati, kako preporučuje jedan naš otmen kritičar.

Vojislav Ilić ml. zasluđuje, da mu neke pesme i više i češće budu čitane. Opet tu više dira njegova sudba i život, koji mu se tako smeškao a doživio je nesreću, da sam bude ubica svoje sreće i ljubavi. I to kad čitalac zna, više simpatije oseća prema njemu i delima mu. Ne treba ponavljati ni kod njega, da se odlikuje pravilnošću stihova, lakoćom, ritmom, jezikom i svim, što se postavlja i našem modernom pesništvu, koje pokazuje tako mnogo napretka u novije vreme, da se ravna i sa ostalim kod naprednijih književnosti.

»Zvoni«, to mu je karakteristična pesma, i mi ćemo iz nje navesti bar nekoliko strofa, da se vidi ono, što gore istakosmo. U njoj nam peva i kazuje svoju bolnu ljubav i njen tragični kraj.¹

Danica Marković (roj. 1879). To je pesnikinja iskrenog, po sve intimnog bola, koji u glavnom ispunjava njenu zbirku pesama. »Trenuci« (1904), gde su najlepše: Na bunaru, Aprilska elegija i dr. Šta bismo imali da im navodimo sadržinu, jer sami naslovi u ostalom kazuju, šta se u njima peva. Na način dirljiv istorija svakog života i njegova razočarenja, mladost, za kojom dolaze trenuci iskidane sreće, bola, zanos mladih godina, za kojima sleduju mučni časovi bola, duševne depresije i porušenih ideala. Sama peva: Kako su prošle ljubice, i njena kratka nestalna sreća se dahom njenim u nepovrat minu i t. d.

Ko u opšte hoće da prati našu poeziju najmladjeg doba, njeno obeležje po tēmama što ona peva, zadržaće se svakako na ovoj ženskoj, koja se odlikuje mnogim lepim osobinama pravog pesnika.

¹ V rokopisu je ni zabeležene. — Uredn.

Stevan Luković, 1877—1902, jer već žurim, da završim ovaj pregled, čini takodje jednu značajnu pojavu i sa nešto malom sveskom svojih stihova, pod naslovom prostim i skromnim: »P e s m e«. Pok. Skerlić je njegov talenat osobito cenio i isticao. Rano je preminuo, obećavao je, a i dosta dao. Zbirka mu pesama privlači čitaoca svojim nežnim, dirljivim do suza tonovima, punim prave, blage melodije, lepote i tuge. Svojim slikama kao da podseća na Vojislava, njegove opise jesenjeg dana. »Jesenja kišna pesma« je cela takva, i početak i svršetak kao da jeca i tuži.

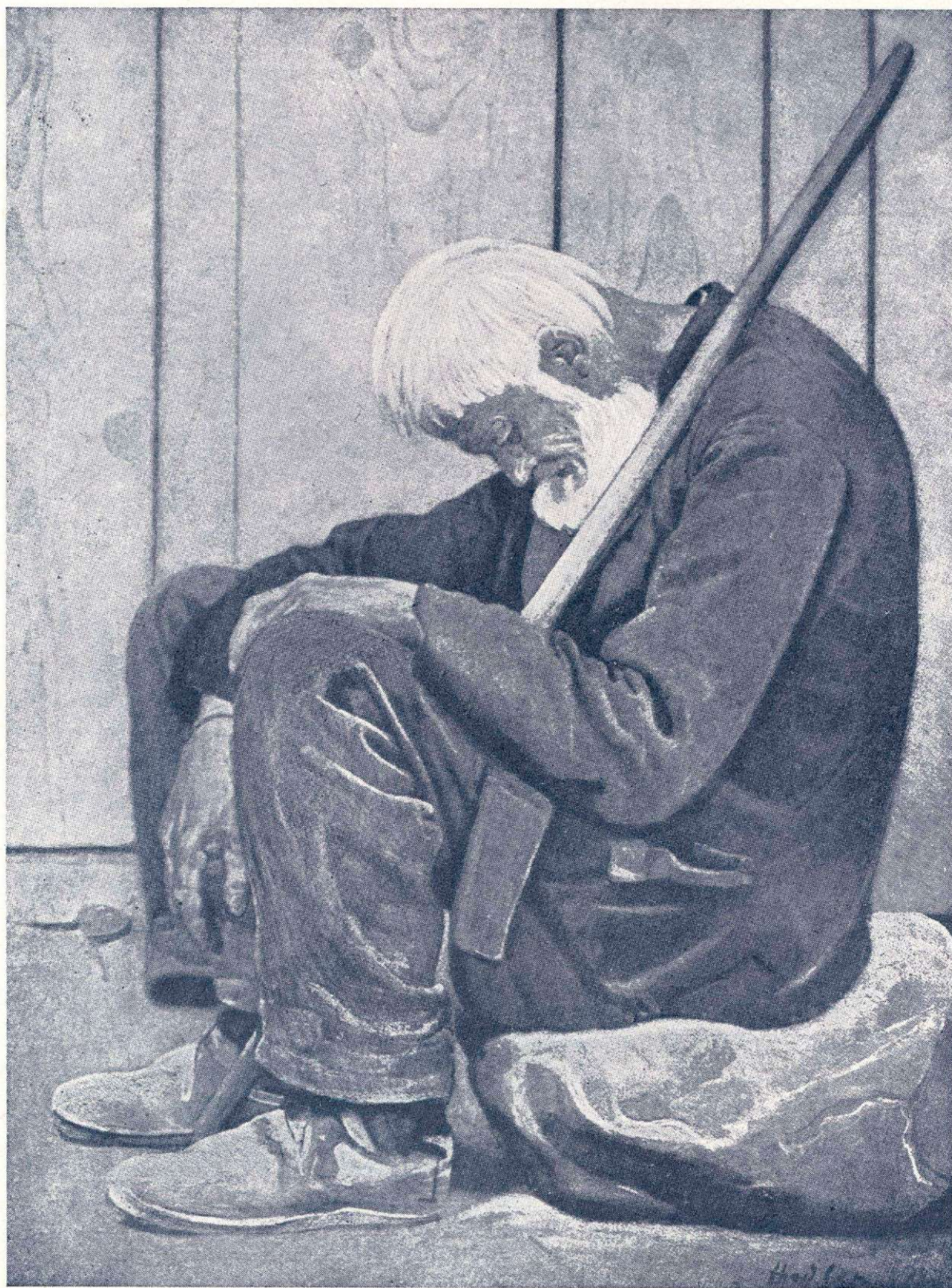
Tužno... Jednolik — dug — i vlažan
Jesenji dan se tmuzi;
Plače bez kraja, bolno plače,
Sumoran beskraj suzi; —
U mrtvi suton, što se hvata,
Jednači, jeca vesma
— Po trulom lišću, preko blata —
Stara, bolna i polagana,
Uboгих, mutnih, šturih dana
Jesenja kišna pesma...

Čitajte je polako: zar nećete uočiti jaku predstavu takvog dana, po kojeg raskaljanom blatu kao da sami gazite...

Sima Pandurović (roj. v Belgradu 1883): u svojoj Svetkovini već gotovo prelazi granice zdravog razuma; on prekoračuje, ide dalje u regione gde bi samo bolestan um želeo i hteo da se bavi... No o toj pojavi je pok. Skerlić lepo i iskreno svoj sud, malo istina i strožiji, dao i tu pojavu, što je bila postala prava zaraza, osudio. Njemu se bliži u nekoliko Vladislav Petković Dis, čije pesme na žalost ni jedne nemamo da bismo naveli. On je u mnogome predstavnik verlēnizma i bodlērizma, bolesnog, čime je skrenuo pažnju na sebe. Razvijao se dosta po tome i obećavao, dok ga nije prerana smrt u morskim valima prošle godine ugrabila.

* * *

Vreme je, da završimo, jer je onako ovaj pregled ispao duži no što sam u početku i sam zamišljao. Pa ipak kao što se vidi nisu u njega ni svi naši zaslužniji pesnici ušli, te kako bi ova slika bila punija i zaokrugljenija. Ušli su doista prvi i najbolji, naročito iz starijeg doba. No tome ima i drugih razloga. Pa i ovako nadam se ova će studija dati slušaocima verno stanje i sliku razvoja našeg umetničkog, poglavito lirskog pesništva od Branka pa do današnjih dana.

F. Hodler: Starost.

Ja sam hteo baš to, da još jednom spomenem, ukazati na te naše najveće pesnike, njihove lepote i odlike predstaviti, način pevanja i sve ono što im daje da se njihova ukupna vrednost uoči (pred- oči). Izostavljeno je mnogo što bi trebalo reći još, da se ima o njima potpune celine. Ali to se ovde i nije moglo, jer je i zbog postavljenog cilja ovom predavanju nemoguće. To bi trebalo u zasebnim monografijama.

Dalje meni je više stalo, da povučem kao neku paralelu izmedju njih, da se vidi razvoj na taj način naše poezije, da se uoči taj ukupni napredak (stih, ritma, slika, jezika i svega ostalog), u ide- jama, u dubini misli, u lepoti jezika... od Branka pa do Rakića, Dučića ili Šantića (koji takodje uzgred budi rečeno ovde onde pokazuje ugledanje, imitiranje naše narodne poezije).

Eto sve sam to želeo, da pokažem i iznesem, da poštovanim slušaocima istaknem lepote naše

poezije (to je i najglavnije bilo), da ih više uvedem u tu oblast, gde bi se i oblagorodili, sami uzvisili, duše napajali. Ali da li sam iole (količkaj) u tome uspeo? Na vama je, da to kažete.

Dostavek uredništva. G. Ćirić presoja najmlajšo srbsko liriko vobče zelo dobrohotno. Čujejo se pa tudi nasprotni glasovi. Neimenovan dopisnik „Zatočenik“ (interniranec) v Velikem koledarju Književnega juga za l. 1919 (prim. „D. in Sv.“ 1919, str. 52) očita v članku „Naše pesništvo“ (str. 72 nsl.) moderni srbski liriki troje: 1.) da je njen slog tuj, presajen z obale Seine, 2.) da je nerazumljiva, namenoma ali vsled nezmožnosti, in 3.) da je premalo narodna. Člankar želi, da bi odslej srbska lirika krenila na boljša pota in pomagala ustvarjati jugoslovanski narod, kakor je Homer ustvaril helenski, Vergilij rimski, Dante italijanski... narod.

Pomladni dež.

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Mama bolna v mraku blede,
oče pred tabo skriva oči,
nihče ne govori.
Megle bežijo preko goric,
dež prešumel je petje ptic,
zbrisal nasmeh nam z lic.

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Pride pa drugi, srečnejši čas!
Dež bo prenovil zemlje obraz,
čas bo preustvaril nas.
Žalosti, ki nas v srcu pekó,
solze, ki ne smejo v oko,
vse bodo pod zemljó.

Takrat bo dobro, moj otrok.

Skozi prostranstva svetov in luči
bodo iskale naše oči,
kje se naš svet blišči.
Daleč bo plul po vsemirja valeh.
Bog nam bo dal zanj večni nasmeh
po teh težkih dneh.

Takrat bo dobro nam, moj otrok.

Adam.

V polnočno blaznost, Adam, tvojih sanj
ječi ljubezni moje belo hrepenenje:
kako si daleč! Skozi noč iskanj
slep ptič med nama plaheta: trpljenje.

Na skalo, mož, sedanjosti pripet
zreš svojih zvezd, svetov ledene toke,
ne veš za moje duše tajni svet,
ne čutiš moje tople, mehke roke.

Le hip, ko slepi ptič ti nad srce,
nad mrzli kamen, razprostre peroti,
oči se tvoje daljne ožive
in moj si v živi, ranjeni lepoti.

Eva.

Iz poluzastrtih tvojih zenic
edenskih jezer odsvit
mi v dušo blešči.

Da sem čist, da sem svet, da sem Bog,
nov raj bi privrel na zemljó
iz tvojih rok.

Ti Eva si. Solnce tvojih lepot
moči bodočih rodov
mi žge v telo.

A sem Adam. V bežečem toku srca
z žarenjem davnin trepeta
le spomin na raj.

Pesem izgnancev.

Naša misel nate, o Goriška,
siva golobica bila,
ki se spreletava v mraku,
kadar brajde ožive pod noč
in se piše grozdje in crlika
v trtah čurenbel.

Prišel tujec in te je zasužnjil,
tvoj obraz je opljuval, Goriška.

V mrak, steptan zdaj v tla in v naše duše,
krvavi nam temno solnce,
grize v prsih misel druga:
še brsti pod Čavnom bajni cvet,
še svobodno v nemih sivih skalah
žvižga pisan gad.

Alozij Remec.

Trden temelj za trdno zgradbo.

Fr. Štupar.

Previdne stopinje po določeni poti — varna hoja.

Spoznavaj samega sebe! — je bilo napisano na svetišču v Delfih. Ta globokoumni nasvet ima veljavo vse čase za vse ljudi v vseh razmerah. Spoznavanje rodi umevanje in možnost pravičnega presojanja, je temelj smotrnim načrtom in daje pravec za njih razmeram primerno ugodno rešitev.

Pameten in previden gospodar ali kakršenkoli podvzetnik napravi ob prevzemu gospodarstva ali podvzetja inventuro ter jo potem ponovi v začetku vsake poslovne dobe. Inventura je popis premoženja in služi za podlago knjigovodstvu. Knjigovodstvo sproti beleži vse premoženjske izpremembe, prihod in razhod, izkratka ves poslovni obrat, ter, primerjajoč oboje postavke, preračuni končni gospodarski uspeh v posameznostih in v celoti. Točne beležke omogočujejo vpogled v ves obrat in kažejo v njem prednosti in hibe, da se je s prvimi mogoče okoristiti, drugih se varovati ali jih popravljati ter tako podstavlja ali popravlja gospodarski načrt.

Nekak gospodarski, poslovni, obratni ali življenski načrt v primerni obliki in razsežnosti mora imeti vsak človek, vsaka človeška skupina (združba) in vsako podvzetje majhnega ali velikega obsega. Seveda mora načrt vselej biti primeren razmeram — sedaj bolj enostaven, sedaj bolj sestavljen —, a vselej se mora opirati na temeljito poznanje razmer. Takega načrta, preišljenega in vestno sestavljenega, potrebuje tudi naša mlada država.

V svoji sedanji sestavi je naša država mlada, ker se je šele ustanovila, in nedostatno poznana, ker so jo zlasti zadnja leta burni dogodki nemilega spomina temeljito pretresli in predrugačili. Da bo mogoče njenemu delovanju dati pravec, da bo mogoče osnovati razmeram primeren splošnogospodarski načrt, jo bo treba temeljito proučiti, spoznati in napraviti inventuro.

V splošnem se nam je tu ozirati na državno ozemlje in na njega stanovnike, zato mora popis biti zemljepisno-narodopisen v najširšem pomenu, biti mora pravilen in točen, kolikor je to v sedanjih razmerah mogoče, ter pregleden in jasen. Zato naj bi se to delo poverilo priznanim veččakom-strokovnjakom, ki bi ga skupno izvršili po dogovorjenem načrtu na podlagi že znanih dejstev in potrebnih novih poizvedeb.

Potrebne nove poizvedbe bi se izvedle potom ljudskega štetja, ki naj bi se letos pripravilo, leta 1920. pa izvršilo. Ob ljudskem štetju bi se ugotovilo število prebivalstva po narodnosti, spolu, starosti, veri in stanu, oziroma poklicu, število domačih živali po posameznih vrstah, po rabi ali namenu in, kjer treba, tudi po spolu in po starostnih skupinah. Nadalje bi se ugotovilo število in velikost kmetijskih posestev, število, velikost in način obratovanja obrtnih ter industrijskih podjetij, število in raznovrstnost kupčijskih podjetij in kar bi bilo še potrebno.

Na ta način bi se doslej znana dejstva toliko spopolnila, da bi bilo mogoče sestaviti za prvo potrebo dosti točno in razmeram primerno inventuro, popis sedanjega stanja naše države, na čigar podlagi bi se dal osnovati primeren gospodarski načrt. Ta popis bi bilo treba izvesti v posameznosti, izdelati pregledno in ga objaviti v posebni knjigi.

Zemljepisni del v širšem pomenu naj bi obsegal vse ono, česar nas uči zemljepisje v ožjem pomenu, potem pa tudi ono iz zemljepisja in zemljestanstva, kar je treba v državnem gospodarstvu vedno vpoštevati. Poleg lege, vodovja in gorovja, mest, sel itd. naj bi se posebej označili vsi kraji, sposobni in porabni v posebne namene, kakor n. pr. kopališča, zdravilišča, izletišča itd. V zemljepisnem oziru bi bilo treba poudarjati znamenite rudnine in hribine, oziroma rude, zdravilne vode itd. ter porabne vodne sile, a v zemljepiznanskem kakovost tal, velikost in razmerje neplodne in plodne zemlje in pri zadnji način obraslosti, velikost in razmerje posameznih kulturnih zemljišč.

V tem bi spoznali bogastvo naše zemlje in obseg prvotnega pridelovanja ali dobivanja dobrin po rudarstvu, kmetijstvu in gozdarstvu, pridobivanja sirovin, ki nam jih nudi priroda. Vpoštevajoč resnične in možne uspehe teh podjetij, bi dobili vodilo za ureditev, spopolnitev in izpremembe posameznih pridobitnih načinov.

Narodopisni del bi nam pojasnil število in kakovost delovnih sil v posameznih stanovih, podjetjih ali poklicih, pokazal bi nam dostatnost ali nedostatnost tvorne sile v teh ali onih podjetjih ter bi nas poučil, kako naj delovne sile izobrazujemo, vodimo in zaposlujemo, da bo raz-

merje med potrebnimi in razpoložnimi delovnimi silami pravilno, da bodo vsa podvzjetja dovolj preskrbljena s sirovinami in z delavci, da ne bo del delovnih sil prisiljen počivati, dočim bi drug del bil preobložen z delom, izkratka, da se vsi državljani morejo udeleževati in zaposlovati primerno splošnim potrebam in svojim sposobnostim, da se prepreči pogubni in opasni proletarijat.

Razen delovnih sil, potrebnih za prvotno pridelovanje v rudarstvu, kmetijstvu in gozdarstvu, bi nam narodopisni del izkazal tudi delovne sile v obrti in industriji, ki predelujeta sirovine, in pa v trgovini, ki posreduje promet med pridelovalci, izdelovalci in uživalci, oziroma porabniki.

Ugotovitev števila in vrst obrtnih ter industrijskih podvzetij in njih primerjanje z dejanskimi potrebami v državi bi pokazalo, kje je treba bolj poprijeti, kje utesniti ali predrugáčiti, kje nanovo zastaviti, da bi ponudbe in potrebe kolikor mogoče spravili v sklad.

Enako bi poznanje trgovskih odnošajev, dejanskih in potrebnih podvzetij razne obsežnosti v domačem prometu ter v mednarodnem izmenjavanju nudilo potrebno oporo za ugodno ureditev trgovskih odnošajev.

S tem v zvezi so vozila in občila po kopnem in po mokrem, ki bi jih bilo treba razmeram in potrebam primerno uravnati in spopolniti, kajti baš ta so glede množine in kakovosti sedaj docela nedostatna.

Uvažujoč vse tu naštete razmere, bi obenem tudi spoznali, v koliki meri nam zadoščajo za vsa in za posamezna podvzjetja usposobljene domače delovne sile, in iz ugotovljenih dejstev bi točno mogli spoznati, kakšnih učilišč potrebujemo in v kolikem številu, da bi ustrezala in zadoščala domačim zahtevam.

A ugotovitev števila in vrst potrebnih učilišč ter števila in stanu (poklica) delovnih sil bi obenem bila tudi izboren kažipot učeči se mladini, da bi vedela, kakšnim študijam naj se posveti, da prej pride do gotovega kruha, da bi ne silila trumoma k poklicem, ki so že prenapolnjeni, a zane-marjala druge, kjer nedostaja delavcev. Te razmere naj bi vedno ostale v razvidu. —

Kakor sem tu v obrisu načrtal, kako naj bi ravnali, da bi zadostno spoznali odnošaje, tako bi

bilo seveda treba ravnati splošno, v vseh razmerah, v širšem obsegu in v podrobnostih, da bi se kolikor mogoče točno spoznala potreba in pokritje, da bi se na tej podlagi določil razmeram primeren in uspeh zagotavljajoč gospodarski načrt.

Pri tem gospodarskem načrtu bi bilo v prvi vrsti gledati na to, da se primerno uporabljajo domače sirovine, proizvajajo in porabljajo domači pridelki in izdelki ter zaposlujejo domače delovne sile. Le tam, kjer ne zadošča domače pridelovanje, bi se bilo treba poslužiti mednarodne pomoči, kolikor to zahteva in dopušča gospodarska politika.

Kadar nedostaja potrebne, a mogoče domače obrti in industrije, naj se ustanovi; kadar nedostaja za posamezna podvzjetja domačih strokovnjakov, naj se izobrazijo; kadar nedostaja učilišč za izobrazbo strokovnih delovnih sil, potrebnih v posameznih podvzetjih, naj se ustanove. V vseh teh odnošajih nič ne zaležejo tožbe, da tega in tega nimamo. Če nimamo, si pa ustanovimo, če je le mogoče, sicer smo odvisni od drugih. —

Tu označena državna inventura naj bi se točno sestavila — kakor sem že omenil — po priznanih veččakih-strokovnjakih ter naj bi bila opremljena s številnimi pojasnjujočimi podobami, narisi, razpredelnicami in načrti, da bi bilo mogoče iz nje črpati v državnem gospodarstvu potrebne podatke za vse razmere tudi pri večjih zahtevah.

Ker smo pa vsi državljani sodelavci v skupni državni delavski družini ter moramo in hočemo vedeti, kako se državno gospodarstvo vrši in kako naj bi se vršilo, da bi bilo bolj uspešno, je vsakemu kolikor toliko na tem, da pozna vse te razmere, a mu je vendar v popolni inventuri marsikaj neumevno in odveč, zato naj bi se poleg obširne knjige izdal še poseben poljuden posnetek za preprosto ljudstvo, ki bi v njem moglo najti vsa potrebna pojasnila, ki jih potrebuje za svoje razmere in jih razume.

Skrbno izvedena in točna državna inventura bi dala izboren temelj za spoznavanje vseh razmer in za umno ureditev gospodarstva. Skrbno motrenje posledic, ki bi jih imele posamezne odredbe, bi pa bilo vodilo za prihodnost, da bi vedno previdno korakaje po določeni varni poti gotovo dospeli do svojega cilja.

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXVI.

Z v. 109 prejšnjega speva smo bili dospeli pred sedmi krog Vic, kjer se duše pokoré za greh poltenosti. Vrstice 109—126 so nam opisovale, kakšen je ta sedmi krog: plameni švigajo iz tal, le ozek zunanji rob nudi popotnikom možnost, da si ogledajo krog in poiščejo prelaz v višavo.

In tako jih torej vidimo vse tri korakajoče po tistem ozkem robu. Solnce zahaja. Vzpenjali so se od vznožja stolbe do vstopa v krog več ko tri ure; solnce obseva Danteju zdaj desno rame: potemtakem stopa proti jugu in obhodil je, kakor iz vsega tega sklepamo, od II. kroga pričenši četrtno celega brega (zakaj takrat mu je bil obraz obrnjen proti zapadu). Korakajo pa tako, da je Dante, kakor razberemo iz vv. 16, 17, iz spoštovanja zadnji. Senca njegovega telesa pada na plamene in tisti plamen, ki tako pride v senco, bolj žari od drugih: spet dokaz bistrega Dantejevega opazovanja prirode, v srednjem veku pač redkost. Ob tem nenavadnem pojavu se duhovi začudijo ter prihité do skrajne meje ognja (ker iz ognja ne smejo stopiti), da bi izvedeli, odkod to čudo. Že jim hoče pesnik razložiti, kar prihiti iz nasprotne strani kroga druga truma duhov. In zdaj vidi Dante ginljiv prizor: krdeli se tako srečata in tako gresta naprej, da se posamezniki naglo poljubijo. (Z brezstrastnimi poljubi se pokore za svoje poltène poljube v življenju.) Ob srečanju vzklika ena truma: »Sodoma in Gomora!«, druga: »Pazife!« (Pazifaje). Prvi se pokoré za »mutasti« ali sodomski greh, drugi za živalsko nezmernost v spolnem uživanju. (O Pazifaji je bil govor že v Peklu, sp. XII, v. 13 nsl. Bila je žena kralja Minosa na otoku Kreti; dala si je napraviti leseno kravo ter se vanjo skrila... Ovid, Metamorf. VIII, 132 nsl.) Tisto namigavanje na Julija Cezarja ima svoj izvor v starem obrekovanju, da je baje Cezar, kot mladenič se mudeč na dvoru kralja Nikomeda v Bitinji, igral vlogo kraljeve žene.

Duh, ki govori z Dantejem v imenu drugih, je Guido Guinizelli, iz Bologne, oče »novega sladkega pesniškega sloga« (struje), vzor Dantejev in mnogih, še »boljših« mu vrstnikov. Guinizella bi Dante rad objel, kakor sta Hipsipilo objela sinova, zopet jo zagledavši. (Kralj Likurg iz Nemeje se je razsrdil na svojo ženo Hipsipilo, ker mu je vsled njene nepazljivosti umrl najmlajši sinček; hotel jo je ubiti. Rešili so jo tuji vojaki. In starejša dva sinova sta planila k materi, ko sta jo zopet zagledala še živo.)

Guinizelli odklanja hvalo, ki mu jo Dante daje, ter opozarja na enega izmed trume spokornikov, ki je večji pesnik ko vsi drugi, večji tudi nego toli slavljene Giraut de Borneil († 1220) iz Limogesa; misli provansalca Arnaulta Daniel († 1189), katerega tudi Petrarca imenuje Gran maestro. Girault iz Limogesa je zaslovel — tako meni Guinizelli — le vsled nerazsodnosti ljudske mase, prav kakor v Italiji Guittone († 1294).

Arnault stopi sam iz trume in govori z Dantejem v provansalsčini. To je realistična poteza, ki je pa noben prevod ne more izraziti. (V češkem prevodu Vrchlickega vidimo, da je mesto ostalo neprevedeno.)

Guinizelli prosi Danteja za en očenaš, »vkolikor te miloščine« v vicah potrebujejo; zakaj predzadnja prošnja: »In nas ne vpelji v skušnjavo!« je tu, kakor vemo iz XI. speva, nepotrebna.

Tàk drug za drugim šli čez rob smo tisti
in Mojster mi je dobri zabičaval:
»Pozór! Naj opomin ti moj koristi!«

- 4 Žar solnca me je z desne obsijaval;
zapàd, v večerni zariji žareči,
modrino je v belino spreminjaval.
- 7 Vsled sence moje plamen je rdeči
bil bolj rdeč, kar koj so zapazili
duhovi, skozi plámene hodeči.
- 10 Povod s tem dal sem, da spregovorili
o meni so; takó-le so začeli:
»Laži-telo to ni, bi mi sodili.«
- 13 Njih eni potlej k meni so hiteli,
previdno, zakaj vedno so se bali
vun iz ognjene stôpiti kopeli.
- 16 »Hoj ti, ki zadaj ideš bolj spoštljivo
ko počasno, skrivnost mi razodèni,
ki tu gorim sè žejo neugasljivo:
- 19 odgovor tvoj ni nujen samo meni,
po njem vsi ti bolj koprné od žeje,
ko Ind al Črnc po vodi studeni.
- 22 Da stena solncu si, kàk to se deje?
Povej! Se zdi, da nisi prekoračil
še smrtnega kraljestva mrež in meje.«
- 25 Tàk eden njih čudenje je tolmačil;
in že sem hotel želji mu ustreči,
a nov pojav mi sklep je predrugočil:
- 28 po kroga sredi ognjenoplameneči
se v protismer krdelo je spešilo,
ki nisem mogel z njih pogleda spreči.
- 31 V obojno smer se sencam je mudilo;
poljubec — in nihče se več ne ustavlja,
dovolj jim to je kratko pozdravilo.
- 34 Med dvema tàk mravljiščema pozdravlja —
ko se povohata, za pot se pravo
povprašata in zdravje — mravljo mravlja.
- 37 Ko z ljubo to se razidó pozdravo,
zavpijejo, še preden tal dotika
korak se spet, naglâs, kakor za stavo,
- 40 tu: »Sódoma-Gomora!« truma vzklika,
a tam: »Se Pazifé je skrila v kravi,
da k sli bi svoji skok zvbila bika.«

- 43 Potem, kot razdelijo se žerjavi,
ki, mraz mrzeč al kraj, kjer solnce pali,
v Ural leté al k Afrike puščavi,
- 46 takó so ti duhovi se razstali;
in spet pričeli spev so solznomili
in spet so krik navadni svoj zagnali;
- 49 in bližali so isti se, prosili
poprej ki so bili me pojasnila,
in v licih radoznanost so javili.
- 52 Videč že drugič, kaj njih sla bi bila,
začnem: »Vi, ki živite v trdni nadi,
da duša vam prej slej bo mir dobila,
- 55 o, ne gnijó mi udje tam, ni mladi
ni stari: v krvi svojega života
sem tu, u trdnem kit in sklepov skladi;
- 58 tod pnem se zdaj, da jenja mi slepôta;
da smem, vmrljiv, skoz to kraljestvo, žéne
tu gori mi sprosila je milôta.
- 61 A čujte: naj bilè bi vam vtešène
željé, naj vas nebés sprejmó dvorane
čimprej, za vas z ljubavjo okrašène:
- 64 povejte pa: Kdo sence ste neznane?
Naj pišem vam ime! Kdo duš je čeda,
ki proč hité od vas, skoz plâmen gnane?«
- 67 Kot hribovca se čudna loti zmeda,
če v mesto pride z gor, od začudenja
besede zmanjka mu, pa gleda, gleda:
- 70 tàk gledala me vsaka teh je tenja.
Ko družba se čudenja je znebila
(duh plemenit se čuditi brž jenja!),
- 73 dé senca, ki me prej bilà prosila:
»O, srečno ti koraki tod hodili,
se prav živeti duša ti izučila —
- 76 znaj: ti, ki z nami ne gredó, grešili
so v tem, za kar so Cezarja vojniki
s ‚kraljico‘ na triumfa dan dražili.
- 79 Zato si za razhòd Sodomo s kriki
očitajo, kot čulo ti uhó je;
z očitki bol množé si mučeniki.
- 82 N a š greh je greh scer spolnosti oboje;
a pameti ker nismo spoštovali,
ampak za slo živalsko šlo teló je,
- 85 v sramoto večjo tu naj bi kričali
ob rázhodu imé nje, Pazifâje,
žival bilà v leseni ki živali.
- 88 Zdaj veš, zakaj smo vredni bili graje;
a pravít, kàk imena nam slovela,
v to časa mi ter znanja nedostaje.
- 91 Kar mene tiče, ustrezem: Guinizella
glej Guida! Čistim ž e se, ker žal bilo
mi grehov, preden smrt prišla je bela.«
- 94 V Likurga tuği k majki je planilo
dvoje otrók ob nje vrnitvi novi:
tàk jaz sem planil, le ne s táko silo,
- 97 imé začuvši njêga, ki sinovi
smo jaz mu, z mano boljši, ki kdaj peli
ljubav smo s sladkomilimi glasovi.
- 100 In šel sem v misli gluhi, oneméli,
in dolgo sem ga nepremično gledal,
ne bližajoč se njim, ki so goreli.
- 103 Do sita ko sem bil se ga nagledal,
sem službi se ponudil ves njegovi,
s prisego to potrdil mu, povedal.
- 106 In on: »»Tàk močni, svetli so sledovi
v meni tvojih besed, da ne odplavi
jih Lete-voda s temnimi valovi.
- 109 Ampak, če, kar prisega tvoja pravi,
je res, povej: na mēni kaj dobi se,
da toli kažeš ust, oči ljubavi?««
- 112 »M e d pesmi Vaših!« moj odvet glasí se,
»ker dokler nove struje traja slavje,
slavili bodo vedno Vaše spise.«
- 115 »»O brate, ta-le —«« s prstom vun izbral je
nekôga v trumi — »»v narodnem jezici
vse boljše verze nego jaz koval je.
- 118 V romanih, v pesmih ljubljeni devici
je prvi! Da ga Limožàn prekaša?!
Tej smeja se neumni govorici.
- 121 A tolpa bolj na slôves se zanaša
ko na resnico; sodbo si ustvari,
še preden da razum al vmetnost vpraša.
- 124 Z Guittonom tàk so naredili stari,
dajoč le njemu, rod za rod, slavo;
zdaj p r a v a slava drugih gospodarí.
- 127 A ti, ki vživaš to posebno pravo,
da k tistemu smeš romat samostani,
kjer Kristus sam, opat, dajè postavo,
- 130 en očenaš zamé v nebes dvorani
izmôli, vkolikor to miloščino
tu rabimo, kjer greh nas več ne rani.««
- 133 Nato je izgínil v ognja pekočino,
da prostor bi sosedu bil pribavljen,
izgínil kakor riba v vod globino.
- 136 Jaz bližam k onemu se, ki bil javljen
mi s prstom je: njegà — mu dém — imeni
lep prostor v srcu mojem je pripravljen.
- 139 Odvet njegov glasil se je iskreni:
»»Ker vljudno vprašaš tàk po zvanju mojem,
ne morem, nočem skrivat se v plameni.
- 142 Arnault sem jaz, ki plakam tu in pojem;
potrť zrem svojih prošlih dni norosti,
radostno zrem bodočnost v upu svojem.

145 A zdaj pri tisti te rotim kreposti,
vodila ki po teh te je stopnicah:
pomni, ko pride čas, mojih bridkosti!«

146 In zgine v ogenj, čistit dljè se v vicah.

Spev XXVII.

Stojimo na robu sedmega kroga, pred ognjenim stebrom, čistečim sladostrastnike. Še skozi ta ogenj moramo, pa bomo tik pred vhodom v zemeljski raj (paradiso terrestre) na vrhu gore Očiščevališča. Ura je približno šest zvečer. (Vv. 1—5 slone na podmeni, da Jeruzalem stoji 90 stopinj zapadno od Indije, prav za toliko stopinj vzhodno od Španije, in glede gore Očiščevanja baš na nasprotni točki severne polute. Če torej Jeruzalemcem solnce vzhaja, ima Indija poldne, Španija polnoč, brdo Očiščevanja solnčni zaton.) Dante si ne upa skozi plamene; od groze je napol mrtev. Šele, ko mu Vergilij dé, da bo onstran ognjenega zidu videl Beatričo, oživi. (Primeri vv. 37—39 je vzeta iz starogrške pripovedke, zapisane v Ovidovih Metamorfozah, IV, 75 nsl.: Mladenič Píram in devojka Tizbè sta bivala vsak pri svojih roditeljih, v sosednih hišah. Samo zid ju je ločil; govoriti sta mogla le skozi neko razpoko v zidu. Nekega dne sta sklenila, da ostavita očetni hiši ter se snideta izven mesta, pod neko murbo, ob robu studenca, tik groba Ninovega. Najprej je prišla na dogovorjeni kraj Tizbè; ker pa se je tisti hip bližala studencu žejna levinja, je Tizbè preplašena zbežala, pustivši na mestu ogrinjalo. Levinja ga s smrkcom, še vsem krvavim, povoha in raztrga. Nato dospe Píram. Ker ne najde nič drugega ko okrvavljene kose ogrinjala, misli, da je divja zver Tizbo raztrgala; v obupu potegne bodalo ter se smrtno rani. Kri, brizgnivši visoko gori, pordí beli sad murbe. Od tedaj temna barva. Kakó prebledi nesrečna Tizbè, ko se vrne! S solzami moči čelo Píramovo ter kliče: »Píram, kaj se ti je pripetilo? Odgovori! Tvoja Tizbè te zove.« Ob imenu »Tizbè« je mladenič res odprl oči — zadnjikrat.

Ko pridejo iz ognja, gredo v zadnji klanec (stolbo), proti vzhodu obrnjeni, zakaj Dante vidi senco zahajajočega solнца pred seboj. Ko sta se z Vergilom v 2. spevu začela speti kvišku, je šla smer proti zapadu; potemtakem je Dante obkrožil polovico gore.

Na stolbi jih zaloti noč. Treba je prenočiti. Dante zre v sanjah Lijo, pojočo mu o sestri Rahéli. (V mistiki katoliške Cerkve pomeni Lija delavno [activa], Rahela pa premišljujejoča [contemplativa] pot v zveličanje.) Pesnik se zdaj nahaja neposredno pred vhodom v zveličanje.

Na robu planote, ki se jim zgoraj na vrhu odpre, kjer se nahaja zemeljski raj, odloži Vergilij svojo vodniško službo; zakaj prične se nadnaravno življenje, katerega naravni razum ne umeje. Odslej Dante, očiščen vseh sedmih P, ne potrebuje vodnika; njegova volja je zopet vsa k dobremu nagnjena, vsa zdrava; treba mu le za njo iti, pa varno pride k Bogu; odslej ne potrebuje niti svetne niti duhovske gosposke.

Kot — kadar prvi svit drhtí jutranji
ondí, kjer kri za nas naš Stvarnik dal je,
in Ebro sèn pod Veso sniva v Španji,

4 in v Gangi od poldné razpaljen val je,
t à k solnce stalo je, je dan gineval. —
Kar angel javi se vesel, pred nami stal je

7 na bregu, takraj ognja, in ták peval:
»O kàk blagrujem vse u srcu čiste!«
da glas nad glas človeški je odmeval.

10 Še to: »Le prek žerjavice gre tiste
vam pot! Kar, duše svete, vanjo sámó!
Pa da za spev onstrán mí gluhe niste!«

13 Tàk reče, ko prot njemu se ravnamo;
a meni, ko to čul sem iznenadi,
bilò je, kakor živ da moram v jamo.

16 Prot nebu rôke vil sem v svojem jadi,
zroč v ogenj in pomneč, kàk enekrati
ljudi gorét sem videl na grmadi.

19 Zdaj spremstvo blago k meni se obrati,
mi dé Vergil: »So muke, sin, v tem krogu,
a smrti ti ne morejo zadati.

22 Pomni, pomni... Če k zlih te grap brlogu
na hrbtu sem Gerjóna varno vodil,
te zdaj ne bom, ko bliže gremo k Bógu?

25 Uverjen bodi: naj bi tudi hodil
skoz trebuh tega ognja let tisóče,
lasú na glavi ne bi sí osmodil.

28 Mar meniš, da goljfati kdo te hoče?
Približaj se, poskusi roko nesti
al halje svoje rob v plaméne žgoče!

31 Bojazni prazne nuj se koj otresti,
srčno preméri pot, ki ogenj siče!« —
A jaz — ko štor, prot glasu v svoji vesti.

34 Ko noga moja trda se ne miče,
Vergil malo vznevoljen je govoril:
»Glej, sin, ta zid te loči od Beatriče.«

37 Kot, čuvši ime Tizbè, Píram otvoril
je veko, umirajoč (tákrat se pordecil
je murbe sad!), in v njo pogled ponóril:

40 ták v meni upor Vodník je modri omečil;
ozrèm se vanj, ko udari i m é v uhó mí,
čigar se vir je v meni ovekovečil.

43 »»Kakó? Naj tu ostanemo?«« Z glavó mi
odmajal je, pa spet se nasmehljál je
ko tak, ki dečku z jabkom trmo zlomi.

46 Kot prvi v ogenj On korak ravnál je,
kot zadnji Stacij — ták mu prošnja rekla
je Mojstrova —, ki v sredi prej spremljál je.

49 Ko v ognju bil sem, v vrelo peč bi stekla
bil planil rad, da v njem bi se ohladil,
brezmejno ták ognjena peč je pekla.

52 Da blagi otec trud bi mi osladil,
o Beatriči mi govoril je; sè slovi:
»Oči nje zrèm, se zdi« — mi pot je gladil.

55 Vabili z onstran petja so glasovi;
ko v spev pozornost naša je napeta,
vèn pridemo, kjer pot se pne k višavi.

- 58 »O pridite, izvoljenci Očeta,«
iz tolke je luči pesem pela,
da zrenja mi je možnost bila vzeta.
- 61 Še: »Solnce gre v zaton, večer se dela,
hitite brez pomude!« priganjalo
je tam, »preden zapad bo noč objela.«
- 64 Naravnost pot se pela je med skalo,
v to smer, da so pred mano v tleh gubili
se žarki solnca, ki je nizko stalo.
- 67 A malo le stopnic smo prestopili,
po senci ker smo moji ugašujoči
solnca zaton — za nami — zapazili.
- 70 In preden svod neba, prostirajoči
v brezdalj se, z êno barvo se prepregel
in dana bila vsa oblast je nóči,
- 73 nas vsak na eno je stopnico legel;
da dalje nismo mogli, ni zlomila
nas volja — strmi pot je to dosegel.
- 76 Kot čreda koz, ki drzno so drvile
prek slêmen, umirí se, ko prežveka,
ko s pašo so se dobro nakrmile,
- 79 in v senci ždijo, solnce ko pripeka;
pastir, na palico se naslanjaje,
pri njih, ki dan v njih službi mu poteka,
- 82 čez noč pa vne, pod vedrim nebom, raje
pri čredi bi se mirno mu ležalo,
da divja zver mu ne razžêne staje:
- 85 ták nas je troje tam prenočevalo:
kozíca jaz, a onadva čuvaja,
obdani z dveh strani z visoko skalo.
- 88 Neba le kosček sem iz tega kraja
in zvezd le malo videl, ki pa bile
so večjega in bližjega sijaja.
- 91 V teh mislih, ták u zvezde zroč, sklopile
so v sèn se mi oči, v t a sèn, novice
ki često zve, preden so se zgodile.
- 94 V čas — menim — prvi žarek ko Danice
obsvetil gôro z vzhodnega nebá je
(Danice, ki ljubav ji zmir rdi lice),
- 97 podobo žêne videl sem sanjaje,
mladé, lepé: hodila je po trati,
cvetlice trgajoč in ták pevaje:
- 100 »Naj vé, ime kdor moje hoče znati,
da Lija sem; in gibljem zmir z rokami,
ker rož za venec hočem si nabrati.
- 103 Krasím se, da zrcalo hvalo dá mi;
pred svojim pa zrcalom ždi Rahéla
ves dan, izpred njegà se ne predrami.
- 106 V oči si ona lepe zret bi htela,
jaz v rôke svoje, kák krasé mi škrânje;
jaz dela, ona gledanja vesela.«
- 109 Tedaj pred svitom zarje je jutránje,
ki potnikom tem milši prikazala
bi se, čim dômu bliž je nočevanje,
- 112 na vse strani temà je že bežala
in sèn moj ž njo: bil čas je uraníti,
ker Mojstra bila tudi sta že vstala.
- 115 »Sad sladki, ki, hoteč ga zaslediti,
skrb ljudska išče od veje ga do veje,
še danes tvojo lakoto nasiti.«
- 118 Besede take mi Vergilij deje;
in ni ga bilo zâme še darila,
ki ugajalo bilò bi mi živeje.
- 121 Ták željo želja k vrhu je podila,
da z vsakim je korakom perutnica
mi novo moč in nov razmah čutila.
- 124 Ko stolbe vse je vrhnja že stopnica
bilà nam pod nogami, v hip tačasni
to rekel je Vergilij, zroč mi v lica:
- 127 »Sin, videl si i ogenj neugasni
i ogenj časni; slej boš v krajih hodil,
kjer več ne vidi pôgled moj, prej jasni.
- 130 Z umetnostjo sem z umom sèm te vodil;
sla tvoja slej vodníca naj potí je;
strmin sem te, ožin te oslobodil.
- 133 Glej solnce tam, kakó ti v čelo sije;
glej travico, glej cvetke, drevje v lesi:
iz tal teh samoraslo vse to klije.
- 136 Dokler da uzrèš veseli, lepi očesi,
ki njiju — solznih — sel sem iz globine,
sedi mirnó al šetaj pod drevesi.
- 139 Slej Mojster tvoj ne migne več, ne zine;
hotenje tvoje pravo, prosto, zdravo,
to pravec pravi je za tvoje čine.
- 140 Kralj, škof si; zdaj ti z mitro venčam glavo.«

(Dalje.)

O umetnosti, posebno glasbeni.

Marij Kogoj.

Umetnika odlikuje bolj ali manj visoka stopnja umetniškega ustvarjanja in njega rodovitnost, v kolikor je izraz razvite prirodnosti. Tista čestomenovana plodovitost, ki se ne ozira na kakovost umetniških izdelkov, ampak upošteva le njih množino, obseg in njih ono hitro ustvarjanje, ki je dandanes v umetniškem življenju tako priljubno vdeto v okvir umetniškega slovesa, da jih res mnogo potegne za seboj, tisto stresanje iz rokava, ki baje iz človeka dela umetnika, kaj napravlja dejansko iz njega drugega kakor punčko na nit, ki vsak čas meče pred človeka številne umetnine, medtem ko rabi vsako dobro delo svoj čas, da nastane, in svoje priprave, da preostane? Množina ne more nadomestiti dobrine, dasi jo lahko ustvari. A kdor mnogo podaja, radi tega še ni velik umetnik, kakor še tudi ni velik, kdor je tuintam napisal lepo stvar, dasi more biti večji od prvega. Kdor je pa lepih stvari napisal mnogo, ta je prav gotovo velik. Če kdo slabo piše, je tem slabši umetnik, čim več podaja, a kdor piše dobro, je tem večji. Največji je, kdor največ zmore.

Predpogoj vsakega velikega umetnika je torej, da spravi v svoje umetnine tisto, kar ga postavi v umetniško okrožje. Treba mu je, da zna iznajti sploh kaj, najsi je tudi še tako malo. Da le ni malenkostno. Ko je že tega zmožen, bo z vztrajnostjo zadostil tudi umetniškim zahtevam obsežnejših del. Ne bo se zadovoljil s tem, da napiše nekaj trenutnih domislekov, par lepih taktov, ne bo mu samo do tega, da bi pokazal, da je sploh nečesa zmožen, za umetnost mu bo. Kakor je boljša dobra pesmica nego slaba drama, je dobra drama seveda več. S tem, da kdo piše simfonije, še ni dober skladatelj, en sam solonapev je lahko dragocenejši od mnogih simfonij. Ali dober solonapev in istotako dobra operna drama predstavljata različne vrednosti. Različnih vrednosti pa sta vsled svoje obsežnosti in svojega trajanja, ki je v glasbi, kakor tudi v poeziji, nujno eden glavnih činiteljev, zakaj obe umetnosti se odigravata v č a s u. Do istega zaključka pa pridemo tudi, če pomislimo, da so v obsežni umetnini obsežene manjše, delci, zopet vsak zase umetnina, ki vsi v svoji skupnosti tvorijo obsežno umetnino. Umetnika torej tvorijo umetnine in vsaka prihodnja ga veča, tem bolj, čim globočja je. Ni, da bi veliki umetnik moral podajati mnogo; njegova veličina more biti v nadvse visoki vsebinski vrednosti.

Umetnine so toliko večje, kolikor bliže so bistvu umetnosti in notranjosti človekovi, in vsa njih izvornost se giblje v mejah lepote. Toda te meje so nepoznane. Kako torej izvedeti, kaj je že lepo in kaj že več ni?

Človek iz množice je rekel: »Umetnik ne more soditi umetnin; preveč je v svojem delu, da bi se mogel vživeti v tuje pojmovanje. Tuja lepota mu je nedostopna; kar je gledano z očmi drugih, zametuje.« Temu nasproti pa so bili mnogi te misli, da le umetnik more umetnika prav razumeti. Težko je soditi umetnine, težko razporediti umetnike. Toda s časom dobi umetnik svoje zunanje znamenje: v čim višji meri je strl razdiralnost časa, čim več je v umetnosti pomenil, tem večji je; kajti vse manjvredno ubije čas in kar preostane, je tista dragocenost, ki je baš s tem, da je preostala, prišla v času tako do svoje veljave in moči, do tem večje, čim dragocenejša je. Ali t a vidni znak velja le za umetnike preteklosti; kaj pa sodobni? Ima li tudi ta svoje zunanje znamenje, ki ga vidijo vsi? Gotovo: primerjanje živečih umetnikov drugega z drugim ljudem omogočuje sodbo. Kljub temu je novonastajajočemu umetniku lahko vse krivično v sodbi: ali ker ga nočejo razumeti, ali ker ga ne marajo priznati, ali ker med seboj ne trpijo večjih, ker hočejo biti vsi enakovredni. To poslednje je zelo lepo, če se človek res trudi, da se bliža največjim, a je nelepo, če hoče biti enakovreden najvišjim brez truda.

Če pa živeči tega znaka nima, ali more splošnost soditi o umetniku? To zamorejo potem le tisti, ki imajo z umetnostjo velik, neprestan stik. Pa še ti se lahko motijo. Umetnik, prost predsodkov, bo pač bolje mogel razumeti in presoditi umetnino kakor istotak neumetnik, ki pa z umetnostjo nima nikake skupnosti. Če le mati more razumeti mater, nje bolečino in nje slast, potem razume tudi ustvarjajočega pravilno zopet le ustvarjajoči.

Kadar govori splošnost o umetnosti, se nje govorica vrti okoli tiste osi, katero obdajajo osebna občutja, razni vtisi, lastna prijetnost in neizpopolnjen okus. Umetniškega okrožja se ne dotika, predaljno ji je. Splošnost ni bila nikdar popolnejša od posameznikov in tudi ne bo, ker je to nemožne. Z umetnostjo sicer lahko sočuvstvuje ali pa ne sočuvstvuje, toda simpatija ni sodba, čeprav bi časih lahko bila. Izraz simpatije se krije

s sodbo le pri največjih poedincih. Ponatanko spoznajo stvari le posamezniki, katerih edinih last to spoznanje tudi ostane. Ne da se namreč prenesti.

Človek je v vedni nevarnosti, da se slepi in moti. Vendar bodo dela, ki je o njih visoki vrednosti prepričana večina najboljših ljudi, tudi v resnici po večini dobra. Ni pa potrebno, da bi bilo vse slabo, kar kdo izmed umetnikov ali morda tudi večina zavrača. Čeprav kakšnega umetnika večina ali manjšina ne mara, se mora splošnost hoté ali nehoté nanj ozirati, posebno s tem, da jih nujno zopet in zopet morajo omenjati, dasi so proti dotičnim umetniškim smerem, kar je seveda trpka ironija življenja (Arnold Schönberg). To je zunanji znak živečega umetnika, ki ga splošnost ne mara; tako se da vselej dognati, kaj je kdo in kaj kdo ni — če človek le res hoče, seveda. Ne morejo pa umetnosti prav soditi in razumeti tisti, ki so se z vsemi močmi skrili za eno umetniško smer, da bi se tem laže in uspešneje borili proti drugim ali proti novim. Pa tudi ne tisti, ki z možem iz množice mislijo, da umetniki sploh ne morejo soditi umetnin.

Množica ščiti šibke, ne da bi jim pomagala, da postanejo močni. Če bi postali močni, bi se kmalu postavila proti njim, zakaj kar množica hoče, je, da bi posamezniki delovali, kakor je njej prav. Njen bog je okostenela vsakdanost in vseobča udobnost, ostrupljene dišave in gnilobni strupi krožijo pri njej v preobilici. Nezmožna, razporediti vrednote, brez vse razsodnosti in polna pretiravanja stopi z umetnikom v nasprotje in v boj. Tako gredo časih vsi proti njemu: eni iz nerazsodnosti, drugi morda iz dolžnosti in požrtvovalnosti, tretji pa tudi nemara iz ljubezni do dobrega.

Odkod sicer to vznemirjanje, prerekanje in kričanje, če je kakšno delo tako gotovo slabo? Morda ga pa v srcu vendar tako strogo ne odklanjajo? Toda čemu tako ogorčenje, če se nekateri tako gotovo motijo in če se je že zmotil tudi umetnik? Čemu je pa tega šuma tako treba? Kakor se sme motiti množica, tako se pač sme tudi umetnik. Ali na eni strani ta strogost, na drugi pa tolika popustljivost nasproti očitno slabemu, vse to spominja na odporno sovražnost napram raznim reformatorjem in njih visokim zahtevam, ki so jih stavili na človeško družbo. In odkod tudi ta vihar, če pa zavržena umetnost niti ni slaba? Umetnosti ne marajo, ki jih obsoja. Vsaka večja umetnost namreč vsakdanost obsoja in biča; zato se vsakdanjiki tako srdito bore zoper njo.

Množica ne odobruje, kar ji ne ugaja, in je vedno pripravljena, biti proti umetniku krivična,

dokler je ne zmağa. Od tega časa dalje ga v brezsmiselnem nerazumevanju slavi, povzdiguje in potvarja, kakor ga je prej brez glave sovražila in teptala.

Za gotovo vrsto resno pojmovane umetnosti je neposredno sprejemljiv in vnet le izbran del občinstva. Povečini občinstvu resna umetnost ne ugaja, ker v njej išče prijetne razburljivosti in površne zabavnosti. Ogromna množina v glasbi ne ljubi drugega, kakor ugodnost gostilniške, kavarniške, kvečjemu salonske godbe, tako da ji že fin ples ni več po godu, ker mu te manjka. Če poleg tega pomislimo, koliko jih vso boljšo glasbo zavrača, ker ne slišijo glavnega napeva, kateremu naj bi bilo podrejeno vse ostalo, ali ker v njih ne zbudi izrazitih čuvstev, bomo spoznali, kako res je, da od sodbe občinstva ne more biti kaj odvisno. Umetniki že vedo, kaj misli občinstvo, vedo tudi, kaj je naloga njihove osebnosti in njih dolžnost; splošnost pa ne ve niti, kaj umetnik hoče, niti, kaj je njena dolžnost. Kadar gleda občinstvo veliko umetnost, pravi: slabo je, slabo in zlo. Tega si pa za nobeno ceno noče priznati, da je slabo — le samo.

Popularnost ni znak absolutne vrednosti umetnin. Največja umetnost ne postane kmalu popularna. Pa tudi ne počasi. Popularnost pomeni povprečnost, velika umetnost pa je nadpovprečnost in protipovprečnost.

Veliki umetniki pišejo iz preizkušene prepričanja, katerega ne menjajo za kakšno slabše, ker bi s tem nehali zastopati čisto umetnost. Za svoj trud, poplačan s trpljenjem, bo umetnik vendar še naprej opravljal svoje delo. Bil je to delež vseh velikih mož, ki so imeli pred seboj sodobno človeštvo in bi je bili radi videli povišano. Pa je dobro trpljenje več kakor slabo veselje in le verjemite: veselje množice ni nobeno, kajti hrup je njen znak. Umetnik more biti navezan le nase, le od sebe sme kaj pričakovati. Simpatija množice mu je sicer lahko v prid, umetnik se ne more meniti zanjo. Ker množica hoče z ukazovalno silo umetnika podvreči in ga prisiliti, da bi ji stregel. Zato omalovažuje vse, kar ji nasprotuje, in ne neha prej, dokler ne vidi umetnika ali podjarmljenega ali ugonobljenega. Le eno je edino: mlada srca so še vedno bila močnejša in ta včasih pridejo umetniku naproti. Ljudje hvalijo svojo prijetnost, korist človeštva pa zahteva uspešnega dela. Resnični talenti se nerazsodnim sodobnikom ne dajo ubiti; trpijo in se ugonablajo, ali do veljave morajo priti. Do svoje polne veljave. Veleum si ustvarja pot preko glav vseh. In če bi kdo rekel, da do svoje polne

veljave morda ne pridejo tisti, ki se ob svojem dejanju ugonobijo, ne bi mogel z gotovostjo temu pritrditi, zakaj kadar tak človek sluti svoj konec, tedaj je njegovo delovanje ognjevitejše, in kar napravi v tem malem času, često odgovarja tistemu, za kar bi sicer rabil neprimerno več časa, morda vse življenje.

Stilističen nedostatek je nedostatek umetnine. Skladatelji skrbijo, da brezobličnost sloga popolnoma izgine, segajo po notranjih silah in spopolnjujejo njih umetniško uporabo. Umetniku ne moremo postaviti predpisov in določevati, katerega sloga naj se poslužuje. Da bi bil le tisti slog pravi in dober, ki pravilno označuje duha časa in najbolje izraža umetniško naziranje in čuvstvovanje sodobne splošnosti, vsak drug slog pa da ne bi bil slog, to je v vsakem oziru neresnično. Ali rabljeni slog odgovarja splošnosti, ali ga splošnost sprejme, kako da ga sprejme in kdaj, vsa ta vprašanja stoje izven umetniškega in za umetnika ne morejo biti odločilna, posebno ker je okus sodobnosti često krivo sodil in obsodil umetnike, katere so pripoznali poznejše dobe. Splošnost za časa Beethovena ni bila zadovoljna z njegovim skladateljevanjem. Dandanašnja vzdihuje ob lepoti njegovih del, dasi ji tudi ne odgovarja. Kakor je z Mozartom tedanja splošnost bila malo zadovoljna, tako je z njim zadovoljna sedanja. Debussy oddaleč ni odgovarjal splošnosti in Arnolda Schönberga splošnost naravnost sovraži. Kakšne vrste bi bil slog, ki bi odgovarjal splošnosti, kakšna umetnost bi bila povprečnosti po godu, to vidimo in vemo. Slog so še vedno ugotovili posamezniki. Izraz gotove dobe postane šele s tem, da ga večina posname. Mogočna osebnost, ki je tako silna, da je ne morejo ne doseči ne nadkriliti posamezniki dotične dobe, določi smer, katere se nujno oprijejo manjše osebnosti, in tako postane izraz gotovega razdobja, do tje kaj namreč, dokler ne pride prihodnja velika individualnost, toliko samostojna, da z njo začne drugo razdobje in nov slog. Splošnost je prisiljena sčasoma sprejeti ta slog posameznikov, če noče omalovaževati umetnosti. Da bi se pa ta slog moral kriti s tem, kar išče v umetnosti splošnost, to si lahko pripovedujejo tisti, ki jih to veseli. Tak zmazek polni morda s spoštovanjem črepinje miselno odrevenelih in privržence bahate nemarnosti, a drugega pač nikoogar. Jaz ne poznam sloga, ki bi ga bile ustvarile ljudske skupine.

Razmerje med umetnino in občinstvom bi postalo pomembno, kadar bi si občinstvo in umetnost stala blizu, bi ju družila velika skupnost. Toda

umetnost, umetniki in pa povprečno občinstvo ne delujejo kaj pogosto vzajemno in vzporedno, četudi bi si to od srca želeli in četudi mora biti skrb umetnikov obrnjena tudi v to zblizanje. Pa ne tako, da bi umetnika in umetnost potegnili v povprečnost, ampak tako, da povprečnost dvignejo k umetnosti. Niti to ni mogoče, da bi vsak storil nekaj za to zblizanje. Povprečnost se mora podati na pot, mnogonožec mora steči. Korak splošnosti pa je tak, da nogo nastavi, kadar že ne gre drugače.

Umetnost, ki bi po svoji naravi stala splošnosti bliže, bi bila umetnost ljudskih skupin, ali če jih vzamemo razdeljene po narodnosti, narodna. O tej se je marsikdaj govorilo, le da narodni klicarji malo povedo. Le besedo oznanjajo, ne pa misli, ki naj bi se spremenila v dejanje! Toda različne skupine različnih narodov omogočujejo različno umetniško pojmovanje; kar jih razlikuje, je posebno priljubljeno izražanje in ton, v katerem se zrcalijo duševne lastnosti in osebno dopadenje nad njim. Narodna umetnost goji narodne posebnosti, ki so v izvennarodni umetnini najti le prikrite in v majhni množini. Kot ljudski slog se narodni predvsem nanaša na gotov del slogovne tehnike, na kar najbolj izrazovito, do plastične ponazorjenosti izdelano podajanje. Kar je na umetnini narodnega, pa je ton, ki vnema skupine, in napevna ter ritmična manira. Narodni slog bi bil slog jasne pojmljivosti s posebnim uvaževanjem karakterističnega značaja narodne psihe. Nekaj podobnega ustvarja tudi vedno živa tradicija, ki s ponovno uporabo veže umetnine v značilno skupino. Le da se ta umetnost ne odpoveduje komplikaciji. Razvojna možnost narodnega sloga ne dopušča tolikega razmaha; ustanovitev je, za skupine posebno pripravna, da ob njej razvije svoje estetično čuvstvo. Više pa stoji umetnost, ki se ozira le nase. Spoštovanje do umetnosti mora biti večje kakor spoštovanje pred ljudmi. Ni glavno, da je splošnost z neko nastajajočo umetnostjo zadovoljna, ampak da umetnost sploh postaja. Kakor so Grki imeli tako silne osebnosti, da so zadušili vse manjvredno in slabo kljub vsem nasprotstvom, tako pahnimo tudi mi od sebe vsak strah. Čim večje je nasprotstvo, tem večji bodi naš odpor in naše delo, posebno ko smo jih pustili, da tiščijo v duri, za katerimi nas ni. — Slog je vidljiv izraz, je podoba umetniškega mišljenja, v znakih izražena umetniška vsebina, materijalna stran umetnine, določen del umetniške tehnike, ki je v vsesmerno razviti stopnjevitosti največjega obsega. Slog se razlikuje od sloga v zaporedni uporabi glask; v

tem, kako kdo gnete zvoke in veže razzvočja; kako rabi glasbila in kako zanje piše; v posluževanju in izrabitvi izraznih sredstev; v tem, ali piše homofono ali polifono, ekspresionistično ali tako, da je slog neposredni izraz osebne notranjosti. Osebna značilnost sloga nastane ob umetnikovem dopadenju do posameznosti v umetnini, v ponovitvi, v maniri.

Slog ni oblika: v istem slogu so lahko pisane različne oblike in ista oblika v vseh slogih. Oblika je posoda, ki jo slog napolnjuje; nanaša se na obsežnost umetnine in na posamezne dele v njej, na njih razporeditev in ponovitev. Oblika nastane ali iz posebnega zanimanja zanjo od strani ustvarjajočega umetnika ali je pa akcidentalna, kadar umetnik vso pozornost porabi za poglobitev umetniške vsebine. Posebno zanimanje za obliko omogoči izvirnost domisleka v oblikovni iznajdbi. Arhitektonika razjasnjuje domislek oblike, dinamika ga osvetljuje. Pozornost za obliko mora biti taka, da umetniške vsebine v nobenem oziru ne oškoduje. Polna mora biti najdražjega blagodara, da umetnina živi. Oblika vsebino le deli in pojasnjuje, jo dela pristopnejšo in razumljivejšo.

Iz zakonitosti glasbenih pojavov ni sklepati na nekaj določenega, česar bi se skladatelj morali držati. Ta zakonitost je poznana le deloma; zato ne more biti res, da bi se umetniki morali držati dosedaj doganih postavnosti in pojavov, ker le del so drugih pojavov, izvečine še prikritih. Uvaževanje teh pojavov in navodil ni tako prepotrebno, da bi glasba brez njih ne mogla obstati.

Kakor vse umetnosti, tako hoče razodeti višji svet posebno tudi glasba. Ni je poti, o kateri bi mogli vedeti, da je njena in da naj hodi po njej. Glasba je prosta, zemlje prosta. Njene poti ne ve nikdo, smer nam more kazati le zgolj čuvstvo. Podvržena je vse drugim zakonom, kakor pa si kdo more trenutno ali trajno misliti. Sama bo vedela, kaj hoče, in mi jo bomo poslušali, kadar se nam razodene.

Niti napev niti tēma nista za glasbo neizogibno potrebna, dasi je zbor kritikov zagnal oglušno vpitje, da se glasbena umetnina sodi po tem, ali ima melodijo ali ne. Glasba brez napeva je bila že davno. Podlaga glasbenega snovanja more biti v tem slučaju glasbeni zasnov. More pa biti tudi kaj drugega. Če je glasba melodična, če zveni blagodejno, če skladnost glask tako vabljivo kliče človeka, še nikakor ne pomeni, da ima melodijo.

Ritem, v katerem se gibljejo glaske različne trajnosti in različnih poudarkov, učinkuje kot

osnovna oblika premikanja, ki je pravec življenja. Če ustanovimo poudarke, da si sledijo v enakih časovnih presledkih, po poteku določene dobe, ki jo ritem izpolni, nastane takt. Da se ugotovi bežnost taktov in glask, je treba enotnega merila (n. pr. ♩, ♪, ♫ ali ♩, ♪, ♫), na katero se nanašajo vsi ritmični pojavi. Kako hitro je vzeti to merilo, nam označuje tempo.

Čim več glask pride v takt, tem hitrejši je ritem, ali čim hitreje tonejo takti, tem hitrejši je tempo. Ritmične razdelitve so boljše možne v počasnem tempu: v kratko dobo ne more mnogo. Čim hitreje doba izgine, tem manj glask vzame s seboj.

Tempo ponajveč ni vzeti strogo, držati se ga je povprečno. Prednašanje glasbenih umetnin v strogem taktu navadno ne odgovarja njih duhu. Ali je izvajati v strogem taktu, ali naj ostane ob začetku označeno enotno merilo vseskozi sebi enako ali ne, to mora prednašatelj pogoditi. Včasih se ga je treba zvesto držati, včasih hoče biti umetnina prosto predavana. Darovitost prednašateljeva se kaže v tem, da spoznavno ali nezavestno pogodi, kak slučaj ima pred seboj, in umetnino tako tudi podaje. Vsega se z znaki ne da napisati. Tisto živahno življenje, ki v glasbi bdi in se ni in se ne bo dalo zvezati v znake, tisto vedno menjavanje dinamike in tisto valovanje v mejah predpisanega tempa, tista vedna mala razlika, tisto neprestano naraščanje in padanje, omračevanje in osvetljevanje, tisto prehitevanje in zastavljanje, vse to se ne da natančno napisati, razen s podrobnim opisom umetninskih pojavov do najmanjše posameznosti.

Na ta način bi se najbrže tudi priučili naravnega glasbenega razumevanja in podajanja, bi polagoma pridobili pravi zmisel za neposredno umetniško predavanje.

Postaviti določeno dobo z načelnim poudarkom za podlago skladateljstva, je pametna misel, ki je pa tekom časa po zaslugi mnogih neumetnikov, ki so jo zlorabili, postala mnogo manj lepa. Bolj čudna pa je primitivna izbira v rabi taktov, to brezpogojno posnemanje brez glave, to trdovratno vztrajanje v nekaterih taktovih vrstah. Če že vzamemo takt za podlago skladateljstva, zakaj potem le nekatere in ne vseh? V peterodobnem in posebno v sedmerodobnem so se poskušali izjemoma le malokateri in s takim trdom in tako silo, medtem ko se ju v naravni preprostosti poslužuje že narodna pesem. Vendar je peterodobni že uspešno rabljen, v sedmerodobnem pa, ki je prav gotovo istotako dober kakor vsak

drug takt, poznam kar najmanj skladeb. Isto je s takti enajstih ali trinajstih dob in še z drugimi. Če bi že moralo biti tako, da pred navedenimi pridejo enostavnejši, tudi potem se mi zdi omejitev na tako bahato negovanje nekaterih taktovih vrst vse premalo in vse odveč. Takt je nasprotno od tega, kar je prosti ritem, ki, navezan na načelni poudarek, prebija takt in udarja preko taktic. Osnovati glasbeno umetnino na podlagi tega ritma, se mi zdi ravno tako umestno, koristno in pametno, kakor dajati ji življenja iz takta, dasi prvo ni ravno v navadi. Prostemu ritmu se približuje pogosto menjavanje takta, pri katerem je posebno mogoče opaziti, kakšna navlaka da so taktice z označbo takta, in predvsem, kako nepotrebna. Vedna menjava takta dela umetnino tako zamotano, da se zdi artistična senzacija. Če bi taktice izostale, bi videli, kako lep red se vanjo vpostavi in kakšna preprostost.

Današnje ritmično pojmovanje pravi, da na lahko dobo ne sme poudarek. Ako ne bi bilo taktic, bi bilo vsem razumljivo, da to ni res. Taktice veljajo le za tiste, ki glasbe ne razumejo, kvečjemu še za začetnika v glasbenem pouku. Za koga pa se pišejo? in zakaj? Radi poudarka morda? Poudarek nastane in ostane tudi brez taktic in kjer ga ni, tja ga taktica tudi ne pričara. Mnogo, premnogo je glasbenih del, če niso morda vsa, ki se glasijo v različnih taktih enako, ostanejo z odpadkom taktic ista, posebno še, kjer je pridana značilna harmonizacija, ki poudarke pomnogoteri. Le pisano je drugače, različno je le za oko. Taktice so ovira prostega ustvarjanja, umetnik jih mora premagati. Prav posebno pa motijo prostost v reprodukciji, ker navajajo k shematičnemu podajanju taktov, k splošnemu prepoudarjanju načelnih akcentov in tako tlačijo prostost, ki naj veje iz glasbe. Takt kot obveznost mora pasti, skladateljstvo iz takta izginiti — to mora postati splošno pravilo.

Zadnje čase so se taktice razpasle na prav poseben način v navpičnem pisanju kot zveza različnih taktovih vrst (Salome), dasi je to povsem nepotrebno, ker se v predpisani takt dajo spraviti vsi mogoči takti. Še bolj nespametna pa je menjava takta in tempa obenem (Elektra), ker se imenitno da napisati v istem tempu, če že ne v istem taktu. Virtuoznost, senzacija, bravura niso na mestu ne v umetniškem ustvarjanju ne v podajanju, kakor tudi ne drugod. Žarki zunanosti trosijo v svetišče nečimernost človekovo in kalijo brezmadežnost notranjega diha in žara. Razgnati zunanost, to nam bodi v veselje in zado-

ščenje, ker posebno je le tisto, kar je posebno zamišljeno, posebno napravljeno, posebno občuteno.

Izhodišče harmonije je ton, dur in mol sta njega najpopolnejša posnetka, ki sta sčasom prišla v tako mogočno uporabo, da se ni več mislilo na to, da so druge zvočne sestavljenke istotako spoštovanja vredni akordi, umetniško nič manj vredni kakor dur ali mol, ki sta v harmoniji tako dolgo gospodarila in pozneje ostala s pomočjo septakordov glavna vredna zastopnika harmonije do najnovejšega časa. Umetniško sta to dva akorda, različna od drugih, kakor so drugi različni od njiju. V sestavu je toliko razzvočij, ki se povečini niso rabila, ali ki so, v kolikor jih je najti, le slučaj glasbenega stavka! Šele generacija zadnjih desetletij (posebno Debussy in Schönberg) jih je vzela v bolj pogosto rabo, vpeljala jih v glasbo kot glavne in pomembne akorde. Polagoma je prešel v rabo šesteroglasnik iz celih tonov, sledila so mu kvartna razzvočja in vedno več, dokler ne bodo v splošno rabo prešla vsa razzvočja, kar jih obsega harmonija poltonskega sestava. Kakšna razlika obstoji med posameznimi zmotki, še ni tako preizkušeno, vsekakor se pa medsebojno razlikujejo in so dobro uporabni.

Dosedaj je bila uverjenost v neuporabnost razzvočnih zmotkov prevelika, in tako se pot šele odpira. Od nas bo odvisno, kako bomo znali z njimi ravnati, kako uporabiti jih. Čim bolj bodo uvedeni, tem bolj se bodo izkazali, tem bolj se obnesli. Vse, kar je dobro rabljeno, je tudi zares dobro. Vsako sredstvo, bodisi še tako malenkostno, se more rabiti umetniško, more se pa tudi vsaka misel, vsako sredstvo, naj bi bilo še tako imenitno, rabiti neumetniško. Čim pa se sredstva rabijo dobro, si pridobijo pomembnost in veljavnost in njih množina more le koristiti. Z majhnimi sredstvi mnogo doseči je bolje, kakor malo doseči s številnimi; množina sredstev pa omogočuje veliko obsežnost in zoperstavitev različnih svetov v njej. In pa bolj je doseči z mnogimi sredstvi več, kakor z malimi doseči mnogo. Razzvočni zmotki niso v sestavu zato, da bi jih ne rabili, ampak ravno nasprotno: komaj nas čakajo v svoji veliki uporabnosti in zveznosti.

Razzvočje, s katerim se glasbena umetnina končuje, je njen sklep. Ni torej dur, tudi ni mol, ampak sploh katero razzvočje. Zaključno skleniti umetnino so zmožna pa vsa mogoča razzvočja.

Sestavnost glask je zelo velika: glaska vabi glasko. V tej sestavnosti tiči zanimiva posebnost, ki mi je kljub nje naravnosti ni imenoval še no-

beden: največ sestavljenk da je namreč šesterozvočnih. Zanimivo je to posebno spričo dejstva, da se ta razzvočja kar najmanj rabijo. Večina skladeb je pisana za štiri glasove z uporabo enega dela tro- in četverozvočnih akordov. Kakortudi glasbena tvarina ne nalaga nobene izmed mnogoglasnosti v stavku in so umetniku na izber, vendar kaže množina šesterozvočnih sestavljenk, da nam izmed mnogoglasnosti šesteroglasnost nudi največ gradiva. S tem bi pa bil dan šesteroglasni glasbeni stavek kot navadno. Štiriglasnost kot obča mnogoglasnost ne izvira iz preišljene izrabitve glasbene snovi, nego pride od tega, da se je glasba razvila preko zborove polifonije, ki je razpolagala s štirimi različnimi glasovi in je torej štiriglasnost za zbor bila dovolj utemeljena. Prenesla pa se je tudi v vso godbo in tako prešla v splošno navado, katera se trdovratno vzdržuje. Tako je izpodrinila navada od zunaj smotreno izrabitve glasbene snovi.

Pojave poltonskega sestava je v njih izrabitvi treba izčrpati, da že skoraj dosežemo prihodnji sestav, ki bo v svoji mogočnosti stal ob robu doznavnosti in se v svojih sredstvih dotikal mej nezavestnosti. Glasbilo novega sestava bo obsegalo izbrano in preišljeno razdelitev tona, njega prebiralniki bodo igrali najmanj tretjinski, četrtinski

in šestinski ton. Na njem se bodo dale igrati vse skladbe, tedanje in dosedanje. Le prilagodeno bo moralo biti vsako teh del novemu glasbilu. Novo glasbilo nikakor ne bo razdiranje obstoječega, le njega obogatitev bo. Pomnožitev bo sestavnosti in zveznosti razzvočij, donos h glasbenim napetostim, povzdig bo modulacije do najnežnejšega petja. Tako bodo po tem, kar sem zvedel, kar sem igral in slišal igrati na Moellendorfov bihromatični harmonij s četrtinskimi toni, te orglice, od omenjenega glasbila v vsem popolnejše, dale zahtevnosti in hrepenečemu zamaknenju najjačjih umetniških sil, iz premoči zahtevajočih novega sredstva za novo izražanje, dovolj hrane in netiva. Nova sredstva ne bodo napravila iz slabih skladateljev dobrih, ali dobrim nikakor ne bodo škodovala. Če že imamo opraviti z umetniki — in umetnik je le, če je res dober —, potem je gotovo, da jim obilica sredstev in njih visoka popolnost moreta le koristiti. Pomoreta jim v umetniškem snovanju do večje dovršenosti, ker pride k razvitemu slogu razvito sredstvo.

Če je novi sestav manjvredna novotarija, ne bo uspel, propadel bo sam od sebe za vselej. Novo čuvstvo pa hoče novega izraza, kakor nov izraz najde novih sredstev za novo občutje. Če niso dovolj izdatna, izumro sama.

Iz cikla: Na razpotju.

Traverze.

V vinograd mojih zlatih sanj sem se vrnil. —
 O, že davno sem imel za sabo peščeni Tagliamento, —
 Hotel bi, da bi se vedno vzpenjal nad prepadom, —
 Kako nično mi je postalo domotožje, o, jaz sem povsod doma, —
 In bila je noč, tresla se je zemlja od topovih strellov kakor v omedlevici, —
 Utrinjali so se plameni in rakete, o Conegliano, cvetoče mesto! —
 In padale v pšenična polja in razrušeno mesto. —
 Stal sem na platformi tovornega vlaka in lokomotiva me je vlekla v gorečo daljo. —
 O, jaz sem povsod doma — kaj mi mar zemlja, ki me je rodila, in vsi
 moji najdražji — in nikjer, jaz, bog! —
 In vozil sem se proti Piavi, mimo eskorte v blatu in dežju, —
 laški ujetniki, sajaste čelade, pred njimi žena z belo haljo, —
 In nad mojo glavo motorno drdranje aeroplanov in iz bližnjega
 stolpa regljanje strojnih pušk. —

Iz cikla: Na prerijah.

Ali vem?

Koštrunčki — oblački, oj kam mi hitite?

Ptički — pijančki, oj kam mi letite?

Na ekvatorju stojim in moja senca pada na vse štiri strani neba.
Hipno se čutim močnega in slabega, rdeča kri mi curlja iz srca.

Strmenje.

Kletko imam, pa nobenega slavčka.

Sedlo imam, pa nobenega vrančka.

Runo imam, pa nobene kraljice.

Gosli, toda nobene strune.

O prerijskem bivolu.

(Kakor suličast tempelj so njegovi rogovi.)

Bol.

Na moje okno trka ptič droban.

„Bela ženka s koso ostro kosi vsak dan.“

Vsak dan maj v dušo mojo sije.

Kragulji kljujejo srce, bele ženke ni je.

Ptič droban z jutranjo zarjo odletel je.

Dušo mojo so objele sence, molk v njej bel je.

Molk.

Breze volnene košuljice so slekle.

„Kaj je z mojim rožmarinom, dèkle?

Ali ga še zalivaš z bolnimi solzami?

V noči grabiš tèmo z vitkimi rokami?

Ne zalivam ga z bolnimi solzami,

Ne grabim v noči tème z vitkimi rokami,

V moje srce bolečine legle so in mraki,

Kakor ranjene košute — pogledi moji plahi.

V mesečini.

Ko so padli name mraki, sem hitel k svoji tenkolasi ljubici v črn grad.
Z razpuščenimi lasmi je prihitela k oknu, bil na ustnih smeh ji mlad.

V parku, zavitem v noč, vodomet šumljal je in srce mi tolklo bolno.

Vrgla se je koprneča na moje prsi in sem se zagrebel v obleke njene toplo volno.

Noč.

Že ptički žvrgolijo in zelena prihaja pomlad.
Toda zame ne prihaja, kakor tudi bi jo rad.
Ne sveti mi več solnce, legla tema je na njo že.
Na njenem vrtu ne klijejo več zame svetle rože.

Tantalinada.

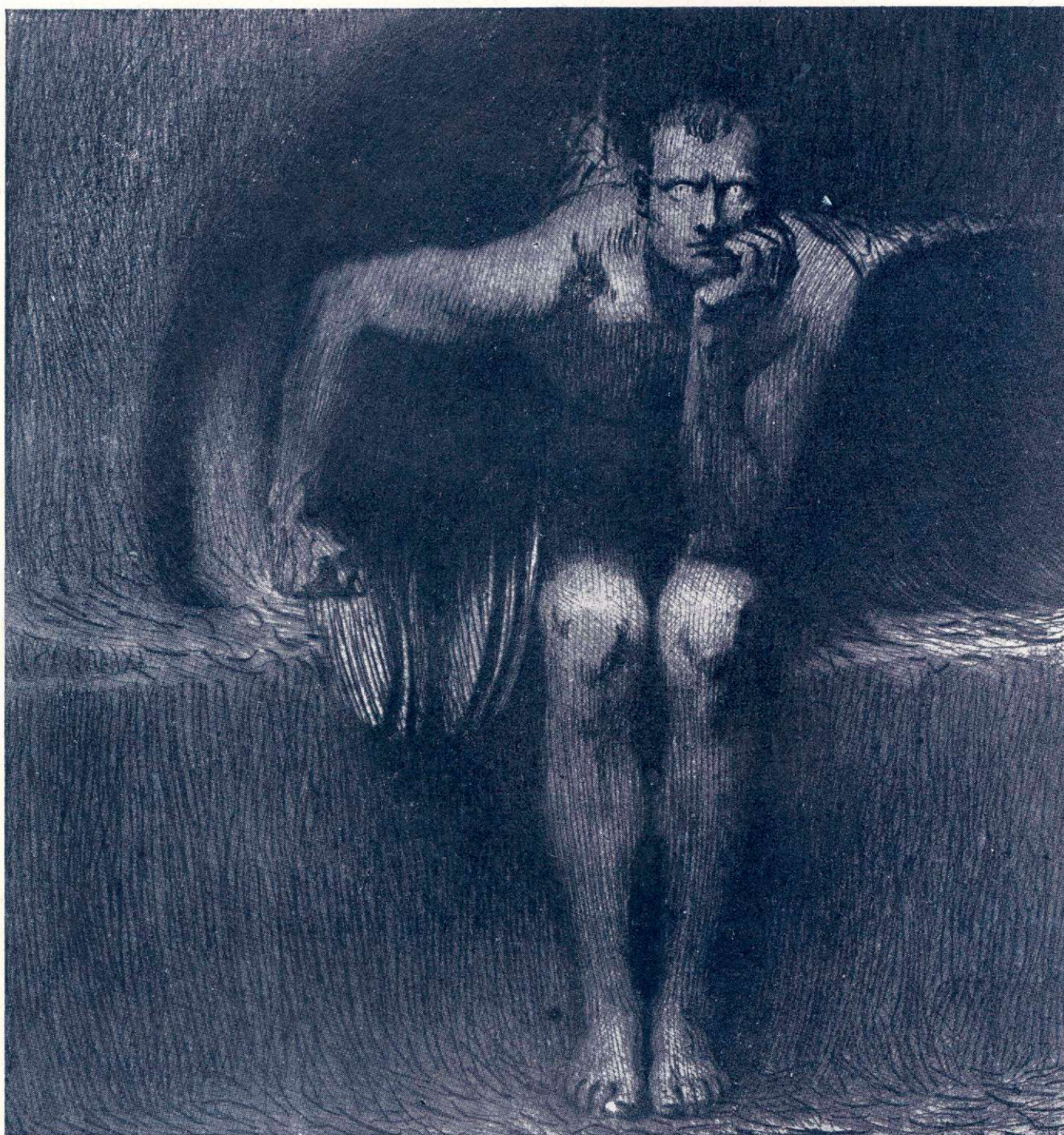
Vem pa, da bom prišel domov v noči,
Ljuba moja, nikar ne tuguj, ne joči!

In če bo z mojih srčnih ran tekla kri,
Ne vrzi se mi v naročje, mi v njem ne umri!

Ker, dekle moje, samo en trpeč obraz poznaj,
In na tem, ko telo viselo je na križu, žolt smehljaj!

Anton Podbevšek.

Franc v. Stuck: Lucifer.

Dobrodelnost.

Veseloigra v treh dejanjih. — Spisal dr. Fr. Detela.

OSEBE: MARTIN GORNIK, trgovec.
DORA, njegova žena.
ANA, njegova hči, njena pastorka.
PAVLA, njuna hči.

MARTA, njegova svakinja.
GRIČAR ANTON, trgovec.
HREN JOSIP, zasebnik.
LOJZA, hišna.

Vrši se v večjem slovenskem mestu; prvo dejanje v Gornikovem stanovanju, drugo na gostilniškem vrtu, tretje na hodniku pred Hrenovo sobo.

Prvo dejanje.

(Salon v Gornikovi hiši; na mizi dva šopka v vazah.)

Prvi prizor.

Martin, Dora, Ana (podomače oblečena), Pavla (ogledujejo šopke).

MARTIN. Danes si lahko zadovoljna s svojim godom, Dora. Toliko voščil ne dobim jaz v desetih letih, šopka pa sploh nikoli ne.

DORA. Zadovoljna! Kakó zadovoljna, Martin? Pavletovih, Miklavčevih, Strgarjevih ni bilo na izpregled. Jerebova mi je pismeno čestitala. Da je osebno prišla, bi ji bila krona padla z glave. Sicer pa še boljše; vsaj tudi meni ne bo treba k njej hoditi. In ta šopek!

PAVLA. Ta šopek je poslal gospod Gričar. Ana, poglej ga! Na trgu je kupljen in za štiri krone je predrag.

ANA. Oh, Pavla, saj je čeden; in kako diši! Meni se ne zdi Hrenov nič lepši.

PAVLA. Nič lepši, Ana? Razloček je ko noč in dan.

MARTIN. To je vse skupaj pet krav za en groš. Ampak danes prideta gotovo oba osebno čestitat, Gričar in Hren, in hotela bosta že kaj izvedeti. Meni bi bilo jako ljubo, Pavla, če bi se ti že enkrat odločila za enega ali za drugega.

PAVLA. Saj se nikamor ne mudi, papa. Vrhutega ni tako lahko izbirati. Vzor-mož, za kakršnega bi se res moglo srce vneti, ni ne eden ne drugi.

MARTIN. Saj tudi ti nisi vzor-ženska, Pavla.

DORA. Martin, prosim te, prepustimo to sodbo snubcema, ki imata oči in okus.

ANA. Jaz bi ti svetovala, Pavla, da vzemi Gričarja, ki je pametnih besedi in modrega vedenja; Hren se mi zdi objesten in ničemuren.

PAVLA. Meni pa ravno Hren bolj ugaja. Pa vzemi ti Gričarja!

ANA. Saj ne mara zame; zate se oba vlečeta.

MARTIN. Pa se bosta naveličala, in med dvema snubcema bo obsedela naša Pavla. (Ani.) Ti pa nikar vedno v kuhinjo ne letaj, kadar imamo goste! Ljudje bodo mislili, da nimamo ne kuharice ne hišne.

DORA. Če jo kuha veseli, ji nikar ne greni, Martin, tega veselja! Moj rajni papa je vedno trdil, da se vsakemu svoja želja zdi največja sreča. In ravno danes, Ana, moraš paziti, da bo kosilo, kakor se spodobi. Le stopi pogledat, da se kaj ne pripali!

ANA. Že grem, mama. (Odide.)

Drugi prizor.

Prejšnji, brez Ane.

DORA. Pavla, ti boš pa meni družčino delala.

MARTIN. Vidiš, Dora, ravno to se meni ne zdi prav, da delaš ti razliko med Ano in Pavlo. Če nista obe tvoji hčeri, moji sta obe.

DORA. Za božjo voljo, Martin, jaz da delam razliko! To je vendar največja nepristranost, če pustim vsaki svoje veselje. Naravnost krivičen si mi.

MARTIN. Bojim se, kaj ljudje poreko.

PAVLA. Oh, papa, saj se drugi tudi ne brigajo, kaj porečemo mi!

DORA. Kdor posluša, kaj ljudje pravijo, bo dosti slišal, pa malo storil. Moj rajni papa je vedno trdil: Da prideš naprej, na nikoogar ne glej!

MARTIN. Torej le glejta, da prideta naprej! Jaz grem po svojih opravkih.

DORA. Vrni se kmalu! Morebiti se bo kaj važnega govorilo.

MARTIN. Bosta vedve tudi same opravili, kakor sta dosedaj opravljali. Ako bi šlo po mojem, bi Hrenu vrata pokazali in Gričarju rekli, naj vzame Pavlo ali Ano, katero hoče. (Odide.)

Tretji prizor.

Dora, Pavla, (pozneje) Lojza.

DORA. Takšen je tvoj papa: vse skrbi so na mojih ramah; na glavi imam pa še priprave za ustanovni zbor društva »Naš naraščaj«. Oh, kako prav je trdil moj rajni papa: Kdor se sivih las boji, naj se varuje skrbi!

LOJZA (vstopi). Gospod Hren. (Dora in Pavla planeta pokoncu.)

DORA. Tako zgodaj? Pavla, ti ga sprejmi! Jaz se moram preobleči.

PAVLA. Ne, ne, mama; jaz si moram lase popraviti. (Obe izgineta.)

Četrty prizor.

Lojza, Hren.

HREN. Kaj? Lojza, Vi tukaj? Odkdaj pa?

LOJZA. O, že tri dni. A časi ste me tikali, gospod Hren. Ali se še spominjate? Oh, kako je bilo prijetno!

HREN. Zdaj pa je neprijetno. Zdaj sva si popolnoma tuja; ali razumeš, Lojza?

LOJZA. Brez skrbi, gospod Hren! Saj nismo otroci. Vaš sinček pa raste kakor konoplja, in kako lepo je okrogel! Vam popolnoma podoben.

HREN. Tiho, tiho! Če Vas kdo sliši.

LOJZA. Obe sta leteli v spalnico. Tja se ne sliši nobena beseda, in od zrcala ju ni tako hitro spraviti. Ali mislite, da ne vem, čemu sem kaj zahajate?

HREN. Čenče, čenče. Znanec sem, in danes je gospejin god.

LOJZA. Saj se ni treba skrivati. Ali mislite, da sem kaj huda? Po mojem mnenju pa je Ana boljša. Pavla je trapasta kakor njena mati.

HREN. Ti, pusti me, lepo te prosim, in pojdi svoja pota!

LOJZA. O priliki, kadar bo gospôda z doma, Vas obiščem, gospod Hren, da me popeljete na kavo.

HREN. Bog ne daj! Tukaj imaš par kronic, pa idi! (Lojza odide.) To je sitno; to je neprijetno in mučno.

Peti prizor.

Hren, Ana.

ANA. Prosim, gospod Hren, sedite! Mama in Pavla prosita oprostjenja; a bosta takoj tukaj. Mama je prav vesela, ker ste ji poslali tak lep šopek za god.

HREN. Malenkost. Vaša mama je blaga gospa, vsa vneta za družabno delo.

ANA. Pač res. Koliko skrbi ji prizadeva ustanovni zbor novega društva!

HREN. Društvo »Naš naraščaj«! Krasna ideja, moderna in aktualna! Gospa mama bo najbrž predsednica.

ANA. Bog daj, da bi se ji izpolnila želja! Najbrž se tudi nobena druga gospa ne trudi tolikanj za to društvo.

HREN. Gospodična Pavla bo tajnica, kakor čujem. Vi, gospodična, se pa nič ne brigate za društveno življenje?

Šesti prizor.

Prejšnja, Martin, Gričar.

MARTIN. Prosim, vstopite, gospod Gričar! Ah, tukaj že čaka gospod Hren. Dober dan, gospod Hren!

GRIČAR. Pozdravljena, gospodična Ana!

HREN. Klanjam se, gospod Gornik. (Mu poda roko in se pozdravi z Gričarjem.)

ANA. Mama in Pavla bosta vsak čas tukaj.

GRIČAR. Kako se imate, gospodična?

ANA. Dobro. A gospoda ne smeta zameriti, da sprejemam kar v domači obleki.

MARTIN. Ana gospodinji za vso hišo.

HREN. Oprostite, gospôda! (Vstane, odpre vrata v drugo sobo in zakliče:) Gospa Gornikova, gospodična Pavla, ali še nista zadosti dražestni? Ali motim?

DORA (iz druge sobe). Vi ne motite nikoli, gospod Hren.

PAVLA (takisto). Vstopite, prosim. — Kakšno prijetno presenečenje! (Hren odide.)

Sedmi prizor.

Prejšnji, brez Hrena.

MARTIN. Takšen mora biti človek, da ga imajo ženske rade.

ANA. Pavla je tako dobrega srca. Vi, gospod Gričar, pridete premalokrat k nam; gospod Hren je marljivejši. On tudi Pavli nikdar ne opreka, Vi pa dostikrat.

GRIČAR. Ker ima včasih tako čudne nazore.

ANA. To se bo vse izpremenilo.

MARTIN. Tudi jaz tako mislim. — Ampak da Vas pustita toliko časa čakati, to je preneumno. (Odide za Hrenom.)

Osmi prizor.

Gričar, Ana.

GRIČAR. Vi, gospodična, ste popolnoma drugačnih nazorov. Le škoda, da ima človek tako malo prilike z Vami govoriti. Nikoli ne pridete v nobeno družbo; nikjer Vas ni videti.

ANA. Ker je doma preveč dela.

GRIČAR. Res ga je vedno dosti, če hoče kdo delati. Jaz tudi nikoli ne utegnem. Najrajši bi se tudi zdajle kar poslovil in Vas prosil, da izročite mami mojo čestitko.

ANA. Nikarte, gospod Gričar! Sestra bo žalostna. Če Vam je njena sreča pri srcu, ne smete prepuščati bojišča tekmeču.

GRIČAR. Oh, takšnemu tekmeču!

ANA. Prav zaradi tega.

GRIČAR. Kako je to, gospodična Ana, da z Vami jaz tako lahko govorim, z Vašo sestro pa ne?

ANA. To je lahko umeti. Pavli se želite prikupiti in bojite se, da ne bi Vam kake besede zamerila; pri meni nimate ne te želje ne tega strahu. Ali ni tako?

Deveti prizor.

Prejšnja, Dora, Pavla, Hren, Martin.

MARTIN. Zdaj sem vendar pripeljal našo godovnico.

DORA. Ah, oprostite, gospod Gričar, da ste morali toliko časa čakati! Upam, da Vas je Ana dobro zabavala. Ana je povsod moja namestnica; kajne, Martin? Pristrčno hvalo za šopek, gospod Gričar!

GRIČAR. Želim Vam, gospa, da bi še prav mnogokrat obhajali svoj lepi god, srečnejša in zadovoljnejša od leta do leta.

DORA. Mnogo godov je mnogo let, in mnogo let je starost, gospod Gričar.

HREN. O starosti, gospa, ne odločujejo leta, ampak zdravje in moč, in oboje Vam kipi s cvetočih lic in iz živih oči.

DORA. Slišiš, Pavla?

PAVLA. Dà, mama; gospod Hren zna take lepe rožice saditi, da se ni čuditi lepemu šopku iz njegovega vrta. Ali dovoliš, mama, da si ga jaz prisvojim?

DORA. Gospod Gričar je tudi lepega poslal. Vse preveč, gospoda, vse preveč.

HREN. Ravnotako lepo naj vzcvete pod Vašim vodstvom, gospa Gornikova, društvo »Naš naraščaj«.

DORA. Ah, moje nebogljeno dete! — Ana, poglej malo v kuhinjo! Saj tebe ne zanimajo taki pogovori.

ANA. Klanjam se. (Odide.)

Deseti prizor.

Prejšnji, brez Ane.

MARTIN. Za naraščaj naj bi se res le žene brigale, ne dekleta.

HREN. Ravno dekleta, gospod Gornik; iz deklet postajajo matere.

GRIČAR. Da, večkrat se kaj takšnega primeri.

DORA. Čudne misli! Človek ne bi verjel, koliko je še srednjeveštva med nami. Mati je vendar mati, naj bo dekle ali žena, in deliti otroke v zakonske in nezakonske je skrajno krivično, kakor če bi imeli oni kakšno zaslugo in ti kakšno krivdo, da so, kar so.

HREN. Če bi bila večina ljudi Vaših misli, gospa, bi se precejšen del socialne bede olajšal. Nazori, ki jih Vi gojite, so plemeniti in vzvišeni.

PAVLA. Mama jih ne samo goji, ampak se tudi ravna po njih in jih uveljavlja. Našo novo hišno ste videli, gospod Hren?

HREN. Kako to mislite, gospodična? Ali ni pravno dekle?

DORA. Dekle in mati; zato sem jo vzela v službo.

MARTIN. Bridka resnica. Prejšnja je morala iti. Bila je sicer poštena, pridna, poslušna, samo naraščaja ni bilo. Ta je pa precej avšasta, ampak nam gre za naraščaj.

DORA. Kaj pravite, gospod Hren?

HREN. V nazorih se popolnoma strinjam z Vami, gospa; v tem posebnem slučaju pa bi jaz na Vašem mestu ne ravnal tako. Premislite! Dve hčerki sta v hiši, danes ali jutri obe nevesti. Ali je to družčina za gospodično Pavlo ali Ano?

MARTIN. Tudi jaz sem na to opozarjal, gospod Hren.

DORA. Predsodki, gospoda; dvojna morala moškega spola.

GRIČAR. He, gospa, če bi se Vam ponujal zet z burno preteklostjo, ali bi mu ne pokazali vrat?

DORA. Zakaj? Jaz nimam predsodkov. Na preteklosti sloni sedanost, na sedanost se zida bodočnost.

HREN. Ampak ljudje imajo jezike in spravijo lahko nedolžnega človeka v neprijetno zvezo. Ali ne bi bilo hudo, če bi moral nedolžen človek,

recimo gospod Gornik ali gospod Gričar, zaradi pomanjkanja predsodkov trpeti?

GRIČAR. Jaz se ne brigam za obrekovanje.

HREN. Vaša stvar; jaz pa nimam tako debele kože. Ljudje ne smejo misliti, da ima človek za svojo dobrotelost kake posebne, tajne razloge. Mene na primer bi opravljanje bolelo, in gospa Gornikova in gospodična Pavla bi mi najbrž tudi namignili, da sem opravil.

PAVLA. Oh, narobe, gospod Hren. Tem ljubši in zanimivejši bi nama bili.

DORA. Kako čuden svet! Da se ljudje koljejo in pobijajo za tujo slavo in tuj denar, to se zdi naravno, pravilno, pred Bogom in pred ljudmi zaslužno delo; brezsrdno odiranje ubožcev se opravičuje s socialnimi razmerami; za sovraštvo in zavist in lakomnost se dobe izgovori: za ljubezen, ki se ne drži paragrafov, ga ni. Naša Lojza ni še nikogar odrla, nikogar zatrla, nikogar umorila.

HREN. Plemeniti nazori! Če bi vse gospodinje tako ravnale kakor Vi, gospa, koliko solz bi se posušilo! Zakaj takih sirot se potika mnogo po svetu; ampak vsem mi ne moremo pomagati.

MARTIN. Organizirati bi se morale. Zakaj se ne organizirajo?

HREN. Tak je socialni red, in pod njim trpi vse, kar je nezakonsko, matere, otroci in tudi očetje. — Vi se smejete, gospod Gričar? To je brezsrdnost. Tudi očetje so siromaki.

GRIČAR. Naj se pa še zanje ustanovi dobrotelno društvo, ki jim bo lajšalo bedo in skrbi. — Ali ste otročička tudi v hišo vzeli, gospa?

DORA. Kam pa mislite, gospod Gričar! Mi smo poštena, ugledna rodbina in enega križa imamo zadosti.

MARTIN. Pavla, ali ne bi hotela ti malo k Ani pogledati?

DORA. Če misli Pavla postati tajnica našega društva, se mora o vsem poučiti, kar je važnega za dosego naravnega poklica, za uresničenje naravnega vzora vsake ženske. Ženska, ki postane mati in gospodinja, je dosegla svoj namen; vsaka druga ga je zgrešila. Ženska je rojena mati in gospodinja.

HREN. Tako je, gospa; in moški je rojen oče in gospodar. A koliko jih zgreši svoj naravni poklic vsled socialnih razmer!

DORA. A moški si laže pomagajo; skrbeti je treba najprej za matere in otroke. Oh, če bi go-

spodje vedeli, koliko navdušenja vlada v najširših krogih za naše društvo! Mene hočejo imeti dame za predsednico; toda jaz se branim; zakaj odgovornost je velika in delo ne-hvaležno. Če društvo prospeva, se šteje to članom v zaslugo; če propada, je predsednik kriv. Kljub temu ne vem, če se bom mogla ubraniti. A naj bo, kakor hoče; predsednica ali ne: društvu hočem posvetiti vse svoje moči; zakaj tu ne gre za čast, ampak za načela in za občno blaginjo. Pavla bi bila pa tajnica.

GRIČAR. Kakor nalašč. Njene misli so vedno tajne. Jaz bi pa rad, da bi jih že enkrat objavila in govorila.

DORA. Vem, vem, gospod Gričar. Jaz sem ji že mnogo prigovarjala in oče tudi. A kar ne more se odločiti. Najrajša bi osrečila oba gospoda.

GRIČAR. Tega pa ne, gospodična; samo enega, prosim. Dovolite, gospa, da se poslovim in Vam še enkrat vso srečo voščim! Zdrava, gospodična! Klanjam se.

MARTIN. Jaz grem z Vami, gospod Gričar, da se domeniva o tistih naročilih. Dobro se imejte! (Odideta.)

Enajsti prizor.

Prejšnji, brez Martina in Gričarja.

PAVLA. Vi ne veste, gospod Hren, koliko ima naša mama načrtov, kaj vse hoče započeti, da se doseže namen našega društva.

HREN. Cvetlični dnevi, umetniški večeri, beneške noči v dobrotelen namen; kaj?

DORA. Oh, vse že ponošeno, vse stara šara.

PAVLA. Svoj list bo izdajalo društvo.

HREN. Imenitno! Listov ni nikoli preveč. Ilustrovan seveda.

DORA. Ilustrovan mesečnik.

HREN. O uspehu ni dvoma. In kakšne podobe bo prinašal?

DORA. Najprej pride na vrsto seveda odbor društva, s kratkimi životopisi, brez hvalisanja, ki budi samo zavist, toda s primerno oceno zaslug. Potem bi razveseljeval list svoje bralce s podobami imenitnejših dobrotnikov in dobrotnic.

HREN. Vi se obračate torej ne samo na dobrosrčnost, ampak tudi — no, kako bi rekel?

DORA. Recite, ničemurnost ljudi in tudi zabavoželjnost. S kakšnimi nameni dajejo ljudje, to je za nas brez pomena; samo da dajejo.

PAVLA. Vlada nas bo morala tudi podpirati.

HREN. To se razume; čemu pa je vlada.

DORA. Tukaj nam ni toliko za denar; ampak za nekak uradni značaj društva nam gre. Odbornicam naj bi se dovolili kakšni vnanji znaki, obšivi, obrobki ali posebne čepice.

HREN. S perjem od čaplje ali od noja.

DORA. Sploh kaj takšnega, kar bi ne kazilo človeka. A me ne bomo samo podpirale, ampak tudi vzgajale siromake. Vedno se toži, da do brota ne najde hvaležnosti. Naš list bo odprl predale podpirancem, da bodo lahko objavljali svoje zahvale. Prirejale se bodo primerne slovesnosti in veselice na čast dobrotnikom.

HREN. To bo imenitna šola hvaležnosti.

Dvanajsti prizor.

Prejšnji, Marta.

MARTA. Ah, tukaj se zabavate. Pozdravljeni, gospod Hren! Dora, še enkrat: Vso srečo. Tebi, Pavla, je pa ni treba voščiti. Ti jo že imaš, kakor se vidi. Ali smem čestitati, gospod Hren? Ah, dva krasna šopka! Pa saj imamo dve dekleti, dve nevesti. Kje pa je Ana?

PAVLA. Teta Marta, ali ne veš, da se Ana ne briga za takšne ničemurnosti?

MARTA. Na, na, na, saj se poznamo. Kaj, gospod Hren?

PAVLA. Meni je rekla sama, da bi gospoda Hrena ne vzela.

HREN. Ah, jako laskavo; ampak za ta poklon ji nisem dal jaz nobenega povoda.

PAVLA. Ti ne veš, teta, kako živahno smo mi ravnokar razpravljali o društvu »Naš naraščaj«.

MARTA. Ah, »Naš naraščaj«! Prav, da si me spomnila. Saj zaradi tega sem prišla. Spletke, Dora, spletke se snujejo. Jerebovo hočejo imeti za predsednico, Miklavčevo Julko pa za tajnico.

DORA. Kaj? Jerebova predsednica, ki ni ne duševno ne telesno sposobna? Ali je to postava za predsednico? Kaj pravite, gospod Hren?

HREN. Da bi postala Jerebova predsednica, je po mojih mislih izključeno. Predsednica mora že s postavo imponirati, zlasti predsednica društva »Naš naraščaj«. Vi, gospa, ste rojena predsednica.

DORA. O njenih dušnih vrlinah pa rajši molčim.

MARTA. Zgovorna pa je zelo.

DORA. Kratke misli in dolge besede, kakor je vedno rekel moj rajni papa.

MARTA. Za obe se baje skrivaj prav živahno dela. Nekdo je raztrosil, da ti sploh ne kandidiraš in Pavla da odklanja tajništvo.

DORA. Taka podlost! Naj si misli človek ljudi še tako hudobne, vedno ga še presenetijo.

MARTA. Neprijetno, grozno; ampak je tako.

DORA. Premislite, gospod Hren! Jaz sem sprožila misel o ustanovitvi društva »Naš naraščaj«; moj je bil predlog, moj načrt; jaz sem tekala od hiše do hiše; jaz prigovarjala, vnela, navduševala; koliko pota sem storila zaman, koliko grenkih požrla drugod in doma! O, tudi doma! In zdaj si hočejo moj trud, moje žulje prilastiti druge, ki niso storile nobenega koraka, genile z nobenim prstom! Kaj pravite, gospod Hren?

HREN. Da je to nezaslišano, nesramno in podlo. To je prav peklerska zloba.

DORA. Jaz se ne vdam. A kaj je storiti?

MARTA. Jerebova si je dala napraviti za čast, ki jo čaka, novo obleko; Miklavčeva že nosi nov klobuk.

HREN. Skrajna nesramnost!

DORA. Dà, takšne so! Na moj račun takorekoč.

HREN. Na medvedovo kožo, gospa.

DORA. Če Bog dá. Ampak, Marta in Pavla, takoj na pot! Marta, ti pojdi nad Črnetove, Brtončljeve in Brezovarjeve; Pavla, ti k Staretovim in Mihelčičevim; druge prevzamem jaz. Gospod Hren, Vi mi tudi lahko pomagajte; z mojim možem ni namreč nič.

HREN. Vse moje sile so Vam in gospodični Pavli na razpolago.

DORA. Nastopite Vi v novinah; ožigosajte to podlo zahrbtnost, to potuhnjeno nehvaležnost, to hinavsko sleparstvo! Opišite, kako so se mi v obraz prilizovale, koliko južin so pri meni použile, koliko drugih dobrot prejele! O črna nehvaležnost, za kakršno zgodovina nima primera!

HREN. Gospa, zanesite se name! Jaz jih bom razmesaril, da se bodo še Vam smilile.

PAVLA. Mama, meni pa se ne zdi okusno, tako zasebno perilo v javnosti prati. Pomisliti je tudi treba, da bodo tisti, katere napademo, odgovarjali; zabavljanje, zmerjanje, psovanje pojde naprej, in konec bodo tožbe in pravde.

HREN. Vi imate prav, gospodična. Vaše misli so vredne, da se vzamejo v poštev. Novin in sodišča se je treba s senenim vozom ogniti. Ali je to kak užitek, če se ljudje na naše stroške zabavajo? Kdor hoče mir imeti, naj pusti novine in sodišča pri miru, to je moje načelo. Vam, gospa, bom jaz na drugem polju uspešneje pomagal. Jaz obiskujem gostilnice in kavarne, hodim v gledališče in na veselice; povsod bom agitiral za Vas in za gospodično Pavlo. Ljubi Bog mi je dal tri strice, sedem bratrancev, trinajst sestričen; vsi ti morajo za Vas glasovati; kolikor jih je namreč pri društvu; če ne, se ne poznamo več, smo ločeni za vse večne čase.

DORA. Torej urno na delo! (Se pripravljajo na odhod.)

HREN. In Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo!

Drugo dejanje.

(Samoten kraj gostilniškega vrta. Par okroglih miz s stoli.)

Prvi prizor.

Hren, Lojza (sedita za mizo in pijeta kavo).

HREN. Izpila si, plačal sem; jaz še nekoliko posedim; ti pa pojdi, Lojza, da ne bodo ljudje kaj mislili!

LOJZA. Kaj pa si hočejo misliti? To je obleka gospodične Pavle. Če spustim zavoj čez oči, si bo vsak mislil, da gostite Vi svojo nevesto, in nevesto sme pogostiti vsak ženin.

HREN. Predrzna si, Lojza; zadnjič si imela obleko gospodične Ane.

LOJZA. Ki se mi je bolje podala, kajne? Ta mi je v stasu nekoliko tesna. Danes pa je šla Pavla z doma; imajo nekakšen shod; zatorej bodite brez skrbi!

HREN. Ampak če te zalotijo, boš letela iz službe.

LOJZA (zmigne z rameni). Manjka se drugih!

HREN. Pojdi no, lepo te prosim. Zdajzdaj bo kdo prišel.

LOJZA. Nikogar ne bo. Gospa in teta in Pavla bodo zborovale do noči; gospod in Ana imata pa drugega dela dosti.

HREN. A mene tudi še kdo drugi pozna. Glej, tam prihaja gospod Gričar. Zdaj imam vrağa. Če ne odideš ti, zbežim jaz.

LOJZA (vstane in si zastre oči). Na svidenje! Če bo radoveden, recite, da je bila gospodična Pavla pri Vas! Hvala za kavo! V kratkem pridem zopet. (Odide.)

HREN. Pusti me pri miru! — Zdaj naj pa reče kdo, da človek ni siromak, in naj zameri ubogemu pesniku, če zajavka pod jarmom ljubezni. — Ravnodušnost velja in pogum!

Drugi prizor.

Gričar, Hren.

GRIČAR. Dober večer, gospod Hren! Jako neljubo mi je, če sem premotil zabavo. Ali smem prisesti?

HREN. Prosim. Gostilnica je javen prostor.

GRIČAR. Eno zaupno, popolnoma prijateljsko besedo, gospod Hren! To je bila gospodična Pavla, če sem prav videl.

HREN. Dobre oči imate, gospod Gričar.

GRIČAR. Ravnokar so se mi odprle.

HREN. Jaz se nadejam, gospod Gričar, da se Vi ne jezite name.

GRIČAR. Nikakor ne. Če bi bila gospodična tukaj ostala, bi obema čestital. Nekoliko prepozno ali pa prezgodaj sem prišel semkaj. Z gospodom Gornikom sva se bila namreč dogovorila, da se tukaj snideva. Gospa ima zborovanje. Če bo izvoljena, bomo slavili zmagó; če ne, pa kazali, da si poraza ne ženemo k srcu. A kdo bi si mogel misliti, da sedi med tako važno sejo gospodična Pavla, najsrčnejša zagovornica svojih idej, pri Vas in znaša gnezdo. Če je storila to sporazumno s svojimi starši, potem moram reči, da niso lepo z menoj ravnali.

HREN. Kam pa mislite, gospod Gričar! Glejte, jaz govorim z Vami popolnoma zaupno, kot prijatelj, če Vam je prav.

GRIČAR. Oh, kdo bi se vlekel za besede!

HREN. Jaz se zanašam na Vaše viteško mišljenje, prepričan, da naju ne boste ovadili staršem, ki ne vedo o tem koraku čisto nič. Častna beseda.

GRIČAR. Jaz nisem ovaduh. A ravno to skrivanje mi je nedoumno in se mi zdi odveč. Saj niste Vi tak snubec, ki bi moral premagati vse mogoče ovire in bi mu bila vrata zaprta, da bi se moral z izvoljenko samo na prepovedanih krajih, o prepovedanih časih, preganjan in zasledovan, razgovarjati.

HREN. Verjemite mi, da mi je bil ta poset naravnost neprijeten! Toda kaj sem hotel! Zavrnuti ga nisem mogel; a zdaj vidim, da ni bil prazen moj strah: svet me bo krivično sodil, da me ona izpostavlja čudnim govoricam.

GRIČAR. Za Boga, gospod Hren, ne govorite tako otročje! Ona da Vas izpostavlja govoricam! Če ona koga izpostavlja, izpostavlja sebe in svoje starše. Njo izpostavljate Vi.

HREN. Popolna istina, gospod Gričar. Vi govorite pametno in viteško. Denite to njeno vedenje, to za Vas nerazumno vedenje na rovaš njene romantične čudi, njene neizkušene nedolžnosti, ki hoče nekoliko pokljubovati javnemu mnenju in nekaj doživeti!

GRIČAR. To me tolaži, da je prišla brez vednosti svojih staršev, skrivaj.

HREN. Moja častna beseda, da gospod in gospa Gornikova in tudi gospodična Ana ne vedo o tem koraku nič. To zborovanje, ki je najbrž zelo dolgočasno, se ji je zdelo najugodnejša prilika, in tako se je prikradla semkaj. Ampak molčite!

GRIČAR. Brez skrbi! Toda zdaj, ko je stvar tako daleč, bi bilo podlo, sramotno, nečastno, če bi Vi tiste, ki je prišla za Vami, ki ste jo Vi javno sprejeli, ne vzeli v zakon. To ste Vi njeni in svoji časti dolžni. Ali umejete, gospod Hren?

HREN. Kaj ne bi? In sem tudi popolnoma Vašega mnenja. Jaz vzamem gospodično Pavlo rajši danes ko jutri. — Glejte, gospod Gornik! Lepo Vas prosim, pazite na svoje besede, ne ovadite naju!

Tretji prizor.

Prejšnja, Martin, Ana.

MARTIN. Gospod Gričar, že tukaj? Ah, gospod Hren tudi? Prav, nič ne dé. Dober večer! Naših zborovalk še ni?

HREN. Klanjam se, gospodična.

GRIČAR. Pozdravljeni, gospod Gornik!

HREN. Nocoj ste zopet dražestna.

GRIČAR. Pristrčno pozdravljena, gospodična!

HREN. Kako ljubko Vam stoji klobuček! Ali mi pustite pahljačico, da Vas nekoliko opahljam?

ANA. Ne, ne, gospod Hren. Dober večer, gospod Gričar! Ali že dolgo čakate? Vsi smo prišli prezgodaj.

MARTIN. Doma sva vse zaklenila in šla. Gospodinje ni, Pavle ni, kuharica je šla v cerkev, hišna Bog ve kam.

ANA. Ta se nam časi kar izgubi.

MARTIN. Zvonec ji bom obesil na vrat. Če bi je naši dve ne zagovarjali, jaz bi jo bil že zdavnaj

zapodil. — Oprostite, prosim, gospod Gričar! Zastran večerje moram še nekaj ukreniti.

HREN. Ker se je pridružil nov gost. Kajne, gospod Gornik? Dovolite, da grem z Vami! Na svidenje, gospodična!

ANA. Papa, ali imate podobico pri sebi?

MARTIN (vzame podobico iz žepa). Da, tukaj jo imaš, da se boš medtem zabavala.

Četrty prizor.

Gričar, Ana.

GRIČAR. Kakšno podobico pa imate, gospodična? Ali jo smem jaz tudi videti?

ANA. Zakaj ne, gospod Gričar? To je moja rajna mama. Ali ni bila krasna?

GRIČAR. Prekrasna. Vi gledate kar v zrcalo. Gospod papa jo najbrž tudi rad pogleda.

ANA. Zunaj pač, a doma je ne vzameva nikoli v roke. Mama ne vidi rada. Jaz sem jo imela prej v svoji sobici; a mama je menila, da se prevelikokrat zagledam vanjo; časi se mi je res tudi milo storilo, in mama je mislila, da jaz njej kaj očitam. Tako jo je papa vzela, in kadar sva sama, jo gledava.

GRIČAR. Druga žena je pač vedno ljubosumna na prvo. Ampak nekaj novega Vam bom jaz povedal: Vaša sestra se je odločila za Hrena.

ANA. Ali res? Glejte, tega sem se jaz bala. Njej bi bila jaz samo Vas privoščila. Ali ste kaj žalostni?

GRIČAR. Tako malo, gospodična, da me je, po pravici rečeno, skoro sram. Pa saj komaj vem, kako je prišlo do tega razmerja. Z Vašo rodbino sem že dolgo v trgovski zvezi; hotel sem se pa še tesneje zvezati. Razodel sem svojo željo Vašemu očetu, in domenila sva se, da se snidemo. Prišel je gospod, prišla gospa in gospodična Pavla, in zgodilo se je, kar se je zgodilo. O Vas sem komaj ime zvedel, in tudi pri Vas doma sem mogel malokdaj z Vami govoriti. Vendar sem Vas začel nehote primerjati z Vašo sestro, in vesa se je nagnila vedno na Vašo stran, in nekako žal mi je postalo, da mi je bilo površno oko obviselo na šopirnem lepoticju, preden je zagledalo preprosto lepoto.

ANA. Kadar ste enkrat izbrali, gospod Gričar, ne bi bili smeli več primerjati.

GRIČAR. Besedo sem držal, gospodična; tem laže, ker mi je Vaša mama ali mačeha zatrjevala, da se Vi sploh nočete omožiti. Za menoj je

nastopil gospod Hren, s precejšnjim uspehom, kakor veste. Gospodična Pavla bi tudi ne bila smela primerjati; a najbrž je smatrala mene za vezanega, sebe za prosto. Gospod Hren me je začel izpodnašati, in jaz bi se bil lahko užaljen priporočil. Toda takemu tekmecu se nisem hotel umekniti; prijela me je trma in mi branila, da se nisem obrnil tja, kamor me je vleklo srce. Gospodična Pavla se je časi prav čudno vedla proti meni.

ANA. Nikar ne žalite moje sestre, gospod Gričar!

GRIČAR. Verjemite mi, gospodična, da nočem jaz nikogar žaliti. Ampak jaz sam uvidevam, da sem za Vašo sestro preveč vsakdanji, premalo duhovit. Ona si želi veleumnega moža, jaz pa dobrega srca in pridne gospodinje. Ona mene ne more pretvoriti, in jaz sem zaman pozikal omajati njene nazore, kar ste mi ravno Vi večkrat zamerili. Odločiti se ona sploh nikoli ni mogla ali ni hotela, in z zakonom bi se najbrž oba zaračunila. Zdaj se je pa stvar sama od sebe razrešila, na obojno srečo.

ANA. Na obojno gotovo ne.

GRIČAR. Dobro ste pogodili, gospodična; na njeno srečo po mojih mislih ne in na mojo samo tedaj, če se mi posreči pridobiti Vaše srce in Vašo roko. Nikar mi ne segajte v besedo, gospodična! Da imate Vi o življenju iste nazore kakor jaz, to mi je znano; da me tudi nekoliko cenite, to vem; sicer bi me ne bili priporočali svoji sestri: zame pa ni človeka na svetu, ki bi ga tako spoštoval in tako ljubil kakor Vas, in če ne zavrnete moje roke, se hočem potruditi, da Vam povrnem srečo, ki mi jo morete samo Vi nakloniti.

ANA. A kako bi meni mogla odpustiti oče in mati, če bi se jaz tako pregrešila nad svojo sestro!

GRIČAR. Vaša sestra je že izrekla odločilno besedo. To mi je zatrdil njen ženin, in to boste tudi Vi še nocoj iz njegovih ust slišali. Pri Vas doma ima prvo in zadnjo besedo mama, ki je za Hrena. Vaš oče pa stoji na moji strani, tako da se Vi nad nikomer ne pregrešite, če volite po svojem srcu.

ANA. Kako težko mi je kupiti sebi srečo za srečo svoje sestre!

GRIČAR. Hvala Vam, gospodična, za to prisrčno besedo, ki bo ostala neizbrisna v spominu mojega srca. Tu moja roka! (Si sežeta v roke.) Vaša rajna mati naj bo priča najine obljube. (Ana poljubi podobico in jo skrije.)

Peti prizor.

Prejšnja, Martin, Hren.

MARTIN. Sva že opravila; samo da bi ženske prišle enkrat o pravem času! Gospod Hren pa mi je nekako namigoval, da ste se Vi njemu umeknili in ne mislite več na Pavlo. Ali je res tako?

GRIČAR. Res, gospod Gornik. Kaj pa sem hotel! Da sta gospod Hren in gospodična Pavla edina, to sem videl. Meni ne preostaje drugega kot obema čestitati.

MARTIN. Čudno dobre volje ste, gospod Gričar. No, naj bo, kakor hoče in v božjem imenu! Če sta v zakonu oba pametna, je na vse strani dobro; če nori eden, se semtertja še prenese; križ pa je, če norita oba. Pravzaprav sem jaz pričakoval kaj takšnega. Kaj se hoče!

HREN. Prosim, gospoda, da se sporazumemo. Odločitev gospodične Pavle ni oddanes ali odvčeraj. Jaz samo tako sklepam. Vi ste bili vsi priča, ko si je gospodična Pavla prisvojila šopek, ki sem ga bil jaz podaril gospe materi. To je menda jasna beseda. Potem mi je mama sama povedala, da gospodična Pavla ne mara za gospoda Gričarja. Brez zamere, gospod Gričar!

GRIČAR. Narobe, gospod Hren. Gospodična, le dobro poslušajte!

HREN. Torej če ne mara za gospoda Gričarja, je izbrala mene, ker prideva samo midva v poštev. To je očitno.

MARTIN. Tako očitno to ni; ampak kdor jo pozna, ji lahko kaj takšnega pripiše.

GRIČAR. Jaz in gospodična Ana sva se pa tudi pogodila.

ANA. Ako je Vam prav, papa.

MARTIN. Nič manj ko tebi, Ana. Na to stran sije danes srečno solnce. Bog vama daj srečo!

HREN. Čestitam, gospodična, in še bolj Vam, gospod Gričar, in najbolj seveda sebi; zakaj zdaj drži tudi moja zveza. Samo Vas sem se bal, gospod Gričar.

MARTIN. To ste prav imeli; ampak zdaj naj bo, kakor je, in mirna Bosna.

Šesti prizor.

Prejšnji, Dora, Pavla.

DORA (se vrže na stol in si zakrije oči). Nezaslišano!

HREN. Kaj pa je, gospa? (Ji naliže in ponudi kupico vode.)

PAVLA. Mama, pomiri se! Zdaj smo vsaj spoznali hinavščino in zahrbtnost svojih prijateljev.

ANA. Kaj pa se je vendar zgodilo, Pavla?

GRIČAR (Hrenu). Ali ni imela prej gospodična Pavla drugačne obleke?

HREN. Meni se tudi zdi, a nisem tako pazil. Sicer se pa ženske po trikrat na dan preoblačijo.

DORA. To mora priti v javnost, da se bo zgražal ves slovenski svet.

MARTIN. Mama je preveč razburjena. Pavla, povej ti, kaj imata!

DORA. To imava, da naju ljudje žalijo, omalovažajo, zaničujejo, zasramujejo, zato ker ni maš ti, Martin, moj soprog, ugleda med svetom. Oh, moj rajni papa je bil drug mož. On je vedno rekel: Še na psa se ni zmeraj zanesti, nikar na človeka.

MARTIN. Ali so vaju vun vrgli?

DORA. Marsikomu bi bilo to najbrž všeč; a medve sva same šli.

PAVLA. In za nama pojde najbrž vse, kar ima še kaj čuta za pravičnost in dostojnost.

DORA. Oh, kako se ti motiš, Pavla! Zdajle se bodo šele prav oklenile društva, ko bodo same med seboj. »Naraščaja« imam jaz že zadržati. Kaj pravite, gospod Hren?

HREN. Jaz sem popolnoma onemel, gospa. Kaj takega bi ne bil jaz nikdar pričakoval.

ANA. Pavla, povej no, kaj se je prigodilo! Mene tako skrbi.

DORA. Mi smo vendar ugledna meščanska rodina; moj oče je bil c. kr. nadoficijant; moja hči ima dva snubca, dva ugledna snubca.

MARTIN. Zdaj samo še enega.

PAVLA. Kako to, gospod Hren?

HREN. Gospodična Ana se je ravnokar zaročila z gospodom Gričarjem.

PAVLA. Ah, tako! Komu pa naj čestitam?

DORA. Pustimo ničemurnosti! Da se je moralo meni to zgoditi, ki sem se tolikanj trudila! Glej, Pavla! Medtem ko sva medve delovali za občno blaginjo, je Ana natihoma pristavila svoj lonček k ognju in skuhala svojo juho.

GRIČAR. Juha gospodične Pavle je tudi že skuhana. To ve ona in gospod Hren.

PAVLA. Potolaži se, mama! Morebiti se bo vse popravilo, ko spoznajo svojo krivičnost.

DORA. Lepo te prosim, pusti me s tako neslano tolažbo! To se mora maščevati.

MARTIN. Toda kaj, tega še vedno ne vemo. Ali so te dejansko napadle ali z besedami žalile?

PAVLA. Glej, papa! Dogovorjeno je bilo, da postane mama predsednica in jaz tajnica; a niti v odbor naju niso volile. Natihem in skrivaj in za hrbtnost so si prilastile vse najine zasluge.

MARTIN. V politiki se to dan na dan dogaja.

PAVLA. Kako perfidno sladko je govorila Jerebova, češ, da je slišala, da naša mama ne mara prevzeti predsedstva, ker ima toliko drugega dela.

HREN. Nesramna ženska!

PAVLA. In ker mora paziti na dve odrasli hčeri.

HREN. Smešno!

PAVLA. In koliko še drugega, gospod Hren! Ali ni rekla Pavletova, da je treba predsednice, ki bo ne samo sposobna, ampak ki bo uživala tudi potrebni ugled?

HREN. Višek predrznosti! Nekaj se mora ukreniti.

DORA. To mi je bilo dovolj. Vrgla sem jim vse spise pred noge in slovesno izstopila.

HREN. Edino pravi odgovor na tako žaljenje.

GRIČAR. Zato ni čudno, da je gospodična Pavla že prej zapustila zborovanje in se tukaj nekoliko oddehnila.

PAVLA. Kako prej? Z mamom sem prišla, z mamom odšla.

HREN. Tako je. Gospod Gričar je na napačnem sledu in ne pazi na svoje besede.

DORA. Obe sva šli pred koncem; zato bom tudi članarino za obe nazaj zahtevala, zase in za Pavlo. Članarine jim ne pustim.

HREN. Prav imate, gospa. Članarino bi jemale, volile pa nasprotno. Kaj pa še!

MARTIN. Samo če bodo hotele vrniti.

DORA. Jih bom tožila. Oh, kako mi je žal vseh potov in vseh sitnosti zaradi tega društva! Samo zaradi tega »Naraščaja« sem odslovila pošteno in pridno hišno in si nakopala leno in ničemurno avšo. Ampak to ti povem, Martin, o prvi priliki pojde iz hiše naša Lojza.

MARTIN. Čim prej, tem boljše. Nič se ne jezi, Dora! Koliko nepotrebnih skrbi si zdaj rešena in koliko laže se boš zdaj brigala za dom!

DORA. Moj živ dan, brigala za dom! Ali se nisem vedno brigala? Ali ste katerikrat stradali? Ali ni bilo vedno vse v najlepšem redu?

MARTIN. Ampak Ane ne bomo imeli vedno doma.
 DORA. Bomo imeli pa Pavlo.
 GRIČAR. Tudi ne, gospa. Saj praznujemo lahko nocoj dvojno zaroko. Večerja je naročena.
 HREN. Kaj menite, gospodična, in kaj pravite Vi, gospa?
 DORA. Jaz pravim, da se je treba maščevati.
 ANA. Najlepše se maščujemo, če se ne zmenimo zanje.
 HREN. Res je to. Te spletkarice je treba ignorirati; za nas morajo biti dim in puh.
 DORA. Premalo, gospod Hren, vse premalo. To ti povem, Martin, teh neolikanih gospe, teh domišljavih gospodičen ne boš ti več pozdravljal.
 HREN. To se umeje. Pozdravljanje se mora vsekako ustaviti, demonstrativno ustaviti.
 GRIČAR. Nekateri pljujejo ob takih povodih pred ljudi, pišejo brezimna pisma, črne in ovajajo.
 ANA. Oh, to pa ni lepo, gospod Gričar.
 GRIČAR. Vem, da ni lepo; ampak kdor se maščuje, se ne drži tako natanko teh mej.
 DORA. Kaj je lepo in kaj ni lepo, tega me ne bo nihče učil in najmanj ti, Ana, ki se ne boš več laskala in klanjala tem nadutim ženskam. Ponižnosti in pohlevnosti in ljubeznivosti je zdaj konec.

Sedmi prizor.
 Prejšnji, Marta.

MARTA. Dober večer, vsem skupaj! Ali ste slišali? Ali ste jih zdaj spoznali? Dora, kaj pa si zbežala, in ti, Pavla, ravnotako? Kaj pa se jih bojita? Jaz sem ostala do konca in sem jim take pravila, da so se za nosove prijemale.
 MARTIN. Ali niti tebe niso volile v odbor?
 MARTA. Ali sem jaz kandidirala? Iz teh rok ne sprejemem jaz nobene časti. Jaz sem jim takole rekla: Kaj jaz o Vas mislim, to vem; kaj pa ve o meni mislite, za to se ne brigam.
 GRIČAR. Hudo ste jih uščipnili; in še tožiti Vas ne morejo.
 HREN. Edino pravo stališče.
 MARTA. Ampak nekaj drugega! Tako čudno so govorile, tako skrivnostno in zagonetno, tako zlobno in strupeno. Namigavale so, kolikor sem jaz povzela, na gospoda Hrena, na Pavlo in Ano.
 GRIČAR. Kaj pa so trdile?

MARTA. Naravnost nič, po ovinkih pa vse. Toliko so izdajale, da sem vse razumela, in toliko pazile, da nisem mogla nobene za jezik prijeti. To sem ugenila, da mislijo reči, da hodi naša Pavla za gospodom Hrenom.
 HREN. Ah, kaj takšnega! Nezaslišano!
 GRIČAR. Ali se Vam, gospod Hren, čudno zdi, če pride nevesta za svojim ženinom?
 PAVLA. Jaz nisem še nikdar za nobenim hodila.
 MARTA. In da hodi Ana tudi, in tudi za gospodom Hrenom.
 GRIČAR. To ni mogoče. To je izmišljeno, zlegano. Kaj, gospod Hren? Govorite! Vas pozivljam v prvi vrsti, da izpričate resnico. Kaj je na tem? Ali je prišla tudi Ana katerikrat za Vami?
 HREN. Častna beseda; to je golo obrekovanje.
 ANA. Ali morejo biti ljudje tako hudobni, da si na lepem izmišljajo take laži! Ali Vi količkaj verjamete, gospod Gričar?
 GRIČAR. Ne verjamem nič, ampak vedeti hočem. To se pa ne sme prezreti, tukaj je treba odločno nastopiti. V sodišču morajo dati zadoščenje za obrekovanje in sumničenje.
 ANA. Ali ni nobenega drugega pomočka?
 GRIČAR. Ali se bojite sodišča, gospodična?
 ANA. Mene ne boli to obrekovanje; tako visoko stojim nad njim; žali pa me Vaša nezaupnost, gospod Gričar, Vaše sumnje, Vaši dvomi.
 GRIČAR. Odpustite, gospodična, kar je proti moji volji, proti mojemu razumu zakrivila boječa ljubezen, ki trepeče pred vsako senco, vsakim šumom!
 DORA. Katere pa so bile to? Imena povej, Marta, imena!
 MARTA. Katere? Tega ne vem. Vse so bile, ali vsaj večina, najmanj pa dve ali tri. Pravijo, da so videle, kar so videle. Kaj jim hočeš?
 DORA. Pred sodišče z njimi! Moj rajni papa je vedno rekel, da se sodišča še nedolžen človek boji.
 HREN. Najnedolžnejši najbolj, gospa. Glejte, jaz sem s tem natolcevanjem prizadet, hudo prizadet. Moje ime se je imenovalo, sramotilo, blatilo; in vendar, v svesti si svoje nedolžnosti, zaničujem jaz to podlost, se ne brigam zanjo, jo ignoriram. Najmanj pa mi prihaja na misel, da bi po sodiščih iskal svojo izgubljeno čast. Tam jo je še malokdo našel, in kdor jo

je, je moral visoko najdnino plačati. Moja čast se ne čuti žaljena.

MARTIN. To Vam rad verjamem, gospod Hren; ampak za naši dve hčerki gre.

DORA. Martin, tu ne pomaga nič; tožiti moramo.

GRIČAR. In gospod Hren bo priča.

HREN. Bodite brez skrbi, gospod Gričar! Kar se tiče gospodične Ane, prisežem jaz stokrat, ne enkrat, da so vse govorce laž in obrekovanje.

DORA. Ampak zastran Pavle, gospod Hren, vendar še laže prisežete. Martin, ti boš tožil. Pavla je tvoja hči, in ti si njen pravi oče.

HREN. To se bo vse pojasnilo, gospa, vse uredilo. Jaz skočim k svojim sestričnam in tam bom vse izvedel in potem bom poročal. Torej oprostite me, prosim! Klanjam se, priporočam se, zdravi!

MARTIN. Večerjali bi pa vendar še lahko z nami.

HREN. Jaz nimam miru, dokler ni ta zadeva poravnana. Náklon. (Odide.)

Osmi prizor.

Prejšnji, brez Hrena.

MARTIN. Čuden človek in sitna zadeva. Morebiti se je ta ljubi Hren s svojimi zmagami okrog bahal.

GRIČAR. Če bi se jaz ne bal koga razžaliti, bi rekel, da je slepar.

ANA. In vendar je padel zastran njega sum tudi na mene.

DORA. Kaj ti! Ampak Pavla, Pavla!

ANA. Glej, Pavla, prej jaz nisem vedela, kaj imam s svojim mirnim življenjem; zdaj pa vem.

GRIČAR. Mi vsi trpimo z Vami, gospodična. Mi vemo, kaj je resnica, ampak po dokazih kopravimo, da bi nam je dvom ne omajal.

MARTIN. Midva, gospod Gričar, bova vso stvar do konca dognala. Če se je Hren samo bahal, ga bo treba prijeti. Izvedeti pa morava predvsem, kdo in s čim je dal povod tem govoricam.

MARTA. In še nekaj! Namigavalo se je tudi na neko starko.

DORA. Na starko? Križ božji! Starka sem pa jaz. To pa leti na mene. Jaz starka? Še petinštirideset let nimam. Govori, Marta, kaj so rekle! Povej vse natanko!

MARTIN (zaupno Gričarju). Pojdimo k večerji! Ana, ti tudi in Pavla! (Odidejo neopaženi.)

MARTA. Tako so govorile in nič drugač. Jaz pripovedujem, kar sem slišala.

DORA. Grozno! Ali si res slišala besedo starka? Ali si prav slišala? Časi se človeku samo tako zdi.

MARTA. Res sem slišala in takoj spoznala, da leti na tebe. Ker tebe ni bilo več zraven, so merile in streljale seveda na mene in kako grdo so se muzale!

DORA. Ali si pripravljena ti to »starko« pred sodiščem izpričati?

MARTA. Kjer hočeš. Starka vendar ni Pavla ali Ana; to si samo ti.

DORA. Oh, kako hudoben je svet! Zato, ker sem jaz predobra. Z dobroto ne pridem nikamor. Maščevati se hočem in maščevala se bom. To ti povem, Martin — (Obe se ozirata okrog.) Kje pa je Martin?

MARTA. Vsi so šli. Pojdiva za njimi! Takšni so!

DORA. Starka, starka!

Tretje dejanje.

(Hodnik pred Hrenovim stanovanjem. Klop ob steni.)

Prvi prizor.

Hren (odhaja), Lojza (prihaja po stopnicah gori).

HREN. Že zopet tukaj? Ali nisem rekel, da me pusti pri miru? Ali ne čutiš, da naju zasledujejo, da slutijo in sumijo?

LOJZA. Jaz sem prišla povedat, da mi je gospa službo odpovedala. Drugi teden pojdem. Sicer ste pa obljubili, da me popeljete danes na kmete.

HREN. Ne utegnem; imam nujno pot.

LOJZA. Bom počakala. To popoldne sem prosta.

HREN. Dobro. Tu je ključ mojega stanovanja. Počakajte me notri; a ne puščajte nikogar v sobo in ne oglašajte se nikomur!

LOJZA. Prav; ampak vrnite se kmalu! (Hren odide.) Človek ima tako malo prostega časa, da bi bilo greh, če bi ga ne porabil. (Pogleda skoz okno.) Lep razgled! Same visoke hiše, nobena manj ko tri nadstropja. — Kdo pa tamle prihaja? Ali ni naš gospodar? Seveda je in kako hitro hodi! Umeknimo se! In gospod Gričar je z njim. Kamli gresta? Ah, v Hrenovo hišo. Ali iščeta gospoda Hrena? Čudno, da ga nista srečala. Sta že na stopnicah. Skrijmo se! (Se zaklene v sobo.)

Drugi prizor.

Martin, Gričar.

MARTIN. V hišo je šla; vun je ni bilo. Tu je Hrenovo stanovanje. (Zvoni in trka.) Gospod Hren, gospod Hren! Jaz sem tukaj, Martin Gornik. Z Vami bi rad govoril. — Nič. — Ali ni nikogar doma? — Vse tiho. — Pavla, ali si ti notri? Ali si se tako izpozabila, da sramotiš sebe in nas? Odpri! Jaz, tvoj oče, ti zapovedujem. Pavla, poslušaj me! Ti ne veš, kako hudo mi je, da te moram prositi in moram biti celò pripravljen, da bodo ljudje s prstom za nami kazali.

GRIČAR. Pavle ni notri; torej je Ana. Oh, moje slutnje, moje bridke slutnje! Tako pada slana na mlado cvetje, tako bije toča po žitnem polju.

MARTIN. Nikar se ne vznemirjajte, gospod Gričar! Najnedolžnejši človek ne stoji tako visoko, da bi ga ne dosegel sum; a dokler se ne vidi sum opravičen, se mu moramo ustavljati.

GRIČAR. Negotovosti jaz ne prenesem. Jaz skočim k Vam na dom, gospod Gornik, da se osebno prepričam, če me je res nesreča zadela. Takoj bom zopet tukaj.

Tretji prizor.

Martin.

MARTIN. Siromak! Kako rad jo ima in kako hudo mu je! A kaj je njegova žalost v primeri z mojo! Vsaka rana se zaceli, če se ji ne primeša strup sramote. Oh, lahkomiselní otroci, koliko skrbi in žalosti prizadevate najdobrotnejšim staršem! (Trka zopet.) Gospod Hren, če ne odprete takoj, se obrnem jaz do postavne oblasti, ki Vam bo dokazala, da je še pravica na svetu in da se zakoni ne prestopajo brez kazni. Nesramni zvodnik, le pridi mi v roke! — Pavla, zdaj sem jaz sam tukaj. Nič se ne boj! Odpri in pridi vunkaj! Jaz ti odpustim vso bridko žalitev; pokriti hočem tvojo sramoto in branil bom svoje dobro ime do zadnjega diha. Samo usliši mojo prisrčno prošnjo in usmili se svojega očeta! — Ana, ali si morda ti v sobi? Kar sem govoril Pavli, velja tudi tebi. Sirota, matere nimaš; jaz sem ti oče in mati in z obojno ljubeznijo te ljubim. Ali ne najdejo moje besede nobenega odmeva v tvojem srcu? Vse bomo storili zate. Preselili se bomo v drug kraj, kamor ne bodo segli

hudobni jeziki. Samo poslušaj me in odpri! — Nič. — Grozna strast, ki zamori v srcih vsa druga blaga čuvstva!

Četrti prizor.

Martin, Gričar.

GRIČAR. Jaz sem že nazaj in ne vem mnogo več ko prej. Hišnik mi je pravil, da Hrena ni v stanovanju, da ga je sam videl, ko je odhajal, in da se ni še vrnil.

MARTIN. Kaj pa doma?

GRIČAR. Tam nisem bil. Srečal sem gospo soprogo in teto Marto in jima povedal, kaj se je zgodilo. Prestrašili sta se obe in zdaj iščeta po mestu dobrega gospoda Hrena. Doma pa ni ne gospodične Ane ne Pavle.

MARTIN. Ah, to je nesreča! Čakati bo treba, da se vrne gospod Hren.

GRIČAR. Saj lahko pokličeva policaja in ključalničarja, da se stanovanje siloma odpre. To pravico imate Vi kot oče.

MARTIN. To je res; toda pomislite, gospod Gričar, kako bodo ljudje vkup drli, kakšen bo hrup, če s silo vdrem in izvlečem na dan svojo sramoto!

GRIČAR. Menda vendar ne bo skočila skoz okno.

MARTIN. Naj stori, kar hoče! Rajši jo vidim mrtvo kot v sramoti. Kdo bi si bil mislil, in kaj je bilo tega treba! Saj mu je ne branimo. Naj ga vzame, če sama tako želi in če je mati tako zaslepljena. A da hodi za njim, da daje sebe in svojo rodbino ljudem v zobe, to je žalostno.

GRIČAR. Če se vzameta, bodo ljudje hitro pozabili.

MARTIN. Ljudje pač, a jaz nikoli. To so tiste sanjarije, tisti neumni nazori, da ima vsak človek pravico, da se svobodno razmahne, da se po svoji volji izživi brez ozira na pravice in na voljo drugih, katere zadene z njim vred ali sreča ali nesreča.

GRIČAR. Z Vami, gospod Gornik, sočuvstvujejo vsi pošteni ljudje.

MARTIN. Vsi pošteni ljudje bi morali biti ena rodbina, ki bi se združena ustavljala krivicam. Tudi zaradi Vas, gospod Gričar, je meni hudo. V kakšno svaštvo boste zašli!

GRIČAR. Moje spoštovanje do Vas ostane nedotaknjeno.

MARTIN. Tako nepričakovan, tako neverjeten je ta dogodek, da si ga ne morem razložiti. Še Pavla ni bila posebno zaverovana v tega člo-

veka, Ani pa je bil zoprni. Doma sem obe trdo prijel; a obe sta se rotile in prisegali pri vsem, kar jima je sveto, da se nista še nikdar na samem sešli s tem sleparjem.

GRIČAR. Gospodična Pavla je tudi prisegala?

MARTIN. Tudi.

GRIČAR. Čudno!

MARTIN. In jokala je in kričala, kakšna krivica da se ji godi, in z njo je kričala mati in me gonila na sodišče. A preden stopim pred sodnika, moram sam dognati, da je pravica na moji strani; drugač si nakopljem poleg nesreče in sramote še zasmeh.

GRIČAR. Potemtakem bi bil Hren lažnivec in slepar.

MARTIN. Da je slepar, to je že zdavnaj moje mnenje, in če bi bil mogel jaz prepričati ženo in hčer, bi ne imeli sedaj te žalosti in te sramote. Ker je pa šla za njim, ne kaže drugač, kot da se vzameta. Če se bo upiral, ga bom najprej javno kaznoval (zamahne s palico) in potem tožil zaradi zavajanja.

GRIČAR. Da bi se ustavljal, na to ni misliti.

MARTIN. Nekaj časa ga že ni na izpregled, in če bi ne bila stvar že tako daleč dozorela, bi mu jaz za to hvalo vedel; a sedaj je druga reč. Žena je vsa divja in vedno mi očita, kako bi bil njen rajni papa v podobnem slučaju ravnal. A meni se zdi, da se jezi bolj na »Naš naraščaj« kot na Hrena.

GRIČAR. Morebiti je pa šla gospodična Pavla ravno zato za njim, ker se ji umiče; morebiti hoče pojasnila.

MARTIN. Morebiti. Kdo jo razume? Morebiti samo hlini ravnodušnost. S sestro se zadnje čase prav pisano gledata, posledica zlobnih govoric, ki puščajo vedno sum za seboj. Kazalo bi pa to tudi, da se ravnodušno samo dela. Tako je pri nas vse razprto in razdrto. Samo svakinja je ostala še preudarna in ta nas uči, kako bi bili morali postopati, da bi se ne bile prigodile te sitnosti. — Meni se zdi, kakor da bi jo slišal. Ali mi zveni njen glas še vedno po ušesih, ali pa je sama blizu.

Peti prizor.

Prejšnja (vstaneta in ponudita sedež), Dora, Marta.

MARTA. Po vsem mestu sva ga iskali; nikjer ga ni, in nihče ne vé, kje bi bil.

DORA. Jaz sem medtem tudi domov pogledala, če bi se bil morda tam oglasil. Nič.

MARTIN. Ali je katera deklet že doma?

DORA. Nobene ni, in Hrena ni. Ali veš dobro, da ga ni v stanovanju?

MARTIN. Vem; a on naj bo, kjer hoče. Toda Pavla je najbrž notri.

DORA. Zakaj bi morala biti ravno Pavla najbrž notri! Ali ni ravnotako lahko tudi Ana?

GRIČAR. Kam pa mislite, gospa!

MARTA. Govori se tako in tako, gospod Gričar, in mi moramo ravno dognati, kaj je res. V naših časih in v naši rodbini je bilo kaj takšnega izključeno. O, vzgoja otrok je težka naloga, in malokdo ji je kos. Torej ti misliš, Martin, da je Pavla notri?

MARTIN. Naj bo, katera hoče. Da je notri, to je sramota, to je nesreča. Jaz sem trkal, prosil, grozil, brez uspeha, vse zaman.

DORA. Ostrašil si jo, kaj drugega? in zdaj si ubožica ne upa vun. Saj moški tega ne umejete. S silo se samo pri moških kaj doseže, pri ženskih nič, in z otroki je treba lepo ravnati; ti jih le prerad strahuješ. Meni bo takoj odprla, boš videl. (Potrka na vrata in prosi:) Pavla, ljubo dete, ali si notri, ali čuješ glas svoje mamice? Vrni se zopet v moje naročje! Vse naj bo odpuščeno, vse pozabljeno, da le tebe zopet dobimo. Mila moja grlica, odpri mi, da te zopet enkrat objamem in poljubim! Usmili se svoje žalostne mamice! — Nobenega odgovora. — Vse tiho. — Oplašili ste jo s krutimi grožnjami.

MARTA. Morebiti pa res ni Pavle notri.

DORA. Tako je; notri je ni; kako se bo oglasila? Da se meni, svoji materi, ni odzvala, to mi je dokaz, da je ni notri.

MARTA. Torej Ana, kakor sem jaz že od začetka slutila.

GRIČAR. To ni mogoče, ni mogoče.

MARTA. Kar si ljudje izmislijo, to je vse mogoče; vpraša se le, če je res ali ne.

GRIČAR. Oh, kaj me še čaka!

MARTA. Jaz bi Vam svetovala, gospod Gričar, da se nekoliko odstranite. Taka odkritja pretresejo človeka, ki je v srcu prizadet. Jaz Vas milujem.

GRIČAR. In jaz ostanem tukaj, naj pride, kar hoče. Naj bo resnica še tako bridka, laže jo bom prenesel, kot prenašam to mučno, to morečo negotovost. Smrt je boljša kot umiranje.

DORA. Torej pogum, gospod Gričar! Kmalu se bo pokazalo, pri čem da smo. (Potrka trdo in govori strogo:) Ana, ali se ti notri skrivaš? Takoj vun! Ti grda ženska! Ali tako plačuješ dobrote svojim staršem? Če ne odpreš takoj, pride policija in te izvleče iz nesramnega brloga. Ali veš, kaj te čaka, če ne boš poslušala? Prisilna delavnica. Ti nehvaležni, neposlušni otrok! Če se ne oglasiš takoj, te ni treba več domov; ne boš več sedala za našo mizo. — Kaj praviš? — Ali ni nekaj rekla?

MARTA. Jaz nisem nič slišala. Morebiti pa tudi Ane ni notri.

MARTIN. Ena je; to se je meni naznanilo, in z gospodom Gričarjem sva še videla barvo obleke, ki je bila rjava.

GRIČAR. Če ni bila siva.

DORA. Rjavo nosi Pavla, sivo Ana.

MARTIN. Kam pa sta šli obe? Ali nista šli skupaj?

DORA. Oh, skupaj. K neki prijateljici sta šli, ravno zaradi teh govoric, da poizvesta kaj natančnega, kaj določnega. Saj leti sum na obe in, moj Bog, celo na mene. Kakšni strupeni jeziki!

GRIČAR. Odšli sta skupaj, hodita pa vsaka svojo pot. Ali je to verjetno?

MARTA. Sta se pač spotoma ločili. Pretveza se hitro dobi. To so posledice premehke vzgoje. Kolikokrat sem jaz Dori rekla: Dora, sem rekla, na odrasla dekleta je treba noč in dan paziti, ker imajo povsod oči in ušesa, kjer ni treba. Delati morajo čez dan, zato da spe ponoči, in če se jim začne pri belem dnevu kaj sanjati, jih je treba takoj prebuditi. O, če bi bili dekleti moji, jaz bi ji bila drugač držala. A dandanes velja pravilo: Stari naj delajo, mladina naj postopa, in vse za otroka, vse za naš naraščaj!

MARTIN. Ljuba moja, ti zvoniš po toči. Ali nisi ti s sestro vred vedno Pavli potuhe dajala? Ali je nisi ti najbolj razvajala? Ali nisi vedno hvale pela gospodu Hrenu?

DORA. Meni, Martin, delaš ti krivico. Ani vsaj jaz nikdar nisem potuhe dajala. Da sem pa Hrena morda više cenila, kot zasluži, to je krivda mojega dobrega srca, ki ne more o nobenem človeku nič slabega misliti, ki si ne upa nikogar obsoditi, nikogar sumničiti. Moj rajni papa je vedno rekel: Kakršen je vsak sam, tako sodi o drugih. — Poslušajte!

Šesti prizor.

Prejšnji, Hren.

HREN (pripoje). Nikar naj se ne vpraša, zakaj, kako, čemu. To je navada naša. Chacun à son goût.

Klanjam se, gospa, klanjam se. Kakšna čast, kakšna sreča! (Poljubi roko Dori, jo poda Marti in podaje Martinu in Gričarju, ki jo zavrmeta.) A tako? Slišal sem, da ste me iskali. Prosim, vstopite v moje stanovanje! (Išče po žepih.) Ah, kje pa je moj ključ? To presenečenje, ta sitnost! Ključ sem nekam založil ali pa sem ga izgubil. Res, ni ga; moja častna beseda. Bridko obžalujem. S čim pa morem gospôdi postreči?

MARTIN. Jaz bi Vam najrajši s palico postregel.

HREN. Prosim lepo, zakaj?

DORA. Oh, gospod Hren, koliko žalosti in sramote nam Vi napravljate! Z razprostrtimi rokami smo Vas sprejeli in brez pomislekov bi Vam bili dali roko svoje najmlajše, najljubše, najdražje hčerke. Oh, Pavla, kaj si nam storila! Glejte, kakor je meni dobro ime mojega otroka pri srcu, tako bi morali tudi Vi skrbeti, da ostane na dobrem glasu Vaša izvoljenka.

MARTA. Odkod ste se vzeli s svojo nesramnostjo in predrznostjo, gospod Hren?

GRIČAR. Govorite brez ovinkov in naravnost! Ali je v Vaši sobi zaklenjena gospodična Ana?

HREN. Gospodična Ana? V moji sobi zaklenjena? Ne. Moja častna beseda.

DORA. Torej Pavla. Oh, moje bridke slutnje!

GRIČAR. Saj mu ne more nihče verjeti. Še enkrat Vas vprašam, katera gospodična je v Vašem stanovanju zaprta?

HREN. Oh, ta je lepa. Zdaj pa jaz vprašam: S kakšno pravico stavite Vi meni to žaljivo vprašanje?

MARTIN. To pravico imam jaz kot oče, in moje vprašanje je, če ste pripravljeni dati popolno zadoščenje užaljenemu imenu poštene rodbine.

HREN. Dà, seveda, vsekako.

DORA. Ali ste pripravljeni v zakon vzeti mojo hčerko?

HREN. Gotovo, gospa. Takoj, če je treba in če se mudi.

GRIČAR. Katero hčerko pa, gospod Hren?

HREN. Katero? Katera je.

MARTA. O nesramni človek! Ali misli, da bo obe dobil in morda mater po vrhu? Ali se je še katerikrat kaj takšnega slišalo?

HREN. Prosim, gospôda, lepo prosim. Kaj pa naj storim? Silite me, da vzamem hčerko gospoda Gornika v zakon; ker sta pa dve in ker jaz ne vem, katero mi odkazujete, moram reči, da sem pripravljen vzeti eno ali drugo.

MARTIN. Tisto boste vzeli, ki se je zaklenila v Vašo sobo, ki se je otresla vsega sramu, ki je nakopala sramoto sebi in svojcem. Kolikor se dá taka sramota še popraviti z zakonom, boste Vi popravili.

HREN. Prosim, gospod Gornik, saj snubim Vašo hčerko.

MARTIN. Ne govorite o moji hčerki! Tista, ki se je tako izpozabila, ni več moja hči, čeprav nosi njeno obleko, in ravno to boste vzeli, ki je že pri Vas. Odločite se!

HREN. Prosim lepo, to je nasilje.

GRIČAR. Gospod Hren, kakšno nasilje, ko ste mi Vi oni dan sami zatrdili, da jo vzamete rajši danes ko jutri! Saj se še spominjate na dan tistega zborovanja, ko sem Vas dobil v družbi z gospodično.

MARTIN. Toliko Vam povem, gospod Hren: jaz bi najrajši vso stvar izlepa, brez hrupa opravil; na sodišče ne hodim rad; a če me prisilite, Vas bom najprej javno pretepel in potem Vas zatožim zaradi zavajanja.

HREN. Kakšnega zavajanja? Ta gospodična je prišla vendar sama za menoj; jaz je nisem vabil; celo odkrižati sem se je hotel; zakaj moje dobro ime trpi.

MARTA. Moj živ dan, kako laže!

DORA. Odkrižati se je hoče. Nesramni slepar!

GRIČAR. Njegovo dobro ime trpi! Kolika predrznost!

MARTIN. Pustite ga, gospod Gričar! Sodišču itak ne odide. Odkrižati se je niste mogli! Zakaj pa se niste k meni zatekli ali k njeni materi?

HREN. Prosim, v kakšen glas bi bil pa spravil samega sebe! Njene matere pa jaz ne poznam.

DORA. Njene matere ne pozna! Torej je prej legal.

GRIČAR. Torej je Ana. Oh, bridka nesreča!

MARTA. Ali nisem jaz vedno trdila, da Pavla ne more biti? Ne samo, da je predobro vzgojena, tudi preponosna je.

GRIČAR. Kaj hočem sedaj, gospod Gornik? Miloval bi Vas, pa sem sam milovanja vreden.

MARTIN. Morebiti je pa to tudi laž, in se je obakrat zlegal.

GRIČAR. Obakrat ni mogel legati, ker ima v sobi zaklenjeno eno ali drugo.

MARTA. Kdo Vam more še kaj verjeti, gospod Hren? Bodite pametni in povejte, ali ste legali prvič ali drugič!

HREN. Pametno bi bilo, če bi bil legal. Tistemu, ki noče verjeti, je boljše legati kot resnico povedati; laž je brez pomena, če se ne verjame; resnice je pa škoda.

MARTIN. Ali ste se odločili? Vi spravljate v slabo ime Ano in Pavlo.

MARTA. Celó mater Doro; zakaj »starka« je Dora; nihče drug. Takšen je ta človek.

MARTIN. Naj bo, kakršen hoče; a vseh treh ne more vzeti; tisto pa bo, ki je zdaj v njegovem stanovanju.

HREN. Saj pravim, da snubim Vašo hčerko. Kaj pa, če me ne bo hotela vzeti?

MARTIN. Ta, ki je notri, ni moja hčerka več; to ste slišali. Vi jo boste pa vzeli, in da bi Vas ona ne marala, tega se ne bojte! Če bo treba, jo bom jaz za lase k oltarju vlekel. Dà ali ne? Sicer bo tukaj palica govorila, drugje pa sodišče.

HREN. No, dà, samo da ne bo hrupa.

Sedmi prizor.

Prejšnji, Lojza (skoči iz sobe).

LOJZA. Če je tako, čemu naj bi se jaz še skrivala? Nič se ne bojte, gospod Hren! Jaz Vam bom zvesta ženka in dobra gospodinja.

HREN. Na, hvala lepa! Kaj pa še?

DORA. Kaj, Vi ste bili notri? Predrzna ženska! Kako si upate!

LOJZA. Kako? Jaz sem bila vendar pri očetu.

DORA. Pri kakšnem očetu, lažnivka?

LOJZA. Žaliti se pa jaz ne dam in lažnivka nisem. Gospod Hren je oče mojega otroka; to je sodišče dognalo in izpričalo, in sodišče ne laže. Ali ste mislili, milostiva, da moj otročiček nima očeta? Tu se vidi, koliko Vi umejete o naraščaju, in kako prav je, da so Vas gospe izrinile iz društva.

MARTIN. Človek ne vé, ali bi se jezil ali veselil.

GRIČAR (pokaže nase). Ta-le človek se veseli; (pokaže na Hrena) ta-le se pa najbrž jezi.

DORA. Kdo Vam je dovolil nositi obleko moje hčere? Ah, te govorice! Torej ste tudi mojo nosili in naše Ane.

LOJZA. Gospa, jaz Vam bom nekaj povedala. Jaz sem služila že pri imenitnejši gosposi, kot ste Vi; a kadar sem se ravnala na ples, mi je gospa sama dejala: Lojza, je rekla, mojo obleko lahko vzamete, samo glejte, da je z rdečim vinom ali s črno kavo ne polijete! Tako je rekla in je bila imenitna gospa. Tukaj pa toliko hrupa za prazen nič. Ali sem mar raztrgala obleko? Ali sem jo zamazala? Ali nisem pazila nanjo, kakor če bi bila moja? Glejte si, ljudje božji! Prav mi je pa samo obleka gospodične Ane; ta me veže, Vaša mi je pa preohlapna; jaz nisem tako omarastega stasa.

MARTA. Kaj pravite, gospod Hren?

HREN. Prosim, gospa, jaz kljub tem otročarijam še vedno lahko vzamem gospodično Pavlo.

Osmi prizor.

Prejšnji, Ana in Pavla (ihteči, z robci na očeh).

PAVLA. Saj ti ga privoščim; kar vzemi ga! Ampak to me boli, da si tako zahrbtno ravnala z menoj, svojo sestro.

ANA. Oh, Pavla, nikar me ne dolži! Kar si slišala o meni in gospodu Hrenu, je golo obrekovanje.

MARTIN. Mirujta! Saj je zdaj vse jasno. Z Lojzo je prišla resnica na dan.

ANA. Nikdar nisem mislila jaz na gospoda Hrena. Ah, saj je tukaj. Govorite, gospod Hren! Ali sem jaz katerikrat zunaj doma na samem z Vami govorila?

PAVLA. Ali pa jaz. Teh neumnih in nesramnih govoric mora biti enkrat konec.

HREN. Jaz, prosim, nisem nikdar kaj takšnega trdil.

GRIČAR. Kaj? Vi, gospod Hren, hočete mene na laž postaviti? Ali niste Vi meni v obraz rekli, da je prišla gospodična Pavla za Vami?

PAVLA. Oh, nesramna predrznost!

MARTA. Nikar se ne razburjaj, ljuba moja! Tega gospoda je kazen že zadela.

HREN. Prosim lepo, gospod Gričar, Vi ste prvi rekli, da ste jo videli v moji družbi, in jaz sem samo pohvalil Vaše dobre oči. Ali naj bi se bil z Vami prepiral? Vi bi mi ne bili verjeli, kakor mi danes niste, in moja navada ni ljudem ugovarjati, če ni treba in če je zaman.

GRIČAR. Če boste tožili, gospod Gornik, jaz sem Vam s prisego za pričo.

PAVLA. Kaj takšnega o meni! Jaz ga niti ne pogledam več.

MARTIN. Nikar mu ne grenimo s tožbami vesele svatbe!

GRIČAR. Gospodična Ana, jaz Vam bom o priliki povedal, koliko sem trpel zaradi Vas ali pravzaprav zaradi gospoda Hrena in njegove neveste.

PAVLA. Lojza, kakšna pa ste Vi? Ali ni to moja obleka?

LOJZA. Saj sem že dosti preslišala zaradi nje.

DORA. Ti je ne boš več nosila, Pavla.

MARTIN. Naj ostane Lojzi kot poročna obleka.

GRIČAR. Gospod Hren in gospodična Lojza se namreč priporočata kot zaročenca.

MARTIN. Bilo srečno in z Bogom!

Jos. Israels: Ob kaminu.

Ferdinand Hodler.

Označba njegove umetnosti. — Gojmir Anton Kos.

V Hodlerjevem svetu ni razkošne lepote renesance, njegova je prej veličastna, v naši nemoči občudovana lepota neizprosni naravnih zakonov. S predsodkom ocenjevan, dolgo nerazumevan, je vendar neumorno stremel na poti svojega prepričanja. Švicar postane nove dobe začetnik.

Najprej ljubi realnost, podaja resnico, slika pokrajine, polne luči in zraka, slika švicarske gore, snežnike, zelene pašnike z bistrimi potoki. Par lastnih portretov nastane, mišljenih popolnoma koloristično. Vse je naturalistično, stvarno izdelano.

A potem se spremeni njegova umetnost. Kakor hitro je dosegel mojstrstvo v naturalističnem podajanju narave, je začutil nekako praznoto v svojem delovanju, kajti ni mu več zadostovalo suho posnemanje, hotel je ustvarjati nove lepote. On noče več realnega življenja, realne resnice. Je li ta edina? V borbi z življenjem je prodril do njegovega bistva, predril njegov zunanji zid, stopil pred njegove večne zakone. On ni le slikar, on je tudi pesnik življenja. A predvsem tudi mislec. Njegova umetnost postane izraz splošno človeškega občutja, najvišji problemi življenja, občutek lepote ter hrepenenje po oprostivni tlačene duše, neodoljiva, a kruta in sladka moč ljubezni ter življenja peza in smrt ji dajejo ustvarjajoče moči. Premaгал je stvarnost in objektivno resnico, podaja nam bistvo, idejo pojavov. Njegove slike nam ne prikazujejo le, one tolmačijo svet. Hotel je velike vsebine, a tudi velike oblike. V svoji močni volji se je povzpел do onega velikopoteznega gledanja, v katerem se nam razodeva. Iskal je v svoji energiji obliko za obliko, da je slednjič dobil izraz svojega hotenja. Poslučuje se simetrije, ponavljanja celih figur, oblik in občutja v paralelizmu, da učinkujejo s pomnoženo silo na nas. A razvija se dalje, opusti okostenelo konstrukcijo ter doseže na večer svojih dni v vsakem oziru popolno prostost. In tako je vse v sliki prežeto njegovega duha, njegovega naziranja, njegovega monumentalnega stila.

Iz impresionista je postal ekspresionist. On ne podaja več objektivno vtisov, katere je dobil ter instinktivno uredil pred naravo, temveč razdeli ploskev arhitektonsko in dekorativno, jo z istega vidika napolni s figurami in oblikami, ustvarjajoč po predstavah in spominu, sam sebi postavodajalec. Njegova slika je dekorativna ploskev v prostoru, monumentalno delo ob pomembni vse-

bini. Ravno v dosledni izpeljavi umetniške misli je videl izpolnjeno svojo umetniško suverenost. Umetniška misel mu je vse, njej žrtvuje telesnost in prostor, žrtvuje atmosferično barvo. Ne meglene, sive nijanse, nejasne konture, temveč izrazite, žive, določene barve, določene, trdne konture so njegov izraz. Vsaka poteza je prežeta resnice, značajnosti, podana določno in trdno, ona je nazorna podoba njegovih predstav, počasi, v vednem študiranju narave oblikovani, enostavni in nujni izraz. Kajti vsako obliko je okrajšal do najenostavnejšega izraza, ne da bi zapadel abstraktnosti in nenaravnemu siljenju k stilu. Zato pa je tako jasno gibanje njegovih figur, ono je kot godba v svoji vse obvladajoči ritmiki. Kajti vsak prostorček je umetniško premišljen, vsaka oblika od celote zahtevana, vsaka praznina utemeljena in potrebna. Od slike do slike se izpreminja in izpopolnjuje, vedno dobiva njegovo stremljenje trdneje kovan izraz, linije izražajo vedno več. Z malo potezami naznači mnogo, z eno izčrpa konturo in kubično vsebino.

Njegov stil je risarski, ne slikarski. Revolucijonarno je ovrigel slikarsko kulturo impresionistične dobe, napovedal je boj mehkim konturam in atmosferični barvi. A vendar je predelal pridobitve pleinairisma za svoje namene. Naravo opazuje v polni dnevni luči, ampak opazuje jo z jasnimi, odprtimi očmi. Tako so njegove barve določene in jasne, razsvetljene in žive tudi v senci. Bela prevladuje, hladno zelena in modra, rumena ter prsteno rjava. Akte naslika iz rumenih pa rožnatih barv, njih konture začrta z rdečo, modelira z zeleno in sivo barvo jasno in trdo. Ni to organična, celokupna lepota narave, ampak njenega izraza moč.

Že sama na sebi ima vsaka linija izraz, ne le organične, temveč tudi duševne vrednote, kajti lepe, okrogle kurve bo narisala naša roka v duševnem blagostanju, ampak v močnem notranjem vzhičenju jo bomo premikali divje in silno. Hodler išče krepkih in značilnih oblik. On noče umerjene klasične lepote, ne človeka, kakršnega nam kaže Puvis de Chavannes ali Marées, zadnja zastopnika monumentalne klasike, temveč sega globoko v realnost: človek svojega časa.

Suhoten deček, koščen mladenič, mišičast mož ter šibek starec in suhotna deklica, žena skoro premoških oblik ter skale, zverženo vejevje in

robati planinski vrhovi so predmeti, katere posebno srečujemo v njegovi umetnosti. Torej oglate, še nepopolne oblike mladosti in koščene oblike starosti, trdno očrtano mišičevje in zopet oglati pokrajinski motivi. Najraje upodablja moža. Ako pa upodobi ženo, ji zna navdahnuti nekaj Michelangelovega duha. Njene oblike so prej nekako moško koščene, kakor žensko okroglo. Ona ni ženska, strast vzbujajoča, ona, kakor tudi moški, sta zgolj človeka, zgolj nositelja lepote telesa.

Njegov človek je časovno in krajevno nedoločen, ne kako popolnejše bitje, temveč človek, podvržen težnjam življenja. Ako ga obda z obleko, se ga ta tesno oprijemlje, da se natančno vidijo konture, vidi lepota oblik. Slednjim se pozna organska trdnost, življenja sila v mladostnih členih. Pri mladostnih figurah rabi ozko, do tal segajočo haljo, naznačene so le najpotrebnejše gube, in te se trdno, kot mokre, oprijemljejo členov. Stare ljudi odeva s širokim, valovitim plaščem. Izjemoma rabi tudi moderno in zgodovinsko obleko, a stilizira jo v zgolj dekorativne linije in ploskve. Lase podaja kot kompaktno celoto, v kateri naznači s par vijugastimi potezami kodre, a te črte zadočujejo, da nam prikažejo tipično oblikovno bogastvo las.

Ni le Hodlerjev človek nositelj izraza umetniške misli, tudi vsaka njegovih pokrajin, bodisi da je rabljena le kot ozadje, bodisi kot samostojna slika, bodisi da je naznačena le v par vijugastih grmičih ali cveticah, je nasičena umetniške kulture. Vsaka poteza govori o organskem življenju nje predpodobe v naravi, kljub temu, da služi drugemu cilju, dekorativni enoti cele slike. Ravno raditega okrajuje tudi pokrajinske motive do najpotrebnejšega izraza. Hrib je večinoma temna, dekorativna ploskev, ki se loči v prijetni konturi od svetlega neba. Po tej ploskvi je zgolj iz dekorativnega vidika razvrščeno drevje. V ospredju nahajamo večkrat trdno očrtane travnate in trave proste ploskve, po travi so raztresene raznobarvne cvetice, ali pa je trava prepletena z grmičevjem, polnim dekorativno narisanih vejic. Nebo je jasno, le v daljavi nizko nad obzorjem plavajo v ravni črti oblački, eden se skoro dotika drugega. Tak pas obdaja naš dogled, mnogoličen je ta niz, ne eden oblačkov ni drugemu enak, sto variacij združenih v eno vrsto, to je, kar prija očesu.

Tudi najpreprostejša stvar more biti lepote glasitelj, kajti lepota je vse, kar ima značaj.

V velelepoti dneva jasnega solnca dviga pet ženskih postav (»Dan«), zde se ti kot svečenice,

v spoznanju svoje nemoči uklonjenih glav, roke pred bleščečim, življenje trosečim veličanstvom. Nekaj na nekaj nerazumljivega, velikega, opominjuočega je v gibljajih teh rok, a tudi čez vse oboževanja, občudovanja polnega. Nekaj dostojanstvenega in strogega je v izrazu njih lic, jasen in plemenit je profil. Kakor ritmična melodija je teh pet postav, katere so se ločile od kaosa narave, da bi nam razodevale nje veličanstvo. V brezmejno finih gibljajih nam ga prikazujejo bolj, kakor zmorejo to besede.

Jasno odprtih oči, živo oduševljenega izraza, stopa kradoma kakor zvok pesmi visoka ženska postava proti nam (»Pesem iz daljine«). Kakor glas lepe, zdaj bolj, zdaj manj slišne melodije daljnih, nevidnih pevcev se razprostirata njeni roki, kakor da bi hoteli napolniti krajino z glasovi, razširjata jih od prostora do prostora. Močno dekorativno stoji ta postava v prostoru, simetrično ga deleč. Hrib v ozadju pa združuje pod lepo vzbočenim hrbtom motive v celoto.

Z nepopisno večjim zamahom stopa njegov Tell pred nas, mož volje in dejanja. Na levo in desno se razdele oblaki pred njegovim silnim nastopom. V njem je Hodler dosegel visoko dramatično poedine figure, išoč jo že tudi pri drugih predmetih (»Kosci«, »Sekanje drevesa«) pod živim vtisom dramatike Giottove. Na splošno se v našem času naturalizmu nasproti udejstvuje zopet moč volje in ustvarjanja iz samega sebe. Ali pa more nastati monumentalna umetnost? Kaka enotnost duha preveva umetnost prejšnjih dob, a te enotnosti iščemo zastoj v naših dneh, kajti preveč mnogolično je življenje našega časa in preveč različnih svetovnih naziranj obstoja, da bi mogla nastati umetnost, prežeta enega duha.

Marsikatere Hodlerjeve postave spominjajo na zgodnjo renesanco, v kompoziciji rabi motive zgodnje krščanske umetnosti, tako paralelizem in ponavljanje. Ž njimi hoče povečati monumentalnost. Vendar ubija često sredstvo namen, kajti število postav se zdi le slučajno, brez notranje nujnosti zaključeno in slika ne napravi vtisa trdne celote, ne podaja sorazmerja dekorativne ploskve k prostoru.

Nadnaravna moč drži šest vzporednih (»Izvoljenec«), belo oblečenih ženskih postav, nekakih drobnih vil, v zraku, nizko nad zemljo, njih halja pa pada v drobnih paralelnih gubah prav do tal, da izgledajo njih silhete kot svetlo gotsko stebrovje. V ospredju pa kleči deček pred šibkim drevescem, katero se vije okrog oporne palice — simbol njegovega življenja — roki sklenjeni k

molitvi, z navzgor obrnjenimi očmi. Vile prinašajo dečku cvetlice v dar, obe skrajni pa mu izkazujeta z gestami svojo naklonjenost. Prestavljen si v nov, oddaljen svet, poln čistosti in svežine mladoletja, poln nad in upov.

Cela njegova umetnost ima nekaj svežega na sebi, nekaj jasnega, prej preprostega, kot bogatega. Kaka svežina v njegovih mladostnih portretnih študijah, obrazi tako jasnih in plemenitih oblik! A kaka globoka resnost zopet v obrazu njegovih starih ljudi! Kakor iz kremenja je rezano njih lice, na njem je pustila življenjska borba sledi. In tako stopajo pred nas, vsak v izrazu drugačen (»Starost«, »Razočarani«, »Življenja trudni«).

Polne dramatike so zopet njegove historične slike. Vse je življenje, vse izraz navdušenja v njegovih vojniških (»Pohod jenskih dijakov«, freska v Jeni), vsak si je svest boja, a nobeden ne misli na smrt. In koliko življenja v sliki »Bitka pri Neufelsu«, koliko veličanstva v freski »Vračanje vojnika po bitki pri Marignano«.

* * *

Hodler se je rodil 14. marca leta 1853. v Bernskem kantonu v Švici, učil se je najprej pri nekem diletantu, kjer je slikal pokrajine. Z osem-

najstim letom postane učenec Barthélemeija Menna v Ženevi. Ta je učenec Ingresov, epigon klasicizma ter poudarja posebno točnost risbe. Že kot učenec se Hodler seznanil s klasično umetnostjo. Dalje se je mudil v Parizu, v letih 1878/79 v Madridu, nanj vplivajo razni sodobni (Courbet, Corot) in starejši mojstri (Rubens). Spoznanje Giottovih fresk in njih globoke dramatike pa ga dovede do notranjega preobrata, do monumentaliziranja v obliki in vsebini. Sedaj nastanejo one umetnine, s katerimi se je proslavil. Umrl je dne 19. maja 1918.

* * *

Kolika lepota vsepovsod! Kajti sama na sebi nima nobena stvar pomena, vse je le izraz umetnikovega občutka, in ta nam kaže tako globoko in čutečo dušo, da nas nje domnevanje osrečuje.

V njegovi umetnosti je spojena globoka duševnost z umetniško podano, čutno obliko. Spominjamo se onega mojstra iz moderne: Rodina. Tudi pri njem je vse duša, v kamen ukleta, iz njega kliče. Oblika, člen, človek, življenje sili iz materije, poteza se vije in lomi, ustvarja organizem na platnu.

Tako se izpoveduje gotična duša teh dveh lučnjakov moderne.

Lažnik.

France Bevk.

I.

Kadarkoli je pisal oče svojemu sinu Tončetu v mesto, je pristavil v nerodnih in na široko pisanih vrstah besede: »Uči se pridno, zakaj ubogi smo! Varuj se laži in vsakega greha. Pazi na obleko in Boga se boj! Tudi Tvoj ded Ti naročuje: uči se in Boga se boj!«

Toni — tako so ga imenovali v mestu — pa se ni nikoli in nikogar v svojem življenju tako bal ko ženske, ki ji je bilo ime Ada in ki je bila njegova gospodinja. Če se je spomnil na to, se je grenko nasmehnil in bilo ga je v dno duše sram.

Bila je majhna, imela je grbo, črne lase, temne oči, nje polt je bila rjava, preprežena z gubicami, ki jih je vsako jutro skrbno zabrisala s pudrom. V ušesih je nosila velike zlate uhane, krog tenkega vratu črno, žametasto pentljo. Če ni šla na ulico, je nosila kričeč predpasnik in ruto, ki jo je zavezovala krog glave.

Te ženske se je bal. Kadarkoli je šel po ulici, je bil njegov korak jasen, njegova hoja ponosna, čelo odkrito. Vsaka njegova misel bi bila lahko hodila gola poleg njega, da jo vsakdo vidi. S smehljanjem je pravil svojim prijateljem najtanjše skrivnosti iz svojega življenja, da so presenečeni vzklkali: »Čemu ta odkritost?«

Ko je stopil na starinske stopnjice, ki so vodile v njegovo stanovanje, se je sključil njegov korak, telo se je zgrudilo v dve gubi, čez srce in dušo se je potegnila grda, rumenkasta mrena.

Vstopil je vedno: »Dober dan!«

Iz kuhinje se je oglasil porogljiv glas: »Kaj? Gospod so doma?«

Z negotovim korakom je stopil v kuhinjo, knjige je vrgel na omaro, ustnice je stisnil.

Kadar je stal pred njo, je trepetal.

»Kje ste bili?«

Njene oči so ležale na njem, ko dvoje kač. Vsaka poteza na njenem obrazu je bila napeta,

ko da je od Tonijevega odgovora odvisno vse, pol njenega življenja in še mnogo, mnogo tajnih stvari.

»Kje?« je dejal nerodno in se je zdrznil. »Nikjer. Zunaj...«

»Zunaj?« je dejala gospa Ada, ki si je sama izmislila to zveneče ime, in je povdarila rezko: »To vem, da zunaj; tu pri meni niste bili!«

»No tedaj!« se je otresel ledenega občutja. »Bil sem v šoli, potem sem šel na izprehod.«

»Na izprehod?« To vprašanje je bilo izgovorjeno s tako porogljivim očitkom, da je Toni strepetal v svojem srcu; poznal jo je predobro. Poteze na njenem obrazu so se spremenile v bolestno-resen izraz, oči so se vpičile še globlje vanj, roka je grabila papir, ki je ležal na mizi.

»Gospa,« je dejal. »Gospa!« Stresnil se je in stisnil pesti, da bi premagal živčno razburjenje. »Naj Vam rečem karkoli, ne verjamete mi.«

V naglem sunku bolnih in razdraženih živcev je udarila z nogo ob tla.

»Zlagali se boste,« je sikala polglasno, da ne bi slišali otroci v sosednjo sobo. »Poznam Vas. Resnice hočem!«

Toni je molčal. Vzdihnul je in pogledal navidez malomarno skozi okno na strehe hiš, ki so stale nekoliko niže na drugi strani krivuljaste ulice, in je štel neštevilne, visoke in nizke dimnike.

Ko je doštel do enaindvajset, ga je predramil njen glas:

»Čemu molčite?«

»Kaj naj Vam rečem?« je dejal in hotel izreči yse, kar je bilo že dolgo v njegovih prsah. »Kakšno obličje pa ima resnica pri Vas? Ta beseda je iz Vaših ust tako nejasna, ko če rečete »človek«, in ne vem, katerega človeka imate v mislih. Vedeti moram, kaj je to, resnica, da Vam jo povem. Do danes se mi ni posrečilo, niti enkrat ne.«

Gospa Ada ga je poslušala z nasmehom na visečih ustnicah. Ko je končal, je dejala: »Komu govorite to? Povejte to, kar zahtevam! Tega nisem zahtevala.«

Toni je molčal.

»No!« je dejala.

Pogledal jo je divje, prodirno in dejal v sunku, z gesto: »Na izprehodu sem bil!«

»Hm! — To vem, da! Ali — kje? Kako?«

Do tu je govorila pridušeno, tiho, nestrpno. Naenkrat pa je zvišala glas, da so jo lahko slišali v sosednjo sobo.

»Jaz moram vedeti, kod hodite. Vaš oče mi je naročil, naj pazim na Vas. In kakšna gospo-

dinja bi to bila . . . Poleg tega mi ni vseeno. Dolžni ste mi, in če ne pazim, da izdelate šolo, kdo mi povrne? Ali Vaš oče, ki je ubog? . . .«

»Lažnivka!« je šepetal Toni v sebi.

Gospa Ada pa je zopet znižala glas v pri-tajeno šepetanje. Trepetala je ko trepetlika, njena roka je trgala papir, kosček za kosčkom.

»Naj govoré, da sem zaljubljena v Vas! Ni mi mari! Če kažejo s prstom za nama, naj bo sram Vas — mladi ste — — a jaz sem stara — — —«

Toni je stisnil pest in ustnice; nato se je nekaj premislil, zamahnil z roko in se obrnil, da bi šel.

Naglo je stopila predenj, obstala ko Lotov solnat steber, pesti je stisnila, spodnja čeljust ji je šklepetala.

»Nikamor!«

Mladi gospod je bil ko ubit. Za hip ni dejal ničesar. V njegovi duši se je prevalilo nekaj ko skala in spolzelo skozi žile ko led.

»Povedal sem. S prijateljem sva bila ob reki. Govorila sva o neskončnosti grdobije in metala kamenčke v vodo . . .«

Obrnila se je od njega. Izrečenih besed mu je bilo žal.

S hladnim povdarkom in v tresočem glasu je bevsknila:

»Lažnik!«

II.

Ko so sedeli okrog podolgovate mize in molče jedli, se je prikazal njen okrogli, z rdečkasto ruto ožarjeni obraz. Naslonila se je na podboje vrat, jedla ostanke iz velike sklede in dejala:

»Gospod je bil zopet na izprehodu.«

Njena ironija je zajedala. Vsi so umolknili. Toniju se je zdelo, ko da ga njena koščena roka tišči za grlo. Vendar se je smehljal, ko da mu ni do vsega nič. Kadarkoli se je ozrl nanj kateri izmed mladih, zvedavih obrazov, ki so bili okrog mize, se mu je zdelo, ko da pada nanj nekaj zamolklega, bolj temnega, ko najtemnejša slutnja.

Tudi gospa Ada se je smejala. Njen smeh je bil krohotajoč, širok in silno rezek. Prijela ga je za ramo in ga potresla kar tako v zabavo.

»Ali Vas je prijatelj tudi poljubil?«

Ni ji bilo do resnice. Tak prizor ji je nudil neizmernega užitka.

Gospodična Mari, ki je mnogo sanjala in razmišljala ter malo govorila, se je naslonila na stolici, gledala Tonija par hipov prodirno, nato ga je vprašala:

»Gospod, če dovolite, koliko let imate?«

Toni je zrl njen mladi dijaški obraz, njena za spoznanje rdeča lica in otožnomodne oči, ki so prodirale silno globoko v človeka, in je razumel njeno vprašanje; zato je odgovoril zelo glasno in s povdarkom:

»Devetnajst let, gospodična!«

Gospa Ada se je zresnila.

»Čemu se zanimате, Mari?«

»Tako,« jo je pogledala skoraj izzivalno.

Gospa Ada je spačila obraz v zloben izraz in dejala strupeno: »Mislím, da je bolje, da se zanimáte za knjige. Vi imáte komaj sedemnajst let...«

Gospodična Mari je obstala za hip, njena ustnica je zatrepetala, zardela je globoko do ušes; nato se je dvignila molče in zamišljena ter odšla. Drug za drugim so zapustili mizo.

Gospa Ada je dejala smehljaje:

»Kaj Vam hoče Mari?«

»Ne vem,« je skomignil mladi gospod in gledal v namizni prt.

»Čemu se torej briga za Vas?« Pritajeno: »Kaj boste s tako mlado mlečnozobko?« Zasmejala se je.

Toni se ni smejal. Strmel je ko noč: »Ne vem.«

Ko je vzel knjigo, da bi šel, mu je zaklenila vrata.

»Kam?«

»Ven!«

»Nikamor, dokler ne izvem do zadnje pičice. Do zadnje!«

Toni ni osupnil, ker se to ni zgodilo prvíkrat. »Vse sem povedal. Saj veste, da niti ena moja misel ne ostane skrita.«

Zavrelo je v njem. Stisnil je pest in se zganil, ko da hoče nekaj zlomiti. Gospa Ada pa se je postavila pred zaprta vrata, njen obraz je bil rdeč, oči so sijale ko ogenj.

»Ne, ne, ne! Vi lažete... Vi...«

Udariti je hotel v njen obraz, pa ni imel moči. Jecljal je:

»Ničesar ne vem. Saj je bila resnica. Pri Bogu, da je bila resnica!«

In slednjič se je vdal, izmučen pod natezalnico. Vedel pa je, da laže, in strah ga je bilo velike gnusobe, ki je legla na njegovo dušo.

»Dà,« je dejal in se oddahnil. »Res, bil sem ž njo, s Tončko, dà!«

Gospa Ada je zgrabila knjigo, ki je ležala na mizi, upognila jo je in zmečkala ter vrgla na tla.

»Torej — res!«

»Dà... vedno ž njo... se je umaknil za nekaj korakov histeričnemu napadu gospe Ade in skoraj z zadovoljstvom nadaljeval: »Vedno ž njo, v gaju, na polju, ob reki...«

»Kje imáte cvetice? Vem, da Vam jih je dajala.« Tresla se je, njene oči so bile krvave.

»Kam? Ne vem... Pri prijatelju Albinu sem jih pustil,« si je izmišljal.

»Tedaj — res? Ali sta se poljubljala?«

Zakrohotala se je...

»Dà,« je dejal Toni odločno.

»Ha, ha, ha! Kolikokrat? Na njena mlečna usta...«

»Petkrat... desetkrat... ne vem — —«

Krčevito stisnjene prste svojih rok je približala njegovi glavi in jih je potem zopet odtegnila.

Preplašen je dejal Toni: »Ljubim jo!«

»Lažnik!« je dejala in odpirala vrata. »In vendar ste lažnik!« je slišal gospod Toni, ko je šel po stopnjicah. »In vendar ste lažnik,« so peli koraki po pločadi in ga zasledovali brez konca.

III.

Tončka ga je čakala pod kostanji. Gologlava, zavita v dolgo, črno pelerino se je zibala v dolgi, ostri črti debel in se ozirala na vse strani.

Imela je črne lase, velike črne oči, rjavo polt, izrazite lične kosti; malo, vitko telesce je bilo oblečeno v rdečkasto bluzo, črno krilce je segalo komaj čez kolena, skozi nogavice je sijala polt.

Nasmejala sta se in si segla v roko. Nato je malo vpognila glavico in mu rekla:

»Dolgo te ni bilo.«

»Dolgo?« je vprašal. Bil je ves zasopel. Vso pot do drevoreda je tekkel.

»Hotela sem že oditi.«

»In vendar nisi odšla,« jo je pogledal hvaležno. »Veš, ura me je zmotila,« je hotel pristaviti, pa je molčal. Greh, nevreden odpuščanja, bi bil, ako bi se lagal Tončki.

Tončka je grizla zeleno kostanjevo pero, prišla je Tonija za roko in ga peljala.

»Kam greva?«

»Kam?« se je nasmehnila in se tesneje stisnila k njemu. »Po cesti...«

»Ne — videli bodo naju — —«

»Pač,« mu je pošepnila in ga pogledala.

»Pač —«

»Ne!...«

»Pač!« je tolkla z zelenim peresom igranje in trmasto po njegovem obrazu. »Če pa jaz hočem! Vsi naj vidijo, vsi!«

Kljubovalno je stopala, kljubovalno so sijale njene oči; njen glas ni zatrepetal, niti za hip ne.

Toni se je vdal. Vendar — ko sta prišla do prve poti, ki je šla v polje, je Tončka zavila tja.

Rdeča zarja je bila, otroci so kričali, murve so zelenele, trava je vonjala in trte — Toni ni čutil ničesar tega; nekaj brenčečega ga je neprestano spremljalo in se mešalo v zamolklo barvo večera. Pol sanje in pol resnica ga je obdajala, pol pesem in pol golčanje...

Tončka ga je predramila, ko ga je vščipnila za roko.

»Ali si še vedno tam?«

Ko da ne ve, kaj ima Tončka z besedo v mislih, je vprašal Toni:

»Kje?«

»Pri oni ženski.«

Pomolčal je. Nazadnje je dejal poltiho in polzateglo:

»Dà!«

Tončka je izpustila njegovo roko. Za hip sta šla vsak po svoji strani kolovoza.

Čez nekaj hipov je odtrgala pogled od tal in pogledala vanj:

»Obljubil si bil.«

»Obljubil? Dà,« je dejal skoraj tiho in sram ga je bilo, da ji je komaj upal zreti v oči.

»Dà,« je ponovil. »Toda, kje naj vzamem denar? Saj nisem...«

Govoril je razdraženo, naglo; glas je bil nekoliko pritajen in je trepetal.

»Ti me ne ljubiš!«

Ugriznila se je v ustnice in zrla v konce svojih čevljev. Na njenih trepalnicah se je prikazala solza.

Toniju je bilo težko. »Torej lažem,« je dejal v sebi. »Kako je drugače mogoče, če človek obeta popolnoma nemogoče stvari!«

— — — Pomislil je, kako se je vselej pripognila do njega in mu šepetala, poljubljala ga, grabila ga za roke, božala njegova lica in lase in mu prigovarjala, rotila ga. Čutil je dih njenega života, vonj njenih las, žar njene toplote...

»Obljubi,« mu je šepetala. »Moraš obljubiti! Reci: dà!«

»Ne, ne, ne! Ni mogoče!«

»Dà, dà, dà! Sicer — nisi moj!«

»Ah! Potrpi še par hipov!«

To so bili težki razgovori, skoraj večer za večerom. Vedno isto vsiljeno, priliznjeno šepetanje.

Vedno je molčal. Njegova roka je mrtva ležala v njeni, njegov pogled je iskal opore na rjavih, z večerno zarjo ožarjenih gričih.

»Eno samo besedico,« so se njena usta približala njegovemu obrazu. Njene roke so vzele njegov obraz v svoje dlani; šepetala je, ko da bi mu stresala žerjavico v ušesa:

»Dà, dà...«

V takih hipih je dejal težko in zateglo: »Dà.« Bogve, kolikokrat. Potem je legla nanj teža in ga težila ves večer — — — — —

Kakor v sanjah je obnovil Toni ta prizor, Tončka pa mu je šepetala vsiljivo, kljubovalno:

»Ti me ne ljubiš!«

Potem:

»Čemu si lagal?«

»Čemu sem lagal?« jo je stisnil za drobne roke, da je skoraj kriknila.

»Zakaj sem lagal? Ali ti ne lažeš?«

Sedla sta na travo in povedal ji je vse, vse... Bil je prepričan, da ga bo razumela. Govoril ji je o resnici, o laži, o mukah, o zamolkli, gloda-joči podzavesti greha, ki je padal na srce.

Tončka ga je gledala. Tu pa tam se je nasmehnila, ko da je v Tonijevem pripovedovanju res kaj smešnega; grizla si je ustnice.

Ob cesti so peli kostanji svojo pesem.

»Nič moški nisi,« mu je dejala in se zamislila.

Ko je dvignila oči, je bil mrak v njih, prepleten z ognjem. Toni skoraj ni več čutil njenih rok.

»Sram me je, ko hodim s teboj. Ti si otrok! Láži vsem, le meni govóri resnico!... Kdo naj ve za vse stopinje... poljube...?«

Toni je bil majhen, otrok, slab, trepetajoč. Še tedaj, ko je povedal resnico, je trepetal.

Sključil se je. Njeni črni lasje so se jasno črtali krog obraza kakor gloriola.

»Saj ne znaš lagati. Zlažeš se in že vedo: lagal si!«

Tako mu ni šepetala še nikoli. Tako ga ni gledala še nikoli. Trepetal je v njenih rokah, kakor dete na mrazu.

»Ali znaš pogledati v oči, naravnost, tako, da ne zganeš s trepalnicami?«

Ko je izgovorila, ga je poljubila na sredo usten: »Ali znaš?«

»Dà,« je dejal in ni čutil ničesar več. Ni vedel več, po katerih stezah ga je vodila in katere besede mu je govorila.

Ko je stal sam na razpotju, ni vedel, kam naj gre. Umazano okno, ki je gledalo v umazano ulico, je bilo razsvetljeno. Tam je bil njegov prokleti dom.

Dolgo je hodil po stopnjicah, s težavo je pozvonil.

IV.

Gospa Ada je dremala na skrinji ob ognjišču in čakala, da se vrne gospod Toni.

Ko je vstopil, je dvignila glavo, pomela zaspene oči in pogledala vanj.

»Ali ste Vi?«

»Dà,« je zagnal Toni knjigo na mizo.

Njen pogled je bil oster, zvedav, njene oči so se zagreble v njegovo dušo.

»Kod ste hodili?«

»Kaj?« Ko da ni slišal teh besed. V sencih je čutil zamolklo bolečino. Čutil je trudnost, da bi ležal tri dni, se ne ganil, nič ne mislil.

»Kje ste bili?«

»S sošolcem sva ponavljala,« je malomarno odgovoril in leno zazdehal. »Videl sem tudi Vašo prijateljico Faniko s hčerko.« Tudi to je izgovoril s čisto navadnim in vsakdanjim glasom. Nato se je glasno zasmel, ko da se je spomnil nekaj silno smešnega, in je dejal: »Kakšen smešen klobuk ima Vaša prijateljica!«

Gospa Ada je zrla Toniju dolgo v dno oči. V njem se je vse krčilo, smejala, jokalo, trepetalo. Gledal je izzivalno in ni genil s trepalnicami. Gospa Ada je umaknila pogled in se zazrla v mizo.

Verjela mu je. Obrnila se je k ognjišču in mu nalila skodelico črne kave.

Toni se je smehljaj. Preziral je težo, ki je zrastle ta hip v njegovem srcu. Govoril je nenavadno živahno. Tudi gospa Ada se je smejala. Pripovedovala mu je neumno zgodbo iz svoje mladosti, o bedastem debeluhu, ki se je bil iz nesrečne ljubezni do nje obesil. Kruto se je norčevala iz njega.

Ko se je Toni odpravljaj spat, je vzel knjigo, ki je ležala na njegovi mizi, in jo je zalučil v kot. Luči ni prižgal. Odprl je okno in slonel na mrzlem kamenu do prve zarje.

V.

Pri kosilu je družina izvečine molčala; gospodična Mari ni dvignila svojega pogleda s krožnika.

Ko se je naslonila na svojem sedežu in trgala od kosa kruha drobtino za drobtino, je njen pogled visel na neki točki nad njeno glavo.

Izprva sta govorila par vsakdanjosti. Naenkrat se je Toni zresnil in uprl oči v Mari. Gledala ga je modro, nepremično, ko da bi hotela ponoviti pravkar izgovorjene besede.

»Najbolj sovražim laž!«

Povesil je pogled. Trepetal je pred vrlinami te ženske.

Ko se je opogumil in zbral svoje misli, je dejal: »Med lažjo in lažjo je razlika.«

Mari je za hip pomolčala, odtrgala za ščipec kruha in ga dala v usta.

»Katero laž opravičujete?« je dejala čez trenutek. Njen pogled je počival na Toniju; težo njenih oči je čutil v dno duše.

»Kaj hoče?« je pomislil.

Ona ga je zrla smehljaje, ko da je vsaka poteza na njegovem obrazu neprecenljive vrednosti za zastavljeno vprašanje.

»Različne so laži,« je dejal Toni z znakom negotovosti v glasu, »politične, družabne, konvencionalne...«

Pokimala je molče.

»Te laži sovražim. A tista laž, tista mala... če se zlaže kdo v sili, da zmanjša zlo, da...«

»Laž je tudi to!« mu je presekala besedo. Zardela je globoko, zazibala se na stolu in odrinila kruh od sebe.

Toni je poizkusil, da bi se smehljaj. »Čujte, gospodična. Recimo: Nekdo si je prilastil oblast nad nekom, na katerikoli način, in ga muči, tira ga v blaznost, jemlje mu moč... Samo z lažjo je siromaku mogoče, da si pribori dostojanstvo človeka. Kaj?...«

Gospodična Mari je molčala in gledala v točko na steni, ki je bila nad Tonijevo glavo.

»Poleg tega... je laž v korist onemu drugemu človeku samemu...«

Toni je gorel, s kretnjami je dokazoval negotove besede, pod trepalnicami ga je žgalo.

Njen mirni pogled se ni premaknil. Po kratkem molku se je predramila, se zganila in z lahno trepetajočim glasom dejala odločno:

»Taka laž iz strahopetnosti in nemoštva je tem grša! Takega lažnika pomilujem!«

Toniju se je zdelo, da bo Mari pri zadnjih besedah zajokala. Pa se je naglo dvignila in odšla v svojo sobo. Strmel je za njo.

VI.

Lažnik! —

Še tisti dan je pisal svojemu prijatelju pismo. Pero je škripalo, besede so bile ko kremen, pol svojega srca je položil vanje.

Samo enkrat sta se videla in od tedaj sta si pisarila dolgočasna in omledna pisma, dišeča po hinavstvu. Ta dan mu je pisal vse, vse. Zapisal je stvari, ki jih je sam komaj slutil. Besede, ki se jih je še v mislih bal. Razgalil mu je vse svoje slabosti, vse svoje strasti, bolj jasno in odkrito ko spovedniku.

Ko je ležalo pismo pred njim, se je ustrašil lastnega obraza, ki je gledal iz vrstic. Zapečatil je pismo in ga oddal.

Čez nekaj dni je prejel odgovor, ki je bil kratek in hladan.

»Dragi prijatelj, kaj ti je? Tvoja iskrenost me je osupnila. Čemu si mi pisal vse to?«

Toni je pismo raztrgal. Ni pisal več prijatelju in ta mu ni odgovarjal.

Bil je razdejan v kosce. V katerem delcu naj išče svojo dušo? Hrepenel je, da bi prišel nazaj v življenje, da bi se zopet smejal ko zvoneč bron.

VII.

Nekdo je stopil v njegovo sobo. Toni je zagledal glavo v pisani ruti. Gospa Ada se je smejala s širokim, hotljivim smehom.

Toni je prekrižal roki in se pričel smejati tudi on. Smejati se je gromko, da se je ves tresel, da je postal rdeč v obraz, da mu je zastajala sapa, da so odmevale stene.

Gospa Ada se je zresnila.

»Čemu se smejete?«

»Ne vem. A vem, komu se smejem. Vam se smejem. Ali hočete, da Vam danes razodenem resnico? Povem Vam jo, če želite, dà!«

Gospa Ada je razširila oči, njen život se je histerično stresel.

»No, torej. Lažal sem. Mnogo sem Vam lažal, brez trepetja in sramu, hladno, iz oči v oči; danes se ne bojim resnice...«

Zrla ga je ko divja. »Povejte!« je siknila in stisnila v roko predpasnik, da bi vdušila svojo razburjenost. »Govorite!«

Vse ji je povedal. Pripovedoval je z vidnim užitek, z veseljem. Kamen je padal z njegove duše, vsaka žilica v njem je trepetala.

Gospa Ada ga je zrla ko gada. Njen obraz je bil spremenjen, star. Njene roke so iskale predmeta, ki bi ga zlomile in zagnale Toniju v obraz.

»Recite, da ni res! Recite!«

»Res je! Vse je res! To in še več je res. Vse povem. Zavpil bom na ulico...«

»Kaj? Vi?...«

Z nečloveško močjo ga je potegnila od okna, zakaj zavpil bi bil na ljudi iz vsega grla, da ni več pes in lažnik...

Njena koščena roka mu je tiščala usta, zabrekel je bil v lica, hropel je.

»Vi ste lažnik! Razbojnik!«

Kričala je. Toni bi bil pred par trenutki izkričal na ulico vse, zdaj je bil premagan. Zbal se je sramote, zavrelo je v njem, zgrabil jo je za vrat, da bi vdušil besedo v njenem grlu.

»Pomagajte!«

Skrušena je čepela na tleh, mladi gospod je sedel na stolu in težko sodel.

Za vratni so se nagnetli otroci, mlad študent je odprl vrata in pogledal s preplašenim obrazom v sobo.

Gospa Ada se je bila že dvignila. S tresočima rokama si je popravljala frizuro. Glasno se je zakrohotala in kriče dejala:

»Ampak, gospod, kaj mi vsega ne poveste? Tako da je bilo?...«

Uvidel je njeno hladno in podlo laž in ko da bi bruhal kri, se mu je iztrgalo iz grla:

»Čudna, dà, smešna povest!«

Gospa Ada se je obrnila k vratom in ko da je zdaj zagledala študentka:

»Kaj iščeš tu notri? Marš!«

Nato se je obrnila do Tonija, ki je strmel nekam v praznino, in mu siknila:

»Lažnik!«

Opotekla se je v kuhinjo.

Pismo.

France Bevk.

Mladenič, ki je stal pred menoj, je bil še čisto mlečen, tak kot otroci, ki jih varujejo starši, da jih ne opeče solnce. Ni bil plah samo v svojem koraku, v svojem poklonu in načinu, s katerim je držal kapo v roki in ni vedel, kam bi jo položil, ko je odpenjal suknjo. Njegove oči so bile plahe, njegovo mlado telo je bilo, ko da se trese od mraza. Temni lasje so mu padali v gostem kodru na belo, skoro deklinško čelo.

Na ustnah se mu je zibal zagoneten nasmeh, ko je sezal z roko pod suknjo.

»Česa želite?«

»Ali ste Vi, gospod, urednik?«

»Sem. Kaj je?«

»To,« je dejal kratko in odpel suknjo do zadnjega gumba.

»To,« je ponovil znova in me pogledal samo za hip. S komolcem sem slonel na zelenem pultu in ga zrl.

Iz notranjega žepa je izvlekel zmečkan papir, križasto črtan s plavkastimi tenkimi črtami. Odtrgal ga je bil od bogvekje in ga zrezal v obliko pisemskega papirja. Popisal ga je bil s črnilom na štirih straneh do konca. Nekaj dostavkov je napravil na rob, s tanjšo in bledejšo pisavo.

Papir je držal par sekund v roki, nato mi ga je podal z naglo kretnjo; istotako naglo je zopet umaknil roko in jo spustil ob sebi.

V odlomkih in z negotovim glasom je pristavil:

»Nekaj se je bilo zgodilo — — Bilo je v časopisih; ni bilo vse. Jaz sem napisal vse do konca. Ravno tako je bilo — — —«

Pisava je bila pokončna, nekoliko nerodna, pisana z nevajeno, trdo roko.

»In?« sem dejal in prebral naslov, ki je bil krepko zapisan in debelo, krivuljasto podčrtan: »Pismo nesrečnega dekleta.«

Moj »in?« ga je zmedel. Zajecjljal je, pogledal v tla in nato v oči... Dejal je: »Če hočete za Vaš list.«

Pomislil sem in pokimal: »Dobro.«

Mladenič se je priklonil, pokrtil kapo in odšel.

Pismo, ki je ostalo v mojih rokah, se je glasilo tako-le:

»Dragi, ljubi Joško!

Vse že sladko spi, le jaz še ne najdem miru... Vlegla sem se, a nisem mogla zaspati. Nekaj strašnega me peče v srcu, nekaj groznega me grize. Ta ogenj hočem pogasiti. Zato Ti pišem, da Ti naznanim, kako je z menoj. Obup me sili k temu.

Tvoje pismo sem dobila danes. O, da bi ga ne bila nikoli dobila! Vendar: hvala zanj!

Ah, da bi me bil videl tisti hip, ko sem prebrala Tvoje pismo, jokal bi bil, jaz nisem mogla jokati. Pisal si mi za slovo...

Čemu? Vprašujem Tebe, mamó, cvetice, plenice, ki sem jih pripravila za najinega otroka. Čemu? Ali Ti nisem bila zvesta? Ali Te nisem dovolj vroče ljubila, moj dragi, moj ubežni ljubček?

Sedaj, ko sem Ti darovala vse, svojo srečo, svojo mladost in svojo nedolžnost, si me zapustil... Zdaj, ko veš, kaj je z mano, ko veš, kaj si mi storil, nisem več Tvoja, za vekomaj ne?

Ah, reva sem Ti verjela vse, vse. Saj si govoril tako sladko in tako zapeljivo. Dejal si mi — ali se ne spominjaš več? —: »Ti boš moja žena in nobena druga.« In kako, kako bi Ti ne bila verjela?

Zdaj si me zapustil. Naj razmišljam karkoli, vedno mi šumi: »Zdaj si me zapustil...«

Še enkrat Te vprašam: kaj si storil? Kam naj se obrnem? Prosim Te, moj ljubi, ne zapusti me, da ne umoriš dvoje življenj. Radi otroka, radi Tvojega otroka, ki ga nosim pod srcem, se me usmili! Ali imaš samo kosček srca? Ljubi me zopet! Ti ne veš, kaj boš storil, če me zapustiš!

Naj uživam še enkrat blaženost Tvoje ljubezni! Za Teboj pridem v Ljubljano. Pričakuj me na kolodvoru. Črno bom oblečena. Od starišev bom vzela slovo, nikoli več jih ne bom videla — — — — — Ah, ne skrij se mi, kadar pridem, sicer me ne boš videl nikoli več. Kako težka je beseda »nikoli«! Samo še eno željo imam pred smrtjo: da Te samo še enkrat objamem in poljubim... Na svidenje!

Joško, sprejmi toliko pozdravov, kolikor je zvezd na nebu, toliko gorkih poljubov, kolikor sem solz pretočila.

Tvoja — Ivanka.«

Pismo hranim še danes. Dekliških pisem sem bral že mnogo, takega še nikoli ne. Moj Bog, kako beremo taka pisma! Dekleta pa so mislila na te besede še v onem omotičnem trenutku, ko so se nagibale nad valove in prepade, njih ustnice pa so šepetale imena... Umrla so s tihim usmevom na ustnicah, podobnim pokoju in ironiji.

Mladeniči so zganili pisma in jih hranili v žepu med ostalimi papirji in hodili par dni z redko besedo in skesano glavo okrog! Potem so ga raztrgali na kosčke na javnem trgu ali na ulici, da je stopala čezenj deklica, ki je prišla v Ljubljano. Če ne bi imela od joka rdečih in zameglenih oči, bi bila spoznala svojo lastno pisavo.

Od Kolodvorske ulice do Gruberjevega kanala je dolga pot, in marsikomu je bila v mesečnih nočeh prekratka. Ivanka je hodila od jutranjega vlaka do večerne zarje v upanju in srčni bolečini. Trikrat je obšla šentpetersko vojašnico, trikrat je obhodila belgijsko vojašnico; vsake meglene vojaške postave, ki se je prikazala na cesti, se je razveselila globoko v srcu. Stokrat je odprla usta, da bi vprašala.

V vsem mestu ni našla onega obraza, radi katerega je že v misli sami zatrepetalo bitje v njenem telesu. Petkrat se je vrnila na kolodvor, petkrat je šla zopet skozi Zvezdo. Beračici ob jubilejnem mostu je darovala ves svoj denar: jedla ni, pila ni, za poroko ni potrebovala ničesar več, za plenice tudi ne.

Samo smehljala se je; tako kot se smehljajo tisti, ki nimajo ne staršev, ne ljubih, ne sebe; z velikimi očmi, ki so že prestale vso grozo smrti, s srcem, ki je napravilo račun, gredo še zadnjo pot; spotoma ne pogledajo nikogar več.

Na mestu izvojuje še zadnji boj z nagonom, ki hoče, da telo živi; deklica krikne, ko da jo je kdo sunil; vrtinec vsega, kar se je zgodilo, lepih minut in težkih ur, jo pogoltne...

Vse je končano. Samo še ljudje prihitijo, križajo roke, zdravnik konstatira smrt, časopisi poročajo, dopisnik dobi deset vinarjev od vrste. Pozabljeno je.

Joško, ta dobri, otroški Joško, pa je vzel papir, zrezal ga v večjo obliko pisemskega papirja, prepisal »pismo nesrečnega dekleta« in pristavil to-le:

»Prišla je, sirota, iskala me je in ni me našla. Zvečer me je nekaj vleklo, da sem moral iti proti dolenjskemu kolodvoru. Zagledal sem gručo ljudi, ki je zrla v Gruberjev kanal. Ljudje so dejali, da je skočila v kanal deklica z vzklikom: »Z Bogom,

Joško! Na svidenje tam gori!« Potegnili so jo iz vode — bila je že mrtva. Videl sem jo, klical sem jo, pa se ni oglasila. Vrgel sem se na njeno truplo in jokal — — —«

Mladenič je znal pisati lepe besede, morda se niti ni lagal in celo jokati ga ni bilo sram. Na koncu je bil napisal še nekaj besed, ki jih ne bom ponavljal. Mladega človeka ni bilo sram, napisati jih in jih prinesiti tujcu, da mu jih natisne.

Danes, dne dvaindvajsetega maja v letu devetnajststodevetnajstem je bil že drugič pri meni. Nekoliko manj plašen in ponižen. Prinesel mi je nov prepis, sličen prvemu, na koncu pa so bile s svinčnikom zapisane besede:

»Bog ji daj mir in pokoj! Odpustil sem ji vse!« —

Jaz se pa vselej zbojim, kadarkoli srečam v noči senco v drevoredu. Jaz še danes čutim mrzlo, mrtvo roko utopljenke, ki drsa po papirju in piše zadnje besede, svojo edino oporoko pred smrtjo. Jaz vselej vztrepetam, kadar kdo plaho potrka na vrata.

Ljubavne pesmi.

Sestanek.

Pst, čuj! Iz gaja smeh doni.

Objamem te, ko mesečina —

gore oči, ko mesec v jezери.

Ti huda si? Z menoj nič več v ta gaj?

Ah, pač! Čuj, ptiček poje — vzemi — — daj — —

hi hi! — poljubček zdaj — —

Čin - či, čin - či!

Pst! Nekdo v grmovju gostoli.

Če dva čebljata, kakor jaz in ti,

če rada se imata — —

in če je ptiček, ki žgoli,

in če poljubčke šteje — hi hi hi — —

Čin - či, čin - či!

V zapuščenosti.

Hodim sam in slišim uro peti,
čez hiše in čez ulice zveneti — ena —
v srce zveneti — dve — tri —
štiri — pet — do polnoči — —

Od sladkih nje oči bolan,
od njenih ustnic sem pijan —
a za oknom njen obráz se smeje,
nje dih lagótni šipe greje,
nje prsti se igrajo . . .

Le zvezde rade me imajo.

Zimska silhueta.

Sneži, sneži . . .	Midva samá
gosteje, gosteje	sredi belih stezá —
na polje, na veje,	ne jaz, ne ti —
na steze, na steze —	le bela poljana
hitreje, hitreje	in črne oči . . .
veter veje.	

Tuj obraz.

Zapela bi — o pa mi je težkó,
ko te poljubim na obráz srčnó.

Na listih mesečina trepeta,
v očeh se tiha solza lesketa.

Na dnu te žalosti je tuj obráz,
bolj tih, bolj žalosten, ko ti in jaz,

in slednji hip ga vidim pred seboj . . .
Ah, zadnjikrat se vidiva nocoj,

ah, zadnjikrat poljubim ôbraz tvoj!

Pismo brez podpisa.

Belo pismo brez podpisa,
v belem pismu droben cvet,
v malih črkah solze lisa,
moj najdražji amulet.

„Ne ta roka, srce piše,
da mi drag je tvoj obraz.
Ne to srce, tuga piše:
daljna sva si ti in jaz.“

Ktero srce je drhtelo?
Pač nikoli zanj ne zvem.
Tiho bo izkrvavelo;
tuje mojim bo očem . . .

France Bevk.

Pomanjkanje in lakota v Ljubljani.

Po arhivalnih virih priobčuje dr. J. Mal.

Kalamiteta z živili in raznovrstne podobne stiske svetovne vojne niso v zgodovini našega mesta edine in osamljene nadloge, s katerimi je nemila usoda obiskovala in tepla čestito prebivalstvo ljubljanskega mesta.

Premnogokrat se morajo naši letopisi baviti zlasti s prehranjevalnimi stiskami in težavami trgov in mest. Ob vsaki podobni priliki, ali bolje rečeno nepriliki, se meščani niso toliko pritoževali radi pomanjkanja kot takega, marveč so svoje pritožbe namerili predvsem proti neupravičenemu trgovanju plemstva in njihovih podložnih kmetov.

Po splošnoveljavnem in običajnem srednjeveškem naziranju so namreč bili edino le meščani upravičeni se baviti s trgovino. Ker pa so plemiči uvideli, da donša ta posel lepe dohodke, so se sčasoma začeli sami ukvarjati z nakupom in prodajo raznih poljskih pridelkov. Pa tudi svojim kmetom so vsled lastne koristi dovoljevali, da so se zlasti pozimi, ko je poljsko delo počivalo, bavili s prekupčevanjem.

Za meščane pa je bilo to ogenj v strehi. Na cesarskem dvoru so tožili plemstvo in kmete, da so jim izvili vse trgovstvo iz rok, mesta da so radi tega zabredla v revščino in dolgove. Ljubljancje so v resnici dosegli, da je cesar Maks I. leta 1510. razglasil plemičem in duhovščini povelje, s katerim jim je prav resno zapovedal, da se ne pečajo več s trgovstvom okoli svojih samostanov, graščin, vasi in krajev ter tudi ne dovoljujejo trgovati svojim ljudem in podložnikom, marveč prepustijo to meščanom, kakor zahteva to stari običaj.

Seveda so se plemiči za to prepoved ravno tako malo brigali kakor za vse druge. Še več! Leta 1553. se jim je s cesarskim patentom naravnost dovolilo, da smejo trgovati z lastnimi pridelki in izdelki. Kmetom je bilo dovoljeno, da so smeli prosto tovoriti ne le žito, ampak tudi platno, bukovsko sukno, usnje, med, vosek, olje, predivo, prodajati živino, svinje, meso in drugo blago na Goriško in celo na Laško. Od tam so smeli privažati vino, sol, olje ter sploh vse, kar so tam zamenjali, da se niso vračali prazni. Cesar niso potrebovali sami, so smeli prodajati zopet naprej.

Ne le meščanje, tudi kmetje in celo tuji trgovci so smeli povsod po Kranjskem prosto nakupovati žito in ostale domače pridelke. Ker je kmet svoje žito lahko na domu prodal, je bilo le

malokoga videti na kakem mestnem trgu in tisti, ki je prišel, je držal vsled tega svoje žito in druge pridelke tako visoko, da si je marsikdo desetkrat preje premislil, preden je blago kupil.

Gosposka in kmet sta svoje pridelke z lahkoto prodala tujemu trgovcu in za neprimerno višjo ceno, kakor pa jo je plačal kranjski meščan. In tako vidimo, da so romala živila iz naših krajev v tujino, predvsem v primorska mesta Reko in Trst ter na Beneško. Ljubljancje so sicer l. 1620. znova sklenili, da dokler bo visela tržna zastavica na rotovžu, toliko časa ne sme kupiti noben kmet ali tujec niti zrna žita; ko pa zastavo snamejo, sme kupiti največ osem mernikov; le če potrebuje za setev, sme kupiti več, a se mora poprej izkazati, da ga potrebuje res za to, in da ne bo dalje z njim trgoval. Če bi kmetje žita, ki so ga prinesli na trg, ne mogli prodati, naj ga spravijo v mestnem skladišču, a žitomerci naj se pazijo, da ne bodo pri tem kmetov z mero goljufali.

Iz vsega tega razvidimo, da meščanje niso mogli več obvladati trga, ampak so izgubili svoj trgovski monopol. Obubožali so polagoma tako, da so koncem tridesetletne vojne odgovorili Novomeščani Ljubljancanom, ki so jih vabili na nekak protesten trgovski shod, da vsled svoje revščine in uboštva ne morejo priti na zborovanje.

Dokler so še Benetke obvladovale svetovno trgovino, toliko časa je cvetelo blagostanje tudi ljubljanskim trgovcem, katerim je dož Mocenigo začetkom XV. stoletja dovolil uporabo takozvanega nemškega skladišča. Bila je to doba, v kateri so ljubljanski mestni očetje mislili na stavbo nove veličastne mestne hiše in so hodili k sejам oblečeni v škrlat in brokat.

Ko pa se je nagibal srednji vek k svojemu koncu, je šla isto pot tudi slava in mogočnost nekdanje kraljice in vladarice morja. Nova pota v Indijo in Ameriko so si ob zapadni obali Evrope ustvarila nova trgovska središča: Amsterdam in Anverza sta izpodrinila Benetkam vseobvladajočo trgovsko pozicijo.

Z Benetkami pa je bila posredno zadeta tudi ljubljanska trgovina, ki je šla polagoma, toda z nič manjšo gotovostjo isto rakovo pot kakor kraljica sinje Adrije, Benetke.

Upoštevati moramo dalje tudi še dejstvo, da je nekako ob istem času veliko cerkveno gibanje, ki se je pojavilo v Srednji Evropi, potegnilo nase

vso pozornost in zanimanje zlasti meščanskih slojev, ki so se čudovito hitro oprijeli Lutrovih nauk.

In ko je kmalu zatem zastavila s krepko roko katoliška protireformacija, nam bo razumljivo, da ni bila volja deželnih knezov podpirati v njihovih stremljenjih in težnjah mesta in trge, ki so se izkazali tako protivne v cerkvenopolitičnih zadevah.

Razentega je vzplamtela na severu še vojska, ki je skozi trideset let namakala Nemčijo in Avstrijo s krvjo in solzami. Na našem jugu so se sicer z madridskim mirom (1617, 1618) ustavile triletne praske in borbe z beneškim levom, toda pravo prijateljstvo in medsebojna zaupljivost in strpnost se kljub temu ni mogla nikdar več naseliti med obema strankama.

Trgovina in s tem tudi blagostanje ljubljanskega meščana, trgovca in obrtnika, je bilo vsled opisanih razmer in vzrokov če ne uničeno, pa vsaj nevarno izpodjedeno, in v slučaju slabe letine v deželi je bila katastrofa neizogibna, ker ni imel mestni trgovec več v oblasti trga. Hitra in izdatna pomoč oddrugod pa je bila v tistih časih vsled slabih in nezadostnih prometnih razmer izključena.

V takih žalostnih okoliščinah so se pred tristo leti zgostile nesreče in nadloge nad glavami nesrečnih Ljubljančanov ter jih pahnile v gorje, ki je v mnogočem slično bedi, katero smo morali pretrpeti potomci v sedanji svetovni vojni.¹

Kot nekak predznanilec bodočega zla se je v letu 1621. pojavil v Ljubljani hud potres. Opol-dne 5. maja naslednjega leta so se potresni sunki ponovili. Poškodovan je bil med drugim zlasti težko lontovž, zrušil se je del mestnega obzidja, pri jezuitski cerkvi pa je padel križ raz stolpa. Škof Tomaž Hren je v svojem koledarju zabeležil, da je bil to strašen potres, ki je trajal tako dolgo, kot se moli en Očenaš, Češenasimarija in Vera.

Naš sloviti zgodopisec Valvazor poroča v njemu lastni, pol šegavi, pol resni obliki o stiski tega leta sledeče: »Leta 1622. je videla Kranjska tri solnca na nebu. In marsikomu je tega leta tako trda predla, da si je želel sploh nobenega solnca ne videti, namreč tistemu, ki je bil z živili slabo preskrbljen. Kajti v tem času je zavladovalo po celi kranjski deželi, zlasti pa v Ljubljani veliko

¹ Vsi arhivalni podatki te razprave so povzeti iz kranjskega deželnege arhiva (stanovski arhiv, f. 233; vicedomski arhiv, f. I/157; deželnozborski protokol, XV fol. 66 sl., 144, 204 sl., 229 sl.; Perizhoffen, Carniolia pragm., I. del, XV, 16; kronolog. zbirka patentov). — Prim. tudi zadevna mesta pri Valvazorju in Vrhovčevi zgodovini ljubljanskega mesta.

pomanjkanje in nezaslišana draginja tako pri kruhu in vinu, kakor tudi pri drugih živilih.«

Pomanjkanje v navedenem letu je bilo v resnici tako hudo, da se je moral celo stanovski odbor opetovano posvetovati o vprašanju prehrane, dasiravno mu to ni bilo ravno preveč ljubo. Kajti iz uvodnih izvajanj spoznamo, da je bilo plemstvo kot zastopnik velikih posestev naklonjeno prosti, nevezani trgovini, ker jim je ta način razpečavanja njihovih pridelkov ob času slabe letine donasal mastne dobičke.

Najpreje so se obrnili gorenjski fužinarji na tamošnjega višjega rudarskega sodnika kot svojega sodno-upravnega predstojnika s prošnjo, v kateri so se bridko pritoževali nad veliko draginjo in pomanjkanjem živil.

Pri takrat vladajočih okoliščinah se ne smemo čuditi, da se je kmalu pojavilo pomanjkanje nele po mestih, marveč tudi na kmetih, kot nam kaže slučaj bohinjskih in ostalih gorenjskih fužinarjev. Pisani viri imenujejo Bohinj radi razvite živino-reje naravnost »masleno jamo«. Kmetje sami so trgovali s svojimi izdelki preko Krasa notri do Trsta. Prodajali so pač svoje blago tam, kjer so ga lažje dražje prodali, kar pa je moralo postati usodno za ožjo domovino v časih splošnega pomanjkanja živil.

Izvečine pa posestniki bohinjske doline že dalj časa niso bili več pravi kmetje. To so bili le bolj tako mimogrede. Kajti opetovano jih čujemo tožiti, da se ne morejo preživljati na svojih »beraških zemljiščih«, da zaslužijo komaj za davke, in da se morejo vzdržati le s pomočjo lastnikov fužin, ki jim dajo dela in dobrega zaslužka.

Ali to je bilo resnice le pol. Kajti kot kmetje drugod, podobno so se tudi Bohinjci pečali s prekupčevanjem tako, da se je l. 1635. lastnik fužine v Bistrici Andrej Jerič obrnil do briksenških komisarjev (kot zemljiške gosposke) s prošnjo, da prepovejo prekupcem nakup masla in masti ter izvažanje iz Bohinja. Komisarji naj bi zbog odprave naraščujočega veriženja dali blejskemu oskrbniku potrebna navodila in ukaze.

Da bi preprečili silovito tihotapljenje živil v tuje dežele, so postavili stanovi po celi deželi tajne paznike, da bi izsledili te tihotapske zločince. Posebno slabo je bilo v tem oziru na notranjskem Krasu. Tod so se namreč podložniki prav lahko izmuznili na benečansko ozemlje, tako da so bili stanovi prisiljeni, ustanoviti poleg straže v Ložu še eno v Jurišičih.

Nič boljše ni bilo na Dolenjskem. Od tukaj so izvažali živila do pravcate mere opustošenja

zlasti v Bakar in na Reko, tako da so se kranjski stanovi že bavili z mislijo, da bi vzeli v najem od grofov Zrinjskih gospostvo in pristanišče Bakar in Novi z drugimi obmorskimi kraji vred.

V splošnem je prišlo v stanovsko blagajno dokaj glob, vendar so stanovski odborniki kljub temu venomer tožili, da kažejo premnoge gruntne gosposke in podeželske sodnije vse premalo vneme pri preganjanju in iztrebljevanju tihotapske trgovine.

Da je postal položaj na Kranjskem še težavnejši, so sklenili koroški stanovi, da se ne sme v bodoče izvažati na Kranjsko niti živina niti žito ali podobna živila.

Kranjski stanovi so nato opozorili Korošce na potrebo vzajemnosti in dobrega sosedstva (bessere Correspondenz und Nachparschafft). Ker pa so le-ti ostali trdovratno trmasti, so segli tudi Kranjci po represalijah ter še od svoje strani prepovedali vsakršni izvoz.

Ta sklep so pozneje omilili le v toliko, da je bilo dovoljeno izvažati tisto blago, s katerim je bila Kranjska čez mero založena in so ga ostale dežele neobhodno potrebovale. Pri tej zaprtiji mej na znotraj in na zunaj je stanove zelo nemilo prizadelo to, da so izostali mnogi colninski in mitniški prejemki.

Posebno hudo je gospodarila lakota po naši kršni Istri, ki je bila v oni dobi povečini združena s Kranjsko. Le zapadni obmorski del polotoka je bil podložen Benečanom. Da je bila tod pšenica draga, nam je umevno, ker je prihajala iz severnih krajev, ki sami za-se niso dovolj pridelali. A manjkalo je tudi vina, olja in sira. Celo soli niso mogli dobiti ljudje, ker so imeli Benečani v tem oziru nekak monopol; v beneškem delu zapadne Istre pa niso hoteli sprejemati avstrijskega denarja. Takrat so se namreč širile govorice, da nameravajo tekoči denar zamenjati za slabšega in so se ga najbrže vsled tega branili.

Neka glagolska bilješka iz Boljuna, kjer je že koncem srednjega veka pisal pop Frljanić svojo glagolsko kroniko o istrskih dogodkih, nam tako-le opisuje lakoto in draginjo v Istri:

1622. na dan 14. ijuna v Boljune. Va to isto leto biše velik glad i kareštija vina i ulja, kade beše spud pšenici za libar trideset i šest, a starić sira za libar tri solidov deset, a vino žban solidov deset, a ulje librica solidov 24, i to ne moguć imet kupit kadi, i to gonjahu ljudi ot robi s Kopra. I to isto leto biše velika smučnja za pinezi, i soli ne mogahu ljudi kupit, zač ne imejahu pinez bene-

tačkih, zač muneda cesarska biše bardžana na zemlje svetega Marka.¹

Pomanjkanje in glad torej vsepovsod širom naše domovine! V teh okoliščinah in razmerah nam je razumljiva prošnja gorenjskih fužinarjev za takojšnjo odpomoč. To vlogo, s katero smo se že zgorej seznanili, je višji rudarski sodnik odstopil kranjskemu deželnemu vicedomu, ki jo je v seji stanovskega odbora dne 24. novembra 1622 predložil v posvetovanje.

V isti seji je prišel na razgovor tudi »velik nered in pomanjkanje kruha in drugih stvari v mestu Ljubljani«. Sklenili so, da bosta deželni oskrbnik in deželni vicedom dala pregledati vse meščanske hiše; za vizitacijo plemiških hiš pa naj pritegneta še nekoliko odbornikov deželnih stanov.

Toda stanovi so morali takoj uvideti, da zlo še ni s korenino odpravljeno s tem, če popišejo zaloge živil v Ljubljani. Raditega je prišla vsa ta zadeva še enkrat v razpravo pri prihodnji seji stanovskega odbora z dne 26. novembra 1622, ki je bila pravzaprav sklicana edino le radi aprovizacije Ljubljane ter vsled neznosne draginje po celi deželi.

Razen običajnih stanovskih odbornikov (deželni oskrbnik, vicedom, uradni predstojnik, vrhovni davčni upravitelj, baron Wagen in Rauber) se je udeležil tega posvetovanja tudi ljubljanski župan s tremi svetovalci. Po temeljitem in dolgotrajnem razpravljanju so se končno zedinili v to, da se ima izvršiti v Ljubljani generalni popis tako po hišah meščanov kakor tudi po hišah plemičev in višje duhovščine, da se morejo na ta način ugotoviti zaloge žita in če bodo le-te zadostovale za prehrano. Hkratu so tudi prosili vicedoma, da dene vse žitne zaloge pod zaporo, »da bi ta vizitacija bolj zalegla ter da bi zanaprej meščanje ne prevažali žita.«

Taka zapora je bila za mesto še tem bolj potrebna, ker so bili stanovski odborniki proti absolutni prepovedi izvoza izven dežele. Izgovarjali so se na težkoče točnega nadziranja pri mejnih colninskih uradih. Kar je glavno, pa moramo pomisliti, da so bili vsi člani stanovskega zbora sami veleposestniki, ki se niso hoteli odreči na ljubo

¹ Izvirna listina v arhivu jugoslavenske akademije v Zagrebu (gl. Vjesnik zem. arkiva, XIII, 28). — Libra je povečini utežna mera, enako tudi librica; odgovarjala je nekako našemu funtu = ½ kg. Kot denar je štela beneška libra = lira večinoma 20 soldov (v našem slučaju celo nad 24 SO); ob času napoleonske okupacije se je računala libra za frank. — Spud (lat. modius) je žitna mera, žban lesen vrč. Kareštija = draginja, muneda (moneta) = denar.

Ljubljani morebitnemu večjemu dobičku, ki ga je bilo pri izvozu pričakovati.

Kakor dandanes tekom velike svetovne vojne, tako so bili tudi pričetkom strašne tridesetletne vojske prisiljeni napram brezvestnim oderuhom določiti za najnujnejše življenske potrebščine maksimalne cene (takozvano Taxordnung).

»Kajti — tako tarna naše izvestilo — meščan v mestu in kmet na deželi sta pri svojem trgovanju in kupčiji prišla že tako daleč, da si po svoji glavi izmišljujeta cene za prebivalstvo in mu predpisujeta, kakor se jima zljubi, mero in težo. Krčmar taksira svoje vino v kleti, kakor hoče in more, obedi so tudi tako silno dragi, da so skoro vedno dvakrat preplačani. Tudi rokodelci niso ravno najzadnji. Ti odirajo preko vsake vesti, kmetovalec pa prodaja svoja živila in ostale potrebščine enostavno tistemu, ki boljše plača, — z eno besedo, vsemu temu je krivo splošno razširjeno neupravičeno prekupčevanje in razni monopoli, vsled česar mora občinstvo, zlasti pa ubogi meščan silno trpeti in obubožati. Deželni uradniki, ki živijo le ob svojih bornih plačah, morajo vsako stvar z žvenketajočim denarjem drago preplačati in radi teh razmer izmed vseh najbitnejše občutijo to nerednost in draginjo, kateri bi se dalo ob dobri volji deželne gosposke prav lahko od pomoči na gornji način h pridu in koristi cele dežele.«

Izvedbo sklepa gledè popisa žita v Ljubljani so poverili Janezu Jak. Apfaltrerju, Matiji Ponzarelu, Andreju Hrenu in ljubljanskemu mestnemu sodniku Gregorju Kunstlu.

Kakor nam sporoča Valvazor, so ti komisarji pregledali hiše celokupnega plemstva kakor tudi vse meščanske in proste (patidenk) hiše, odprli so vse žitnice in shrambe, dà, celò kleti. Enako kot med sedanjo vojno so namreč tudi takrat šteli vino med neobhodno potrebna živila.

Popisovanje zalog v mestu in predmestjih je izkazalo sledeče količine živil:

pšenice . . .	1469 ¹ / ₂	stara ¹	ovsa	377	starov
rži	726 ¹ / ₂	stara	laškega (ita-		
soržice . . .	215	starov	lijanskega		
mešanice . .	323 ¹ / ₂	stara	in vipav-	784	tovorov ²
prosa	715	starov	skega) vina		
ječmenja . .	84	starov	dolenjca		
ajde	3608	starov	(cvička) .	416 ¹ / ₂	tovora
			medice . . .	4	tovore.

Uspeh tega popisovanja je bil razmeroma jako klavrn. Pomisliti namreč moramo, da stojimo šele v začetku decembra, in da bo moralo ljubljansko

¹ 1 star = 4 mernike.

² Tovor je obsegal nekako 75 bokalov.

prebivalstvo s temi zalogami izhajati do prihodnje žetve in mlačve, torej dobrih 8 mesecev.

Tudi če prištejemo 1508 mernikov ovsa h krušnemu žitu, je prišlo na osebo komaj 1 kg moke na teden, in to za kuho in kruh. Morda bi se nam ta količina še ne zdela tako majhna, a moramo vzeti v ozir, da pri takrat zelo slabo razviti živinoreji meščan ni mogel pričakovati, da si izpadek na moki nadomesti z mesom. In spodaj bomo čuli, da je tudi živina šla v množicah izven dežele.

Glavnega pribežališča lačnih, krompirja, pa še niso poznali tedaj po naših krajih. Te koristne rastline peruanskih planot takrat in še dolgo potem pri nas niso gojili. Še v času lakote v dobi tik pred veliko francosko revolucijo so imeli ljudje do tega koristnega sadeža vse polno predsodkov. Francoski kralj je ukazal, da je moral priti krompir tudi ob najslovesnejših pojedinah na njegovo mizo, da bi tako s svojim vzgledom privabil ostale k posnemanju.

Tudi pri nas so oblasti te dobe takozvanega prosvetljenega absolutizma skušale navajati prebivalstvo k intenzivnejši saditvi krompirja.

Ko je bila l. 1786. v notranjeavstrijskih deželah slaba žitna letina, tako da ljudje niti s čim niso imeli posejati svojega polja in je tudi zanaprej slabo kazalo, tedaj je administrator državnih posestev Jožef Hammer potom posebnih okrožnic med drugim opozarjal, da bi se dala grozeča lakota časovno zavleči, ako ne že popolnoma preprečiti, če bi hoteli kmetje spoznati koristnost pridelovanja krompirja: »Naravnost neverjetno je, kako malo je pripravljen poljedelec upoštevati koristnost tega sadeža, ki bi ga mogel v slučaju, da vsi ostali pridelki odpovedo, rešiti trpke lakote in njenih uničujočih posledic. Naloga uradništva je, iztrebiti poljedelcu predsodke in ga z vzgledom poučevati.«

Da se je tudi pri Slovencih vpeljalo pridelovanje krompirja po prizadevanju gosposke, zlasti po zgledu nemških državnih dominijev in plemiških veleposestev, je razen zgornjega uradnega priporočila razvidno tudi iz imena novovpeljane rastline. Prevzeli smo namreč enostavno nemško ime Grundbirn in to besedo po svoje prikrojili v krompir (grunbir).

Za časa francoskih vojsk je bil krompirjev sadež pri nas že tako udomačen in splošno razširjen, da je v odvrnitev lakote mogla izdati deželna oblast spomladi leta 1806. poseben »Nauk is krompira kruh pezhi«. To natančno navodilo pravi h koncu, da dobimo iz doma pripravljene

krompirjeve moke »dobri beli kruh, katiri je od navadnega shitnega kruha samo v' duhu po krompiru razložen, pa sarés bolshi, ku vsaki jezhenák, ovsenak, ali turshizhenák.«

Pred tremi stoletji pa si torej naši Ljubljancje niso mogli tešiti svojih lačnih želodcev s krompirjem, ki ga naš kmet še ni poznal.

Naš seznam popisanih žitnih zalog je tudi iz narodno-gospodarskega stališča zanimiv. Dokazuje nam namreč, da tistikrat pri nas niso sejali toliko pšenice ko danes. Njeno mesto je zavzemala ajda, katere so imeli Ljubljancje malodane trikrat več ko pšenice. To nam potrjujejo tudi obili urbarialni zapiski in pa nekoč pri nas jako razvita čebeloreja.

Čebele namreč oskrbujejo pri dvospolnih ajdnih cvetih medsebojno opršenje, ki je tu potom vetra onemogočeno, izključeno pa tudi samolastno opršenje. Opršenje cvetne brazde s cvetnim prahom je namreč za razvoj semena oziroma plodov neobhodno potrebno, ker se na ta način izvrši oploditev semenskih popkov. Izkušnja tudi uči, da so semena, ki so dozorela potom opršenja žuželk, predvsem torej čebel, navadno krepkejša in rodovitnejša.

Pri intenzivnem gojenju ajde v prošlih časih nam je torej razumljiva tudi živahna čebeloreja naših prednikov. — Sejali pa so pri takratni neracionalni izrabi zemlje ajdo največ po prahi, prašno ajdo. Na ta način so si setev lahko tako uredili, da jim morebitna prezgodnja jesenska slana ni mogla uničiti vsega pridelka.

Zelo dobro so se Ljubljancje založili s prosom. Število 2860 mernikov nam dovolj jasno priča, da stari Ljubljančci — vsaj v sili — tudi kaše niso zametovali.

Vizitacijski komisarji so svoj posel nenavadno hitro opravili. Kajti že v seji z dne 9. decembra 1622 so predložili svoje poročilo zbranim gospodom in odbornikom.

Z ozirom na to, da je bila zima takorekoč šele pred durmi, da zaloge na noben način niso mogle zadostovati do prihodnje žetve, in ker je bila draginja že tedaj tako velika, so tarnali mestni zastopniki toliko časa, da so v isti seji po dolgem prerekanju končno sklenili raztegniti revizijo živil na celo deželo.

V vsakem okrožju naj bi vodil popis po en član stanov v zvezi z enim meščanom. Ta posel je glasom gornjega sklepa opravljal: na Gorenjskem Hans Daniel baron Wagen in kranjski meščan Feliks Aidlmann; v ljubljanskem okrožju Erazem Andrej Schwab ter Krištof Otto iz Ljubljane; na Dolenjskem Hans Jakob Apfaltrer in kot

meščan Fortunat Juket; na Krasu in Pivki (na Notranjskem) pa so poverili popis Francu Juriju pl. Oberburgu in Martinu Burjaku.

Posledica tega popisa žita in drugih živil po celi deželi bi morala biti, da bi plemiški in duhovski veleposestniki v prihodnje ne mogli več prosto in svojevóljno razpolagati s svojimi, gotovoda bogatimi žitnimi zalogami. Pomisleki napram tako radikalnim odredbam so se zatorej jeli polagoma zgoščevati in naraščati v odločen odpor, ki je dobil izraza v prihodnji seji dne 12. decembra 1622. Takrat so v odsotnosti deželnega oskrbnika in vicedoma sklenili stanovski odborniki Wagen, Rauber, uradni predsednik in ljubljanski stolni prošt, da naj v prejšnji seji sklenjena vizitacijska komisija ustavi do nadaljnjih ukrepov svoje delovanje. Zdi se mi, da je gornji sklep radi popisa živil na deželi ostal za vedno samo na papirju.

Ubogim Ljubljancjom so se polagoma le odprle oči. Spoznali so, da stanovskim veleposestnikom ni mar beda meščanom, ampak da iščejo le svoje koristi, resne pomoči pa od plemstva ni bilo pričakovati. Skrbni mestni očetje pa se po teh prvih neuspehih niso dali oplasiti. Iskali so novih potov in sredstev, da pridejo do zaželjenega cilja. Njihovi vztrajni vnemi za telesni blagor svojih so-meščanom tudi pot na cesarski dvor ni bila predolga. Tam so predložili svoje prošnje in pritožbe ter prejeli zagotovilo, da bodo njih želje in težnje upoštevali.

Priložnost za tako intervencijo v prid stradaljočemu meščanstvu od strani vlade je bila dana. Kralj Ferdinand je namreč sklical iz Regensburga dne 3. januarja 1623 kranjski deželni zbor k zborovanju na dan 23. januarja istega leta. Za svoje deželnozborske komisarje je pooblastil in imenoval škofa Tomaža Hrena in vicedoma Oktavija Panizola, katerih naloga je bila, predložiti v razpravo deželnoknežje propozicije in iste po potrebi natančneje razložiti in utemeljiti.

Med številnimi točkami teh deželnozborskih propozicij, ki tičejo najrazličnejših deželnih zadev, od deželne brambe pa do mejnih obrambnih naprav proti Turkom in sličnih stvari, najdemo tudi toplo priporočano skrbipolno prošnjo ljubljanskega mesta radi aprovizacije.

Vladar pravi v svojem dopisu na stanovski zbor glede te zadeve, da bi on rad kot oče domovine rešil ljudstvo pogina v trdem času lakote: »Ko se je naznanilo, da vlada na deželi in zlasti v mestu Ljubljani veliko pomanjkanje ljubega kruha, mesa in vseh mogočih živil, se je Nj. Veli-

P. P. Rubens: Snemanje s križa.

čanstvo skrbno zavzelo ter ukrenilo vse potrebno, da se vsi ti žalostni nedostatki odpravijo. Ker so navedli predvsem dva vzroka hude draginje, katerih eden obstoji v tem, da so se že preje izdala izvozna dovolila za gotovo količino žita in živine, ki so jo vsled tega mogli neovirano spraviti čez mejo v tuje dežele, je Nj. Veličanstvo glede na to okolnost potom odprtih povelj in patentov takoj odredilo, da so vsi potni listi neveljavni, dokler se razmere ne izboljšajo, in je pri tem tudi, kolikor je bilo mogoče, ostalo.«

Kot prvi vzrok draginje in pomanjkanja živil so torej smatrali na dvoru to, da so razni prekupci prelahko dobili dovoljenje za izvoz žita in živine. Odkrili pa so še drugi vzrok nastale velike stiske. Med ljudstvom so se namreč začele širiti govorice, da bodo dosedaj veljavni denar vzeli iz prometa ali ga sploh prepovedali, in da bodo mesto tega kovali potem manjvreden denar.

Gospoke, ki so imele v prošlih stoletjih pravico kovati denar, so si namreč često pomagale iz večnih denarnih stisk s tem, da so poslabšale materialno vrednost denarja. Prepričani so bili, da je tako početje dobra in dovoljena kupčija. Raditega je bil v prejšnjih časih denar marsikakega kova na slabem glasu, nasprotno pa je vsakdo rad sprejemal denar gotovih »dobrih tvrdk«, tako n. pr. takozvane florentince = fiorini (goldinarje). Izza dobe merkantilizma so prišli razen zmanjšanja dragocene kovine v novcu na površje še takoimenovani »Bankozettel«, naš papirnati denar. Razlika v finančnih operacijah prošlih dob in sedanosti je ostala v bistvu vedno razmeroma majhna.

Kmet in posestnik sta pridržavala svoje žito in druge zaloge živil, ker sta imela rajši v rokah gotovo blago, ko pa negotov denar. Kajti izguba bi bila neizogibna, če bi bilo treba izmenjati stari denar z novim poslabšanim. Zato kmet svojih pridelkov ni več postavljaj na trg.

Da bi kmete pripravili do tega, da bi s svojim blagom zopet prihajali na trg, in da bi preprečili zaenkrat neopravičeno bojazen, je cesarska pisarna že 15. novembra 1622 razglasila neresničnost vesti, ko da bi vlada nameravala krožeči denar v njegovi notranji vrednosti zmanjšati, vzeti iz prometa in ga kot plačilno sredstvo prepovedati. Ta patent odločno zanika upravičenost strahu zbežanega prebivalstva ter zatrjuje ravno nasprotno.

S tem, da je prepovedala in preklicala vsa izvozna dovoljenja za žito in živino,¹ kakor tudi z

¹ Oboje so doslej izvažali v veliki meri zlasti na benečansko ozemlje.

zatr dilom, da ne bo denar poslabšan, je menila vlada, da je spravila s sveta dva glavna vzroka vladajoče draginje. Blago je ostalo doma v deželi in nikomur ni bilo treba biti v skrbeh, da bi radi denarja zadržaval v skrinjah in shrambah živila, če jih je imel odveč za domačo potrebo. Ako bi pa kljub temu stiska še naprej obstojala, je bilo treba drugod in globlje iskati vzrokov.

Oglejmo si nekoliko pobliže nekaj nevarnih pojavov, ki jih omenja dvorna pisarna. Kakor že na različnih krajih tega doneska k naši domači zgodovini, nas bo tudi to mesto spominjalo na podobne slučaje iz naše sedanje polpreteklosti.

Deželnoknežja propozicija iz l. 1623 razlaga preteče nepravilike tako-le: Čeravno je izvoz žita v Italijo z ustavitvijo izvoznih prepričen, je vendar ostala trgovina z žitom na Ogrsko in v Avstrijo kljub temu še nadalje neovirana, kar pomenja vsekakor za Kranjsko precejšen primanjkljaj na živilih.

Radi Ogrske se zdi vladi tak neomejen uvoz še tembolj pomisleka vreden, ker Ogrska kljub dosedanemu običaju nele ničesar več v Avstrijo ne uvaža, marveč še celo žito in druga živila iz teh dežel izvažajo. Ker pa Ogrska sama toliko ne porabi, preskrbuje na stroške prehrane skupne domovine z živili dednega sovražnika krščanstva, Turčijo.

Lepo je sicer, pravi dalje ta vladni ekspozé, da izkazuje ena dežela drugi dobro soseščino in se medsebojno podpirajo v slučaju potrebe, kar veljaj tudi napram ogrskemu kraljestvu, ki je v drugih razmerah priskočilo na pomoč z živili različnim avstrijskim deželam. Če bi se pa vendar moralo to zgoditi na škodo ožje domovine in bi na Kranjskem še nadalje trajalo pomanjkanje žita, potem naj stanovi sklepajo i o tem, bi li ne kazalo, da se ustavi tudi izvoz na Ogrsko in Dolnje Avstrijsko.

Toda ne samo podložnik, marveč tudi graščinski veleposestniki niso hoteli prodajati svojih pridelkov. Zato tudi Ljubljancan je niso mogli nič prida doseči pri članih deželnih stanov, ki so bili sami imejtelji obširnih latifundij. Že zgoraj sem imel priliko opozoriti na to, da so bili stanovi tako dolgo za popis žitnih zalog, dokler je šlo za konskripcijo po mestih; ko bi se pa moralo isto izvršiti tudi na deželi in po njihovih gradovih, takrat so pa takoj ustavili delovanje zadevnih komisij!

Pa še več! Plemstvo je zabranjevalo celo svojim podložnim kmetom, da bi prinašali žito, vino ter druga živila prosto na trg; morali so marveč poprej vse svojim gospodarjem poceni po-

nuditi v nakup. Šele ako ti niso marali ničesar kupiti, so smeli kmetje svoje pridelke neovirano prodajati.

V takih razmerah potem ni čudno, ako čujemo pritožbe, da si »ubožec kljub vsem božjim postavam celo za gotov denar ni mogel v svoji stiski kupiti hrane in ljubega kruha«. Ferdinand II. roti in opominja zatorej vse svetne in duhovske člane stanovskega zbora, ki imajo dovolj žita, živine ter drugih živil, da pomagajo bedo trpečemu prebivalstvu domače dežele, predvsem pa naj zadostno oskrbijo ljubljansko mesto, od katerega uživajo sami kot tudi njih rodbine dokajšnje dobrote. Iz krščanskega usmiljenja naj proti primernemu plačilu radevolje odstopijo toliko, da bodo mogli peki in mesarji preskrbeti mesto saj z najpotrebnejšim.

V slučaju pa, da bi ta opomin nič ne zalegel, je bil kralj Ferdinand odločen, poseči po radikalnejših sredstvih. Za vzor bi mu bila neka naredba nadvojvode Karla od dne 2. decembra 1570.

Nadvojvoda Karel je bil namreč pri takratni draginji odredil, da je strogo prepovedan vsak izvoz žita iz Kranjske bodisi na Štajersko ali Koroško, bodisi na Goriško ali v Italijo. Že 5. avgusta 1570 je bila izdana taka splošna izvozna prepoved za inozemstvo, sedaj so jo le še potrdili; takrat je bila posebej prepovedana tudi še vsaka kupčija s konji.

V tistih letih ni smel nihče trgovati z žitom. Vsakdo je smel le to in toliko kupiti, kar je rabil za lastno potrebo. Vsakršno prekupčevanje je bilo strogo prepovedano; vendar je ta patent določal, da to ni nikaka neopravičena kmečka trgovina, ako ubogi, dedno na graščinskem posestvu naseljeni podložnik kupi v mestu ali pri graščinski gosposki eden ali dva tovara žita in ga v drugem mestu proda, kajti to da je že od nekaj bilo dovoljeno.

Nastavili so posebne skrivne paznike, katerih naloga je bila izslediti in naznaniti take prekupčevalce, verižnike in tihotapce. Kogar so zasačili, so mu za kazen zaplenili žito, voz in uprego. Tihotapci so morali plačati ekvivalent žita, ki so ga pretihotapili; ako pa svojega posla kljub temu niso hoteli opustiti, so jih kaznovali z občutnimi denarnimi in zapornimi kaznimi.

Posestnikom žita je ta patent nadvojvode Karla dalje naročal, da morajo svoje žito potrebnim tudi dejansko ponuditi v nakup, ne pa čakati še višjih cen. To se je sicer vsaj deloma dalo izpeljati, ker je bila vsaka trgovina žita izven dežele prepovedana. Gostilničarji so morali pri na-

kupu predložiti potrdilo svoje zemljiške gosposke, če in koliko žita potrebujejo v svojem obratu.

Pri ureditvi glede porabe kruha in moke za Štajersko (generale z dne 30. septembra 1570) pa so šli še korak dalje. Vsakdo se je mogel in smel preskrbeti z žitom v toliki meri, kolikor je dejansko nujno potreboval v svojem gospodarstvu. To količino pa je mogel kupiti le na podlagi pisane izjave pristojne gruntne oblasti, kjer je bilo natančno zabeleženo, koliko potrebuje žita. Po prejemu je bila ta izkaznica ob vsako veljavo in so jo morali uničiti.

Te nakaznice, oziroma potrdila zemljiških oblasti so bile torej že pred več ko tristo leti predhodnik naših krušnih in močnih izkaznic, in sicer skoro popolnoma v isti obliki in enakem obsegu kakor jih imamo v današnjih dneh.

Ob času pomanjkanja leta 1570. so dalje morali tudi vse žito, ki so ga pripeljali na trg, a ga niso mogli prodati, spraviti v javne žitne shrambe. V Ljubljani je stala ta žitnica v bližini Tranče. Tistikrat je bilo to poslopje komaj dobro dograjeno; kajti mestni očetje so šele l. 1552. sklenili, da se zida žitnica, kjer bodo imeli tudi peki svoje prodajalne lope in shrambe, da se jim ni bilo treba drenjati pod nizkim in tesnim obokom kaznilnice in zapora pod Trančo, ki se je razpenjala nad sedanjo ulico istega imena. Pod tem obokanim prehodom iz Starega in Mestnega trga v novi del mesta (Novi = Turjaški trg, Gosposka ulica, Križanke, Breg) so namreč imeli dotlej postavljene svoje lope peki in sadjarji in ovirali že itak ozko pasažo. Ob ograji mostu pa so nastanili čevljarji svoje prodajalne, okoliščina, ki je dala mostu še do danes veljavno ime.¹

Zanimiva je tudi pripomba, s katero je začetnik protireformacije v notranjeavstrijskih deželah, nadvojvoda Karel, ta žitni red za Kranjsko iz l. 1570. izročil javnosti. Tu namreč pravi: »Ker se dozdeva, da je prišlo pomanjkanje žita vsled posebnega dopuščenja vsemogočnega Boga za kaznen premnogih grehov, zato prosimo vse župnike in dušne pastirje, da s prižnic opominjajo in svarijo, da ljudstvo preneha s svojim grešnim življenjem in ga resno napeljujejo k molitvi.«

Natančne in stroge so bile torej odredbe proti lakoti l. 1570. In če je cesar Ferdinand II. izjavil

¹ Popreje so imeli na tem mostu mesarji svoje stojnice in shrambe. Ker se je iz njih poletel širil neznosen smrad, kar je zlasti neugodno vplivalo na številne nemške in laške obiskovalce mesta, ki so prihajali skozi Vicedomska vrata na sedanjem Dvorskem trgu, so sklenili mestni očetje na podbudo cesarja Maksa I., odkazati mesarjem drug prostor.

zbranim stanovom, da je odločen seči tudi po ostrejših sredstvih, ako bi ne hoteli svojega odvišnega žita prepustiti javni blagajni, mu je bila gotovo pred očmi podobna ureditev nevzdržnih razmer.

Kajti ravno in v prvi vrsti so bili gospodje iz veleposestniških stanovskih krogov sokrivi velike draginje v letih 1622 in 1623 s tem, da so prepovedali svojim podložnim kmetom, da niso smeli svoje živine, žita in ostalih živil in pridelkov prodajati v mestih na prostih tedenskih semanjih dneh. Zemljiški gospodje so vse to pokupili od svojih podložnikov, tako da so oni živila v svojih rokah takorekoč monopolizirali.

Omenjena deželnozborska propozicija sicer ne odreka gosposkam nakupovati v taki izmeri, kolikor zahtevajo od podložnikov za svojo zasebno porabo. Da izrabljajo to pravico prednakupa za draženje, za prekupčevanje in v osebno korist, to pa je proti božji volji in protivno vsaki ljubezni do bližnjega; taka kupčija je bila vedno splošno ter celo navadnemu človeku prepovedana. Tembolj onečašča taka obrt gospode stanove, ki so vendar visokega pokolenja, plemiškega in viteškega stanu. Za tako trgovino so glasom številnih privilegijev upravičena samo mesta, stanovskim deželanom pa ni bilo tako prekupovanje nikdar dovoljeno, marveč celo izrečno prepovedano (n. pr. vsled deželnoknežjih odredb iz leta 1565., 1566., 1574., 1595., 1612., 1616.).

Cesar trka še dalje na čast in samozavest ko pravi, da bi se gosposke te dozdevne in izsiljene pravice v časih stiske tem manj smele posluževati, ker ni to niti plemenito niti kavalijsko. Razentega trpi tudi kmet, ki mora oddati svojim zemljiškim gosposkam vse mnogo ceneje, kakor bi lahko prodal v mestu. Posledica tega je dalje, da so trgi slabo obiskani, meščan ne zasluži ničesar in mesta trpijo pomanjkanje.

Končno prepoveduje Ferdinand II. grajščakom še enkrat, da se ne smejo posluževati v škodo kmeta in proti stari navadi takega prekupčevanja. Gospodje in deželani duhovskega in svetnega stanu naj se zadovoljijo s pridelki lastnih posestev, pristav in donosom svojega domačega gospodarstva. Kmetu pa se ne sme kratiti pravica, da more prinašati svoje pridelke prosto na trg. Da se v prihodnje ne bo mogla vgnezditi taka razvada, zato naj deželni zbor pretresa tudi vprašanje, kaka kazen naj zadene tiste grajščake, ki bi se še utegnili pečati s takim škodljivim, sebičnim in prepovedanim prekupčevanjem.

Tako se je medtem proti koncu meseca januarja 1623 sestal deželni zbor v Ljubljani, da bi

razpravljaj o vladnih predlogah. Z zadovoljstvom je vzel zbor na znanje vest, da ostane dosednji denar še naprej v veljavi. Enako tudi sporočilo, da odobrava cesar prepoved izvoza živil v tujino; želeli so le, da bi se ta zapora s cesarjevim dovoljenjem raztegnila tudi na Ogrsko in Nižje Avstrijsko. Dalje so tudi zahtevali, da se trgovcu Jakobu Pozzi-ju kljub njegovemu izvoznemu dovoljenju (Paßbrief) zabrani, izvoziti 350 q prediva v Benetke.

Obeh teh dveh želj pa ni bila vlada voljna izpolniti stanovom. Prve morda radi tega ne, ker so stanovi sami priznali, da je bil izvoz na Ogrsko in Nižje Avstrijsko vsled vladajočih razmer le še prav malenkosten. Dovoljenje za izvoz prediva pa so Benečani izposlovali diplomatičnim potom naravnost na cesarskem dvoru. Tam se niso prav nič pomišljali, da bi jim ne ugodili, ker na Kranjskem ni primanjkovalo lanu (prediva) in ker so na dvoru želeli, da živijo z Benetkami v dobrih odnošajih.

Kar tiče ostalih vzrokov draginje, ki jih navaja vlada v svoji predlogi na deželni zbor, so stanovi priznali, da je sicer res, da zadržujejo nekateri veleposestniki svoje žito, to pa zato, ker hočejo meščani kupovati žito kakor se jim zdi in po nizki ceni. Če v trgih in mestih kaj nakupujejo, morajo grajščaki vsako stvar pet do šestkrat dražje plačati ko poprej, najsi že naročijo kako delo pri rokodelcu, najsi gredo v gostilno ali kam drugam. Zato so prisiljeni, da tudi sami nastavijo tem višje cene svojemu žitu, vinu itd. in da držijo svoje blago raje nazaj, kakor da bi pri tem škodo trpeli.

Deželni zbor je bil glede teh stvari mnenja, da bi se dalo tem neprilikam odpomoči na ta način, da se slično kot po drugih deželah izda poseben maksimalni cenik (Polizei- oder Taxordnung). Radi prekupčevanja pa so izrazili stanovi prepričanje, da se v njihovi sredi pač ne bo nihče tako daleč spozabil, da bi se pečal s tako prepovedano in stanu neprimerno obrtjo. Ako bi se pa le dogodil kak posamezen podoben slučaj, potem naj dotičnike zadene ista kazen kot vse druge navadne ljudi (neplemiče).

Z gesto užaljenega viteštva so se skušali stanovi oprati naprtenega jim očitka nespodobne lakomnosti in podtakniti odgovornost za pomanjkanje živil ubogemu meščanstvu.

Deželnozborska komisarja (Panizol in škof Hren) sta v svojem tozadevnem poročilu na dvor 23. marca 1623 popolnoma pravilno ugotovila, da je sicer res, da se marsikateri meščan bavi s ta-

kim prekupčevanjem. Toda ne gre, da bi merili vse z istim merilom. Kajti meščan živi vendar samo od svoje trgovine, plemič pa od svojih rent, prvi je upravičen trgovati in zato ni kaznjiv, medtem ko je treba plemstvu dosti bolj zameriti, da se vtika v meščansko obrt. Sicer pa, trdita komisarja dalje, so stanovi sklenili izpeljati popis žita tudi na deželi podobno kot v Ljubljani; s pomočjo te komisije bi mogli z lahkoto priti na sled tudi prekupčevanju.

V svoji seji z dne 19. junija 1623 se je pečal deželni zbor zopet z uvedbo maksimalnega tarifa za živila, katero zadevo so že preje sprožili. Ta cenovnik bi naj bil za vse enak, za revne in bogate, obenem pa tudi pravičen tako za producenta kot tudi za konsumenta. Ker pa se zadeva ni dala urediti brez sodelovanja in posvetovanja z zastopniki trgov in mest, jo v oni seji niso mogli obravnavati.

Najbrže je vse skupaj zopet zaspalo, ker je moral cesar Ferdinand II. v svojem dopisu z dne 18. avgusta 1623 stanove iznova opozoriti, da mu je mnogo ležeče na tem, da se vprašanje preskrbe s potrebnimi živili kolikor moč hitro in ugodno reši; stanovi se naj zatorej resno pečajo s to perečo zadevo in jo čimpreje zaključijo.

Maksimalni tarif je prišel v deželnem zboru prihodnjega leta zopet na razgovor. Stanovi so se topot pritoževali proti vladni zapori pretečenega leta, češ da si vsled izvoznih prepovedi na Koroškem, Štajerskem in Hrvaškem skušajo mesta Trst in Reka ter goriški okraji pridobiti vsa živila izključno le iz Kranjskega.

Tožili so, »da je uboga kranjska dežela vseh zalog človeških potrebščin do kosti izmozgana in tako izropana, da je vsled tega moralo nastati tolikšno pomanjkanje in taka neznosna draginja vseh stvari, kot se to ni dogodilo niti v najhujših časih turških ali beneških vojsk, ko ni bilo niti za polovico, kaj šele tako nekrščansko čezmerno hudo.«

Da je lakota ravno na Kranjskem pritiskala kakor nikjer drugod po sosednjih deželah, nam bo jasno, ako pomislimo, da so vse druge kronovine pravočasno zaprle svoje meje in so tudi ob slabi letini pridelale saj toliko, kolikor so potrebovale za najbornejšo prehrano. Že po naravi manj rodovitna Kranjska pa je morala skrbeti razen svojega sedanjega ožjega obsega tudi še za absolutno neproduktivne pokrajine istrskega in goriškega Krasa. Kajti Istra (kolikor je ni bilo ob zahodni obali polotoka benečanske) ter vsa Komenska visoka planota z Devinom vred je bila notri do pred sto leti pridružena kot posebno gospostvo

Kranjski vojvodini, ki je torej morala vse te pokrajine preskrbovati z živežem kakor tudi obe pomorski luki Trst in Reka, ker bi sicer ti kraji padli kot lahek plen v kremplje grabežljivega leva sv. Marka. Sosednje dežele bi morale Kranjski v teh okoliščinah priskočiti na pomoč, ne pa da so jo še izmozgavale in jo potem v sili zapustile kot izžeto citrono. Na ta način se draginja in lakota ni dala omiliti; tudi so izdali odredbe ali le polovičarsko ali pa potem, ko je bilo najmanj že napol prepozno.

Zgorej smo čuli o zatrevanju vlade, da ne namerava glede denarja ničesar spremeniti. Ali to so bile le besede in pesek v oči! Iz deželnozborskih obravnav namreč posnamemo, da je leta 1624. izdala vlada nov denarni red in vpeljala novo veljavo. Stanovi so smatrali to za glavni vzrok, da se zlo ni poleglo. Kmet je bil pod vplivom prejšnjega stanja navajen držati svoje blago zelo visoko. Razentega je postal tudi skrajno nezaupljiv vsled pogostih denarnih sprememb in vsled škode, ki jo je moral pri tem vedno utrpeti. Zato svojega blaga ni vozil na trg, marveč je zamenjaval le blago za blago, da se je na ta način izognil morebitni novi zgubi na kurzu.

Z določitvijo maksimalnih cen se je bavil stanovski odbor še enkrat in je k tej seji (27. avgusta 1624) povabil tudi deželnega vicedoma. Ta je predlagal, da se da mestnim sodnikom pravica kaznovati tiste kmete, ki bi svoje blago predrago prodajali. Sklenili so potem o tej zadevi še nadalje na posebnem sestanku razpravljati. Zdi se mi pa, da se je tudi sedaj le govorilo, storilo pa nič, čeravno je n. pr. škof Hren že v seji glavnega odbora dne 19. junija 1623 predlagal, da bi se radi maksimalnega tarifa domenili s pooblaščenci ljubljanskega mesta.

V ravnoisti seji so rešili tudi prošnjo deželnih uradnikov, da jim vočigled velikanski draginji zvišajo njihove plače. Ugodili so topot le uradnikom Kirchmaierju, Koppenzagerju in Jagru, katerim so plače za tekoče leto podvojili.

Ostali deželni »oficirji« (= uradniki) so vložili vnovič prošnjo za zvišanje; v seji dne 5. septembra 1623 so stanovski odborniki prošnji ugodili in za tisto leto podvojili plače celokupnemu uradništvu.

Trdo in nemilo je prijemala usoda naše prednike pred tristo leti. Pomagali so si kot so vedeli in znali. Kakor v stiskah dobe, ki smo jo sami preživljali, so tudi tistikrat merile razne oblastvene odredbe mimo cilja; prišle so ali prepozno, ali pa so se izvajale le polovičarsko. Vendar nam

pa obsežna konskripcija živil, zapora, javne žitnice, maksimalni tarif ter izkaznice o porabi moke in kruha dovolj zgovorno pričajo, da so se oblasti tudi v oni dobi čutile če ne poklicane, pa vsaj primorane, skrbeti za materialne potrebščine najširših slojev prebivalstva.

Pri takratnih nezadostnih in slabih prometnih sredstvih je bila pravočasna skrb še nujnejša kot pri naših zvezah z železnico in brzoparniki, ko se izmenjava blaga v slučaju potrebe more vršiti tako naglo, da je vsaka težja katastrofa malodane izključena. Videli smo tudi, da se je takrat slično kot danes vsled malovrednega denarja, oziroma iz skrbi za dober denar, vršilo trgovanje večinoma le potom zamenjave blaga za blago.

Opozorim naj končno še na dejstvo, da je bilo celo primorje od Reke pa do Devina z vsem ožjim zaledjem preko Istre do Goriške ne-le politično, marveč prav posebno tudi še v narodno-gospodarskem oziru spojeno z ostalimi slovenskimi pokrajinami, katere so predpogoj ne samo procvita,

temveč gospodarskega obstoja sploh tega dela jadranskega obrežja.

Da je bila čaša bridkosti izpraznjena popolnoma do dna, so se pojavile še razne elementarne nesreče, ki so težko zadele našo deželo, predvsem pa mesto Ljubljano, ki je že itak največ trpela.

Že zgorej smo čuli o močnih potresnih sunkih, ki so takorekoč oznanjali bližajočo nesrečo. Leta 1623. je pogorelo predmestje pred špitalskimi vrati. Naslednjega leta je razsajala po mnogih krajih na deželi kuga. V mestih lakota, na deželi pa kuga! Nič boljše ni bilo l. 1625. na Gorenjskem in Dolenjskem. Valvazor pravi, da so bili tedaj hudi potresi in da so zatem ljudje po Dolenjskem močno umirali.

Vsem tem nesrečam in vsej bedi so se pridružila še mokra leta, slaba letina in nova draginja (1627, 1629). Ako še pristavimo, da so takrat bili mnogi deli Ljubljane žrtev požarov, potem se pač ne moremo čuditi jadrnim klicom obupanega meščanstva po pomoči.

Pozabljen biser slovenskega slovstva.

Priobčil Blazij Grča.

Leta 1869. sem brskal po policah knjižnice osrednjega semenišča v Gorici. Prišel sem do police rokopisov. Pozornost mi vzbudi ličnoviezana knjiga. Odprem in berem: *Novum Dictionarium, Seu Lexicon Universale. — Wörterbuch. — Nove bessedne Buque, ali vsehploh vsehzhihernih, vsehkupgmain bessedy Buque.*

Pod naslov je zapisal takratni profesor in knjižničar, poznejši rektor monsignor Štefan Kocijančič, da mu je ta rokopis prinesel dne 28. septembra 1865 g. Kacin iz Otaleža, ki je bil takrat bogoslovec v Gorici, in ga je daroval bogoslovski knjižnici in da je on (monsignor) to knjigo dal vezati. Zraven naslova je na prvi strani še to-le besedilo:

Letu vse bodi popissanu pres vse prevsetnosti k' zhasti inu k' hvali samimu vsigamogozhimu, vezhnimu, inu dobrotlivemu Gospúd Bogú, sakaj lyh tajsti Sami Gospúd Búh, kateri je dál tó gnado, de sem jest niêmu k' zhasti letú déllu sazheł, taisti bó tudi meni dal tó niegovo dobrutlivo gnado, de bóm jest letú vse dokonzhal.

S' tega Reda Eremitarskiga Svetiga Avgustina.

Kdo je bil tisti eremitar iz reda sv. Avgustina, ni nikjer povedano. Pisatelj tudi pravi, da je sprejel slovenske besede, kakor jih govore v Ljubljani in okolici. Smelo bi se torej misliti, da je od tam doma. Zdi se pa, da je s tem Ljubljani naredil le nezaslužen poklon, zakaj mnogo besed ga izdaja za Goričana. Navajam le nekatere: kontentati se, shpaliera, dështer, kambe, arjov, danar, umetalen. Tudi ne rabi ljubljanskega č = zh, ampak šč, n. pr. on piše zheszhena, prebivaliszhe. Slišal sem tudi domnevo, da je bil doma na Krnu, in njegovo ime je Simen Gregorčič ml., vikarij v Avčah, imenoval Gaspar Gregorčič. Gospodje, katerim so ljubljanski arhivi odprti, bi morda mogli dognati resnico, ako pregledajo zapisnike eremitarjev iz leta 1703. do 1710.

Na drugem listu govori pisatelj o virih in namenu nove knjige. Besede pod črko A do E je prevzel »ex Calepino 7. linguarum«, druge je nabral marljivo in skrbno iz raznih knjig in jih preložil na slovenski jezik v porabo učencem in učnikom nemških in latinskih krščanskih šol in, kakor pravi na strani 237., tudi v pomoč pridigarjem. Tam piše:

»Dictionarium Latino Carniolicum, prorsus novum, magna cura, et maximo quidem, sed studiosis utili labore ex diversis libris adeo collectum, auctum, et locupletatum, et captum, ad usum studiosae juventutis accomodatum, facili methodo, et novissima hac editione digestum, et ad ordinem ita quidem conscriptum, ut tam magni dictionarii Frisiani vicem aliquatenus explere, immo novum prorsus haberi, facile possit, et quibusvis christianis scholis, quidquid proponendum latine ac germanice dictum occurrat, carniolice reddi, et inservere possit; et quaecunque latinae consuetudini fuerint tradenda, inde facillime possunt haberi.«

Da je pisatelj slovar namenil tudi pridigarjem, to pove koncem knjige, kjer pravi: »Ut praedicatoribus simul, et laicis serviam«, in pa na str. 238. v sestavku »Modus concionandi«.

Na tretjem listu je v latinščini pisana posvetev, skoraj gotovo redovnemu predstojniku ali voditelju šol; določno pa ni povedano, komu je pisatelj posvetil knjigo, kajti naslov posveteve se glasi: *Dedicatio Reusmo N: et vigilantissimo N: Francus S. P. D.* (= salutem plurimam dicit).

Na četrtem listu pisatelj govori bravcu: *Typographus Benevolo Lectori. S. P. D.* V tem sestavku pravi: *Accipe hunc novum laborem laetus et ridenti animo . . . Ego non nisi volentibus haec legenda trado . . . Scio namque futores esse, qui labori meo detrahant . . . Tuum denique est, ut dictionarium hoc tibi compares, comparato studiose utaris . . .* Slovar je bil torej namenjen za tisk in za prodaj, za javnost. Kje je vzrok, da knjiga ni prišla v tiskarnico, kdo ve! Pisatelj je svoje delo tudi izpopolnjeval in popravljaj, kajti na mnogih listih so v isti njegovi pisavi priloženi in prilepljeni listki s popravami in dostavki. Vsa knjiga je pisana tesno in drobno, pa jako lično in razločno.

Naslednja dva lista obsegata kos slovnice pod naslovom »*Observationes in scriptione et lectione idiomatis carniolici juxta antiquos libros carniolicos, croaticos, et illyricos ac slavos.*« Pisatelj podaja nauk o pisavi, obliki in izreki posameznih črk, kakor jih rabi v svojem slovarju. Konča pa ta oddelek s kronogramom, ki nam poda letnico 1710. Glasi se: *si fortassis errores InVeniet Lector, taLes eMenDabit.*

Kot zadnji sestavek uvoda, ki ves obsega devet listov, sledi jako zanimiva razprava o slovanškem jeziku in njegovih dialektih in posebej o sorodstvu jugoslovanskih jezikov, da so dialekti istega izvira. Slednjič pa pravi pisatelj, da je v svoj slovar sprejel slovenske besede, kakor se govore v ljubljanski okolici. Ob-

enem pa sam sebe nekako popravlja, spis končuje: *Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis.* Torej: pišimo kakor ves narod piše, govorimo, kakor v dotičnem kraju govore. Pisatelj je tudi ravnal po tem pravilu. Ni sprejel v slovar samo ljubljanske govornice, ampak je nabral besede po vsem slovenskem ozemlju.¹ Šel je nekaterokrat jih iskat na posodo k sosеду na jugu. Pomagal si je pa tudi tuintam z daljšim opisom, n. pr. »tisti, kateri . . .« Žal, nimam knjige pri rokah, da bi navedel nekaj takih vzgledov. Kje je rokopis sedaj, mi ni znano. V rokah sem ga imel prvič l. 1869. Takrat sem o njem pisal profesorjema Fr. Levcu in Pleteršniku, pa rokopis je obležal v temi, na polici rokopisov v goriškem semenišču. Pred sedanjo svetovno vojno sem ga zopet poiskal v namen, da ga razglasim po časopisih. Lesni in papirni črviči ga niso razjedli, kaj so pa z njim storili najnovejši prebivalci v knjižnici, vojaki ranjenci, mi ni znano. Mislil sem si: ako je Naglič iz Srednje Bele s prepisavanjem že pozabljenih knjig zaslužil, da ga je profesor Rebol dvignil v slovstveno zgodovino, je pač tudi avtor Novih besednih Buqui, Eremitar s tega Reda svetiga Augustina vreden, da ga oznanim slovenskemu svetu. Morda rokopis vzame v roke kak učen jezikoslovec in ga preceni po vrednosti. Tedaj sem si napravil nekaj beležkov, po katerih danes pišem o pozabljenem biseru slovenskega slovstva.

Knjiga obsega 262 listov drobne pisave. Listi imajo dolgost po 19 cm in širokost po 15 cm. Na prvih devetih listih so pisani spredaj omenjeni uvodni sestavki. Z desetim listom se začenja pravi slovar. Knjiga je prav dobro ohranjena. Nekoliko obrabljene so strani od 100 do 107.

Začenja s črko, oziroma z besedo a in končuje z besedo Zythum, thi, vel zythus, thi, jezhenova voda, vol, is kuhanega shita pytje. Sledi kronogram: *hIsce esto soLI gLorla Magna Deo = 1703. Sint ergo haec Scripta in honorem Dei = 1704. Si fortassis errores lateant, eos lector emendabit = 1703.* Sledje še: Zifre Crainskega shtivenia od 1—1000.000.000.

Potem piše: »Jest sturym en konz letimu prizhnimu dictionario, ali popissanim buquizam, kateriga sem jest N. v' tem 46. leiti moje starosti neuredni v'kupai slushil, inu na Crainski jesik is latinskiga, preobernal, inu prepissal v tem leti 1706.«

¹ Kar je spričano že v naslovu: vsehsploh, vsehzhihernih, vsehkupgmain bessedy Buque za »universale«.

Ni pa še konec knjige, ampak slede še razni dodatki, kakor: nazivanja sorodnikov in svakov, imena orodja, jedil, delov hiše, časa. Stran 237. in 238. nam podaje dokaz, da je bil slovar namenjen še posebej pridigarjem: »Na tih dveh straneh je poduk pridigarjem „Modus concionandi“.« S slovarjem je pisatelj hotel postreči pridigarjem in poslušalcem. Pravi namreč: *Ut praedicatoribus simul et laicis serviam, nempe ut illi habeant, quod praedicient, isti, quod legant: Clericus es? legito haec. Laicus es? legito ista libenter, crede mihi, invenies hic, quod uterque voles.* Nato sta dve strani prazni, potem je zagovor, ki obsega eno stran, potem ena stran izrekov iz sv. pisma itd. NB. *Caluitium* latinski in slovenski.

Nato sledi zopet nekoliko strani dodatkov. Imena umetnikov, delov telesa, časov, rib, raznih bolezni, tičev, vetrov, dreves, sadja, zelišč, cvetlic, rudnin, vonjav, žita in sočivja, živali in drugo. Ti dodatki so pa pisani večinoma v latinskem in nemškem jeziku in le deloma v slovenskem.

Kakor že poprej zopet v končnem zagovoru nagovarja bravca, da naj prizanaša, ako najde zmote, nevednosti pisatelja, tiskarni in jeziku, ki pogreša slovnico. *Si dilligens lector in isto dictionario aliquem errorem invenerit, parcat, vel meae ignorantiae et futuro typo, vel idiomati Carniolicum, carenti gramaticam.*

Odkril, objavil sem pozabljeni znameniti biser slovenskega slovstva. Želim, da bi se rokopis našel, da bi ga v roke vzel več slovenski slovničar ter ga znanstveno ocenil. Omenim še, da je bil rokopis brez dvoma pripravljen za tiskarno. Dokaz temu so ponovni izreki pisatelja in razne poprave in dostavki, ki so na majhnih listkih prilepljeni v knjigi tuintam.

Dostavek.

Spisal Viktor Steska.

Ko mi je prišel ta spis slučajno v roke, sem se spomnil P. Marka Pohlina in njegovega spisa »*Bibliotheca Carnioliae*«, kjer Pohlina na 61. strani omenja rokopis istega naslova. Pripisuje ga P. Ksaveriju Vorencu (Worenz). Ta P. Ksaverij je bil po P. Marku Pohlínu diskalceat, t. j. bosonog avguštinec v Ljubljani, kjer je imel njegov red samostan na Dunajski cesti (*ad regias vias* = na ajdovščini, na cesarskih cestah, kjer je bila prej deželna bolnišnica). Bil je neutrudno delaven v ko-

rist svoji domovini, zlasti kot pisatelj slovenskih knjig. Sestavil je latinsko-slovenski slovar: »*Dictionarium latino-Carniolicum*« in sv. pismo v četverki v šestih zvezkih. Oba spisa sta ostala v rokopisu, ker pisatelj ni našel založnika.

Odkod je bil ta P. Ksaverij Vorenc? P. Marko pripoveduje, da je bil Carniolus, torej Kranjec. Natančnejših podatkov, žal, nima. Izgovor Vorenc za Lovrenc kaže, da je moral biti gorenjskega rodu. V Bodežicah pri Bledu pravijo še sedaj neki hiši (Arhovi) »pri Vorencu«. Mogoče bi torej bilo, da je bil iz tega kraja. Kdor bi rojstni kraj natančneje dognal, bi storil uslugo slovenski slovstveni zgodovini.

Ker P. Ksaverij Vorenc sam pripoveduje, da je bil l. 1706. v 46. letu, je moral biti rojen okoli l. 1660. Leta 1710. je dokončal latinsko-slovenski slovar; bil je tedaj v 50. letu. Pozneje nimamo o njem sporočil. Iz njegovega življenja se je dalo samo še to poizvedeti, da je prejel »Fr. Franciscus Xaverius a S. Ignatio« 27. maja 1684 v Ljubljani subdijakonat.

Sedaj torej natančno vemo, da je P. Ksaverij Vorenc res spisal latinsko-slovenski slovar in da je pisal P. Marko Pohlina v tem oziru čisto resnico. Ali mar kdo o tem dvomi? France Levstik ga je radi tega vpiska hudo napadel. Očital mu je »neslano glupost in laž«; imenoval ga je »lažnjivega glupca, imajočega toliko razuma, kolikor ljubezni do resnice«.

Levstik se je tu korenito urezal; čast P. Marka Pohlina je zopet rešena.

Zakaj pa se je Levstik tako razjaril nad nedolžnim P. Markom Pohlinom? Levstik je videl rokopis prevoda sv. pisma Matija Kastelica. Na prvi strani tega rokopisa je prilepljen listek s pripombo, da je rokopis last diskalceatskega samostana ljubljanskega (Ljubljanski Zvon, 1881, 700 in 784, in Levstikovi zbrani spisi, V, 208). »Zgodnja Danica« je namreč l. 1857. na str. 141. opozorila, da se nahaja rokopis Kasteličevega sv. pisma v pišeški graščini barona Moscona pri Brežicah. Po zaslugi prof. Maksa Pleteršnika je prišel ta rokopis (II. in VI. zvezek) v last Slovenske Matice. Ta rokopis in pripombo je torej videl Levstik in sklepal: P. Vorenc je neznan pisatelj; nihče ga ne omenja razen P. Marka Pohlina. Matija Kastelic je pisal slovar in prevod sv. pisma, in to sv. pismo je bilo v knjižnici diskalceatski v Ljubljani, torej je P. Marko Pohlina lagal, da Kasteličevega rokopisa ni videl, ko trdi (*Bibl. Carnioliae*, p. 13), da ne ve, če se je to sv. pismo izgubilo, ali je kje skrito. Kar velja o sv. pismu, velja prav tako o

slovarju; oboje je P. Marko Pohlin podtaknil svo-
jemu sovedniku P. Ksaveriju Vorencu, ali še
več, P. Marko je »izpod pazuhe vzela otca Vo-
renca«. Naposled je Levstik vzkliknil: »Kdo ver-
jame, da bi Marko ne bil ničesar znal o Kastel-
čevem sv. pismu, ki se je hranilo v knjižnici nje-
govega samostana?«

Naj se čitatelj sam prepriča o Levstikovi
sodbi:

»Kdo ve kaj o tem Ksaveriji po krstu in svo-
jem roditelji Gregor Vorenc (Lovrenc) imenova-
nem? O njem Kopitar in Šafařik molčita. Morda je
to le neslana glupost in laž Markova, sam Bog zna,
zakaj semkaj postavljena! Utegnil mu je na umu
biti Matija Kostelec, kateri je tudi: a) v rokopisu
vstavil slovník četrtinskega lica, zdaj zvezan v
platnice; res je le slovensko-nemško-latinsk, ne
latinsko-slovensk, a Pohlinu malo deje, bodi si
jedna laž več ali jedna menj; b) Kostelec je bil
preložil in tudi v rokopisu vstavil vse sveto pismo,
katero je nekđaj imela knjižnica Ljubljanskih Av-
guštincev, o čemer listek, na prvo stran tega zdaj
zvezanega rokopisa prilepljen, svedoči z natisne-
nimi besedami: „Est Conventus FF. Eremit. Dis-
calc. S. P. Augustini ad S. Josephum Labaci.“ Po-
doba je, da so baš Avgustinci bili v popisane ko-
ženice zvezali ta Kostelčev četrtinski rokopis, ka-
teri je potlej imel tudi 6 zvezkov, dokler se ga
nič ni izgubilo. Morebiti me zdaj kdo zavrne:
Kako je moglo Marku biti na umu Kostelčevo
sv. pismo, o katerem v svoji knjigi „Bibliotheca

Carnioliae“ na 13. str. sam pripoveduje, da ne ve,
če se je izgubilo ali če je kde skrito! — Res je
to. Vedel je i za Kostelčev slovník ter ga tudi
imenoval. „Dictionarium latino-Carniolicum“; a
Pohlin je lažniv glupec, imejoč toliko razuma, ko-
likor ljubezni do resnice. Bog zna, če te laži ni
izustil samo zaradi tega, da je potem laže izpod
pazuhe vzela otca Vorenca. Še dostavljam: Kdo
verjame, da bi Marko ne bil ničesar znal o Ko-
stelčevem sv. pismu, ki se je hranilo v knjižnici
njega samostana?«

Latinsko-slovenski slovar se je srečno našel
in pisatelj P. Ksaverij Vorenc je jasno izpričan.
Kaj pa je z njegovim sv. pismom? Glede sv. pisma
ne moremo ničesar trditi. Kastelic je napravil
prevod v četverki in v šestih zvezkih, istotako
po Marku Pohlinu tudi P. Ksaverij Vorenc. Ka-
steličev prevod se je vsaj z dvema zvezkoma
ohranil, o Vorenčevem pa ni sledu. Ali bi se
mogel P. Marko tako zmotiti, da bi Vorencu pri-
pisoval Kasteličevo delo? Verjetno ni, Kasteličev
rokopis nosi Kasteličevo ime in letnico 1680. Tega
P. Marko ni mogel prezreti. Ali se mu more torej
sleparstvo očitati? Slovar, ki se je našel, ga si-
jajno zagovarja. Prevod sv. pisma je torej bilo res
tudi Vorenčev delo, toda ni izšlo v tisku, ampak
je izginilo. Da pa P. Marko ni videl Kasteličevega
prevoda, ne bi bilo čudno, saj je prevod lahko
pozneje prišel v diskalceatsko knjižnico.

Kako je že dejal Terentianus Maurus? Ha-
bent sua fata libelli.

Študija II.

Dr. Avgust Žigon.

(Dalje.)*

III. Decima v Čopovi akademiji.

Zdi se mi prav, da napravim zarezo v svoji študiji tu na tem mestu, kjer nam je naš arhitektonski zistem dal, kakor drevo z veje svoje svoj dozoreli sad, na dlan — decimo, š p a n s k o decimo kot lep simetrično-arhitektonski organizem forme; ter da ne nadaljujem teorije o stopnjevanju zistema in oblik njegovih tu kar naravnost tja v tretjo stopinjo, ampak da v to zarezo postavim poglavje o prvi naši slovenski decimi. Tretja stopinja zistema in njene arhitektonske oblike so pravzaprav posebna študija záse, ker nas dovéde šele ta stopinja do končnega namena in cilja: do vpogleda v arhitektonsko bistvo š p a n s k e »glose«, — kakor nas je druga stopinja do vpogleda v arhitektonski postanek ter v arhitektonsko načelo š p a n s k e »decime«. Prej kot se lotim torej tretje stopinje kot take záse, naj tu na prehodu od »decime« do »glose« podam nekaj pripomb — o decimi P r e š e r n o v i !

1.

Oblikovanje »po španski šegi« je pravzaprav le epizoda v Prešernovi umetnosti: kratka, približno le — ali vsaj malo več kot le — enoletna epizoda.

Vsega vkup ima Prešernova umetnost le štiri proizvode v španskih »asonancah«; poleg teh štirih kot sklep »španske dobe« pa le še obliko španske »glose«.

Izšlo pa je teh pet Prešernovih »oblik po španski šegi« prvič v tisku zaporedoma takó-le:

1831.

31./V. [Zhbel. II.]: Hzhere lvet. Romanza po lhpanški lhegi s' a fonanzami. (Prepesnitev prvotno četveroverznh strof — v moške asonance; edina z moškimi asonancami v Prešernu. Glej Zb. M. Sl. V./125: »Nar bolshi lvet.)

1832.

14./I. [Illyr. Bl., 2.]: Romanza s' shenfkimi a fonanzami. (Ponatis: Zhbel. IV., 1833: Romanza od uzhenza. — Poezije 1847: Učenic.)

12./IV. [Zhbel. III.]: Romanza od Turjashke Rosamunde s' shenfkimi a fonanzami.
— — v rokopisu: Romanza od dohtarja... (Lj. Zv. 1888/691, Prešeren Čopu: »die Romanze od Dohtarja«.)

1834.

2./VII. [Zhbel. IV.]: GLO,SA.
» » Romanza od Dohtarja.
» » Romanza od Uzhenza.

A kaj pravijo, kaj prispevajo k temu obdobju štirih let — pa rokopisi? Kaj nam posebej pričajo ti o dobi postanka gorenjih »španskih oblik« Prešernovih?

»Hzhere lvet«, ki je — kakor rečeno — prepesnitev drobne, prvotno v preprostih četvervrstičnih strofah zložene, sila resne pesmice »Nar bolshi lvet«,¹ je šel, ves prevet s humorom, v rokopisu Kranjske Zhbelize II. dné 10. marca 1831, nekoliko kesno torej, izjemoma kar naravnost pred dvorno policijo na Dunaj v cenzuro.² A je li Prešeren preli to pesem v »romanzo po lhpanški lhegi s' a fonanzami«, predelal torej prejšnjo prvotno obliko njeno po drugem in drugačnem oblikotvornem zakonu — li leta 1831 ali morda že celo leta 1830? O tem nimamo podatka dodanes; da gotovo ne kesneje kot leta 1831, o tem pričata rokopis in prvi tisek; toda se li pa dá iz nadaljnega kaj več o dobi postanka te prve španske oblike, edine z moškimi asonancami v Prešernovi umetnosti, — vsaj sklepati ali domnevati?

Zhbeliza III. je prinesla koj naslednjega leta 1832, dotiskana v 600 izvodih dné 12. aprila, spet le eno samo »romanco« Prešernovo po španskem načelu: »Rosamundo«. A vemo pa, da je imela v rokopisu dve, poleg »Rosamunde« namreč še »Dohtarja«: — ker piše (brez dneva sicer, a dognano da zadnji teden m. m a r c a l. 1832) Prešeren iz Celovca³ Čopu v Ljubljano o Zhbelizi III.: »— Daß ihr die Romanze od Dohtarja unterdrückt habet, ist mir recht, denn es schickt sich doch nicht für einen Poeten von meinen Jahren so kindisches Zeug den Leuten aufzutischen.«⁴ Že iz teh besedi Prešernovih se dá sklepati, da ga ni črtala cenzura, ampak »ihr«: urednik Kastelic — po iniciativi Čopovi; in sicer sta ga vzela ali že pred cenzuro iz rokopisa,⁵ ali pa ga najbrže šele potem neposredno pred tiskom črtala v rokopisu Zhbelize III., ki je o njej pisal Čop že dne 13. januarja 1832 Šafaříku v Prago: da je že precej dolgo, kar so jo izročili cenzuri, ki pa vloge še ni rešila.⁶

¹ Gl.: Zbornik Matice Slovenske V./1903., str. 125.

² Kastelčeva prošnja za I. bukvice Kranjske Zhbelize — ljubljanskemu guberniju: z dné 8. I. 1830 (ni ohranjena, ampak le njen datum); Kastelčeva prošnja za II. bukvice — pa kar na Dunaj pred dvorno policijo: 10. III. 1831. Rešitev prve na Dunaju: 11. febr. 1830; a druge: 2. aprila 1831. — Dotiskana je bila Zhbeliza I. pri Blasniku v 600 izvodih: 30./IV. 1830; a Zhbeliza II., tudi v 600 izvodih: 31./V. 1831.

³ Gl. o tem: Časopis za zgodovino in narodopisje. III. (str. 157/8.) V Mariboru 1906.

⁴ Objavil Fr. Levec: Lj. Zvon 1888, 691.

⁵ Kakor sonet »de formulario«: sonet zoper Kopitarja »Apêl in zhévljar«, in pa nekaj »Serlhenov«. (Prim.: Preš. Čopu 13./II. in 7./III. 1832. [Lj. Zv. 1888/570 & 572]; ter: Preš. Čelakovskemu 14./III. 1833. [Zbornik Mat. Slov. VI./180].)

⁶ Zbornik Matice Slovenske I./120: »...Krajinlka Zhbeliza, von der das 3te Bdchen schon vor längerer Zeit der Censur vorgelegt, aber noch nicht erledigt worden ist.«

* Gl.: Dom in Svet 1915, str. 361.

Poslednji Čopov podatek o rokopisu Zhbelize III. nam je tu zelo važen; tako važen, da naj ga podpre in še поблиže dopolni listina, ki priča še поблиže kakor Čopovo pismo, da je moral Prešeren tistoletne prispevke za Zhbelizo imeti dogotovljene ter jih izročiti Kastelcu kot njenemu uredniku že zelo zgodaj: pač najkeseje že koncem oktobra ali začetkom novembra l. 1831, — ker je Kastelic lastnoročno dovršil rokopis Zhbelize III. v dveh (pomisli: v d v e h!) izvodih popolnoma že do božiča l. 1831 ter ga predložil, v d v e h prepisih, pri ljubljanskem guberniju takoj prvi dan po božičnih praznikih cenzuri, na sv. Janeza Evangelista dan dné 27. decembra 1831 — z naslednjo, poprejšnji dan na sv. Štefana praznik pisano prošnjo svojo:

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Da der gehorsamst Gefertigte das III. Heft der krainischen Zeitschrift, unter dem Titel: »Krajnka Zhbeliza« bereits gesammelt hat und ehestens der Presse zu übergeben wünscht; legt er solches sub I et II mit der gehorsamsten Bitte vor:

Das hochlöbliche k. k. Gubernium geruhe das Imprimatur zu ertheilen und ihn dessen unter Rückbug eines Pare zu verständigen.

Laibach am 26. 10^{ber} 1832.

Mich. Kafteliz Herausgeber
und Verleger der Krajnka Zhbeliza.

A da je letnica 1832 le Kastelčeva pisna napaka namestu 1831, priča nam takoj na hrbtu te prošnje zapisani prvi ukrep ljubljanskega gubernija z dne 14. januarja neposredno naslednjega leta, — za en sam torej dan kesnejši ukrep od gorenjega Čopovega pisma z dné 13. januarja Šafařiku:

Wird dem Herrn Lyzeal Bibliothekär, Mathias Zhóp zur gutächtlichen Aeußerung zugemittelt, ob gegen die Ertheilung der Druckbewilligung irgend ein Bedenken obwalte. Vom kk illy Gubernium. Laibach am 14 Jänner 832

Kreizberg m. p.

Nad ta ukrep je pripisal na samo Kastelčevo prošnjo Čop svojeručno opombo: »erh.[alten] am 3. Febr. 1832.«, ter odgovoril:

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

In Folge hohen Gubernial-Indorsates vom 14. v. M. Z. 29.048, erh. den. 3. d. M. zeigt der gehorsamst Gefertigte an, daß er in dem hier rückgeschlossenen dritten Hefte der vom M. Kafteliz herausgegebenen Zeitschrift »Krajnka Zhbeliza« nichts gefunden hat, wobey nach Maßgabe der bereits gedruckten zwey Hefte derselben hinsichtlich der Ertheilung der Druckbewilligung ein Bedenken obwalten könnte.

Laibach am 8. Februar 1832.

Mathias Zhóp
Lyzealbibliothekar.

S tem je bila cenzura tistega letnika Zhbelize pravzaprav opravljena. Gubernij je v svoji seji z dné 26. II. dal naprošeni »imprimatur«, ter odposlal 10. III.

1832 Kastelcu dotični odlok,¹ nakar je Prešeren tisti zadnji teden m. marca 1832, kakor priča navedeno pismo njegovo, imel svoje pesmi (na prvih dveh polah Zhbelize III.), brez »Dohtarja«, ki ga cenzurni akti nikjer ni z besedico ne omenijo, — v Celovcu že v korekturi; a slovensko slovstvo pa poldruži mesec kesneje (12./IV. 1832) že vso Zhbelizo III. — dotiskano v javnosti svoji.

Kaj sledi za naše vprašanje, torej za datiranje tiste »španske dobe« v Prešernovi umetnosti, — iz teh novih podatkov?

Da sta Prešernovi romanci »Rosamunda« in pa »Dohtar« bili v rokopisu Zhbelize III. že vsaj dné 26. XII. 1831; da nista torej iz leta 1832, ki nam je prineslo Zhbelizo III. dotiskano, — ampak da sta morali nastati že leta 1831, in sicer najkeseje vsaj že do m. novembra, — kakor najbrže tudi ona tretja Prešernova »romanca po l'hanfki l'hegi«, ki nam jo je še prineslo tudi isto leto 1832 (dasi ne v Zhbelizi III., ampak v uradnem ljubljanskem zabavniku »Illyrisches Blatt«): romanca »Od uzhenza«.

»Uzhenza« je prinesel n a t i s n j e n e g a »Illyrisches Blatt« leta 1832 že v svoji 2. številki, — dné že 14./I.! Ta zgodnji datum priča že sam po sebi, da je moral Prešeren tudi to romanco (o hudi jezi študentovi na sveto pepelnično sredo zjutraj) zložiti že vsaj, če prej ne, pod konec leta 1831, ter ne šele leta 1832! To sodbo pa nam podpira še posebej nadalje tisti dogodek, ki je izvabil Prešernu romanco iz predala — kar nana gloma ter nepričakovano leta 1832 ravno za 2. številko imenovanega lista. V neposredno poprejšnji, torej v 1. številki novega leta, je bil tam za sv. tri kralje, dné 7./I. 1832, objavil namreč »Illyrisches Blatt« hudomušnega profesorja teologije drja. »Jakóna« Zupana slovenski prevod iz hrvaščine: prevod uvodne pesmi iz Ivaniševičeve zbirke »Kita cvetja rasniga«,² s podpisom: »Pokrajnzil Pr.—n.«, kar pomeni: Pr[of. Supa]n, a bi tudi lahko: Pr[efher]n. Očitno, da je hotel tu Zupan také-le od strani stopiti na prste Prešernu, češ: tak je ta moj prevod, da bi bil lahko tvoj, ki pravijo, da si med pevci nedosegljivo prvi! In Prešeren? Razumel je seveda — ter mu to priznal, kar je dr. Zupan hotel, — le da z gotovo omejitvijo! Dal je namreč, tik pred odhodom svojim v Celovec, prav kakor da bi si kar v žep bil segel pónjo, za odgovor Zupanu in javnosti Prešeren v isti list svojo špansko romanco »Od uzhenza«, da jo je prinesel koj naslednjo soboto že neposredno naslednji »Illyr. Blatt« (No. 2. — 14./I. 1832), s podpisom *Dr. P.*, ter s posebno pripombo Prešernovo k temu podpisu; — s pripombo, ki je veljala

¹ Istega dné torej kot je Prešeren pisal v Celovcu Mihi Kastelcu v Ljubljano tisto slavno pismo o nameravani tragediji svoji; prva beseda njegova pa je v tistem pismu (10./III. 1832) vprašanje: »Was macht die Zhbeliza? Ist solche von der Censur bereits zurück, oder hat Dir vielleicht jemand eine Kabale gespielt?« (Lj. Zvon 1888/572).

² I v a n i š e v i ć Ivan (kanonik), Kita cvitja razlikoga. U Mletcih pri Marku Ginamu 1642 u 8°. str. 334 s bakroreznom slikom pjesnika; II. izdanje tamo, pri Bart. Occhi 1703. 12°. str. 152. (Kukuljević, Bibliografija hrvatska. I. U Zagrebu 1860; str. 54). — Izvirnika doslej žal še nisem mogel dobiti v roke.

(kakor vsa ta objava) seveda v prvi vrsti originalnemu nagajivcu drju. Zupanu, — češ: res je taka tvoja v zadnjem listu, da so zaradi nje došle meni čestitke; a kar je res moje, je vsaj tako-le kakor to, kar bereš (le primerjaj!) v tem listu! »Da dem Verfasser der gegenwärtigen Scherzromanze mehrere Lobsprüche wegen der im letzten illyr. Blatte vorkommenden trefflichen krainischen Uebersetzung eines dalmatinischen Gedichtes zu Theil geworden sind, solche ihm aber nicht gebühren, so findet er sich veranlaßt, die Leser dieses auf die Verschiedenheit der beiderseitigen Namensschiffen aufmerksam zu machen.« Naglasil je taktno Prešeren le različnost obeh podpisov: »die Verschiedenheit der beiderseitigen Namensschiffen«; a človeku se zdi Prešernova beseda, kakor da bi med vrstami zvenelo: »die Verschiedenheit der beiderseitigen — Leistungen und Namensschiffen«!¹

Vse to so sicer že več kot znane historijce, toda nam tu iznova potrebne podrobnosti v dokaz in po-

¹ Vsprejel je in ohranil nam Prešeren nekaj spomin na ta prevod Zupanov (ter hkratu torej na vso to epizodo svojo z Zupanom) tudi v svoji poeziji, ko je prevzel iz njega v svoj (po sedanjem) prvi, a prvotno drugi sonet v »Sonetih nesreče« znano figuro o kači goljufivi, — nekaj prepev naslednjih dveh verzov Zupanovega prevoda: | O de bi nikolj ne bil ne pajk, ne kazha! | Spaki zvetje nar le flaji v' lstrup obrazha. | (Prešeren pa: Ne bla lpeljala, sappeljiva kazha! — Ne vedil bi, kakó le v' lstrup prebrazha... [Zhbeliza IV./6, 1833].) — Izplačal je sicer Prešeren istega leta (1832) drju. Zupanu še enkrat njegov poizkus tekmo vanja; s svojimi »Gazelami« namreč, ki so bile drju. Zupanu spet nekaj odgovor, češ: »Nà, poglej! takó-le se pa jaz merim s tvojim mojstrstvom!« Prinesel je bil »Illyr. Blatt« 27. VIII. 1831 (Nr. 35) Franz von Hermannsthalovo prigodnico »Dem Doctor und Professor Jacob Supan«, ki v njej slavi Zupanovo zagrizeno ljubezen do vsega, kar je domače: slovensko in slovansko! In že sredi oktobra je za odgovor objavil istotam Zupan svoj prevod Hermannsthalovih »XII gasel prijatlu«. (Illyr. Blatt 1831, Nr. 42: 15./X., Nr. 43: 22./X., Nr. 46: 12./XI.) In prav je sodil že M., le da se je nekoliko okorno izrazil, v svojem »Jezičniku« l. 1877 (XV., str. 47): »Po gazelah Hermannsthal-Zupanovih zložil je Prešern gazele svoje«; in nadalje XV. (str. 73) nekoliko jasneje: »V „Illyr. Bl.“ 1831 je J. Zupan prevel „XII Gazel Prijatlu“, ... in po njih pride na svetlo „VII Prešernovih“ ... najprej v prikladi k „Illyr. Bl.“ l. 1833, potem v Čbelici IV., str. 18—24, in naposled v Poezijah dr. Fr. Prešerna na str. 117—123.« Oponiranje Zupanovo Prešernu opazujemo v javnosti sicer že od Zhbelize II. (1831), torej od l. 1830; in sicer že od Prešernove »Nove pisarije« naprej; prinesla je (na str. 38) pa tudi Zupanovo zabavljico Prešernu: »Krajnez dolshèn hrovatenja«, ter izzvala za odgovor Prešernov duhoviti literarno-zabavljivi sonet »Ptujo-besedarjem«, ki prične z Zupanovimi besedami: »Ne bod'mo lhalobarde!« v Zhbelizi III. (str. 29), ter tri epigrame »Pušičarjem« (Prim. ZMS V./133), izmed katerih pa je Zhbeliza III. objavila (na str. 23) le enega. Tudi Prešernov izraz »Od bogmejev« (v »Ptujobesedarjih«) brca Zupana, in sicer njegove »Gazele«, ki je njih prva beseda (v prvem verzu prve gazele): »Ti bóg-malh, de vezher sa té nellán je«, po vrhu še z opombo Zupanovo: »Bogmati, schwören«. (Illyr. Blatt 1831, Nr. 42, pg. 165.) — Sicer pa primerjaj: Marn, Jezičnik XV., 1877, str. 70—75: »Dr. Jaka Zupan in Dr. France Prešern«.

trdilo, da pač ni Prešeren šele tisti dan po Zupanovi burki (8. ali 9. ali recimo 10. januarja 1832) nalašč njemu za odgovor, tik pred odhodom svojim k izpitom v Celovec, zložil za »Illyrisches Blatt« tiste svoje španske oblike z asonancami; ampak da jo je takrat imel že doma v predalu, — pač že vsaj teden dni; kar pomeni, da torej že iz istega leta kakor »Rosamundo« in pa »Dohtarja«, — vse tri z ženskimi asonancami: vse tri že iz l. 1831.

Nastale so pač vse tri iz globljih notranjih vzrokov: iz gotovega in istega umetniškega programa; nobena ne kar takó-le vsled hipne hudomušne nagajivosti kakega drja. Zupana, — ampak vse tri iz resnega, dolgotrajnejšega in enotnega študija: iz neke umetniške »dobe« v razvoju Prešernove umetnosti; iz neke faze, ki jej je bil namen, da udéjstvi v domači naši govorici problem španskih ženskih asonanc!

In bilo je eno leto: — leto 1831. — v Prešernovi umetnosti leto tega problema!

In se bo li ob tem ugotovljenem dejstvu morda še zdelo, češ da je neutemeljena domneva, če sklepamo, — da ni predaleč od teh treh z ženskimi nastala pa tudi še ona prva spesnitev Prešernova »po španski šegi«, edina z moškimi asonancami: spesnitev »Hzhere lvet«, ki je bila izšla l. 1831. samega v Zhbelizi II.! Ali bo torej narobe, če sodimo: da kakor one tri z ženskimi pa tudi ta z moškimi asonancami — nekako iz istega leta! Iz leta torej — 1831. Le da je bila ta romanca z moškimi asonancami izmed vseh nastala prva, kakor je prva izmed vseh štirih tudi izšla; nastala torej, nekaka prva »vaja«, kot uvod v »špansko epizodo« Prešernove umetnosti pred tistim dnem 10. marca sicer, ko je šla Zhbeliza II. že v cenzuro, tam nekako v prvih mesecih l. 1831, — a komaj če že pod konec l. 1830; nastala vsekakor potemtakem pred onimi tremi, ki so jej s svojo žensko asonanco kot ena skupina záse med letom sledile, — vse l. 1831; tistega leta 1831, ki je bilo v Prešernovi poeziji (ne v umetnosti njegovi, ampak — loči! — v svetu vsebine) začetek nove dobe, takozvane »Julijine dobe«, — ker bilo leto »prve ljubezni«.

Iz kronoloških podatkov, iz oblike, in posebej še iz »tona« ter vsebine sklepam, da so tiste štiri španske forme Prešernove nastale najbrže v tej-le zaporednosti: Hčere svet kot prepesnitev, ... Učenec, ... Dohtar; a Rozamunda, ki mu je še v Celovcu rojila po glavi, kot vrh in sklep!¹ Vse štiri v enem letu, — vse štiri leta 1831.

In ob tem rezultatu, ob letnici 1831 namreč se nam je posebej zavedeti enega: priča nam je ta letnica, da ne seza torej doba vsaj španskih asonanc ne v Prešernovi umetnosti dalje kot do odhoda Prešernovega v Celovec, kamor je šel Prešeren nekako sredi meseca,

¹ Prim. Prešernov pripis z dné 20. februarja 1832 k pismu z dné 13. febr.; tam piše iz Celovca Čopu: »Sollte die Romanze od lepe Radolčanke noch nicht gedruckt seyn, so ersuche ich den Kasteiz alles auf Radolca bezügliche in Turjačan und Turjačanka, wie es ursprünglich war, umzuändern, weil die scansion Radölčan, Radölški viel härter als Turjāčan, Turjāški ist. Für diesen Fall würde ich Dich ersuchen genau nachzusehen, ob die Änderung consequent durchgeführt wurde. (Lj. Zvon 1888/571.)

najbrže tisti dan po 15. mes. januarja 1832.¹ In zavedeti se nam je ob letnici 1831 pa hkratu še, da prav takó pa tudi znana Čopova ocena Krajnlke Zhbelize in Prešernovega dela, napisana in objavljena l. 1833, žal ne dalje, ampak le ravno še do konca dobe vse h a s o n a n c Prešernovih, dasi omenja Čop tam le dveh, — tistih dveh romanc seveda, ki sta bili izšli v Krajnlki Zhbelizi: romanc »Hzhere svèt« in »Rosamunda«; ne pa »Dohtarja«, ki ga je bil iz Zhbelize III. iz neznanih nam (dasi domnevanih) vzrokov izpustil Čop, ter ne »Uzhenza«, ki ga ni Zhbeliza, ampak ga je bil objavil »Illyrisches Blatt«; torej tistih dveh ne, ki jih je prinesla pa vendarle takoj v naslednjem IV. letniku svojem p o n a t i s n j e n i tudi Zhbeliza, — in to pač s Čopovim odobravanjem!² Saj Čop je namreč

¹ Dneva odhoda ne vemo. Prvo (nam žal neohranjeno) pismo svoje je pisal Čop Prešernu v Celovec 30./I. 1832, a Prešeren Čopu za odgovor svoje prvo iz Celovca pa 5./II. 1832. (Prim.: Carniola 1918, str. 33; in: Lj. Zvon 1888, stran 568). Po ovinku pa nam je mogoče določiti, da že 19./I. ni bil Prešeren več v Ljubljani. V svojem prvem listu iz Celovca poroča namreč Prešeren Čopu: »Slomšek läugnet hartnäckig der Winde des Illyr. Blattes zu seyn. Die Replik des »Aufmerksamen« habe ich gleich nach ihrer Erscheinung bei ihm (podčrtal jaz!) gelesen.« (Lj. Zvon 1888/566). Ta »replika« (iz Kranjskega, s podpisom »Slovenec«), odgovor članku s podpisom »Winde« (Illyr. Blatt, Nr. 53: 31./XII. 1831), je zagovor metelčice zoper danjčico; prinesel pa jo je graški uradni zabavnik »Der Aufmerksame«, ki je bil najprej 7./I. 1832 ponatisnil članek »Winde«-jev, v svojih dveh številkah 8. in 10. — dné 19. in 24./I. 1832! Če mora torej Prešeren poročati iz Celovca Čopu, da je to repliko bral, in sicer takoj po njeni objavi, sledi iz tega, da ga takrat, 19./I., ko je izšla, že ni več bilo v Ljubljani, ker bi sicer bil vsaj njen prvi del bral še tu in bi mu o tem torej ne bilo treba poročati Čopu; če pa celó dostavlja, da jo je bral pri Slomšku, sledi iz tega, da je bil Prešeren torej tiste dni neposredno po 19./I. 1832 (in morda že kake dni poprej) — torej dné 19./I. sámeга in najbrže še kak dan preje že v Celovcu, ker je takoj po objavi tiste replike bil že kakor doma pri (svojem nekdanjem ljublj. sošolcu) Slomšku ter sta bila ž njim že takó vsa v dnevnikih dogodkih naše literature in posebej v takratnih polemikah njenih!

² Dotiskana je bila Zhbeliza IV. šele 2. VII. 1834. — Kastelic jo je dal (prvič) v cenzuro 18. II. 1833; a 16. IV. 1833 je šel rokopis iz Ljubljane v cenzuro na Dunaj. (Prim. Prešernov soglasni podatek v pismu Čelakovskemu 29. IV. 1833: Lj. Zvon 1888/51); 26. IV. 1833: Kopitarjeva negativna cenzura; 2. V.: odlok prezidenta dunajske dvorne policije, da se rokopis vrni Kastelcu v predelavo; odlok ljublj. gubernija z dné 1. VI., oddan v ekspedit 11. VI. 1833. (Čop piše še 17. VI. 1833 Kopitarju: »Die 4te Zhbeliza ist Hrn. Kasteliz noch nicht zurückgekommen«; a v pripisu z dné 20. VI. 1833 pa že: »Die Zhbeliza wird so wie sie ist, noch einmahl so vorgelegt werden«. [Zbornik Mat. Slov. V./105 in 106.] Prejeli so torej Zhbelizo IV. in odlok tiste dni 17. do 20. VI. 1833.) — Kastelic je nató dal rokopis (drugič) v cenzuro šele 8. I. 1834; 12. IV. 1834 cenzurni odlok prezidenta dunajske dvorne policije (Sedlnitzkega), da sme Zhbeliza sedaj v tisek; 26. IV.: odlok ljublj. gubernija, ki dovoljuje natisek (»Imprimatur omiff. deletis 26 April 1834 — Spiegelfeld«). (Prim.: Zbornik Mat. Slov. V./132,

zeló visoko cenil to »špansko dobo« v Prešernovi umetnosti; takó visoko cenil, da je Prešerna radi te dobe njegove kot umetnika posebej odlikoval kot prvega med vsemi slovanskimi pesniki, ter odmeril, markantno na koncu, l. 1833 v svoji oceni Zhbelize tej dobi njegovi kar posebno poglavje, izredno povdarjeno poglavje, ki ga ni prezreti tu, ampak naravnost povzeti tam iz prvega tiska v ljubljanskem takratnem zabavniku »Illyrisches Blatt« (1833, Nr. 7, pg. 27/28), ker je nam dandanes ter tu na tem mestu pa še posebej več kot le samega uvaževanja vreden dokument:

»Unter allen uns bekannten slawischen Dichtern aber ist er der erste, der die spanische Assonanz (den durch ein ganzes Gedicht fortgehenden Reim der bloßen Vocale jedes zweiten Verses) versucht hat, und zwar die männliche auf *o* in der Romanze »Hzhere svèt« (Kr. Zhb. II, str. 28), die weibliche auf *a—e* in der »od Turjashke Rosamunde« (Kr. Zhb. III. str. 9). In der Uebersetzung der Erstern hat Herr Čelakowsky die Assonanz nicht wieder gegeben, obwohl sie im Böhmischen eben so leicht seyn dürfte, wie in allen andern slawischen Mundarten und viel leichter als in der deutschen Sprache, gegen welche die slawischen hinsichtlich der Assonanz den Vortheil haben, daß sie auch in der letzten Sylbe der weiblich assonirenden Verse alle Vocale gebrauchen können, während die deutsche beinahe bloß auf das *e* beschränkt ist. Und doch haben die Deutschen nicht nur eine Menge spanischer Schauspiele und Romanzen in dieser Form übersetzt, sondern auch Eigenes in derselben gedichtet. Um so mehr finden wir es auffallend, daß sie im Slawischen bis nun niemand angewendet hat. Freilich gehört einige Angewöhnung dazu um den Wohl laut der Assonanz zu fühlen, (zumal im Deutschen, wo sie wegen der vorherrschenden Consonanten und der dumpfern Vocale weniger sonor ist,) welcher Wohl laut aber in Spanien, wo sie die eigentliche Form der Volkslieder und Romanzen ist, und auch im Drama viel gebraucht wird, selbst dem unwissendsten Zuhörer nicht entgeht.

Daß Preschern die Assonanz &c. einstweilen nur als Uebung und Versuch betrachtet wissen will, braucht kaum bemerkt zu werden. Am wenigsten aber will er die krainischen Dichter auf diese südlichen Formen beschränken. Er selbst braucht andere, wo er sie zweckmäßig findet, z. B. in der nordischschauerlichen Ballade »Povodnji mosh« (Kr. Zhb. I. str. 40) eine bei nordischen Balladen häufige Versart, hier dem Stoffe (namentlich dem stürmischen Tanze, den auch die Stellung der Reime gut bezeichnet) eben so entsprechend, wie die assonierende Redondille dem Inhalte von »Turjashka Rosamunda«, der mit den, in den spanisch-maurischen Romanzen besungenen Abentheuern Aehnlichkeit hat.*)

Z opombo še pod črto:

*) Ueber die italienischen und spanischen Versformen findet man in allen neuern deutschen Metriken, namentlich in denen von Dilschneider, Heyse, Grotfend &c. ausführliche Belehrung.«

kjer sem zmotno čital in ponatisnil [v izvornem rokopisu nejasno pisano] zadnjo številko letnice kot 3, ko stoji tam faktično 4! In: Časopis za zgod. in narodopisje III., Maribor 1906, str. 17 pod črto, kjer sem zagrešil stvarno zablodo vsled Prešernovega pisma ddto. 29. IV. 1833; — kar oboje s tem [žal, da le in šele sam sebi] popravljam.) Odlok ljublj. gubernija z dne 26. IV. 1834 je bil oddan v ekspedit, da ga prejmi Kastelic z dovoljenim rokopisom vred, — dné 2. V. 1834. (Prim. tu: Dr. Kidrič, Veda I./1911.)

Izpričuje nam ta listina pred vsem in posebej eno: »š o l o« v Prešernovi umetnosti! Res le malokje vidimo takó jasno kakor tukaj — iniciativo; impulz, ki je dal princip ter povzročil v Prešernovi umetnosti — neko gotovo ter vže vnaprej določeno obliko: povzročil epizodo španskih form; ta krepki povdarek češ da neke posebne zasluge Prešernove, ta naglas, da je Prešeren vsaj v enem prvak med vsemi slovanskimi pesniki prav zaradi tistih svojih španskih oblik, ko jim je gledé drugih le sovrstnik, — ta nam govori in priča, da je bil Čop, ki je kakor vemo kot romantik ves težil ter bil tudi Prešerna že za I. Zhbelizo — pred letom 1830 torej — okrenil tja na jug v »priznani« romanski

svet oblik: povzročil zdaj l. 1831, kakor prej stance, sonete in tercine, pa tudi španske asonance, ki niso torej bile nič le slučajnega v Prešernovi umetnosti, ampak neka epizoda, dasi le enoletna, »einstweilen nur als Übung und Versuch«, pa vendarle — po zavestnem načelu! Čop je (hoté in vedé, zakaj!) Prešerna napotil, da se je lotil te oblike — po njegovem prvi med vsemi slovanskimi pesniki; posebej, da dokaže tudi tu posebno moč in sposobnost domačega slovenskega ter s tem sploh slovanskega jezika pred nemškim — za ta svet; in Prešeren je sledil (hoté in vedé, zakaj!) Čopovi besedi ter nam dal l. 1831. štiri spesnitve — hoté! — v španskih asonancah!

(Dalje prihodnjič.)

Beogradskim maturantom

o njih prvem posetu Slovenije v dnevih 19.—24. julija 1919.

Zajedno so bili pred petnajststo leti prišli Vaši in naši dedje v kraje današnje domovine. Ali stoprav danes, po petnajststo letih, je slovenski rod, bivajoč pod Triglavom, v dolinah Drave, Save in Soče, dočakal srečni dan prvega poseta bratov od Bosne, Drine in Morave.

Velezgodovinski dan! Srbska mladina, cvet bratskega nam rodú, od srcá pozdravljeni! Po petnajststo letih ločitve prvič pozdravljeni na svobodnih tleh, s pomočjo Vašega in sedaj našega kralja osvobojenih tleh! Ko Vam prožimo roke v pozdrav, so vse solzne naše oči od sreče, hvaležnosti, radosti. Pozdravljeni!

Prihajate k nam preko Zagreba, od bratov Hrvatov. Bije Vam na uho nekoliko drugačna govorica. Vendar, ali ne čutite namah, da je to isti jezik kakor Vaš? Ali ne pričajo usta, oči in srca, da smo res rodni bratje?

Neizmerno je bilo Vaše trpljenje, da ste priborili svobodo, sebi in nam; neizmerno pa je bilo tudi naše trpljenje, da smo ohranili — porinjeni najdalje na zapad med Nemce in Italijane — svoj jezik. »Močan si, o slovenski narod! Tisoč in petsto let krvaviš, izkrval vel nisi!« (Ivan Cankar.)

Tisoč in petsto let smo bili ločeni. Vendar nekoliko smo znali za Vas.

Vaš kraljevič Marko je živel tudi v naši narodni pesmi ko kralj Marko. — Ko si je zadnji celjski grof Ulrik II. (umrl l. 1456 v Beogradu), »vojvoda vseh Slovencev«, kakor se je baje nazival, iskal neveste, si je izbral Srbkinjo, Katarino, hčer despota Jurija Brankovića. Nad Celjem vidite razvalino slavnega gradu; ondí je nekđaj stolovala. — V 16. veku je Slovenec, luteran Primož Trubar, bivajoč v Urahu na Nemškem, tiskal novoverske knjige tudi za Srbe, v cirilici.

Novo življenje se je pričelo v 19. veku. Že Val Vodnik (u. 1819) je v svoji odi »Ilirija oživljena« zapel, da od Mure doli do Kotorá prebiva en narod, ilirski. — Njegov sodobnik, učeni jezikoslovec Jernej Kopitar — ime Vam je znano —, je bil navdušen za srbsko narodno pesem; bil je duševni otec Vašemu vélikemu Vuku Štefanoviću Karadžiću in s tem tudi

duševni otec novosrbskega pravopisa. Na našem groblju v Ljubljani bodete stali pred njegovim grobom. —

Lahko rečemo: kar imamo Slovenci velikih mož, pesnikov, piscev, učenjakov, umetnikov, dalekovidnih politikov, vsi so hrepeneli po ujedinjenju Ljubljane z Zagrebom in Beogradom. Čujte — mesto vseh drugih — kakó poje naš Fran Levstik (1831—1887) v pesmi »Umirajoči pevec«:

Prórok odgrnene vidim usóde:

»V Kosovem ravnem je sveti oltar,
zidan na grob, kjer za naše naróde
Miloš daróval krvavi je dar.

K nebu visocemu kvišku poganja
zemlji iz groba košato drevó,
čvrste mladike široko razslanja,
krepko dviguje ponosno glavó.

Z dreva šumijo pogubni vetrovi,
zibljejo zemljo na štiri strani,
groma trepečejo skalni gradovi,
prah so mejniki, več trinogov ni!

— — — — —
Vnel se mógočen je pevec v naródi,
gosli obešene z vrbe je vzeli;
himne prepeva o sveti svobodi,
strune vesele je nanje napel.«

(Zbrani spisi, I, str. 186.)

Kar je Levstik samo prorokoval: da nam s Kosovega polja zasine sveta svoboda, to srečni vnuki doživljamo. Zato je vesela naša himna, vesele so naše strune: veseli prepevamo Lepo našo domovino, Naprej, zastava Slave! in Bože pravde, kateri zadnji je obé uglasbil isti umetnik, bivši kapelnik v Beogradu, Slovenec Davorin Jenko, čigar rojstni kraj bodete videli, vozeč se mimo Kranja.

Dobrodošli nam, mili bratje, sinovi junakov s Kosovega ravnega! Tisoč in petsto let smo bili razdruženi, a odslej, ako Bog da, — nikdar več!

Uredništvo.

Jezikovne ocene.

Gustave Flaubert: **Tri povesti**. Poslovenil Oton Župančič. Izdala in založila »Omladina«, 1917. — (Dalje.)

Tuje posebnosti imamo tudi že v skladnji, zlasti v stavčni obliki. Zloženi stavek je pri nekaterih novejših pisateljih (pri Iv. Cankarju, Vl. Levstiku, Kraigherju, Bevku in več drugih) ves razkosan po tako zvanih neodvisnih konstrukcijah, t. j. povedkovih, prislovnih in prilastkovih dolcilih ter po francoski razvrstitvi stavčnih členov. Te neodvisne konstrukcije so francosko-angleškega izvora in so že uničile nemški stavek ter ogražajo v povesti in pesmi vse slovanske jezike. Na nekatere napake sem opozoril že v lanskem »Domu in svetu«, drugih se hočem na tem mestu dotakniti.

Nekaj takih posebnosti je prevzel tudi Župančič, n. pr. francosko razvrstitev stavčnih členov, rabo prislovnih in povedkovih določil. Pogosto srečavamo **francosko razvrstitev stavčnih členov**. Dobesedno je prevedel n. pr.: Golob, z zlomljenimi perotmi, je vztrepetal, viseč med drenovimi vejami (str. 66), primerjaj izvornik: *Le pigeon, les ailes cassées, palpait, suspendu dans les branches d'un troène.* — Dalje: ...in vélika žival, vsa presenečena, se je ustavila (16), izvornik: *et la grosse bête, toute surprise, s'arrêta.* — Fanuel, potr, je stal z brado na prsih (129), izvornik: *Phanuel, accablé, restait le menton sur la poitrine.* — Gospa Aubainova, s svojima malima kraj pašnika, je zmedena iskala, kako bi prišla preko visoke ograje (16), izvornik: *Madame Aubain, au bout de l'herbage avec ses deux petits, cherchait éperdue comment* itd. — Gospod d'Anquetil, z razkrečenimi nogami in s pestmi na stegnih, je pregledoval zvrnjeno kočijo (Slovan, 1915, 325), izvornik: *M. d'Anquetil, les jambes écartées et les poings sur la hanche, examinait la berline culbutée.* — Nekega jutra pred dnevom (staro in lepše: dnem) je slonel ob nji (t. j. ograji) tetrah Herod Antipa in se je razgledoval. Gore, neposredno pod njim, so začele razkrivati svoje grebene (101), izvornik: *Les montagnes, immédiatement sous lui, commençaient à découvrir leurs crêtes.*

Slovenec bi take neodvisne stavčne člene razvrstil v organsko celoto, n. pr.: Golob je visel med drenovimi vejami in vztrepetal z zlomljenimi perotmi. — In vélika žival se je vsa presenečena ustavila. — Fanuel je stal potr, z brado na prsih. — Gospa Aubainova je s svojima malima kraj pašnika zmedena

iskala itd. — Tako bi preustrojili tudi stavke, kakor: Antipa, iz strahu, da mu jih ne bi Vitelij preotel, jih je (t. j. živali) bil zaprl v ta prostor (str. 121), izvornik: *Antipas, de peur, que Vitellius ne les enlevât, les avait emprisonnés dans cet endroit.* Bolje: Antipa jih je bil iz strahu, da mu jih ne bi Vitelij preotel, zaprl v ta prostor.

Tako razvrstitev stavčnih členov nahajamo tudi pri drugih pisateljih, glej n. pr. Cankarja: Na postelji, zakopana v blazine, je ležala mati, drobna in zgrbljena, sam okostnik s topo strmečimi očmi (Za križem, 246). — Tod se vozi življenje kakor železen voz; črni voznik se ne ozre nikamor; skozi šum, preko gneče bobne silna kolesa; vsa križem, nakopičena, leže trupla na ulici; nihče se ne ozre nanje (ravno tam, 131).

Enako francosko je **razkosavanje prislovnih določil**. Iz Cankarja sem si izpisal sledeče primere: Za njó, v temnem ozadju, je prežalo dvoje divjih obrazov (Hiša Mar. Pom., 3). — Hanca je ... sedla ... Mate je stal spredaj. Pod njima, v polmraku in dežju, je ležala vas, tiha in neprijazna (Križ na gori, 3). — Narahlo je potrkalo na okno. »Ali si ti, Mate?« Izza hiše, ob plotu, se je vzdignila senca ... (r. t. 38). V slovenskem stavku se prislovi drugače razporedé; primerjaj, kako je prevlel Vl. Levstik sledeči stavek: *Au clair de lune, dans le jardin, elle récitait tout ce qu'elle savait par coeur de rimes passionnées* (Mad. Bovary, Paris, 1909, 47): V mesečini je deklamirala na vrtu vse strastne rime, kar jih je znala na pamet. Cankarjevi stavki bi se glasili bolje: Za njó je prežalo v temnem ozadju dvoje divjih obrazov, ali tudi: V temnem ozadju je prežalo za njo itd. Tako je Cankar v veliki večini primerov seveda tudi pisal.

V francoščini znači vejica lahen odmor in deli daljša prislovna in povedkova določila od ostalih členov v stavku. Pogosto se rabi tudi pri samem prislovnem ali povedkovem določilu; v nemščini in v slovanskih jezikih se tu ne stavi vejica. Zgled za prislov: Župančič: Galilejci, duhovniki, vojaki so bili sklenili zadaj krog; vsi so molčali (brez vejice!) v strahu pred tem, kaj se ima zdaj, zdaj zgoditi (str. 123), izvornik: *Tous se taisaient, dans l'angoisse de ce qui allait arriver.* Enako pri povedkovem določilu: Župančič: Naposled je prišla domov utrujena (brez vejice!) z raztrganimi čizmami (43), izvornik: *Enfin elle rentra, épuisée, les savates en lambeaux.*

Poglejmo nekaj napak, n. pr. pri prislovih: Oče je planil k mizi in je razprostrl papir. Izza vrat je pogledala sestra, s škodoželjnim usmevom (Vl. Levstik, Obsojenci, 60). — Izvošček ga je srečal, s

pokanjem biča, z neznosnim ropotom koles (r. t., 41). — Zaspala vasica si je mela oči; ponekod so se budili petelini ter so prepevali, visoko na gredeh, z iztegnjenimi vratovi (r. t., 6). Takisto: Francka se je domislila tistega dneva, ko se je poslovila na kolodvoru. Vlak je hitel dalje, s čudovito brzino... Bežal je vlak — v neizmerni daljavi je bilo mesto in v mestu, v neznani hiši, med neznanimi ljudmi je bil otrok, sam in plah, brez človeka, ki bi ga ljubil... Francki so oslabele oči, od solza in dela (Cankar). Obljubil je, da pride. Resnično se je bil morda pripeljal, na lahнем vozu, v veseli družbi (Križ na gori, 37). Martinec je stopal skozi vas, po položnem klancu, mimo koč, ki so spale gluho spanje; v temi je ležala vas, nepremično, kakor na dnu vode (Za križem, 135). Martinec je odprl duri kakor tat in je bežal po stopnicah, po samotni ulici, iz mesta (r. t. 139).

Prav tako se napačno stavi vejica pri povedkovem določilu, n. pr. Ena od njih je nagovorila Felicito, ki je malo nato stopila v sobo, vsa srečna (Tri povesti, 21), po izvirniku: Une d'elles aborda Félicité, qui peu de temps après entra dans la chambre, toute joyeuse. Enako: Bežala je z drobnimi koraki, vsa zasopla (Za križem, 127). Kadar Cankar ni mislil po francosko, je pisal brez vejice, n. pr. ... pa sem se prestrašila in sem koprnela po tebi vsa bolna (r. t. 238).

Še večja napaka je, če se preseka povedkovo določilo s piko, n. pr. Prečudna fizična (= bolje: telesna, fizično je to, kar se dostaje fizike!) bolečina mu je zarezala ob srcu, da je obstal sredi koraka. Omočen, top. (Dom in svet, 1919, 18). Pravilno: ... da je obstal sredi koraka omočen, top.

Vejica bi bila opravičena le, če bi povedkovo določilo nadomeščalo samostojen stavek, toda taka raba je romanska, n. pr.: Preko izsušene ravnine je tekkel Jordan. Vsa bela, se je blestela kakor sneženo polje (Tri povesti, 102); prim. izvirnik: Toute blanche, elle éblouissait comme une nappe de neige. Enako: Topel je bil večer, meni pa je bilo mraz. Vsi so bili tam; ona je slonela ob ograji, vsa bela (Cankar, Novo življenje, 77). — »Jokec, kaj so ti storili?« Molčal je in ji je gledal v oči; rosne, velike, so se svetile iz teme (Za križem, 51). (Konec.)

Dr. A. Breznik.

Književnost.

Knjige Družbe sv. Mohorja za l. 1919.¹ Koledar za navadno leto 1919. Str. 224.

Dasi je leto 1919. v astronomskem oziru res »navadno«, vendar je v vseh drugih ozirih to leto za ves svet, posebe pa za nas Slovence, kot del Jugoslovancev, nenavadno, izredno. Živimo v največji duševni napetosti. Ali pa najdemo v Koledarju, ki bodi »dihalo časa«, temu našemu čuvstvovanju primerne čtiva? Radi priznamo, da je težko, približno pol leta naprej vedeti in zadeti čutenje celega naroda. V avgustu leta 1918., ko se je Koledar dotiskaval, pač nihče še ni slutil, da že koncem oktobra pride razsulo naše ma-

¹ Oceno o »Brtju« smo že prinesli, gl. Dom in Svet, 1919, str. 42.

čehe Avstrije... in potem par dni naša svoboda... in potem italijanski jarem... Teh, tako usodnih dogodkov res noben »zvezdogled« ni mogel niti slutiti. Vkljub temu čitamo v letošnjem Koledarju marsikaj, kar nam je v veliko tolažbo. Pred vsem življenjepis: † Dr. Janez Evang. Krek (napisal prof. Ivan Dolenc), str. 81—107. O tem spisu res smemo reči s Prešernom: »Ločitvi od njegâ (t. j. dr. Kreka) nam je hladilo.« Široko še zeva rana in zdi se, da vsak dan bolj, zadana nam z njegovo smrtjo. Ko ga ni osebno več med nami, nam je tolažba, da ga gledamo vsaj v sliki in v spominih na vse ogromno delo, katero je dovršil. Ta spis je nekako prva večja cvetlica, vsajena na sveži grob Krekov; vemo pa, da ji bodo sledile še druge, od vseh strani Jugoslavije, in da se pot do njegovega groba ne bo zarastla. Popisuje pa profesor D. obojno življenje dr. Krekovo: zunanje in notranje, kar je znak dobrega življenjepisa. Iz njegovega notranjega življenja, t. j. pred vsem iz njegove globoke vernosti je izviral vse njegovo drugo delo: za gmotni napredek naroda, za ljudsko izobrazbo, politično delo, delo za Jugoslavijo. Kakor si je to sledilo v resnici pri dr. Kreku, tako je tu v knjigi razporedil življenjepisec. To je res življenje pis: živo vidimo dr. Kreka pred seboj zdaj v njegovi ozki sobici pri knjigah, zdaj na burnem shodu, zdaj na trudapolni poti preko hribov, zdaj v parlamentu, zdaj med vdanimi učenci... Zdaj govori sam, zdaj pripovedujejo drugi o njem. Par trpkih opazk o klevetnikih je čisto upravičenih. Vse, kar tu čitamo, je lepo; a še več bi radi, zlasti iz mladih let, do dovršitve dunajskih let. Naj bi res ves narod pomagal zgraditi njegov obširni življenjepis, kakor pozivlja pisatelj str. 107: »Vsak, prav vsak, ki ve kaj zanimivega o dr. Kreku, naj tisto napiše in izroči javnosti v tej ali oni obliki.« Tako bomo dobili najboljši, najzanimivejši, najbolj naroden življenjepis slovenski. — Najdaljši spis v Koledarju je: Svetovni dogodki, str. 109—175, spis dr. V. Šarabon. Tu je zlasti zanimivo, o čem pisatelj molči: o vojni. In res, ali naj mar govori o »brest-litovskem miru«, ali o obrobni nemških državah, ki so jih Nemci hiteli ustanavljati v poletju 1918?! Zgodovinar dr. Š. je dobro vedel že v avgustu 1918, ko je to pisal, da bo vse tiste nemške tvorbe odnesel dih prve sapice; zato nam pa rajši govori o večnih zakonih, po katerih se človeštvo razvija, in posamezni narod, posebe: kako so se narodi v Avstriji razvijali od l. 1848. dalje; govori nam dalje — in to nam je zlasti milo in drago — o bodoči Jugoslaviji: vsa priroda (lega, morje) jo zahteva, ji obeta lepo bodočnost. Najlepši odstavek v spisu pa je — po moji sodbi — str. 150 nsl., o tem, kako si hočemo urediti svojo novo državo. Zadnji odstavek: »Brata v bedi« je simbolističen; zveza s celoto mi ni prav razvidna. Je pa ves spis v resnici izobraževalen, zlasti tudi tisto poglavje o »moderni kulturi« (str. 171 nsl.). — Še dva krajša življenjepisa čitamo v let. Koledarju: na treh straneh skuša g. V. Podgorec orisati 20letno škofovanje dr. Ant. B. Jegliča; v spisu, dasi kratkem, mrgoli tujk — v knjigi za priprosto ljudstvo! In že v 3. vrstici čitaš: ... »se je porodil sin Anton Bonaventura.« O tem imenu starši l. 1850. niso še prav nič vedeli! In par vrstic nižje: »Leta 1869. je Ant. Bon. Jeglič vstopil v bogoslovje.« Ali g. pisatelj res ne ve, da si je ljubljanski škof to ime privzel šele l. 1898.?

In zopet: »Pastir vseh pastirjev išče delavcev za svoj ... vinograd.« Kolikor vemo, išče pastir za čredo pomočnikov. Izraz »zavajljivost« str. 36 dokazuje, kako pis. čisto nemški misli. Tisti superlativi na koncu: »Čudovito se je dvignila ljudska izobrazba... čudoviti so sadovi...« so pretirani: vojna nam je dokazala, da smo še premalo temeljito zidali! — Prigodni spis o Antonu Janežiču (spisal dr. Ivan Grafenauer) nas vodi v nam tako ljube kraje: Rož, rojstni kraj Janežičev, ter v Celovec, v letih 1858—1868 — središče našega slovstvenega življenja. Prav je, da nas je Koledar te 50letnice tako odločno spomnil. — Pri ljubljani »Mohorjan« Janko Mlakar letos bolj »suho« pripoveduje v velikih potezah o 25letnem delu Slovenskega plan. društva. Kar nekam milo se nam stori ob tem sestavku: res, nekaj planinskega sveta je rešenege, a kaj bo — s Triglavom, Trento itd.? Nihče ne bi g. piscu očital baharije, ako bi bil navedel tudi najvažnejše odbornike v teh 25 letih. — Povest »Zmote in prevare« (spis. dr. M. D.) nas vodi v precej visoke kroge v Gradcu: med pročodrimovce v dobi malo pred svetovno vojno in med njo. Radi priznamo, da zna pis. naravno, neprisiljeno pripovedovati; zdi se da je vse doživeto. Neumevno nam je le, kako more Milan po toliki prevari še venec polagati na grob Gizeli. Sicer bo pa ta svet, ta krog večini Mohorjanov precej tuj in malo simpatičen. — Za pesniški del so v Koledarju poskrbeli: dr. Jož. Lovrenčič, Ks. Meško, Fr. Neubauer. — Slike so deloma iz vojne — brez pomena, deloma nam kažejo našo razdejano domovino na Goriškem.

Udov šteje letos družba 90.512, okoli 7700 več od lani.

J. Debevec.

Dr. A. B. Jeglič, **Na noge v sveti boj.** Prva knjiga: **V boj za temelje krščanske vere!**

Vojska je s svojo grozo, svojim trpljenjem in svojo nemoralnostjo mnogim zastupila versko prepričanje in življenje. Poljudno pisana apologetika je zato dobrodošla in potrebna. S skrbjo in ljubeznijo motreč in umevajoč potrebe časa je vladika dr. Jeglič spisal knjigo o temeljih krščanske vere. Bog in neumrljivost človeške duše, to sta središči mišljenja in življenja vseh ljudi, pa naj jih vodi ljubezen ali pa sovraštvo. Resnica o bivanju Boga in o neumrljivosti duše tvorita prvi temelj krščanske vere. Razum, Kristus, katoliška cerkev nam pričajo o tem temelju in nam dajejo popolno izvestnost. Avtor je razdelil knjigo v tri poglavja: 1. kaj moremo o življenju po smrti soditi sami s svojim razumom; 2. edini popolnoma zanesljivi učenik je Kristus; 3. Kristus govori po katoliški cerkvi. Kratko in jasno razlaga dokaze ter razrešuje tudi poglavitne ugovore, ki se v imenu znanosti pogosto ponavljajo. Z veliko natančnostjo in jasnostjo, ki pa ni šolskosuhoparna, deli vso snov in jo smotreno obravnava. V prvem poglavju začenja s psihološkim dokazom za bivanje Boga in večnosti; dasi sam po sebi ta dokaz ni zadosten in popoln, more vsaj zbuditi razpoloženje in zmisel za ostale dokaze, na načelu vzročnosti sloneče. Od teh razlaga tiste, ki so za vsakega lahkoumljivi. Resničnost teh dokazov ni odvisna od razvoja naravoslovske znanosti, paleontologije, razvojne zgodovine in drugih; pravi, točni, eksaktno-znanstveni rezultati potrjujejo resnično filozofsko sklepanje. Načelo sklenjene

naravne vzročnosti kot načelo ni postulat naravoslovne znanosti, ampak zaključek zmotne filozofije. Ni utemeljen agnosticizem, še manj pa sledi iz naravoslovja ateizem. In zato bodo tudi dokazi ostali trdni, čeprav se bodo morebiti posamezni naravoslovni podatki nekoliko izpremenili in izpopolnili.

Naravno spoznanje izpopolnjuje vera; razodeta je le vera galilejskih ribičev, nauk Kristusov, krščanstvo. Kristusovo življenje, njegova svetost je moč, ki odpira srca, da sprejmejo njegov nauk. Bogato je posejano to poglavje s svetopisemskimi citati. Najobširnejše je poglavje o Jezusovi cerkvi. Natančneje obravnava nekatera vprašanja, ki so za sedanjí čas zanimiva in važna. Vsak katoličan se je posebno v tej vojski zavedel, kako potrebna je neodvisnost papeževa; o »rimskem vprašanju« se je mnogo govorilo, tega vprašanja ne more rešiti pravica samoodločbe, plebiscita, ne načelo narodnosti (str. 76). Tudi o vzhodnocerkvenem vprašanju, o pravoslavnih cerkvah knjiga precej natančno poučuje.

Knjiga je pisana v živahnem slogu, preveva jo prepričevalna ljubezen do resnice. Močnim in trdnim naj še poveča zavest in veselje; nje, ki jim je dvom zbežal in skalil pogled, naj umiri in poostri pogled za zvezde-stalnice; tistim, ki mislijo, da so dobili resničnejše in boljše smernice življenja, naj ta knjiga pokaže, da so dolžni te smernice znova pregledati, revidirati.

J. F.

Kako si ohranimo ljubo zdravje. Spisal dr. Herman Vedenik.

Zdravo telo — najboljšo blago, pravi naš narod. Žal, da te resnice dosti ne vpoštevamo. Kriva je temu ali nevednost, ali pa prešibka volja. In res, Slovenci smo imeli doslej premalo knjig, ki bi nas seznanjale z zdravoslovjem. Napako je treba popraviti. Zato moramo pohvaliti odbor Mohorjeve družbe, da je povabil veččaka, da pouči naše ljudstvo o škodljivostih, ki spravljajo naše zdravje v nevarnost, in ga navaja na zdravstveno pravilno življenje. V knjigi nahajajo Mohorjani obilico zdravstvenih naukov in opominov, obenem pa se jim oponašajo njihove razvade in njihovi krivi predsodki (str. 3). Kdor resnično ljubi svoj narod, ta mu ne more zlepa izkazati večje dobrote nego s tem, da ga izkuša v zdravstvenem oziru dvigniti (str. 5). Zdravje je v resnici naš največji zaklad. Blagor mu, ki si ga ohrani! Koliko nadlog, bridkosti in muk mu je prihranjenih! Koliko stroškov napravlja bolezen, koliko delavnih ur, koliko zaslužka ti prikrati! Mohorjeva družba želi torej s tem spisom, da bi si zdravi Slovenci zdravje utrdili in ohranili, bolni pa zopet pridobili ali pa si vsaj trpljenje olajšali.

Pisatelj govori v uvodu splošno o pomenu zdravja, pobija razne ugovore, našteva vzroke boleznim in navaja kratko zgodovino zdravoslovja (str. 6—24). Nato pojasnjuje potrebo in lastnosti zraka (do str. 34), poudarja pomen podnebja, opozarja na vpliv solčnih žarkov (do str. 42), potem pa obširno razpravlja o človeških prebavilih in o hrani.

Pojasnjevanje je živahno in kratkočasno. Jezik je gladek, včasih pesniški, n. pr.: »tiho se (spanec) priplazi, ti jame božati lice in čelo in ti šepeta na uho, da se naj odpraviš z njim v deželo sanj« (str. 13); ali pa: — »tudi smrt navadno človeka ne zaloti nepri-

Clouet: Karel IX. Francoski.

pričakovano; polagoma se staramo, obrabljamo in dozorevamo za neizprosne kosca» (str. 41).

Želimo, da bi imel tudi drugi snopič vse iste vrline kakor prvi.

V. S.

Slovenske večernice, 72. zvezek. Troje spisov pri našajo Večernice: Šorlijevo povest: »Krščen denar«, Milčinskega svaritev pred sejmskimi tatovi in Dornikovo črtico: »Polje«.

Milčinskega »Svaritev«, kakor je prijetno napisana, pa bi jo zaradi zgolj koristnosti imel rajši v koledarju. Naj bi bile Večernice posvečene vse beletristiki. — Dornikova črtica se mi ne zdi povse pravilno občutena. Oče je presentimentalen kmet. Drugačna, sodim, da je njegova žalost. Misel, da ima pridni človek Ameriko doma, ni nova, pa tudi ni vselej resnična — vsaj doslej ni bila. Mnoge je otel dolga edinole dolar in bi se brez njega ne bili nikdar izkopali izpod bremen večnih obresti in vknjižb. Ali je to bil vzrok temu sinu, da je šel v Ameriko, se ne ve dodobra. Toda če je bil tako aboten, da se je vozil na večerje in na kosila v mesto, je bilo kar prav, da se je šel učiti v Ameriko. — Me bodo kmalu poneli — je preveč futura. Ni mi znano, da bi si kdo nabral kamenitih žuljev. Imamo krvave žulje, »ta trde« žulje in žulje kot zvonce. Če pa govori narod kje o kamenitih, potem je atribut v redu. Fraza: »toliko je imel solz, da bi se lahko umil z njimi« je nagajivka ali zasmehljivka, zato v to zvezo, kot je postavljena, ne sodi. — Šorlijev »Krščen denar« (pravilno krščen) je povest, katere poglavitna hiba je ta, da ni zrastle, ampak je z matematično modrostjo narejena. Pisatelj trdi, da je hotel pokazati človeka, ki je tudi sam o sebi pogostoma rekel, da ni brez pregreškov. In vendar je Martin tako dober človek in tako brihten, da ga ne srečamo zlepa na okrogli zemlji enakega. Da je povest zelo poučna in koristna, stoji. Saj so prav vsi nauki od pravilnega pometanja do preganjanja vraž nagromadeni v tej primeroma kratki zgodbi. To kar kriči, kako je pisana »in usum«. Čudim se temu tembolj, ko je pisatelj pri drugih svojih delih vendarle mož drugačnega kova. Naš narod je že toliko dozorel, da prav dobro že opravi brez »mleka« in se mu že prileže čaša »vina«. Da je pisatelj povest iste tendence zvrtil drugače, jo napel, zapletel, in da ni vsake reči z mikroskopom preiskal, če je zadostno utemeljena s stavki in besedami, bi bila korist prav tako velika, vrednost pa neprimerno večja. — Vraža o krščenem denarju skoro ne more dvigniti takega viharja — ko vendar Martin še živi in botruje — torej ne sega povest v tako davnino, da bi bilo to verjetno. Mimo grede še to, da so žrebci pogumni in po zatrdilu starih žrebčarjev se nikoli ne splašijo.

F. S. F.

Knjige Slovenske Matice za l. 1918:¹

Knezova knjižnica. XXII. zvezek. Juš Kozak: **Razori**. — Rado Murnik: **Tujec**. V Ljubljani 1918. Juš Kozak je mlad, širšemu občinstvu še malo znan pisatelj. Za svojo novelico »Razori« si

¹ O »Slikah« (sp. Ks. Meško) smo že prinesli oceno, Dom in Svet, 1919, str. 41, »Smernice novega življenja«, sp. dr. K. Ozvald, obširneje ocenimo prihodnjč.

je izbral moderno snov, ki smo jo stotero doživeli in občutili, in to mi ugaja. Snov v posameznostih namreč. V celoti pa je snov nejasna, zabrisana, in novelica neha, ko da ni končana. Sin je padel na Krasu; oče, ki smatra, da je kriv njegove smrti, ker ga je silil v vojake, ga vidi v svoji tugi, kako visi na križu in trpi; zato gre in poseka trhel križ. To, se zdi, da je jedro, to je dokončano. Vendar je v novelici še par drugih zapletljajev, ki pa niso izdelani do konca. Nanzanih je več slik druga za drugo, ki se ne objemajo tesno s sredino zgradbe, dasi so posamezni odtenki opisov dokaj lepi, zanimivi in plastični. Najboljše in najtežje je gotovo prvo poglavje, opis boja, a vendar tu pa tam popusti plastičnost in so posamezna občutja tu pa tam premočno pretrgana; nekatere stvari so premalo poudarjene, a druge se ponavljajo; recimo: »smrad mrličev« naj bi vsaj ne stopal vedno z istim izrazom pred nas. Iz posameznih, lepo oblikovanih delcev tega dela smemo upati, da nam bo podal mladi pisatelj še kaj lepšega, enostavnejšega in da bomo lahko veseli. — Rado Murnik: »Tujec«. Od Rada Murnika smo že brali boljše stvari in novele »Tujec« mu ne moremo šteti za napredek, že po snovi ne, ki nam ne podaja nič posebno novega. Tujec, Nemeec iz Gradca, pride v spodnještajerski kraj, kjer ima cpravek, ter se seznanj z gostilničarjevo hčerko, ki sanja z materjo vred, kako bo postala mestna gospa, in se ne zmeni več za mizarja, poštenega Slovenca, ki jo ljubi in po zaslugi pijančka in vaškega potepuha izve za vse, kar se godi in plete med njo in tujcem. Tujec jo slednjič zapelje, odide ter ji piše iz Gradca, da je že oženjen; dekle skoči v vodo. — Novela je prepletena z nekaterimi razgovori narodnopolitične vsebine, ki niso vedno v tesni zvezi z dejanjem in zato ne nujni. Slog je gladek, umerjen, kakor v vseh Murnikovih povestih resne vsebine; v prvih poglavjih čutimo nekaj stare Murnikove manire; vendar so ta poglavja jezikovno najlepša in najbogatejša. Proti koncu se novela v glavnem osvobodi nepotrebnih stranpotic, kar je zopet dobro. Nekaj prizorov je zares lepih, plastičnih in resničnih. Naj omenim samo prizor na str. 69—70.

France Bevk.

Valentin Vodnik — pesnik. Analiza njegovega pesniškega razvoja in značaja. Spisal dr. Ivan Grafenauer. Str. 104—169. Prva stoletnica rojstva Vodnikovega nam je bila dala knjigo »Vodnikov spomenik« (Vodnik-Album), ki je izšla resda zakasnelo l. 1859. mesto l. 1858., prva stoletnica smrti Vodnikove, l. 1919., pa nam bo prinesla — kakor vse kaže — novo, popolno, kritično izdajo Vodnikovih pesmi. Pričujoča Grafenauerjeva razprava je priprava za tako izdajo, da, je odločen klic po njej. Naj bi ga Matica Slovenska čimprej izvršila! S to razpravo se je Matica Slovenska dostojno spomnila Valentina Vodnika; zakaj ta spis nas vodi naravnost v pesniško delavnico Vodnikovo in nam — na podlagi vsega doslej znanega gradiva — kaže, kakó se je pesnik učil in izpopolnjeval. Naše slovstveno znanje o Vodniku je zdaj globokejše, nazornejše. V prvi polovici razprave (104—131) spoznavamo pravzaprav bolj Zoisa in njegovo šolo: kako uči Vodnika, naj ne nosi misli iz enega verza v drugega; naj bo vse jasno in umevno (str. 111); naj bo vse v narodnem duhu (str. 113); naj se ogiblje tujk; naj si

ostri okus za čim lepše izražanje; naj pesni v ital. enajstercu; naj bo vir vse poezije razum in duh, namen pa moralna korist narodova. Z eno besedo: Zojs je bil glede estetike in poetike navdušen učenec francoske poetike 18. stoletja, sploh dobe prosvetljenosti; in tak je bil tudi Vodnik. V II. delu razprave pa vidimo, vkoliko skuša Vodnik Zojsova načela praktično na svojih pesmih uporabiti in koliko ne. Dr. G. nam to Vodnikovo prizadevanje in predelavanje kaže na 8 pesnitvah: Zadovoljni Kranjec, Novo leto se vošči, Dramilo, Nemški inu kranjski konj, Vinske mušice, Milje, Moj spominik ter zlasti obširno: Ilirija zveličana. Ta del je precej utrudljiv. — Že naprej se veselimo kritične izdaje, ki bo izrekla končno sodbo o Vodnikovi poeziji i glede oblike i glede vsebine.

J. D.

F. Golar: **Rožni grm**. V Ljubljani 1919. Založila »Tiskovna zadruga«. 16°. 112 strani. Knjižica obsega štiri poglavja in vsebuje 56 pesmi. (Če povem še, da je znašal honorar za te pesmi 600 K, sem povedal morda preveč, dasi je prav, da vemo tudi to k zadevi »zastojkarjev«). Zbirka je čedna, in s tem še zdaleč ni povedano vse. Spomni nas na pesnika Burnsja, živeje na Koljčova, najživeje na Murna-Aleksandrova, a samo spomni nas; Golar stoji vseeno ko drevo v polju. Samo še njega imamo, ki je ostal zvest ti smeri in sebi; poiskal je lastno pot in si ustvaril svoj slog. Bil je Murn bolj stopljen z naravo, bolj njen duh in njeno notranje bistvo, lepši, globokejši; a je Golar realnejši, širši duši dostopniši, bolj naroden, bolj na prostor naše domovine omejen, in to mu daje posebno individualiteto. Nekoliko naslonjen na Župančiča in Murna je bil izdal »Pisano polje«; tu je bilo nekaj vidnih sledov svetovne dekadence. Kljub temu je bil Golar že tu v večini pesmi sam svoj, pesnik prirode, njenega življenja, dela in veselja, polja in cvetočih vrtov, gorá in gozdov. Učil se je pri narodni pesmi. Zbirka, ki leži pred nami, je popolnejša. Golar se je osvobodil in se našel bolj ko v prvi zbirki, otresel se je vplivov z večjo energijo, umiril se je in poglobil. Svoje smeri ni spremenil, le bolj umerjeno, bolj dosledno in jasno jo je začrtal. Še vedno je pesnik narave in življenja v naravi. Iz njegovih pesmi (par izjem!) odseva neskaljeno veselje in sreča.

Visoko je solnce in zlati svoj voz
čez jasne, nebeške vozi planjave —
in polno srce je in velik je čas,
pohiti življenju nasproti v daljave!

Kot svečenik stopa skozi naravo, ko da bi se bal, da ne pogazi katere cvetke, da ne oskruni njenega diha. V njem je smeh; žalosti in obupa ne pozna; narava mu je radost in zdravje samo. Stare skrivnosti nam pripoveduje, v mnogih varijacijah nam jih ponavlja in skoraj ne moremo biti hudi nanj radi velike množine cvetk, nevest, solnc in sreč. Toliko čistega in naravnega optimizma smo videli malokje.

To doznavanje je sicer enostransko in ne pelje do poglobitve. Filozof Golar ni. V njegovi notranjosti se odbija ena sama stran našega življenja najlepše in pada čisto pred nas. Zato ga bomo vseeno veseli, hvaležni za vsako solnčno sliko. Njegov jezik je naroden in lep, tekoč.

France Bevk.

Engelbert G angl: **Zbrani spisi za mladino**. IV. Izdalo in založilo Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. 8°. 100 strani.

Razmišljam, kakšen naj bo dober mladinski spis. Tak, kakršni so otroci in ne tak, kakršne si predstavljamo otroke. Sama živa kri, veselje in razposajenost, zdaj solze, zdaj smeh, naivnost, prirodna dobrotá in hudobija, stokrat obljubljená poboljšanje, stokrat nezavestno prelomljena beseda — to so otroci. Nimam onega veselega in zdravega vtisa, če vidim otroka, ki gre lepo umit in gladko počesan po najbližji poti v šolo; komaj, da si upa občudovati cvetke med potjo in poslušati ptičje petje. V šoli se vede vzorno, učitelju odgovarja glasno in mu zre v oči, celo modre stavke zna na pamet, doma je priden, po glavi mu šumijo besede o hvaležnosti, o dolžnosti... Po takih otrocih so ubrani skoraj vsi naši mladinski spisi, ki črtajo globoko mejo med dobrim in hudobnim, ki svarijo in učijo z drastičnimi vzgledi. Take spise imenujem »šolske«. Ne trdim, da ne bi smeli začrtati otrokom ideje bolj jasno, ko odraslim ljudem. V pesmi je pokazal to Župančič, v prozi nismo imeli skoraj še nikogar. Vzorna bi bila Ivana Cankarja črtica: »Mater je zatajil«. Če vzamemo Ganglove spise s tega stališča, nam ne bodo povšeči, ker dobimo celoten vtis, ki se ga ne moremo otresti, ko da so spisani za šolo. Nekateri stavki so taki, kakor jih nikoli ne slišimo iz otročjih ust, če niso naučeni iz šolskih beril: »Lejte si no, kaj vse ne raste na tej božji zemljici!« Takih stavkov je mnogo. Jezik je pregostobeseden; zato so tupatam posamezni odstavki za otroke preveč zapleteni in premalo pregledni. Nemogućnosti, kakor je konec povestice: »Bolnice«, škodujejo. Kako pride otrok do takega logičnega sklepanja? Vendar pa moramo priznati pisatelju velike zasluge v naši mladinski literaturi; trdim, da je v prozi boljši ko v vezani besedi in da mu gre eno prvih mest na tem polju; upoštevati ga moramo, mnogo je storil, več ko marsikdo drugi. Njegovi stavki so pisani z ljubeznijo, s polnim srcem do mladine; trudi se, da bi bil njegov jezik lahek in lep; nekatera poglavja iz »Fantje od fare« so neoporečna; »Zadnja pot« je v sredi malo preveč razblinjena, a polna živega čuvstva. Knjižo bomo dali otrokom z veseljem v roke. Dobro je, da zberemo, kar je najboljšega v naši raztreseni mladinski literaturi, in zaključimo eno dobo. Od nove generacije pa pričakujemo, da ureže novo pot.

France Bevk.

Peter Bezruč: **Šlezke pesmi**. Z avtorjevim dovoljenjem iz češčine prevel Fran Albrecht. Izdala in založila Slovenska Socijalna Matica. Tiskala Zvezna tiskarna v Ljubljani. 1919. XVI. 102 str. Cena 7 K.

Knjiža je za naše razmere zelo aktualna; zato jo pozdravljamo. Kdor čuti tragiko naših severnih bratov, bo užival te pesmi; zdi se nam, da je hodil Peter Bezruč po naših obmejnih krajih in je opeval našo dramo, ki se je odigrala todi do zadnjih dni. Kakor nova »Duma« se mi zde te pesmi. Sorodni smo bili v trpljenju češkemu narodu; ta vez je bila najtrajnejša, najmočnejša. Peter Bezruč je strnil v svojih pesmih — malo jih je — ves narodni in socijalni boj ter težko trpljenje obmejnega ljudstva. Stopil se je s podjarmljenim ljudstvom v eno samo kopel tuge, smatra se za brata vseh trpinov ob steni narodnih sovražnikov. Utelešeni simbol češkega naroda v Šleziji je. Njegovi

verzi so izraz množice, silen krik so plemena, v smrtni borbi se dušečega. Iz njega je bruhnilo vse, kar je čutilo sto in sto ljudi pred njim, kar je tlelo in divjalo v dušah tlačanov. On vidi samo trpljenje naroda, en sam odmev se čuje iz njegovih ust: »Poginemo, preden nam sine svit.« Tiha groza je v njem; ne verjame, da je mogoče obdržati ta izpodkopani breg, preden se zruši. Obup, negacija in pesimizem so Bezručeve značilne poteze. Njegov upor, v kolikor se javlja v njem, je podoben upor sužnjem, ki se v hipu spuntajo in navalijo v divjem besu na vojake. Vendar tudi nekaj veljanskih potez ima Peter Bezruč, par kitic lirične nežnosti, izliva mladostnih spominov ljubezni. Vse Bezručovo delo je silno enotno; njegov jezik je trd, odsev črne groze in obupa. Po ti zbirki je pesnik utihnil, sama stoji, edina svoje vrste v češki literaturi.

Prevod teh pesmi je bilo veliko in težko delo. Ni moj namen, da bi kritiziral prevajalca; to je storil drugi in na drugem mestu z večjo natančnostjo in večnostjo kot bi mogel to storiti jaz. Če kdaj doživimo novo izdajo, bi bilo dobro, da bi imeli pesnika čistejšega pred seboj. A prevajalčevega truda ne smemo in ne moremo podcenjevati, ker je utiral prvo pot in nam podal to zbirko z ozirom na vsebino ravno v pravi čas.¹

France Bevk.

Jugoslavija in njene meje. I. Koroška. Spisal *Carrantanus*. Izdala in založila Pisarna za zasedeno ozemlje v Ljubljani 1919.

Dober spis za splošno informacijo, zlasti veliko statistike. V statistiki je težišče; kdorkoli se bo pečal s študijem koroških razmer v zadnjih desetletjih, vsak bo moral poseči po tej knjižici. Prvi del nas seznanja z zgodovino Koroške, je vestno sestavljen, z uporabo obsežne literature. Drugi del opisuje geografske, etnografske in druge odnose, je tudi vestno sestavljen. Pohvaliti moramo navedbo literature na koncu spisa; ni sicer popolna, a nam omogoči natančnejše poznavanje Koroške. Karta je prav dobra. Brošuro priporočamo; posebno v teh dneh je važna, vsak naj bi se seznanil z njeno vsebino.

V. Š.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani:

Josip Jurčič: Spisi. Uredil dr. *Ivan Grafenauer*. IV. zvezek: Cvet in sad. Hči mestnega sodnika. Kozlovska sodba v Višnji gori. Dva brata. 1919. Str. 243. Cena nevez. 10 K, vez. 14 K. — Jurčiča izdajata zdaj dve založbi naenkrat. Urednik dr. G. piše: »Besedilo in besedni red sta vseskozi neizpremenjena; pravopis in besedne oblike so se izpremenile, kolikor se je zdelo za ljudsko izdajo nujno potrebno; ločila so danes običajna.« K vsem štirim spisom je dr. G. dodal dve strani opomenj, tiščočih se večjidel »Cveta in sada« (literarna usoda, Vesel-Stritar, predelava konca). Po naši sodbi premalo! 10. poglavje n. pr. (Kakó si Šepec prizadeva za ženitev) je sedanjemu rodu neumljivo; tu bi

¹ V novembru l. 1918. se je to-le pripovedovalo o Petru Bezruč: Češki minister — resort nam v hipu ni znan — pozove pesnika, da stopi kot sekcijski načelnik v ministrstvo. Bezruč se brani. Slednjič se vda. Odpelje se v Prago ter uraduje — pet ur. Sestavil in podpisal je samo eno listino; odstavil je prejšnjega sekcijskega načelnika, ki je zatiral Čehe. Nato se je zopet vrnil v svojo Šlezijo.

trebalo pripomniti, da je za siromake to veljalo do leta 1868. Tudi 11. pogl. (javna skušnja v vaški šoli) naj bi pojasnila opomba, da so učili takrat organisti; tudi novo šolstvo se je pričelo z l. 1868., torej prav tedaj, ko je Jurčič pisal ta roman. — Sicer pa ponatis z veseljem pozdravljamo.

D.

Jakob Alešovec: Petelinov Janez. Drugi, popravljeni natis. Priredil *J. Volc*. Cena nevez. 6'40 K, vez. 8'80 K. Povest je prvič izšla l. 1880. Dr. Grafenauer Alešovca v svoji *Kratki zgodovini* niti ne omeni; in vendar se nam zdi, da je bil s svojimi spisi velik agitator za našo narodno probujanje; in Petelinov Janez, dasi zelo tendenčen, je vendar važen donesek k naši kulturni zgodovini v letih 1870—1880. Urednik bi bil moral biti bolj dosleden: enkrat čitamo župnišče, drugič farovž; popravilo naj bi se: z grda, z lepa... mesto: z grdo, z lepo... Kaj je »skrak« str. 72? »Da boš videl sedem soln c e v« (str. 7). — Priporočamo.

D.

Julij Bučar: Slovenski metuljar. Navodilo, kako je loviti, rediti, razpenjati metulje in kako urejevati zbirko. Z morfološkim opisom metulja v vseh preobrazbah.

Knjižica obsega 103 strani in ima 7 poglavij, ki razpravljajo o lovu na metulje, metuljereji, o shranjevanju metuljev, urejevanju zbirk in prometu z metulji. V uvodu je podal pisatelj morfološki popis metulja, ki je sicer točen, a mu manjka v pojasnilo potrebnih slik. Prav zanimivo je popisan lov na metulje; zlasti razni načini lova na ponočnjake, n. pr. lov na luč, lov na vado, lov podnevi, so malokomu znani, zato bo ta popis vsakega ljubitelja narave zanimal. Knjižica je pisana živahno, zato jo je priporočati zlasti dijaštvu, ki ga bo poučila, kako opazovati naravo. Pa tudi vsakdo drugi, ki išče veselja v prosti naravi, bo našel za pravilno opazovanje mnogo spodbude. Ne vemo le, zakaj je napisal pisatelj knjigo v Rudolfovem in ne v Novem mestu.

F. V.

Njiva. Kulturni vestnik. I. letnik. Izdaja Višji kulturni svet v Trstu.

V Trstu je pričel izhajati kulturni tednik z zgornjim naslovom, ki je z ozirom na težki položaj naših bratov na jugu velikega pomena. Zaprti od vseh strani so postali popolnoma osamljeni, navezani sami nase; ustanovili so zato znanstvenoleposlovni tednik, v katerega pišejo naši kulturni delavci, ki bivajo deloma na oni strani demarkacijske črte, ali jih vežejo rodni spomini na jug. V reviji srečujemo že znana imena naših leposlovcev in drugih duševnih delavcev, ki bodo reviji in našim bratom na jugu v čast. Danes naj nam bo ta revija dokaz velike energije in trdne vere v zmagó, ki jo ima naše ljudstvo ob Adriji in hoče dokazati, da je po svoji kulturi enakovredno z velikim italijanskim narodom.

F. B.

Nova založba v Ljubljani je zopet pričela s svojim delom. Izdala je *Fr. S. Finžgarjevo* igro »Veriga«, v tisku pa se nahajajo sledeče knjige: *Izidor Cankar*: »S poti«, *Franc Jaklič*: »Ljudske povesti«, *Stanko Majcen*: »Kasija« (drama). Poleg tega je pripravljenih za tisk še več drugih knjig, n. pr. *Izidorja Cankarja*: »Obiski«, prevod *Dickensovega* »Božičnega večera«.

Župančičeva prevoda Shakespearjevih dram »Beneški trgovec« in »Julij Cezar«. Pred zimo bo izdala Nova založba Fr. Levstikove »Otroške pesmi in pravljice« (s slikami). Snuje se bogat književni načrt. V jeseni bo sklicala Nova založba enketo.

F. N. Dostojevski: **Besi** Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani. Prevedel Vladimir Levstik. Cena 30 K. O knjigi prihodnjič.

Ista založba: **Stritarjeva antologija**. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. 1919. Cena 15 K. Ocenimo prihodnjič.

Stan. Premrl: **12 Tantum ergo**. Za mešani zbor. V Ljubljani 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna.

Različne skladbe, prav preproste, pa tudi take, ki se nobenih glasbenih konsekvenc ne strašijo, vendar pa skladatelj harmonično najtežja mesta za prakso pogosto tako rešuje, da zbor poje enoglasno, težave pa prepušča orgljam, ki z enako lahkoto obvladujejo najhujše disonance kot najjasnejše konsonance. Neka Premrlova posebnost je njegova ljubezen do zmanjšanih postopov in zadržki v zgornji sekundi, ki bi jih pa raje uvrstili med prehajalne tvorbe. Skladbe, tudi preprostejše, so v celoti efektne; nepričakovani harmonični in agogični okreti jih ženó do mogočnih viškov. Pa tudi v melodičnem oziru prinašajo marsikaj novega, da tu in tam napeto poslušnemo, ker skoro eksotičen duh včasih zaveje v to harmonično pestrost (n. pr. št. 7.). Semtertja je na ritmično živahnost in motivično logiko brez dvoma vplivalo bolj instrumentalno, oziroma absolutno glasbeno čuvstvovanje kot logika besedila.

F. K.

Staroslovenska maša na čast sv. Cirilu in Metodu za mešani zbor z orgljami zložil dr. Franc Kimovc, stolni kanonik v Ljubljani. — Brezdvomno je skladatelj s to staroslovensko mašo obogatil našo cerkvenoglasbeno literaturo za lepo in vpoštevanja vredno delo. Je to — kolikor mi je znano — prva naša staroslovenska maša, ker Fr. S. Vilharja ne moremo smatrati za slovenskega skladatelja, drugi pa čakajo še s svojimi rokopisi na ugodnejše prilike. Hvalevredno je stremljenje g. dr. Kimovca, da pozizkuša že zdaj s potrebnimi skladbami pripraviti tla slovanskemu bogoslužju, ker Rim se, uvažujoč dane razmere, gotovo ne bo ustavljal upravičeni stoletni želji naroda. Hrvatje pripravljajo tudi že koral in strokovnjak prof. Franjo Dušan je objavil v prvem zvezku letošnje »Sv. Cecilije« staroslovenski »Tebe Boga hvalim«.

V celoti je maša dr. Kimovca lepa in blagoglasna, nekatere točke so naravnost krasne. Po mojem mnenju ima edino le to slabo lastnost, od katere bodo drugi morda obratno trdili, da spada med dobre (lastnosti), namreč to, da si je skladatelj — vedé in hoté kakor sumim — naložil marsikak »moderato«, da ne bi zrastel in se razmahnil preko meja praktičnega izvajanja. Le tako si morem razložiti, da zanimivi in karakteristični motiv pri »I vaskrsne v tretji dan« ni dalje izveden in uporabljan; tudi nekateri »soli« služijo predvsem v olajšavo pevcem. Res, naši zbori tudi srednje dobri bodo imeli na razpolago lepo skladbo,

ki jo bodo mogli z gotovim uspehom izvajati — a z glasbenega stališča moram obžalovati, da ni g. skladatelj pisal tupatam popolnoma brezobzirno. Vem pa, da je moja želja neskromna, ker vsakdo piše, da se izvaja, in končno je boljše, da isto delo izvaja dvajset korov, kakor recimo samo dva.

»Slava«, »Svet« in »Blagoslovljen« so najlepše točke maše. Posebno »Svet« je biser te maše in ena najlepših točk slovenske cerkvenoglasbene literature; enoten je in krepak in če srednji del citira »Slavo«, mu to le koristi in poveča efekt. V »Blagoslovljen« in deloma v »Svet« čujem zvoke novoitalijanske šole (Puccini!). Pripomnimo to radi tega, ker ni ravno nemogoče, da bi i veristična struja, omiljena in oblačena, ne mogla plodonosno vplivati na naše cerkvenoglasbeno polje.

Morda bo kdo pogrešal enotnega sloga v tej maši — gotovo — ni ga! Mestoma skladatelj arhaizira, preide mimo običajnega stavka do modernega, pa imamo v svetovni literaturi vzglede podobne inkonsekvence. Lisztov oratorij »Christus« ima zastopane vse načine skladanja od ascetičnega starocerkvenega do bujnega novoromantične šole.

Upam, da bo g. skladatelj skoraj dodal tudi inštrumentacijo cele maše, kakor je to že storil za »Svet«, saj nekateri deli naravnost kriče po inštrumentih, ki jih pa orglje ne morejo vedno sugerirati in celotna slika bo šele z orkestrom popolna.

Fran Mlinar-Cigale.

Veliki stenski zemljevidi za šolsko rabo, pisarne itd.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani naznanja, da je odkupila vso zalogo Ed. Hölzelovih šolskih, oziroma stenskih zemljevidov in jih oddaja nalepljene in prirejene, da se obesijo na steno, po sledečih cenah:

Orožen, Zemljevid Kranjske, merilo: 1 : 130.000, cena za izvod K 60.—; Orožen, Zemljevid Primorske, merilo: 1 : 130.000, cena za izvod K 60.—; Orožen, Zemljevid Palestine, merilo: 1 : 200.000, cena za izvod K 54.—; Orožen, Zemljevid polut, merilo: 1 : 20.000.000, cena za izvod K 40.—; Orožen, Zemljevid Evrope, merilo: 1 : 4.000.000, cena za izvod K 40.—.

Poleg teh je odkupila Jugoslovanska knjigarna tudi sledeče šolske stenske zemljevide v srbskem jeziku, tiskane v cirilici:

Kozenn, Zemljevid Palestine, merilo: 1 : 236.000, cena K 45.—; Mandič, Zemljevid Evrope, merilo: 1 : 4.000.000, cena K 40.—; Mandič, Zemljevid planiglobov, cena K 50.—.

Prejeli smo:

Izdanja »Matice Hrvatske« za god. 1918.

Redno izdanje Matice Hrvatske za l. 1918. obsega te-le knjige:

1. Dr. Fran Bubanović: **Kemija živih bića**. Nagrađeno iz Draškovićeve zaklade.

2. **Hrvatske nar. pjesme**, knjiga šesta. **Ženske pjesme**, sveska druga. Uredio dr. Nikola Andrić. (Tko želi knjigu z naučnim dodatkom iza teksta, ima nadoplatiti K 5.—, za vezanu knjigu K 7.—).

3. Viktor Car Emin: **Pod sumnjom**. Roman.

4. Svetozar Ćorović: **U ćelijama**. Roman. Nagrađeno iz Veberove zaklade.

Matica piše: »Ova izdanja za godinu 1918. od četiri knjige dobivaju članovi prinosnici za K 12.—, od čega otpada K 10.— za članarinu, a 2 K za otpremu, poštarinu i u ime poraslih troškova. Uvez za sve četiri knjige zapada K 10.—. Članovi zakladnici, koji su ispunili svoje članske dužnosti, dobivaju knjige besplatno, ali treba da pošalju za otpremu, poštarinu i u ime poraslih troškova K 2.—. Članovi prinosnici i zakladnici u Zagrebu plaćaju K 1.— (jednu) u ime poraslih troškova.«

Kot založne knjige so izšle:

1. **Eshilove tragedije**, preveo Koloman Rac, članska cijena K 5.—, knjižarska cijena K 6.—.
2. **Franjo Marković: Kohan i Vlasta**, čl. cij. K 3.—, knjiž. cijena K 4.—.
3. **Sejfuddin Huseinagić (Fikret): Domovina**, dramska priča, čl. cij. K 3.—, knjiž. cij. K 4.—.
4. **Joz Ivakić: Inoče**, drama u 3 čina, čl. cij. K 3.—, knjiž. cij. K 4.—.
5. **D. S. Merežkovskij: Vječni suputnici**, preveo Iso Velikanović, čl. cij. K 5.—, knjiž. cij. K 6.—.
6. **Hrvatsko-slovenski rječnik**, priredio prof. dr. Aug. Musić, treće izdanje, čl. cij. K 3.—, knjiž. cij. K 4.—.
7. **Shakespeare: Otelo**, preveo dr. Milan Bogdanović, čl. cij. K 5.—, knjiž. cij. K 6.—.
Uvez za svaku knjigu izvanrednih izdanja K 2.50.
8. **D. S. Merežkovskij: Petar Veliki i Aleksej**. Preveo J. Pasarić. Drugo izdanje. Čl. cij. K 8.—, knjiž. cij. K 10.—.
9. **Laza K. Lazarević: Izabrane pripovijesti**. Drugo izdanje. Čl. cij. K 5.—, knjiž. cij. K 6.—.
10. **Fr. Gundulića Osman**, z uvodom i bilješkama priredio Đuro Körbler. Čl. cij. K 14.—, knjiž. cij. K 16.—.

Za stogodišnjicu rođenja V. Lisinskoga, 7. srpnja o. g. doštatpat će se djelo:

Antonija Kassowitz-Cvijić: Vatroslav Lisinski u krugu Ilirâ. Nagrađeno iz zaklade grofa Ivana N. Draškovića za godinu 1917. Ilustrovao dr. Branko Šenoa.

Po možnosti bomo ocenili knjige prihodnjič.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. I. letnik. Urejšajo: prof. Anton Kaspret, kustos dr. Fr. Kidrič, vseučil. prof. dr. R. Nachtigall, vseučil. doc. dr. Fr. Ramovš. 1918/19. Ljubljana. Natisnila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. Str. 244. Cena K 13.20.

Začel je izhajati nov slovenski časopis. Ali je bil potreben? Dejstvo, da ima dovolj učenih in vnetih sotrudnikov, spričuje že samo zadostno njegovo upravičenost. Naslov pove obenem tudi njegov program.

Prvi letnik se pričinja s posvetilom Vatroslavu Jagiću ob njegovi osemdesetletnici (str. I.); potem je objavljeno pismo, ki ga je pisal V. Jagić uredništvu, ko je izšel prvi zvezek »Časopisa« (III.); nato so naštetih spisi V. Jagića zadnjih desetih let, kot nadaljevanje Fr. Pastrnekovega »Bibliografski soupis literarni činnosti prof. V. Jagiče« v »Zborniku u slavu Vatroslava Jagića«, str. 1 do 29, sestavila vseučil. prof. M. Rešetar in doc. Ramovš (IV.—XI.). — Dr. Rajko Nachtigall je objavil obširno razpravo: **Važnost latinskega dela bri-**

žinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov. Spis je 3. del pisateljevih študij: »Freisingensia«, kojih prva dva dela sta izšla v »Časopisu za zgod. in narodopis v Mariboru« l. 1915. Brižinski spomeniki so znani od l. 1803. Nahajajo se v latinskem pergamentnem kodeksu monakovske javne kr. knjižnice. Ti spomeniki so takoj vzbudili med slavisti občno pozornost. Pisali so o njih Dobrovsky, Kopitar, Keppen, Schneller, Sreznevskij, Mačkovsky, Škrabec, Vondrak itd. S pomočjo raznih paleografov so skušali dognati dobo postanka teh odlomkov. Njih mnenja pa se ne ujemajo. Dr. Nachtigall pa dokazuje na podlagi latinskega teksta in zgodovinsko-posestnih pripiskov brižinskega kodeksa, da so slovenski spomeniki nastali med l. 972 in 983, bržkone l. 975 v narečju koroške brižinske slovenske posesti, in da je pisec knjige moral biti tedanji brižinski škof Abraham. Pisatelj si radi vojnih razmer ni mogel ogledati rokopisa, vendar pa je uporabil vse popise in vso dotično literaturo v dosego svojega namena, in sicer, kolikor moremo sklepati, z velikim uspehom. Tako bi se Kopitarjeva domneva obistinila. — Drugi daljši spis je priobčil dr. Fr. Kidrič: **Prispevki in opombe k zgodovini reformacije na Slovenskem**. I. Ivan Ungnad v prognanstvu (64—78, 153—178). O pospeševatelju protestantskega slovenskega slovstva Ivanu Ungnadu se je že precej pisalo, vendarle bolj splošno. Dr. Kidrič je tu bolj globoko zaoral in sestavlja na temelju prvih virov: pisem, listin in knjig, prav podrobno posamezne oddelke Ungnadovega življenjepisa. S tem delom popravlja dosedanje pomotne podatke in izpopolnjuje vrzeli. — Prof. Ljudmil Hauptmann: **Staroslovenska družba in njeni stanovi** (79—99). Najstarejši viri za slovensko zgodovino teko iz knjig (n. pr. Pavel, dijakon) in grobov. Knjige in najdenine iz grobov se pa ne ujemajo. Knjige govore o bojevitosti starih Slovencev, grobovi s svojo vsebino govore drugače. Kako naj se to nasprotje spravi v sklad? Pisatelj skuša dokazati, da so bili Slovenci miren, plašen narod; če so pa besno napadali svoje sosede, jih ni tirala lastna volja, ampak le obrski bič. Ko so prišli Slovenci v nemški družabni sestav, so postali podložni sužnji. Listine govore o bavarskih in slovenskih kmetijah. Ali so se ločile? Slovenske kmetije kot hlapčevske so merile 16 oralov, bavarske kot svobodne pa po 20 oralov. — Dr. Milko Kos: **O nameravani ustanovitvi škofije v Gornjem gradu l. 1237** (100—108). Oglejski očak Bertold (1218—1251) je želel v svoji preobširni vladikovini ustanoviti novo škofijo v Gornjem gradu. Prosil je papeža Gregorja IX. pritrditve. Papež je 2. aprila 1237 naročil novograjskemu in tržaškemu škofu, naj preiščeta razloge prošnje in naj mu sporočita, bi li bila ustanova oglejski cerkvi v korist, bi li oglejski kapitelj dovolil, kako je stanje pičanske cerkve, bi li ne bil gornjegrajski samostan na škodi, bi li dobivala škof in kapitelj dovolj dohodkov. Papež je imenovanima škofoma 13. julija 1237 iznova naročil, naj mu podrobneje sporočita o mejah nove vladikovine, o številu župnij in cerkvá, o dohodkih gornjegrajskega samostana in koliko namerava očak sam prispevati k ustanovitvi nove škofije. Žal, da o poznejšem poteku dopisovanja nimamo sporočil. Bertoldov načrt

pa se je deloma izpolnil l. 1461, ko je cesar Friderik III. izprožil vprašanje o ustanovitvi ljubljanske škofije. — Prof. A. Kaspret: Prispavek k rodovniku Fr. Prešerna (109—110). Pisatelj govori po radovljiskem urbarju l. 1579 o posestnikih Boštjanu in Simonu Prešernu, kar dokazuje, da so Prešerni vsaj od konca 15. veka domovali v isti hiši v Vrbi in imeli v posesti najvišje obdačeno kmetijo. — Dr. Fr. Ramovš: Delo revizije za Dalmatinovo biblijo (113—152). Od 22. avgusta do 22. oktobra 1581 se je vršila v Ljubljani revizija Dalmatinovega rokopisa sv. pisma. Sodelovalo je 11 mož. Dotlej so izšli slovenski tiski v dveh pravopisih, Trubarjevem in Kreljevem; prevladoval je Trubarjev. Trebalo je edinosti. Revizorji so se zedinili ter sprejeli Dalmatinovo in Bohoričevo mnenje. Bohoriču so naročili, naj spiše slovensko slovnico. Pravopis je bistveno isti, ki ga je Dalmatin po Kreljevem zgledu že prej rabil. Po l. 1581 je bila novost le vpeljava črke *j* za glasova *j* in soglasniški *i* ter *ji* za glasovno skupino *ji*. — Dr. Ivan Grafenauer: O Vodnikovi pesniški zapuščini in o dosedanjih izdajah njegovih pesmi (179—192). Vodnik je do svoje smrti popravljaj svoje pesmi ter prirejal rokopis za izdajo skupnih pesmi, dočim so prej izhajale ali posamič ali v skupinah. Rokopis je prišel po Vodnikovi smrti na dražbo. Sedaj ga hrani Slovenska Matica, ki izda v kratkem novo izdajo Vodnikovih pesmi s pravilnim besedilom, ki se bo naslanjalo na Vodnikove poslednje poprave. Dosedanje izdaje niso kritične. Na celotno izdajo je mislil Miha Kastelic, ki jih je že tudi uredil, a izdaja ni dozorela za tisk. L. 1840 je izšla izdaja Andreja Smoleta, ki pa Vodnikovega rokopisa, ki je bil last Kastelčeva, ni imel na razpolago. Levstikova izdaja iz l. 1869, ki je pesmi metrično in jezikovno popravljaj, je bila pogrešena. Levstikove premembe so deloma prešle v Wiesthalerjevo izdajo in v novejši poljudni izdaji l. 1919. Upamo, da bo nova Matična izdaja v vseh ozirih zadovoljiva. — Dr. Fr. Kos: O ustanoviteljih zatiškega samostana (193—200). Spis dokazuje, da so ustanovitelji zatiškega samostana bratje Henrik, Dietrik in Majnhalm iz rodbine Pris (Bris) de Buckes (Buches), mejni grofje v Savinjski krajini (marki). — Dr. Ivan Prijatelj pojasnjuje: Zakaj sta si prišla navzkriž Vraz in Trstenjak (201—212). Povod je bilo Trstenjakovo ravnanje z graško slovansko čitalnico, ki jo je Vraz ustanovil 18. oktobra 1838 tik pred svojim odhodom v Zagreb. Trstenjak se kaže v svoji mladeniški lehkomišelnosti. — Dr. Fr. Kidrič: Primer ek Linhartove Miss Jenny Love (213—214). Pisatelj popisuje primer ek Linhartove nemške drame, katere doslej ni bil znan noben izvod, ker jih je bržkone Linhart sam vse uničil. Pisatelj obeta monografijo o Linhartu. Isti pisec sporoča tudi o korespondenci iz za dobe jugoslovanskega protestantizma v skupnem henneberškem arhivu (215—217). — Dr. A. Breznik priobčuje daljši življenjepis Stanislava Škrabca, dne 6. oktobra 1918 umrlega slovenskega jezikoslovca (218—226). — Dr. Fr. Ramovš našteva: Slovenistika v Jagičevem »Archiv für slavische Philologie« (227—233). — Dr. J. Šlebinger priobčuje Bibliografijo jezikovnih spisov za l. 1913—1918 (234—242). Natančno abecedno

kazalo zaključuje zanimivi letnik. — Prihodnji letnik bo stal 20 K. Upravo je prevzela »Slovenska Matica«.

V. Steska.

Glasba.

Koncert Lovše-Kobler.

Glasbenoumetniško pot, ki sta jo naši priznani domači umetnici gospa koncertna pevka Pavla Lovše in pianistinja gđč. Dana Kobler pred Veliko nočjo napravili širom Jugoslavije — preko zelenega Štajerskega doli na Hrvaško in v Srbijo —, sta prav hvalevredno in kar najdostojneje zaključili s koncertom v Ljubljani na Velikonočni ponedeljek dne 21. aprila. Njun nastop, našemu občinstvu vedno drag in ljub, je topot še posebno ugajal in izredno zadovoljil.

Sporod gospe Lovšetove ni nudil sicer kakih samospesnih posebnosti iz svetovnoglasbene književnosti, a bil zato tem pristrčnejši in — če izvzamemo Alabijevega »Slavčka« — izrazito jugoslovanski. Nekatero skladbo, zlasti Pavčičeve samospesve in Alabijevega »Slavčka«, smo sicer gospo Lovšetovo že nekaj kratov čuli izvajati. Pa smo jih radi poslušali vnovič in jih bomo radi še. Saj ponovno izvajanje dobrih stvari je le koristno: koristno izvajalcu in poslušalcu. Izvajalca sili k ponovnemu študiranju. S ponovnim študiranjem pa se izvajalec-umetnik v umetnino vedno bolj uživi, jo vedno bolj razume in si tako ustvari podlago, da more dotično skladbo tudi čim najbolj po zamislih in željah skladateljevih podati. Ravnotako se poslušajočemu občinstvu kaka recimo težja skladba pri ponovnem dobrem izvajanju vedno bolj odpira, se njena lepota in vrednost vedno bolj kaže; občinstvo skladbo na ta način vedno bolj umeva in uživa. In skladba sama kot taka dosega tem potom najhitreje in najbolj gotovo svoj namen: ne ostane mrtva na papirju, ampak postane duševna hrana in last naroda. Za ponovno vzorno lepo izvajanje zlasti Pavčičevih samospesov smo gospe Lovšetovi prav posebno hvaležni. »Ciciban-Cicifuj« je stal pred nami kot živa slika in še več: kot živ dogodek. »Uspavanka« je bila nad vse ljubka; za tovrstne popevke je gospa Lovšetova kot nalašč ustvarjena. In zdravi smeh prebrisanega vrabca v pesmi »Vrabci in strašilo« je moralo vsako pošteno dušo resnično razveseliti. Alabijev »Slavček« je prvovrsten koncertni komad; v njem se prelivata preprosta, gorka narodna pesem in umetna, težka koloratura — pravzaprav posnemanje slavčevega drobljenja in žvrgolenja — v lepo zaokroženo enoto. V tej pesmi gospo Lovšetovo vedno občudujemo. Ta pesem je biser, a tudi izvajanje gospe Lovšetove popolnoma v skladu in na višku pesmi. Mesto, kjer slavček sam brez spremljanja svojo najlepšo in najvišjo kroži, te naravnost očara. Tudi Zajčev »Hajd v kolo!« je zelo mičen, deloma koloraturen komad, ki kot bistra, oživljajoča sapica švigne mimo tebe. Biniškega »Da su meni oči tvoje« in dve Bajičevi pesmi: »Uspavanka« in »Ala nešto« so skladbe dokaj izrazito srbskega značaja, preproste, ljubeznive. Zanimive so bile srbske narodne. Njih venček je nudil dosti raznolikosti in

barvenosti; po izvečine tožnomirnih napevih je končni spev »Cigančica vodu gazi« kot žarnosvetel plamen prodrl iz njih.

Gospe Lovšetove kot pevke mi pač ni treba še posebej hvaliti. Njen glas je izvrstno šolan, krasno izglajen, mehak, gibčen, poln, njeno petje in njen nastop tako naravna, dostojna in prikupljiva. Ko je gospa pred par leti pela v Ljubljani v matičnem koncertu, se mi je vrival vtis, da je glasovno postala za spoznanje šibkejša. Danes pa sem prepričan, da je njen zadnji nastop preseagal vse njene prejšnje.

Gdč. Kobler je pri koncertu samostojno izvajala dve Chopinovi skladbi: mehko, lirichosanjavo, od Liszta prirejeno »Mes-joi es« in kratko, čvrsto etudo, Sukovo »Večerno razpoloženje«, Smetanov Furiant in slovečo Lisztovo balado v H-molu. Njena igra se odlikuje — ne glede na to, da je tehnično neoporečna in prežeta globokega čuvstvovanja — posebno še po mirni možatosti. To, da posveča posebno pazljivost pretežno slovanskim, zlasti češkim klavirskim skladbam, ji štejem seveda tudi v pohvalo. Ampak da ne pride nikoli z nobeno slovensko klavirsko skladbo na dan, ji pa tudi ni mogoče popolnoma odpustiti. Zakaj že sami »Novi Akordi« so objavili toliko dobrih, izvirnih klavirskih skladb naših domačih slovenskih skladateljev, da bi te skladbe same lahko zadoščale za več koncertov. Torej nikar sami sebe tolikanj ne omalovažujmo!

Kar je zapisal neki hrvatski poročevalec o spremljanju gdč. Kobler, da je v tem pogledu ne prekosi izlepa katerikoli drug pianist, podpišem v polnem obsegu.

Stanko Premrl.

To in ono.

»Reprezentanti savremene Jugoslavije.« Pod tem naslovom je otvoril v letošnji »Hrvatski Prosvjeti«, br. 3—4, Petar Grgec vrsto razprav o največjih sodobnih kulturnih delavcih v naši mladi državi. V uvodu razvija lepo misel: pravi Jugoslovan je tisti, ki z enako ljubeznijo ljubi Srbe, Hrvate in Slovence in se z enako ljubeznijo zanima za zemljo, zgodovino in kulturo vseh treh plemen tega naroda; dozda še vse premalo poznamo svoje največje može; bodoča naša slovstvena zgodovina bo v enaki meri vpoštevala vsa tri plemena, in tedaj bodo nekateri pisatelji in pesniki, ki so zdaj morda veličine prvega reda, stopili bolj v ozadje, in drugi se bodo bolj zasvetili; ako danes vprašaš Srba, Hrvata in Slovenca, kateri je največji sodobni jugoslovanski pesnik, ti bodo — ker smo vsi še preveč pokrajinci — odgovorili Hrvatje, da Vladimir Nazor, Srbi, da Dučić ali Rakić, in Slovenci zopet bodo imenovali svojega. Po tem uvodu se pričinja razprava. Vrsto zastopnikov sodobne Jugoslavije odpira g. pisec z Otonom Župančičem. »Kadar se bo izvedla ocenitev celokupne jugoslovanske književnosti, bo ugled Otona Župančiča še bolj zrastel... tedaj mu bodo Srbi i Hrvati morali dati prednost pred mnogimi svojimi največjimi pesniki.« Ko pisec ugotovi glavno razliko med srbohrvatsko in slovensko narodno pesmijo, tam

namreč tugovanje in sanjarjenje, tu vriskanje in žvrgolenje, skuša dognati poglavitne znake Župančičeve poezije: posebnosti slovenske narodne pesmi je Župančič razvil do klasične dovršenosti; njegov ritem je odmev slovenskega jamskega naglasa; Župančič ni nikoli bolesto sentimentalen, naj tudi pozna vsako razočaranje, vendar nikoli ne toži; temeljni ton Župančičeve poezije je hrepenenje, hrepenenje po popolni svobodi naroda in večji svobodi poedinca, hrepenenje po poštenosti, po zvestem drugu, po duševni tekmi; ne baha se s slovensko preteklostjo, proti sedanosti protestira, vse pričakuje od bodočnosti (v pesmih do leta 1914 objavljenih); v pre mnogih svojih pesmih (zlasti v »Pesni mladine«, »Dumi«, »Manom«) je, dasi čist umetnik, vendarle tudi buditelj energije, pesnik-prorok (kakor pri Hrvatih Vladimir Nazor). Župančičevi poeziji je lastna cela vetrnica čuvstev: veselje, tuga, humor, satira, duševna gibčnost, ki da jo nahajamo le pri talentih prve vrste; najlepši znak Župančičeve tehnike je plastika in epigramatska kratkoča (opis, kako so nastale Karavanke — Samogovori, str. 86 — da se more prištevat med najlepše strani jugoslovanske književnosti); Župančičeva lirika da je plod trenutnega razpoloženja, odtod pa zavestna nedoslednost v idejah: enkrat n. pr. odpor proti krščanstvu, drugič vdanost kakor pri najbolj skesanem konvertitu; v erotiki da čujemo poleg akcentov idealnega človeka tudi lascivne izjave Heinea, Arna Holza in Dehmela, ki da so najbolj nanj vplivali, Heine da še morda preveč; vpliv Župančičev na slovenske mlajše je velik; tudi na Hrvatskem da se čuti; pisec meni, da se je n. pr. celo Vladimir Nazor marsičesa od Župančiča naučil.

—c.

Dr. Jovan Skerlić. Dne 16. maja l. 1914 je umrl nenadne smrti največji književnik srbski, najdelavnejši apostol jugoslovanske misli, ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev v eno državo — dr. Jovan Skerlić. — Jovan Skerlić se je rodil l. 1877 v Belemgradu; tu je dovršil gimnazijo in vseučilišče. Kot vseučiliščnik je bil najnadarjeniši učenec profesorja Bogdana Popovića. Svojo slovstveno izobrazbo je izpopolnil na vseučiliščih v Franciji in francoski Švici. Ko se je vrnil v domovino, je pričel svoje delo najprej z brezobzirno kritiko proti vsem laži-pisateljem; očistil je književnost njih vpliva (opravil torej delo kakor pri nas svoje dni Levstik in Stritar); mnogim mlajšim je pripomogel do zasluženega priznanja. Postal je profesor srbske književnosti na belgrajskem vseučilišču. Vzgojil je celo vrsto delavnih učencev. Njegova poglavitna dela so: *Pisci i knjige (I—VI)*, *Omladina i njena književnost*, *Srbska književnost u 18. veku*, *Svetozar Marković, Istorija nove srpske književnosti*, in nebroj manjših člankov, raztresenih po »Srpskem knjiž. Glasniku«, ki mu je bil urednik. Ko se je — neumorni kulturni delavec — dne 16. maja 1914 iz Prage napravljal na pot v Sarajevo, da bi tu imel predavanje, ga je dohitela nenadna smrt. Ves narod je tedaj zadrhtel od žalosti. Dva meseca pozneje je objel svetovni požar bedno Srbijo. Ujedinjenja troimenega naroda prvi borec te ideje med Srbi torej ni doživel. Kakor pri nas dr. Krek ne. Dne 16. maja t. l. je v Belemgradu hvaležna mladina slavila obletnico smrti Skerličeve. V imenu Slovencev je govoril naš pesnik dr. Joža Lovrenčič.

Drobiž.

Belokranjski pregovori in reki.

V Adlešičih zapisal I. Š.

Debelka (turšica) je do Vidova (15. junija) vsaki dan trikrat (nekateri pravijo pa sedemkrat) mrzlična, po Vidovu pa se ogreje i raste, t. j. do sv. Vida raste turšica le malo, ker je do tja navadno hladno, ker rabi turšica le gorkoto.

Kada debelko tripot suša stisne, je najbolja.

Kada je malo présada (zelnih sadik), je dosti zelja (ker sadijo ljudje presad prav redko, in zato so glave lepše in debelejše).

Kada je v jeseni dosti os, bo huda zima.

Iz prvega piščeta je kápun.

Kada projde lisica čez strnišče (t. j. kadar se po-zanjejo strni), je njena koža dobra.

Luka puhe (polhe) zatuka (zabija) (o sv. Luki se poskrijejo polhi).

Ni vsak kosec, ki koso nosi.

Nimam žulja na jeziku (da ne bi mogel govoriti, kadar je treba).

O križih (vnebohodu) dojde mali tovor muh, o binkoštih pa veliki tovor.

Sladko je méso puhovo (polhovo), a krhko je drvo bukovo (na bukvi je nevarno loviti polhe, ker se bukovo drevo rado lomi).

Sušec je rekel svečanu: Da ja morem, bi naredil tako zimo, da bi zmrznilo dete v materi in tele v kravi, pa ne pusti solnce (ki je že premočno).

Ukral bi nos izmed oči (da ga more).

Zatrl se bo s korenem i kocenom (popolnoma).

Iz belokranjskega besednega zaklada.

V Adlešičih zapisal I. Š.

Bodávina, e, f., bođec.
brcikati, po malem brcati.
čúnišče, a, n. = čolnišče, kraj, kjer je privezan čoln.
dihávina, e, f., dihanje.
dremec, a, m., drem.
flankiriti, flankirati.
glavática, e, f., glavната salata.
gñila, e, f., glina.
grahar, a, m., dlesk.
grejan, adj., pogret; grejano mleko.
grizñja, e, f., grizenje.
grmlje, n, n., grmovje.
hajdenka, e, f., ajdovica.
herav, adj., schief.
hribanek, a, m., hribček.
izjedljiv, adj., izbirčen v jedi.
kladivec, a, m., kladivce.
kmetstvo, a, n., kmetijstvo.
košče, a, n., kostje, n. coll. od kost.
krtinje, a, n. coll. od krtina.
kruhar, a, m., kdor kruh jé; deca so samo kruharji = samo jedo, a ne delajo.
mrzava, e, f., mrznja.
nepodaten, adj., neradodaren.
nihalka, n, f., die Schaukel.
oddaten, adj., radodaren.

odmáriti, ne marati; on je jako odmaril = ne mara nič.

oješiti, okisati.

omeljati, imp. ad omleti.

ósoh, adj., suh; osoha jesen.

osvojejaviti, svojeglav postati.

páramet, a, m., barometer.

pišiviti, črviviti.

pódaten, adj., radodaren.

pomrziti na koga, zamrziti.

póžir, a, m., 1. požiralnik (der Wasserschlund),

2. vrtinec (der Wasserwirbel).

prebor, a, m., prebiranje.

preklonci, ev, m., prostor, kjer se zemlja prekloni.

V istem pomenu rabi tudi izraz »prevalci«, ker se zemlja prevali = prevesi.

pokrivati oči komu, sramoto delati.

prešestnost, i, f., prešestvo.

prezraka, e, f., prepih.

prískočen, adj., flink.

pródat, adj., prodan.

razdrobiti, menjati (denar).

raztruga, e, f., raztrga.

regracíja, e, f., zabava, veselje (recreatio); to dete nam je za regracijo.

sen, a, m., senca.

sénoplet, a, m., die Senfblätter.

sivka, e, f., sivo proso.

stanovec, a, m., visoka detelja, ki belo cvete in je podobna lucerni.

starušljív, adj., starikav.

suhec, a, m., suho vreme.

svetilo, a, n., svečava.

špánica, e, f., španska bolezen.

tulinkati, po malem tuliti.

vampav, adj., vampast.

vetrnik, a, m., vetrih, der Dietrich.

vešt, adj., vešč.

vis, a, m., višina; raste v vis.

vlačen, adj.; kruh je vlačén, kadar se vleče, ker ni dosti pečen.

volúšina, e, f., velik vol.

vriščiti, vriskati.

zábav, a, m., zabava; s tem bodo imela deca svoj zábav.

zakisélití, okisati.

zaklenjevati, zaklepati.

zdravlje, a, n., zdravje.

zbežnik, a, m., ubežnik.

zmrakniti, zmračiti.

zvon, a, m., zvonjenje; prišel je domu o zvonu; ustal sem po zvonu.

žabodernik, a, m., žaboder.

žrboleti, žuboreti.

žužina, e, f., žužek.

* * *

Golóbača, e, f., neke vrste goba. To besedo sem že priobčil v slovarčku I. zv. »Bisernic«. Da jo še enkrat priobčujem, napotilo me je to-le: naši goriški begunci iz Koblje glave pri Komnu so mi povedali, da pravijo tam našim gobam-jurčkom »golombe«. Beseda bo gotovo iz italijanščine in to iz lat. columba. Ni li naša goba le skrajšana beseda iz golomba?

Ady Emdre, eden največjih mažarskih lirikov, je umrl. Ko je bila izšla njegova prva pesniška zbirka, so se mu smejali. Bila je za par decenijev preveč nova. Bil je borec zoper vse, kar je mlačnega, polovičnega in bojazljivega. Pripravljaj je pot novi dobi, z novim ritmom in novim jezikom. Revolucijonarec! Bil je sovražnik velikomestnega lahkoživja in poln sočutja za uboge stanovalce temnih ulic. Njegova vera v človeštvo je bila velika. Bil je ekspresionist. Radi tega je bila »javnost« od prvega početka proti njemu in ni spremeni- nila mnenja tudi tedaj ne, ko je imel za seboj mlajšo literaturo, ki se je zbrala okrog njegovega lista »Nyu- gat«. Mnogo bolj se je zanimala javnost za njegovo ekstravagantno življenje kot za njegove »neumne«, po- gosto celo »preproste« pesmi. Med vojno so bile nje- gove pesmi huda obtožba proti moritvi, laži in vsem grozodejstvom sedanosti. Pred svojo smrtjo je še do- čakal pogin onih, ki jih je sovražil. Nekoč je zapisal: »Grdo je bilo moje življenje, toda ob moji smrti bo lepo...« (Fred Hella.)

France Bevk.

Slovstvena drobtinica.

Ponarodelo Slomšekovo pesem »Veselja dom« po- znaš. (Prim. Aljaž I. 36.) Napisati ti jo hočem, da jo boš lahko primeril z nemško, kakor sem jo našel v knjigah *D r u ž b e s v. J o ž e f a* (*Bunte Geschichten* 1903 — *Des deutschen Volkes schönste Lieder*. Stran 245.). Slomšekova pesem se glasi:

Preljubo veselje, oj kje si domá,
Povej, kje stanuješ, moj ljubček srcá?
Po hribih, dolinah, za tabo hitim,
Te videti hočem, objeti želim.

Te iščem za mizo, kjer dobro jedó,
Na plesu pri godcih, kjer sladko pojó;
Al prav'ga veselja na rajanju ni,
Pijance, plesalce veselje beži.

Te iščem po polju, kjer rož'ce cvetó,
Po ložu zelenem, kjer ptice pojó;
Pa ptice vesele in rožice vse
Le 'majo veselje za mlado srce.

Poslednjič veselje še le zasledim,
Na vaško ledin'co pridirjam za njim;
Glej tamkaj z otroci prijazno igra,
Jim kratek čas dela, pri njih je doma.

O blažena leta nedolžnih otrok,
Vi 'mate veselje brez težkih nadlog;
Oh, kako vas srčno nazaj poželim.
Al' vi ste minula, zastonj se solzim.

Le jedno veselje še čaka na mé,
V presrečni deželi, kjer mlado je vse;
Trpljenje v taisto deželo ne zna,
Le tamkaj je pravo veselje doma.

Nemška anonimna pesem pa se glasi:

Die Freude.

Ich suchte die Freude bald dort und bald hier;
Wo find' ich ihr strahlend umkränzt Panier?
Ich sucht' sie so lange auf Bergen und Höh'n,
Wo werd' ich sie finden, wo werd' ich sie seh'n?

Ich sucht' sie beim Spiele, beim glänzenden Mahl,
Vergebens im kerzenerleuchteten Saal.
Sie scheuet des Lichtes betrüglichen Schein,
Wo werd' ich sie finden, wo wird sie wohl sein?

Ich sucht' sie so lange im traurigen Hein,
Wohl schienen die Sterne durchs Dickicht hinein,
Im dunklen Gebüsch die Nachtigall sang;
Doch sang sie nicht Freude, mir wurde nur bang.

Doch endlich erhascht' ich der flüchtigen (!) Spur;
Am Ende des Dörfchens auf blumiger Flur,
Dort trieb sie mit Kindern ihr fröhliches Spiel
Und hatte des Lachens und Scherzens zuviel.

O, kehret ihr Tage der Kindheit zurück!
So rief ich mit tränenbefeuchtetem Blick.
Vergebens! sie ließ mich verzweifelnd dasteh'n,
Und nie hat mein Auge sie wieder geseh'n.

Kaj sodiš? Je-li Slomšek po nemški pel? Ne! Ne- mec je posnel priljubljeno in ponarodelo Slomšekovo. Slomšekova je zares umetniška, izraz otroškomehke duše, nemška je bolj surovo in neokusno prirejena po ritmu in obliki matice. Da je nemški predelovatelj iz- pustil zmisel zadnje kitice v Slomšekovi — je zelo zna- čilno. P. Karl O. S. B., priobčevalelj nemške pesmi, bi vedel morda moje mnenje potrditi. *Ivan Pregelj.*

Iz rokopisov † Frana Zbašnika (glej »Dom in Svet« 1919, str. 49).

Prijatelju.

Takó je šel:
v njegovih očeh so kresale se strele,
na licih ognjenih so rože žarele.
Njegovo srce: milijon svetlih zvezd,
njegovo srce: en sam svetel dan!
Takó je šel
preko belih cest,
preko bujnih, mladostnih poljan.

Naenkrat trda pest —
življenje je udarilo vanj,
vzdramilo iz kratkih ga sanj,
Prepregle so gube mladostni obraz,
zastrmele v daljavo so kalne oči...

Poglej ga:
Kaj nisem, moj dragi, to jaz?
Kaj nisi, prijatelj, to ti?

Vrnitev.

»Glej nas, zlata naša mati:
morja tri smo prevozili,
tri dežele prehodili,
pa smo k tebi se vrnili.«

Gleda mati in se čudi:
v svet odšli so trije cveti nežni,
povrnili starci se betežni...
V žalosti od njih obraz obrne,
od bolesti se ji solza utrne...

Iz cikla: K m e t s k e.

IX.

Smrt najlepša v žitnem polju,
sredi ajde in pšenice,
pri metuljčkih in škrjančkih:
v žitnem polju umrl bi jaz...

Beli dan bi svečo držal,
sámo svetlo, zlato solnce;
veter bi mi križ naredil,
križ na čelo, usta, prsi,
sveti križ za pot u raj;
in čebele preko ajde
bi molitev šepetale
za ubogo dušo mojo,
a škrjančki bi spremili
s pesmijo jo v sveti raj...

Smrt najlepša v žitnem polju,
sredi ajde in pšenice,
pri metuljčkih in škrjančkih:
v žitnem polju umrl bi jaz.

O k t a v a.

Če srečal boš človeka, ki pozdravljal
navdušeno te bo, ti stiskal róko
in dela tvoja strastno bo proslavljal,
povzdigal nad oblake te visoko —
a zraven poln ogorčenja zabavljal,
da sadra zdaj prodaja se za moko:
klobuk pred njim poln spoštovanja snemi,
a v srcu svojem misli: »Vrag te vzemi!«¹

Prepovedan vhod.

Tisti, ki trde, da se pri nas lahko pisatelj svobodno udejstvuje, so doživeli žalosten poraz. Naša vzgoja je vero v popolnost nekaterih oseb in naprav tako utrdila, da o teh stvareh ni diskusije več. Nad vrati se blesti napis: »Prepovedan vhod«. Vhod je prepovedan vsaki kritiki, opisovanju dejstev, sploh vsemu, kar je s pisateljevim peresom v tesni zvezi. No, pri nas ima pisatelj svobodo. O vsem, kar mu nudi življenje oblikovanja vrednega, sme razmišljati med štirimi stenami, sme celo napisati in brati šepetaje sam pri sebi. V javnost ne sme, seveda, četudi jo je spisal »katoliški umetnik«. S tem pa svoboda pisanja

¹ Oktava ali stanza, kitica 8 vrstic. Zanimiva je pri tej-le pesmici opazka spodaj, ki se glasi takó-le:

In če si res to storil, poštenjak,
si bil vseskozi onemu enak!

In kdo je pod opazko podpisan? Ivan Cankar. Kakó to? Tisti prijateljski krog je bil — toliko mi je znano — izročil Zbašnikove pesmi, ali pred 15. junijem 1918 ali pozneje, ne vem, Cankarju v presojo. Kako je sodil Cankar o njih, tudi ne vem; a življenjska modrost, izražena v zgornji oktavi, mu gotovo ni bila všeč. Vkljub tej opazki je pesmica dokaz, da je dijak Zbašnik o življenju samostojno razmišljal. Morda mu je bila pred očmi Horacijeva satira »Ibam forte via sacra«?

še vedno ni kršena, ampak kvečjemu svoboda priobčevanja. Tako se je zgodilo s povestjo iz samostanskega življenja v našem ženskem listu — ni smela iziti v nadaljevanju. Zdaj so duhovi mirni. S tem še ni končano. Jaz sem vesel. Opozorili so me nehote na stvari, ki nujno kričijo po izrazu. Ne gre mi za pisatelja, ne za povest, ampak za princip gre, ki je kot tak škodljiv in gnusen, do neba vpijoč. Zdi se, da se pričinja neka sila zopet ovijati kot kača vedno ožje in pritiskati v sredino.

France Bevk.

Misli k »mislim«.

Dr. Pregelj je napisal v »Času« par misli, ki so silno razveseljive za tiste, ki so ponosni na močno politično stranko, na veliko tiskarno, na »Dom in Svet« in na katoliško umetnost. Kadar slišim imenovati to zadnje, me prevzame čuden občutek nedokončane diskusije. Ta predmet je zelo kočljiv in tako ranljiv, da bi bilo bolje molčati o njem. Za tistega pa, ki ga omenja ob vsaki priliki in povsodi, pa je nevarnost, da se s svojo teorijo ne blamira, ker se je praktično tako slabo obnesla. Beseda je širokoustno izgovorjena in poudarjena tako glasno, da nujno zahteva odgovora. Jaz sem bil v sebi prepričan, da sem katoličan, ki pišem in ki pišem v »Dom in Svet« zato, ker mi je v mnogih ozirih še vedno najbližji. Moje katoličanstvo pa ima z umetnostjo opraviti le toliko, kolikor n. pr. moje slovenstvo. Nekaj je, kar je v moji vzgoji in v mojem značaju in kar sem si priboril z notranjo boleščjo in trpljenjem: to že samo ob sebi vtisne pečat mojemu delu, brez izrečnega hotenja in glasnega poudarjanja gotovih namenov, takorekoč samo iz sebe in nezavestno. Namene imajo kritiki. O namenu umetnosti je težko povedati kaj ugotovljenega. Morda pa je umetnost resnično sama sebi namen. Brž ko je dosegel umetnik lepoto, je dosegel že resnico in dobroto; to troje se v umetnosti ne dá ločiti. Zato je vprašanje svetovnega nazora, kot ga mi pojmuje, v umetnosti brez odmeva. Ali moremo reči, da je bil Michelangelo katoliški umetnik? In vendar? ... Na eni strani stoje umetniki, ki grade svoja dela na etičnih načelih, dasi se prištevajo različnim svetovnim naziranjem. Vsi brez razlike smo jih priznali, učimo se iz njih, kažipot so nam. Oni stoje nad svetovnim naziranjem v našem smislu in nam govore preko vsega; vesoljstvo njih duha objemlje naziranja posameznih družb in ljudi, kakor nebo svetove. Za človeka, ki še ni pogledal preko plota svoje stranke, se zdi to težko in neumljivo, in vendar bo resnica, ker sicer ne bi mogel biti to, kar je. Ker pa živi umetnik v družbi, je jasno, da živi v njegovih delih delno tudi nje odsvit. Čim večji pa je umetnik, tem širje raste iz teh spon. Dà, s p o n, da ponovim še enkrat!

* * *

Prestavimo na katoličanstvo to, kar pravi Goethe o domoljubju: »Pesnik bo kot človek in državlján ljubil svojo domovino, toda njegova domovina, njegove pesniške sile so dobrota, resnica in lepota, ki niso navezane na nobeno deželo ali okraj in ki jih zgrabi in oblikuje, kjerkoli jih dobi. Podoben je orlu, ki plava s svobodnim pogledom nad pokrajino...«

* * *

Pri nas imamo stranke. Vsaka stranka ima svoj leposlovni list in vsak leposlovni list svoje sotrudnike. Kako ljudje pojmujejo to, kaže odlomek pisma: »Stranka V. L. S., ki ima v programu tudi versko misel, krščanstvo, pridobiva simpatije v Erceg-Bosni, v Slavoniji, v Medjimurju itd. Ali ne bi bilo lepo, ako bi »Dom in Svet« kot glasilo vseh tistih, ki »doživljajo in občutijo moč in ustvarjajočo silo vere«, prodiral povsod in dokazal, da toliko oklevetani in osovraženi slovenski »klerikalci« vendar niso sami mračnjaki, banavzi najnižje vrste, ampak uspešno tekmujejo v večnojasnem kraljestvu lepote z vsemi drugimi.« Dobro je! K temu morem pristaviti samo še eno piko.

* * *

Naši leposlovni listi imajo miljejnost — pravi dr. Pregelj, da prihajam k drugi točki. Ti miljejnosti so se pesniki več ali manj nekako prilagodili. Nekateri — žalibog! Vendar pa je primera o Ivanu Cankarju slaba zato, ker čisto gotovo ni resnična. Res je pisal na različne strani drugače. Treba pa je pomisliti, da se je to vršilo v zelo različnih dobah njegovega pisateljevanja. Kaj prinese lahko že eno samo leto! Ta pojav je pripisovati na rovaš njegovega razvoja, novih notranjih doživetij in poti k zrelosti; ta pojav nosi v sebi znak pravega umetnika, večno nemirnega in mladega. To je prišlo od znotraj na ven, on sam je vplival na miljejnost listov, prilagoditi se mu je moralo občinstvo, in ne on njemu. V »Zvonu« je parkrat menjal smer — torej v enem in istem listu. Ali se je tedaj prilagodil uredniku? Miljejnost lista more biti odvisna samo od njegovih sotrudnikov in se čisto gotovo menja, če že moremo govoriti o kaki miljejnosti revije, kjer sodeluje več umetnikov, če to niso epigoni. Vprašanje se razpreda na široko, in težko ga je rešiti z eno potezo.

* * *

Za ljudi, ki ne razumejo vsega tega in ki že vnaprej obsojajo vse, česar ne razumejo, je ekspresijonizem strašilo, ki razliva žolč in vzbuja ogorčenje. Vsaka beseda jih nemilo dirne, vsaka primera je gorostasna. Grozno jim je, ko slišijo barve zvižgati in je izmerjena dalja ne več s kilometri, ampak s hrepenenji. Vsak nezmisel, kaos najbolj nasprotujočih si učinkov, zgnetenih za silo v celoto od ljudi, ki se hočejo rešiti vsaj za hip in hlatajo po afektu, je ekspresijonizem. Kaj pa, če je to nekaj notranjega, zlat otrok bodočnosti, ki so ga krstili s tem čudnim imenom? Ali nista vsebina in izraz tako tesno združena med seboj, da se mora z vsako porojeno mislijo roditi tudi nova oblika, ki jo nujno hoče vsebina? Ekspresijonizem je posebno izražanje novega doživetja v naših dušah, ki zahteva novih, sebi primernih izrazov in oblik. Kdor ni občutil teh novih doživetij, ne more razumeti umetnosti, ki jih oznanja; in s stališča, da $2 \times 2 = 5$ ni prav, je čisto pametno, da dotičnik tako umetnost že vnaprej odklanja. Samo molče naj bi storil to, da se ne bi blamiral pred — bodočnostjo.

* * *

Najzanimivejše pa je to: Papirja, ki bi se ločil v svetovne nazore, še nimamo, pesniška oblika pa se je že prebudila in snuje dve stranki. Prva stranka je tradicija oblike v »Zvonu«, druga pa je artistična, moderna v »Dom in Svetu«. Značilno pa je — prosim, to

so raziskovalci udejevali — da je »Zvonova« tradicija oblike bolj katoliška, ko artistika »Dominsvetovcev«. In vendar: »mi, ki vsaj nekako slutimo višino katoliške estetike, smo si oblekli obleko dneva, mode, besede kozmopolitičnega okusa, senzacije« in nismo ogrnili spodobne halje tistih, ki štejejo stopice in verze. Prešeren, ti si bil katoliški umetnik: Otokař Březina, tvoj greh ti ne bo odpuščen! Mi pa se moramo iznebiti nekatoliške oblike in vseh »izmov«, zakaj »zdrave, močne katoliške umetnosti bo Slovincem treba«, ko da zavisi moč umetnosti od oblike in ne od velikih osebnosti, ki vsebujejo misel in obliko že v sebi in si je ne dajo predpisovati. To storé samo tisti, ki se vdajajo miljejnosti ter imajo poleg tega »namene«, ki jim pa ne morejo nadomestiti genijalnosti.

* * *

»Bogvari, da bi celo koketirali za pohvalo in priznanje komilitonov drugega svetovnega nazora«. Pisatelj tega stavka ni hotel žaliti, a je vendar-le žalil vse. Takih opominov in groženj smo vajeni iz političnega življenja. Odločno pa bi se protivil jaz in z menoj vsi, ki jim je umetnost na srcu in z njo ne koketirajo samo, proti zastrupljanju leposlovnega delovanja iz političnih nagibov in zoper presojevanje leposlovnih del po šabloni glasovnice. Če je kaj nemorala, je to nemorala, ki so jo povzročali vsakokrat ljudje, ki imajo »namene« in »nazore«. Velik, resničen umetnik mora biti nujno priznan kjerkoli in kadarkoli, brez koketiranja; vsaka na osebнем prijateljstvu sloneča pohvala ali na osebнем ali političnem sovraštvu zgrajena graja pa izgine ko dim. Stavek se glasi tako, ko da bi k o k o k e t i r a l, in meji na ponižujoče in žaljivo natolcevanje; poudarjeni bogvari nas spominja na smrtni greh.

France Bevk.

Jadransko morje in italijanski pesniki. Italijani se sklicujejo v svojem vsepohlepnem imperializmu na svoje pesnike, češ: od nekdanj so italijanski pesniki trdili, da je vzhodna obal Jadranskega morja italijanska. Je li to res? Poglejmo v Danteja (u. 1321) in Ariosta (u. 1533)!

Ko Danteja v XXX. spevu Vic Beatriče, ravnokar stopivši z neba doli, ostro kara zaradi zablod življenja, je najprej kar trd od groze; ko pa začuje sočutno petje angelov, se v solzah raztaja. Takole sam pripoveduje (XXX 85—93):

v. 85 Kakor se sneg kopiči na žive veje
in zmrzne na Italije hrbtenici (t. j. na Apeninih),
če slovenska burja brije in ga strjuje —

(Si come neve tra le vive travi
per lo dosso d' Italia si congela,
soffiata e stretta dalli venti Schiavi —)

v. 88 potem pa se raztaja in razleze,
če le malo dahne vanj dežela, ki sence nima (t. j.
Afrika) itd.

Komentarji pristavljajo k verzu 87 in besedi schiavi čisto lakonično: di Schiavonia, po naše torej: burja se slovanske, slavske ali slovenske zemlje.

Po pravici pravi hrvatska »Omladina«, l. 1919, str. 213, odkoder smo posneli to dejstvo: »Italijanom je

vsak Dantejev stih svet; tega stiha pa, kjer Dante očitno pripoznava, da je onkraj Jadranskega morja slovenski, slavski svet, se nočejo spomniti.«

In Ariosto? V IV. spevu svojega Besnega Rolanda (Orlando furioso) potuje junakinja Bradamante po južni Franciji ter pride (kitica 11) na gorovje Pirenejev, odkoder zagleda, proti zapadu idoč, obalo Španije in Francije, prav kakor vidi človek z vrha Apeninov i s l a v s k o (slovensko) i tirensko morje:

Di monte in monte e d' uno in altro bosco
Giunsero ove l' altezza di Pirene
Può dimostrar (se non è l' aer fosco)
E Francia e Spagna, e due diverse arene;
Come Apenin scopre il mar Schiavo e il Tosco
Dal giogo onde a Camaldoli si viene...

Za Ariosta je bilo torej današnje Jadransko morje slovansko, ne pa — italijansko; za »mare latino«, »mare italiano«, »mare nostro« ga je naredil šele največji frazêr italijanskega slovstva — žid G. d' Annunzio.

Mazzini in slovansko Primorje. Toliko slavljene italijanski rodoljub Giuseppe Mazzini (1805—1875) pravi v svojem spisu »Doveri dell' uomo« (Dolžnosti človekove) v poglavju: »Dolžnosti do domovine« to-le:

»A voi, uomini nati in Italia, Dio assegna, quasi prediligendovi, una Patria meglio definita d' Europa. In altre terre segnate con limiti più incerti o interrotti, possono insorgere questioni che il voto pacifico di tutti scioglierà un giorno, ma che hanno costato e costeranno forse ancora lagrime e sangue: sulla vostra no. Dio v' ha steso intorno linee di confini sublimi innegabili; da un lato i più alti monti d' Europa, l' Alpi; dall' altro il Mare, l' immenso Mare. Aprite un compasso: collocate una punta al Nord dell' Italia, su Parma; appuntate l' altra agli sbocchi del Varo e segnate con essa, nella direzione delle Alpi, un semicerchio: quella punta, che andrà, compito il semicerchio, a cadere sugli sbocchi dell' Isonzo, avrà segnato la frontiera, che Dio vi dava. Sino a quella frontiera si parla, s' intende la vostra lingua: oltre quella non avete diritti.«

T. j. v slovenskem prevodu: »Vam, Italijanom, je odkazal Bog, kakor da vas ljubi bolj od drugih, domovino, ki ima v vsej Evropi najboljše naravne meje. V drugih deželah z manj določnimi ali bolj pretrganimi mejami morejo nastati prepiri, ki jih bo sicer nekoč razrešilo mirovno sodišče vseh, a so doslej stali in bodo še stali krvave solzé: zbog vaše zemlje teh preprirov ne bo. Bog je potegnil okoli vaše zemlje mejne črte, vzvišene nad vsak dvom; na eni strani Alpe, najvišje gorovje Evrope; na drugi strani morje, neizmerno morje. Odprite šestilo: zapičite en krak na sever Italije, v Parmo; drugi krak pa v ustje rečice Varo in zaznamujte v smeri proti Alpam polukrog: tista konica, ki bo, dovršivši polukrog, zadela o b u s t j e S o č e, bo označila mejo, ki vam jo je dal Bog. Do tiste meje se govori in razume vaš jezik; o n k r a j n i m a t e p r a v i c e.«

Današnji Italijani imajo za to svarilo svojega narodnega apostola gluha ušesa. (Po »Omladini«.)

Italijanski pesnik G. Giusti (1809—1850) o bratstvu bivše Avstrije. Giusti je bil za Dantejem največji zastopnik politične satire v italijanskem slovstvu; bil

je ljubljene mladine. V svojih pesmih je zahteval neodvisnost Italije od tujega gospostva, navduševal se je pa tudi za bratstvo vseh narodov sveta. Skoro ob istem času, ko je pri nas Prešeren zapel v svoji Zdravljici (l. 1844):

»Živé naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat' dan...«

je Giusti zložil eno svojih najlepših pesmi: Sant' Ambrogio (t. j. V cerkvi sv. Ambroža v Milanu). Bilo je l. 1846. Pesnik pripoveduje:

(Kitica 3.):

Vstopil sem. V cerkvi sem videl vse polno vojakov,
tistih vojakov gori od severa,
Čehov in Hrvatov (Boemi e Croati),
postavljenih v naš vinograd, opravljat službo kolov:
in res so stali kakor koli,
kot so navajeni stati pred generali,
s svojimi sršečimi brki in strašnimi gobci,
stali so pred Bogom ravni ko sveča.

(Kitica 4.):

Obstal sem zadaj; zakaj občutil sem,
prišedši iznenada med tisto ljudstvo,
kaj bi tajil! — neki gnus...
Dušilo me je, smrdélo mi je;
lojéve so se mi zdele
v tisti lepi hiši Gospodovi
celó sveče vélikega oltarja.

(Kitica 5.):

A tedaj, ko se je svečenik pripravljaj,
da posveti mistično jed,
mi je nenadoma tam od oltarja
udaril na uho sladek glas vojaške godbe.
Iz vojaških trobent so prihajali glasovi
kakor glasovi vzdihujočih v hudi bridkosti,
kakor glasovi njih, ki se spominjajo izgubljene sreče.

(Kitica 6.):

Bila je neka skladba Verdijeva...
tista: »O Signor, dal tetto natio« (Gospod, daleč proč od strehe
ki je že toliko prsi pretresla in navdušila. [rodne],
Tedaj sem začel postajati drug človek:
in kakor da so ti tuji možje
ljudje iz mojega ljudstva,
sem se nehoté približal njih četi.

(Kitica 7.):

Kdo naj mi zameri? Skladba je lepa,
in potem je tudi naša, in igrali so jo, kakor treba;
z umetnostjo in z razumom,
ki služi umetnosti, se predsodki izganjajo.
Ko pa je godba potihnila,
se mi je polagoma vračala prejšnja odpornost.
Kar naenkrat pa je...
iz tistih surovih ust

(Kitica 8.):

priplula skozi sveti zrak na lahnih perotih
nemška pesem (un cantico tedesco) k Bogu;
bilà je molitev, a meni se je zdela kakor izdihovanje,
glasovi resni, mili, veličastni,

takó da jih še zdaj v duši slišim.
Odkod se je pri onih debelokožcih,
pri onih štorastih postavah
vzela taka harmonija?

(Najbrže so igrali Haydnovo »Pred stolom Tvoje
milosti...« Op. prev.)

(Kitica 9.):

Pesem me je spominjala sladkogrenkih spevov,
ki sem jih bil čul v mladosti; srce,
ki jih je bilo čulo v domači hiši,
se jih je spomnilo v dnevih bridkosti:
spomnil sem se ljube matere,
zahrepenel sem zopet po miru, po ljubezni;
začutil sem izgubo davnega raja,
in stal sem kakor zamaknjen.

(Kitica 10.):

In ko je godba umolknila, so ostale v meni
mislil silne in mirne.
In dejal sem sam pri sebi: Cesar, ki se boji
uporov italijanskih in slovanskih,
je te-le ljudi s silo odtrgal od njih domov,
in tukaj jih neprestano
goni kot sužnje, da nas tišče v sužnosti;
goni jih s Hrvatskega in s Češkega,
(schiavi li spinge per ternerci schiavi,
li spinge di Croazia e di Boemme)
kakor pastir goni čredo, da prezimuje v Močvarah (Ma-
[remme]).

(Kitica 11.):

Trdo je njih življenje, trdo z njimi ravnanje,
nemi bivajo med nami, zasmehovani, osamljeni,
orodje slepo mnogoškega roparstva,
ropajo tisto, kar ni njihovo, morda brez zavednosti;
in to sovraštvo, ki ne bo nikoli zblížalo
lombardskega ljudstva z nemškim,
koristi le njemu, ki vlada s tem, da razdvaja
in ki se boji, da se ne bi doslej sovražni narodi med seboj
(e quest' odio che mai non avvicina [pobratili
il popolo lombardo all' alemanno,
giova a chi regna dividendo, e teme
popoli avversi affratellati insieme).

Teh čisto krščanskih idej bratstva vseh narodov se
je bil Giusti navzel pri slovečem Aleksandru Manzoni-
ju, čigar gost je bil skozi en cel mesec eno leto prej v
Milanu (l. 1845); Manzoni pa je gorel za to misel že od
svoje nežne mladosti, ko je kot deček bil v Parizu do-
živel veliko revolucijo l. 1789. Kaj drugega v tej pesmi
želi Giusti kakor to, da bi se nekoč ti doslej med seboj
sovražni narodi, Nemci, Čehi in Hrvatje, z Italijani po-
bratili in da bi nehali vsakršno suženjstvo? S kak-
šnimi čuvstvi pač danes italijanski imperialisti čitajo
Giustija? Kaj ne gonijo sedaj iz Italije svojih ljudi nad
nas, da nas tišče v sužnosti? Ali ne velja cela kitica 11.
z majhno spremembo o njihovih vojaki? Prej despotizem
Habsburžanov in Nemcev, zdaj laških kapitali-
stov. In vendar se z brzimi koraki bliža doba, ko se
uresniči krščanska misel, da smo si bratje vsi
narodi.

D.

Paul Lindau. V Berlinu je umrl v osemdesetem letu
svoje starosti pisatelj Paul Lindau, ki je bogatil nemško
literaturo dolgo vrsto let s kritikami, dramami, romani,
potopisi in podlistki. Število njegovih del je veliko.
Izdajal je tudi v Bismarckovem duhu pisano revijo »Die
Gegenwart«. Posvetil se je bil tudi gledališču in delo-
val prvo na sijajnem gledališču v Meiningenu in nazad-
nje na dveh berlinskih gledališčih. Najbolj znani so nje-
govi romani iz berlinskega življenja, ki se beró še danes.

Fr. B.

Rdeče vrste.

Nihče si ni mogel zapomniti ne njegovega obraza
ne številke, katero je nosil. Ko je stal v vrsti s skode-
lico, so rekli, da ni njihov. Ko ga je narednik bral, se
je čudil, kako je prišlo to ime v njegov notes. A on se
je čudil najbolj. Pogrešali ga nismo, ko smo ga pokopali
ob cesti — ne kot konja, zakaj konj sploh nismo po-
kopavali. Čez sedem dni je prišlo na njegovo ime pismo,
ki ga je greblo iz groba, tako goreče je bilo. Vsebine
pa vam ne morem povedati, ne morem...

Zunaj je solnce. Gledam na vrt. Kmet preobrača z
vilami seno. V sobo diši, zelenje sije na stene, ki so
dolgočasne kot prostor, v katerem spi mrlič. Ves dolgi
dan črtam papir in ne vem, čemu; ne prihaja mi na
misel, kaj bodo pisali nanj. Že petkrat sem potegnili pre-
dolgo črto. Moj šef mi je zatrdil že petkrat, da nimam
talenta. Zelenkaste stene, solnce in vonj...

Zapisal sem bil, da so bolesti moža lepše, kot bo-
lesti žene... Gospa Marica je bila prijazno huda name.
Ves sem zmeden. Čas zori naglo, da se bojim govoriti.
Vrednost naših žena se je zvišala v neskončnost. Teža
štirih oglov, družine in domovine je padla na njih pleča
— vse nam so rodila njih nedrija. Vsi smo se naučili
molče prenašati grozo — ne solz, ne kapljic krvi ne
štejemo...

Če bi bil slikar, bi naslikal to-le sliko: V ladji, ki
se potaplja, sedi Nazarenc. Tisoč rok je vprtih vanj,
tisoč ust kliče: Reši nas, poginjamo! On spi. Ne, ne bi
mogel naslikati te slike; toliko groze in veličine je v
nji, toliko groze...

Bratje! Videl sem ljudi, ki so peli v boj in so peli
na morišče. Videl sem ljudi, ki so trepetaje jokali v boj
in na morišče. Tretji niso kazali ne tega ne onega.
Težka je razlika med junaki in junaki, med ozkosrč-
nimi in ozkosrčnimi ni plota. Brat, kako boš sodil?
Vem, da ti je pesem ljubša, a v posebnih trenutkih je
tudi pesem žalost. Brat, smešna je tvoja zadrega, ko ne
ločiš morilca od junaka.

Človek ne ljubi brez vzroka, a pogosto brez vzroka
sovraži. Ne išči v sovraštvu ne resnice ne pravice.
Dobro je, da se naučimo tega in iščemo novih poti in
studencev za svoje bolečine.

Slednji izmed nas je v dveh izdajah: ena, grob in
cenen odtisek, je za dom — druga, v sijajni obliki, je
za javnost. Razumem, zakaj smo si med svetom naj-
bližji tako tuji, zakaj smo si v intimnem krogu tako
neznosni.

Gospa, ki še ni odcvela svoji mladosti, je vzdihnila: »Naši možje se poročijo, ko nimajo več ne telesa, ne srca...« To nam je dalo povod za debato, podobno kvanti. Gospa pa ni izpregovorila nič več.

Dve dobi rasti sta v človeku: prva rast je navzgor in na vse strani; druga rast je na znotraj v luč in spoznanje. Na znotraj smo zakrneli, bratje moji, kot drevje izpodrezanih korenin smo, grenek sad brez jedra... Težko nam je, še težje nam bo, ko bo čas in se ozremo v shrambo, v prazno.

V mladosti je v človeku več ljubezni kot sovraštva, v starosti več sovraštva kot ljubezni. Pravijo, da se je svet silno postaral, da so neizmerno visoka njegova leta...

Moj profesor je zabavljajl čez Špance, ki imajo kljub svoji globokovernosti še vedno krvave bikoborbe, ob katerih se naslanjajo. Včeraj sem ga videl na cesti. Štiri odlikovanja ima. V njegovem stanovanju so bodala ubitih sovražnikov in on kaj rad pripoveduje...

V kavarni je toplo, časopisi so novi; trikrat na dan jih izklicujejo. Lista v dnevniku: »Po kratki praski...« Praski? Bojazljivci! Če gre za domovino... Nasloni se komodno, srkne črno kavo in se zaglobi v nemški inerat: »Hopsa, mein Mädel...«

Vsi hodijo po ulici: morilci, ulomilci, tatovi, lažniki, nečistniki... Bajonet je izgubil konico. Atiko smo porabili v vojni in ostalo je je komaj za razstavo in muzej, da jo bodo videli potomci. Izdelujemo nadomestek — boljševiški strah.

Bral je: »42 centimeterska granata je telebila na tla. Grozen pogled. Na stotine teles se je zgostilo in spojilo s kamenjem, koreninami in zemljo — vse v zrak...« Vzdihnil je v začudenju: »Čudovita je moč človeškega uma, ki je ustvaril kaj takega!« Res, čudovita je moč!

Gledališki ravnatelj je poklical k sebi igralko in ji je dejal: »Nekaj mi ne ugaja na Vas. Vi imate neko ljubavno razmerje. Radi mene smete imeti deset takih razmerij, a samo enega ne. Vse znamenite igralke so bile svečenice ljubezni. To je važno, to tvori privlačnost občinstva.« — Igralka je dejala: »Oprostite! Moje mnenje je, da pride pri umetnici v poštev samo to, kako igra.« — Ravnatelj: »Ne! Občinstvo se zanima bolj za to, kar se godi pred igro in po igri. Imel sem dve igralki, ki sta imeli obširna ljubezenska znanja. Radi igre ne bi bil nihče obiskal gledališča.« — To se ni zgodilo v Ljubljani, ampak na Dunaju. V Ljubljani so se zgodile druge stvari.

Nekdo, ki se nikoli v svojem življenju ni zgražal, je zašel v naše gledališče. Doživel je čudovito prelevitev pantomime v komedijo, dokazilo naše kulture in venčanje banalnosti. Ko so igralci darovali igralcem vence in jim prirejali ovacije, se je gledalcu na čudovit način obudil dar zgražanja. Ni vedel, ali se nahaja na odru ali v parterju. Nekdo drugi, ki se nikoli ni smejal, se je zasmel prvokrat.

V duhu vidim, kako se je pri prvi predstavi dvignil del občinstva in s protestom zapustil gledališče. Vsakteremu izmed teh bi se odkril na cesti. Vprizorjena ogorčenja se mi gabiyo vedno in povsod.

Ves naš greh leži v tem, da se igramo s skrivnostjo združitve med možem in ženo, ko s smeha vredno kvanto in vselej, kadar plavamo med svetostjo in profanacijo, izvolimo raje profanacijo. Kdor tega ne čuti, ne spada v svetišče!

Ivan Cankar se je hudo motil, če je mislil, da je dovolj, ko je spisal eno »Krpanovo kobilu«. Razmere kričijo po drugi z mladiči-osličji, ko še prva ni vsa razprodana.

Jaz imam poseben arhiv, ki je sicer mlad, a zelo zanimiv. Časnikarska polemika o umetnosti. Kadar mi je dolgčas, pogledam vanj. »Kurenta« ne kupim nikoli.

Ljudje, ki poznajo teorijo, a se kljub temu pogosto motijo, mi niso povšeči. Zdi se mi, da ni mogoče razsekati v dele tega, kar ostane še v slutnji neizrazno in breztelesno. Groza, ko je slavilo živinstvo zmagu nād prirodnim zdravjem žene, katere sin se je tudi vhlaplil »enookemu«, je hotela dobiti izraza v baladi, v kateri vidi mati sina raje mrtvega, ko morilca. Edvard je potegnul doktorja Iva v temeljno napačno razlago, ki mi nudi snov za novo balado, če ne bi imel snovi preveč. Vedno sem želel več razumevanja, ko pa razlage in zasledovanja. Vendar priznam, da sem poznal to severno balado, kar lahko ugame vsak otrok, ki mi je služila oblikovno boljše, ko kritiku vsebinsko, ker ga je zvodila k napačni razlagi.

Nekoč se mi je mimogrede zazdelo, da glavna krivda ne leži v nerazumevanju naših teženj, ampak v pomanjkanju delavnosti, doživetja in trme. Dobra stvar je vselej zmagala zato, ker je bila dobra.

Včasih razmišljam, kaj bi bilo, če bi sedeli mi na onem odločilnem mestu, ki utira pot našemu napredku in nazadovanju. Ali ne bi sedeli zanamci, najmlajši, po kavarnah, ko mi, in stiskali pesti? Kaj praviš, prijatelj? Da je moja misel neumna? Vidiš, na to sem mislil že jaz.

Med nami je nekaj, česar ni mogoče dognati. To nas more dovesti le do sporazuma in ne do razdvoja. Treba je, da si pogledamo iz srca v srce in iz obraza v obraz, da govorimo s čuvstvovanjem ene dobe in ne z nerodnimi izrazi dveh dob. Zato je treba zoreti, nam ne kaže, da bi čakali. Prijatelji bomo, ko nismo bili še nikoli.

Vendar pa: hišo naj hvali ta, ki jo je sezidal, in ne oni, ki jo misli zidati. To je za drugič nujno!

Grozno je bilo v tistih dneh, ko smo govorili s prijatelji v prilikah, tako zagonetnih, da smo se komaj s pogledi razumeli. Vsak hip smo zrlji pod mizo. Vsak trenutek so obtičale oči na vrhu smreke. Kako nam je danes? Povem vam, če čutimo le senco tega, nismo vredni svobode.

Beseda »suženj« je silno stara in je vendar večno mlada. Ko žrebcu ji kipi kri še danes.

Umetnost je jasnina sama. Večja ko je umetnina, bolj jasna je. Ljudje, kaj pa je to, nejasna umetnina? Vi hočete reči: nejasna pamet in vaše nejasno čustvo. Vaše nepoznanje življenja, pomanjkanje živega čustvovanja je to. Oddaljili ste se od sebe samih.

Dvojno dobro poznamo: lagati o njem, ki ga sovražimo, in o sebi ne govoriti resnice.

Kdor govori resnico, je obrekovalec. Nagote se bojimo najbolj. Odkar smo zamenjali pojme laž in resnica, se nam dobro godi. Kar smo pravkar doživeli, jasno priča to.

Vojna je prinesla zmago njemu, ki jo je sovražil najbolj, namreč — proletarcu.

Vzklik: »Priatelja so mi ubili. Ne umrjem mirno, če ne prebodem tri...« — Zdaj počiva mirno v gališki zemlji.

Par velikih grehov poznam: pitati nevedne z nevednostjo, grešnike s sentimentalnostjo, nedolžne z zavijanjem oči in prevajati besedo koketa v slovenščino. Teh grehov naj se vsakdo spove.

Gorje, ki si ga hotel, si našel stotero. Radost, ki je nisi slutil, ti je pribežala v naročje. Spomni se na gorje, da ti bo dobro v radosti!

Ko smo imeli menažerijo na platnu, nismo vedeli, kaj hočemo pravzaprav. Danes to vemo. Hoteli smo plastično menažerijo, in ta se kaže od dne do dne bolj in bolj.

Ko vidim slepce na cesti, vem, da niso oslepeli in zró dalje, nego smo zrlí mi. Ko vidim dva hromca, ki gresta oba po eni nogi, vem, da gresta po poti, ki je nismo hodili mi. Ne zaradi njih nesreče, zaradi njih duš bi jih mogli zavidati.

Otroci kriče vedno največjo radost ali največjo bridkost. Ko so vpili po kruhu, je bilo materi neizmerno lažje, ko tedaj, ko so vpili po očetu.

Srečen narod, ki v svojem preprostem jeziku ne pozna besed: diplomacija, vojak, armada... Isto solnce kroži nad njimi ko nad nami. Ali ne verujete? Boj s narodo jih je vsposobil za medsebojno ljubezen. Vsaka vojna je znak preobilja kruha in revščine duha.

Nešteto spominov je še ostalo. Nešteto trenutkov je ostalo nepopisanih in nerazodetih. Kaplje krvi še vedno kapljajo za nami — bogve, koliko časa še? Morda toliko časa, dokler bodo hodili hromci in slepci po ulicah. Bog ve?

Narod brez svobode tiska je narod brez svobode.

Kaj je svoboda? Narodna država že sama na sebi? O bratje, v zmoti ste! Svobodna država ni tista, ki ni

zasedena od sovražnikov. Svoboda ima v notranjosti svoj glavni izvor. Drugačne definicije so zmotne in nosijo smrtne kali v sebi.

Da boš mož, ni dovolj, da si možki. Treba je izobrazbe duha, dalekovidnosti in temperamentnosti. Za politiko velja to še posebej.

Duševna beda je bolezen, ki se ne ozdravi z bojem, ampak z vzgojo in časom. Vsi, ki ste mladi in bojeviti, to pomislite! Z enim mahom morejo nastati samo razvaline, nikoli pa ne zgradba in je zamah opravičen le tam, kjer so razvaline nujno potrebne. Luči in dejanj je vse premalo, sovraštva in polemike vse preveč.

Ena sama sila je, ki se more uspešno boriti proti orožju: to je moč duha.

Proti komu se obrača naš srd? Proti narodu? Ali proti krivicam in proti nositeljem teh pravic? Ne zamenjajmo, da ne bomo zamenjali!

Koliko ste storili za ljubezen? Toliko, ko za sovraštvo? Ne? Čemu tedaj tožite? Če bi bil vsak narod storil toliko za ljubezen ko za sovraštvo, bi imeli danes raj na zemlji.

Majhen narod smo. Pa imamo pravico do obstanka, če smo najmanj toliko pametni ko veliki narodi. Kolikor nam manjka moči, toliko moramo pridejati razuma. Bahavost in pesimizem sta nespametna.

Enega samega resničnega prijatelja, sorodnega po duši, imamo morda, in ta je bolan. Pa tako bolan, da je naša radost upravičena. Ko bo batjuška zdrav, bomo mogli reči, da je njegovo novo rojstvo naše vstajenje.

Resen človek je pri nas zapisal z vso resnostjo o nekem gledališkem igralcu te-le besede: »Po V e r o v š k o v i smrti je on ostal edini slovenski komik.«

France Bevk.

K slikam: Franc pl. Stuck, t. č. profesor na monakovski akademiji, mi je od vseh germanskih slikarjev najljubši. V barvah je soroden Böcklinu, v kompoziciji je preprost in monumentalen, v njegovem čustvovanju vidim mnogo orijentalskega. — V prilogi vidite njegovega Luciferja. Pod visoko steno sedi, jekleno-zdravega telesa, pripravljen na skok, ali pa polet, kakor ris ali divja ujeta. Oči so mu srepe, nos napet, nosnice ostro zarežane, ustnice strastno stisnjene. Levica mu v nestrpnosti opira glavo, desnica se pa krči k levi peruti. Nogi sta stisnjeni in pripravljene, da lahko vsak hip vstane. Ena perut je iztegnjena, druga pa je pritisnjena za njegovim hrbtom k steni. Kakor puščica pred napeto tetivo takó drhti Stuckov Lucifer, pripravljen na strasten pohod za svojim plenom. — Označba predstave je vsestransko dovršena; način, kako je predstava podana, je do skrajnosti preprost. Niti ene stvari ni odveč. Na steni zadaj vidimo senco krila in roke, ki pomaga sliki do večje plastike in stopnjuje mistiko predstave. Original je izvršen kot izjedenka.

Jožef Israels, nizozemski slikar, je poet tragike človeškega življenja. Njegove slike predstavljajo človeka, ki se v potu svojega obraza, kot pravi trpin, bori za vsakdanji kruhek. Israels je eden prvih risarjev. Priložena njegova risba je napravljena po izvorni izjedenki, naslovljeni »Ob kaminu«. Mož srednjih let, mogoče ribič, sedi pred ognjem v svoji kočici in si prižiga z ogorkom pipo. Risba je izvršena z lahkoto, plastika v njej je dovršena, izraz užitka, ki ga ima star tobakar pri »prvih dimih«, popolen...

P. P. Rubens, nizozemski dvorjan iz I. polovice XVII. stoletja, nam je znan po svojih baročnih slikah. Večina njegovih slik je služila v opremo kraljevskih dvoran in kapel. In človeku se zdi, kakor da je ta okolica vzrok polnih telesnih oblik njegovih oseb. Kakor da ne bi bil nikoli doznal, kaj je glad! — V prilogi vidimo posnetek po nekem kartonu za sliko »Snemanje s križa«. Slika izpričava mojstra predvsem v tem, kako je zaokrožena nje kompozicija. Kristovo telo sloni v objemu bradatega moža, zgoraj nad tema dvema pa so obrazi treh žalujočih. Slika izraža brezdvomno žalost nad tragiko Kristove smrti. A če jo gledamo natančneje, si na marsikako vprašanje ne moremo dati točnega odgovora. Tako se mi n. pr. bolešni pogled Madone in tančica v njenih rokah zdi le posledica baročnega okusa brez resnične notranje utemeljitve. Tudi zgornji obraz v sredini slike se zdi človeku dolgočasen in brez pravega izraza in bi služil le v to, da je kompozicija zaokrožena.

Vse te pripombe sem zapisal z namenom, da gledalca-nestrokovnjaka opozorim in naravnam na samostojno pot opazovanja in uživanja.

J. V.

Jezikoslovna drobtina. V 3. številki letošnje Vzajemnosti čitam pameten nasvet g. župnika E. Rakovca, naj bi opustili grdo skovanko: pokopališče. On predlaga, naj bi rabili morda: pokojišče. Ne bi bilo napačno. Najbolje pa bi bilo: grobišče ali groblje. Srbi pravijo groblje. Imamo tudi več krajevnih imen Groblje po Slovenskem. Opustimo zdaj polagoma vse, kar nas brez potrebe loči od Hrvatov in Srbov. Če rečeš Srbu: danes posetimo pokopališče, bo marsikateri mislil na — kopališče (kupališče). Če rečeš: posetimo grobišče (groblje), te bo takoj umel. S tem ne zavržemo nič pristoslovenskega, ampak le nerodno novoskovanko. In takih imamo še več. Zdaj je čas, da jih zamenjamo z dobrimi slovenskimi izrazi, ki so obenem umevni Srbom in Hrvatom. — Obenem naj omenim, da bi lajšalo medsebojno umevanje, ako bi mi v obče vanju z njimi rabili izmed sinonimov tiste, ki so tudi Srbom in Hrvatom domači. Tako

n. pr. recimo rajši ubog m. reven (ker revan pomeni našim bratom: goreč, navdušen), ali čaša m. kozarec, uren, nagel, brz, spreten m. hiter (hitar je srbohrv. — zvit, prekanjen) itd.

D.

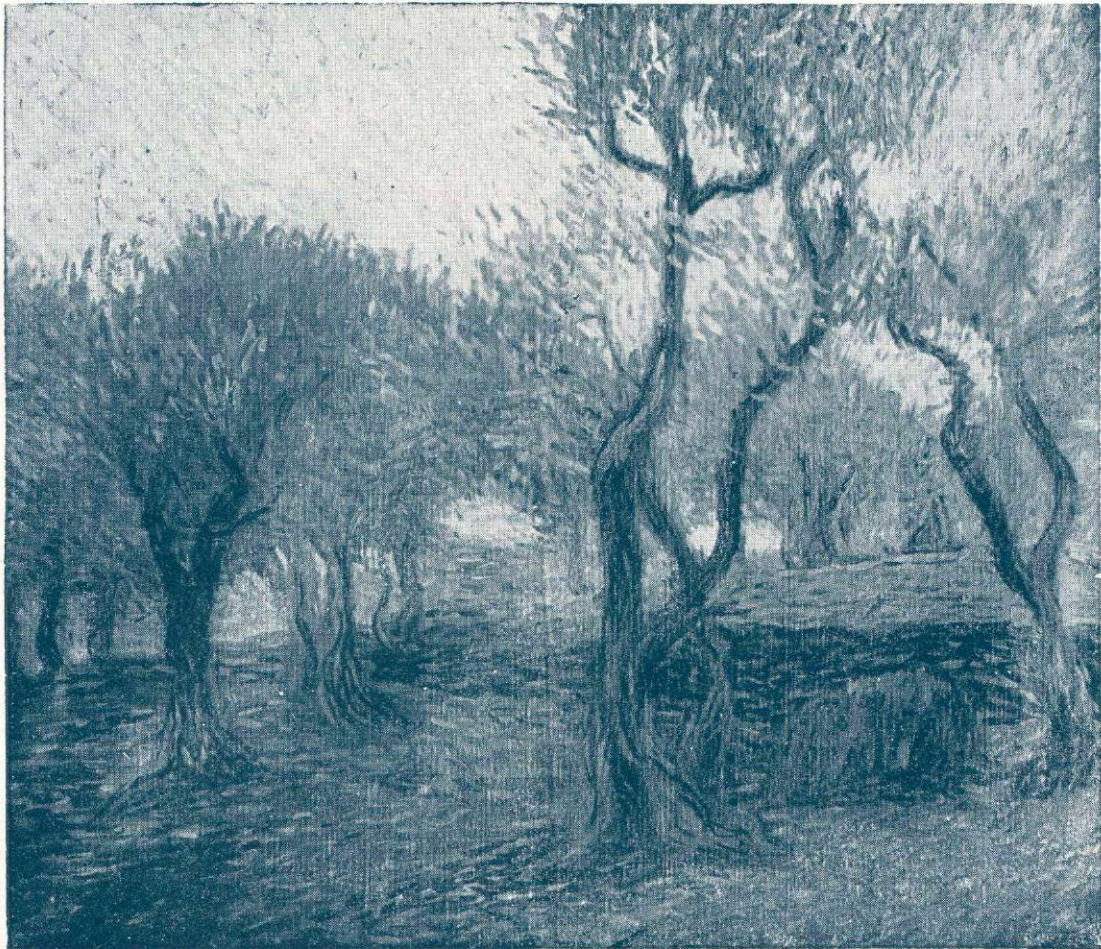
Umetnina in jasnost. V svojih »Rdečih vrstah« str. 179 je naš vrli sotrudnik g. Bevk mnenja, da je čitatelj sam kriv, če mu kakšna umetnina ni jasna. O tem bi se dalo govoriti. Dr. J. Puntar n. pr. pravi: »Zanesljiv datum je često najboljši komentar za pravo umevanje pesniške in vobče vsake umetnine.« (Zlate črke, I. del, IX.) Pa če datuma ni, in če je sploh zabrisana vsaka sled, kje, kdaj, ob kateri priliki je bila umetnina zgrajena, in če sploh nič ne vemo o nje očetu, ali ni lahko marsikaj nejasno? Čital sem n. pr. nedavno najboljši sodobni srbski roman »Nečista krv« od Borisava Stankovića. Dejanje se godi v Vranji, v južni Srbiji, po osloboditvi od Turkov. Priznati pa moram, da mi je bil otec Sofke, glavne junakinje, efendi Mita, silno zagonetna oseba. Zakaj biva skoro vedno v Carigradu? Kakšno vlogo igra pravzaprav Tone, priprosti seljak, polagoma pa upnik svojemu gospodarju? Prišel pa mi je tiste dni v roke članek »Kako štiti Srbija kmetske koristi« (Slov. Narod, 10. XII. 1918), kjer mi je ta-le odstavek kot žaromet osvetlil vse ozadje romana: »Po turški vojni l. 1877 in 1878 smo dobili v roke nove pokrajine okrog Niša, Leskovca, Vranje in Pirota. Tudi tu je narod zdihoval pod težkim jarmom turških veleposestnikov. Brez odlaganja smo tudi tu rešili agrarno vprašanje. Veleposestniki so dobili novce in odšli v Carigrad, kmet pa je dobil zemljo, ki jo je potem polagoma plačeval.« Da, ena sama beseda časih pojasni umetnino. Če čitam n. pr. dr. Pregljevo zgodbo: »Otroci solnca« in vem, da v začetku opisuje Idrijo in nje okolico in tiste hribe in vodé in tokave, in mi je dalje znano, da so tiste osebe, s toliko ljubeznijo risane in predstavljane, res vse živele (morda še živé), kakor n. pr. tisti kurat, sicer kristalnočista duša, ki je povsod seboj nosil tarokkarte..., je to vse kaj drugega, kakor če si pri čitanju ne predstavljam (ali ne morem predstavljati) niti časa niti kraja. O tej točki bi trebalo res še govoriti.

D.

Gg. založnikom in pisateljem. Uredništvo dobiva vedno novih knjig v oceno. Poleg oznanjenih jih je še lepo število drugih, ki jih še nismo ocenili. S tem ne mislimo, da je tudi nam vsaka nova knjiga motenje javnega miru; ravno nasprotno, posebno v tej važni dobi. Le ocenili bi jih radi čimprej. Upamo, da dobimo ocenjevalce.

Ur.

Marko Rašica: Oljkov gaj ob svitanju.